Hannele Cantell

Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat?

Ratkaiseva vuorovaikutus aikuisten kesken

Joskus riidellään, ollaan kateellisia ja ilkeitä. Joskus ongelmista vaietaan ja niille käännetään selkä. Parhaimmillaan toimitaan sulassa sovussa ja yhteistyökykyisesti. Ratkaisevaa on vuorovaikutuksen onnistuminen.

Opettamisen lisäksi opettajan ammattiin kuuluu monenlainen yhteistyö koulun muun henkilökunnan sekä lasten ja nuorten vanhempien kanssa. Tässä kirjassa opettajat kertovat aikuisten välisen vuorovaikutuksen ongelmatilanteista ja etsivät niihin erilaisia ratkaisukeinoja.

Opettajien kertomat esimerkit ovat ajatuksia herättäviä ja kriittisiä mutta myös lohdullisia ja kannustavia. Niiden avulla lukija saa tukea hankaliin vuorovaikutustilanteisiin. Hän voi myös miettiä, miten itse toimisi vastaavissa tilanteissa. Tärkeimpänä kysymyksenä on, millä tavoin aikuiset toimivat yhteistyössä lasten ja nuorten parhaaksi.

"Yhdessä me tätä hullunmyllyä, kaikella hellyydellä, pyöritämme."

(Viivi, luokanopettaja)

Hannele Cantell on kokenut opettaja ja opettajankouluttaja. Kirjan tekemisessä hänellä on ollut tukenaan laaja tiimi, joka edustaa kasvatus- ja opetusalan koko kirjoa. Teos on jatkoa suositulle opettajan ja oppilaiden kohtaamisia käsittelevälle *Ratkaiseva vuorovaikutus – Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa* -kirjalle sekä sen varhaiskasvattajille suunnatulle erikoispainokselle.

K38.5

www.ps-kustannus.fi

ISBN 978-952-451-446-0

Kansi: Anna Bergman
Kannen kuva: Jarkko Vehniäinen

**Vaikeat vanhemmat,
kurjat kollegat?**

Hannele Cantell

Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat?

Ratkaiseva vuorovaikutus aikuisten kesken

Kustantajan yhteystiedot

PS-kustannus

PL 303
40101 Jyväskylä

Aatoksenkatu 8 E
40720 Jyväskylä

Asiakaspalvelu

puh: 014 337 0070
internet: www.ps-kustannus.fi
asiakaspalvelu@ps-kustannus.fi

Tuottaja Pekka Santalahti
puh: 014 337 0077
pekka.santalahti@ps-kustannus.fi

Kansi ja taitto: Anna Bergman
Kuvitus ja kannen kuva: Jarkko Vehniäinen

© Tekijä ja PS-kustannus

PS-kustannus
Opetus 2000

ISBN 978-952-451-446-0

Bookwell Oy
Juva 2011

Sisällys

Opettajat kertovat kokemuksiaan työyhteisöstä ja vanhempien kohtaamisesta.....	6
--	---

I Opettaja työyhteisössään

Toisilla opettajilla asiat ovat paremmin kuin toisilla.....	13
Konflikteja, kateutta ja kilpailua työyhteisössä.....	39
Saisipa kiitosta esimieheltä ja kollegoilta!	57
Sijaiset ja uudet opettajat työyhteisössä	73
Miesopettaja naisvaltaisessa työyhteisössä	101
Hyväksyykö koulu homo-opettajan?	119
Vahtimestarit, opettajat, siistijät, keittäjät ...	
Onko koulun koko työyhteisö tasa-arvoinen?	137

II Opettaja kohtaa vanhemmat

Opettajan roolit: yli-ihmiset ja siveydensipulit	153
Yli-innokkaat ja kouluasioihin liiaksi puuttuvat vanhemmat	171
Välinpitämättömät ja vetäytyvät vanhemmat	199
Lastensa ongelmat kieltävät vanhemmat	223
Lapsiltaan liikaa vaativat vanhemmat	239
Yksisuuntaista tiedotusta vai aitoa yhteistyötä?	253
Ratkaisuja hyvään vuorovaikutukseen työyhteisössä sekä kodin ja koulun yhteistyössä	295
Kirjan kirjoittajat	302

Opettajat kertovat kokemuksiaan työyhteisöstä ja vanhempien kohtaamisesta

”Ehtisiköhän näiden sähköpostiviestien ja palaverien välissä vähän opettaakin?” tokaisi eräs opettaja ja valaisi samalla nykyopettajan työnkuvaa. Siihen kuuluu paljon muutakin kuin lasten ja nuorten kasvattamista, opettamista ja opetettavien asioiden aineenhallintaa. Luokkahuoneen sisällä, toteuttaessaan omaa opetustaan, opettaja voi toimia varsin itsenäisesti. Sen sijaan lähes kaikki muu opettajan työssä on yhteispeliä muiden opettajien, rehtorin ja koulun muun henkilökunnan kanssa. Koulut ja päiväkodit ovat moniammatillisia työyhteisöjä, joissa oman panoksensa opetus- ja kasvatustyöhön antavat opettajat, avustajat, rehtorit, kanslian työntekijät, oppilashuollossa toimivat henkilöt, keittiö- ja siivouspalveluhenkilökunta sekä vahtimestarit. Opettajan täytyy kyetä toimimaan kaikkien kanssa. Vaikka koulusta tai päiväkodista puhuttaessa usein mieleen tulevat lapset ja nuoret, kyse on myös monien aikuisten työpaikasta. Opettajan työpäivä sisältääkin lukuisia kohtaamisia heidän kanssaan. Aina kohtaamiset eivät suju mukavasti, vaan opettajainhuoneessa myös riidellään, ollaan kateellisia ja ilkeitä tai sitten ongelmista vaietaan ja niille käännetään selkä. Näihin tilanteisiin tarvitaan työyhteisön vuorovaikutustaitoja.

Päiväkotiopettaja kohtaa päivittäin lasten vanhempia ja kouluopettajakin varsin usein. Työyhteisön lisäksi vanhemmat ovat toi-

nen aikuisryhmä, jonka kanssa opettaja on vuorovaikutuksessa. Kohtaamiset tapahtuvat usein sähköpostien tai muiden sähköisen yhteydenpitojärjestelmien välityksellä, suurissa vanhempainilloissa tai perhekohtaisissa vanhempainvarteissa. Opettaja saa suurimpaan osaan vanhemmista hyvän yhteyden, mutta joukossa on myös vältteleviä, välinpitämättömiä, riitaisia ja asioihin liiaksi puuttuvia vanhempia. Myös opettajien omissa vuorovaikutustaidoissa voi olla parantamisen varaa. Tällaisten haasteiden takia kodin ja koulun yhteistyöhön on kiinnitetty viime aikoina yhä enemmän huomiota. Siitä kertovat myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin tulleet velvoitteet, jotka koskevat erityisesti oppimisen ja koulunkäynnin tukea ja tukimuotoja. Yksi tukimuodoista on kodin ja koulun yhteistyö. Paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee määritellä muun muassa kodin ja koulun yhteistyön tavoitteet, toimintatavat, vastuut ja huoltajien osallisuuteen liittyvät periaatteet.

Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat? -kirja esittää jo nimessään oletuksen siitä, että opettajan ja muiden opettajien sekä vanhempien välinen vuorovaikutus voi olla joskus ongelmallista. Toisaalta otsikon perässä oleva kysymysmerkki kyseenalaistaa tämän ennakko-oletuksen. Ovatko kaikki vanhemmat todellakin vaikeita ja kollegat kurjia? Kirjassa kerrotaan aikuisten vuorovaikutuksen ongelmatilanteista, mutta niihin esitetään myös paljon erilaisia ratkaisukeinoja.

Tämä kirja on jatkoa opettajan ja oppilaiden kohtaamisia käsittelevälle *Ratkaiseva vuorovaikutus – Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa* -kirjalle (PS-kustannus 2010) sekä sen erikoispainokselle *Ratkaiseva vuorovaikutus – Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa* (PS-kustannus 2010). Kuten edellä mainituissa, myös tässä kirjassa pääosassa ovat opettajat ja kasvattajat itse. He kertovat monin esimerkein työpaikkansa aikuisten vuorovaikutustilanteista. Kirjaa voikin pitää ennen kaikkea opettajien puheenvuorona.

Kirjan ensimmäisessä osassa käsitellään muun muassa opettajan eriarvoisuutta, konflikteja, kateutta ja kilpailua työyhteisössä. Lisäksi tarkastellaan sijaisten ja uusien työntekijöiden sekä eri sukupuolten ja seksuaalivähemmistöjen asemaa työyhteisössä. Opettajainhuo-

neen lisäksi tarkastelua on laajennettu. Kirjan ensimmäisessä osassa opettajat kertovat esimerkkejä vuorovaikutustilanteista myös muun muassa rehtorin, vahtimestarin, siistijöiden ja keittiöhenkilökunnan kanssa.

Kirjan toisessa osassa opettajat kertovat yhteistyöstä ja sen ongelmista lasten ja nuorten vanhempien kanssa. Moni opettaja kokee, että opettajana toimimiseen liitetään tietynlainen kapea yli-ihmisen rooli, joka vaikeuttaa kodin ja koulun yhteistyötä. Kirjan luvuissa opettajat kertovat tilanteista, joissa vanhemmat ovat yli-innokkaita ja puuttuvat liiaksi koulun asioihin. Toisena äärilaitana ovat vanhemmat, joihin opettajat eivät saa minkäänlaista yhteyttä ja jotka kieltävät lastensa ongelmat. Opettajat kertovat myös tilanteista, joissa vanhemmat vaativat liikaa lapsiltaan ja alkavat ikään kuin käydä lapsensa puolesta koulua. Olennaista on, että haasteellisiin vuorovaikutustilanteisiin tarjotaan ratkaisuehdotuksia. Opettajien itsensä lisäksi niitä antaa myös Suomen Vanhempainliiton asiantuntija. Vanhempien näkökulmia tuodaan esiin myös lukujen lopussa olevissa puheenvuoroissa.

Opettajien ja kasvattajien kokemuksia ja käytännön esimerkkejä vuorovaikutuksesta on kerätty kirjaan esimerkkitarinoiden avulla. Ne ovat kuvitteellisia tilannekuvauksia erilaisista kohtaamistilanteista ja ne julkaistiin kaikille avoimessa Ratkaiseva vuorovaikutus -blogissa. Esimerkkitarinoiden perusteella opettajat kirjoittivat blogiin omia kokemuksiaan vastaavista tilanteista. Lisäksi opettajien kokemuksia kerättiin myös muilta kuin blogiin kirjoittaneilta opettajilta. Omia kokemuksiaan ovat olleet kirjoittamassa varhaiskasvattajat, luokanopettajat, aineenopettajat, aikuiskasvattajat, koulupsykologit sekä muut kasvatusalan toimijat. He esiintyvät kirjassa pääsääntöisesti nimimerkeillä.

Opettajien kokemukset ovat tärkeitä, sillä lukija voi tunnistaa niistä myös omia ajatuksiaan tai toisaalta olla kokemuksiaan kertoneiden kanssa eri mieltä. Kirjaan kirjoittaneiden opettajien vertaiskokemukset auttavat lukijaa pohtimaan omaa toimintaansa ja omia vuorovaikutustilanteitaan työyhteisössä ja vanhempien kanssa. Lukija saa evästyä ja ratkaisumalleja hankaliksi kokemiinsa tilanteisiin.

Omien toimintatapojen pohtimista auttavat myös lukujen lopussa olevat pohdintakysymykset. Niitä voi käyttää myös opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa.

Ongelmista pitää puhua, ja on tärkeää tunnistaa ne työyhteisössä ja omassa toiminnassaan. Opettajilla pitää olla lupa tunnustaa, että vuorovaikutus ei aina toimi ja yhteistyö ei suju. Hyvässä työyhteisössä kuitenkin ymmärretään, että ongelmiin voidaan löytää ratkaisuja. Yksittäistä opettajaa ei jätetä yksin, vaan tukena ovat rehtori ja muut kollegat. Kirjan lopussa esitetään hyvän työyhteisön toimintamalleja ja ehdotuksia onnistuneeseen kodin ja koulun yhteistyöhön.

Kirjan kirjoittamiseen on saatu tukea WSOY:n kirjallisuussäätiöltä ja Suomen tietokirjailijat ry:ltä, mistä lämpimät kiitokset.

OSA

|

OPETTAJA
TYÖYHTEISÖSSÄÄN

Toisilla opettajilla asiat ovat paremmin kuin toisilla

”Opettajat ovat kahden kerroksen väkeä”

Sain tietää ensi syksyn lukujärjestyksen. Ensimmäisessä jaksossa on yli 30 tuntia viikossa ja toisessakin 27. Koulussani on peruskoulun yläaste ja lukio, mutta minä opetan pelkkää peruskoulua. Koulussa pitempään olleet opettajat ovat ottaneet lukiotunnit. Minulla on neljä seiskaluokkaa, kolme kasiluokkaa ja neljä ysi-luokkaa. Se on aika tukalaa opettaa niin montaa rinnakkaisluokkaa, kun ei oikein edes muista, mitä on millekin luokalle sanonut. Olisin toivonut, että olisin saanut edes yhden lukioryhmän, mutta se ei onnistunut. Ja kaikki tuntini ovat hajallaan pitkin taloa, kun ei ole omaa kotiluokkaa. Välillä luokkaa pitää vaihtaa kesken kaksoistunnin, kun kotiluokan ”omistajalla” alkaa oma tunti.

Esitin rehtorille toivomuksen, että edes jotkut iltapäivät olisi-
vat olleet lyhyemmät, niin että ehtisin hakea Miian päivähoidosta
vähän aikaisemmin. Mutta se ei näköjään onnistunut. Ymmärrän
kyllä sen, ettei toiveita voida huomioida, sillä lukujärjestyksen
teko on hankala paletti.

Arttu, uusi opettaja koulussa

Ensi syksyn lukujärjestys näyttää hyvältä. Perjantai on tunniton päivä. Ihanaa, pääsen lähtemään mökille jo torstaina, vaikka suoraan koulusta. Meillä koulussa kaikki toimii niin hienosti, rehtorit ottavat huomioon eri opettajien toiveet. Yllättävän hyvin ne näyttävät onnistuvan.

Olen sisustanut luokkani kauniisti, siellä on kasveja ja keinu-
tuolikin. Omassa luokassa saa toteuttaa itseään. Tiedän, että olen
etuoikeutettu, kun minulla on oma luokkatila, mutta mielestäni
olen ansainnut sen. Olenhan ollut koulussa jo niin pitkään. Voi-
sinpa kysyä siistijöiltä, saisiko luokkaan tuoda vielä maton lat-
tialle. Omat oppilaani osaavat kyllä arvostaa viihtyisyyttä, mutta
toisten opettajien peruskoululuokat sotkevat välillä paikkoja.

Milla, pitkään samassa koulussa toiminut opettaja

Opettajainhuoneessa esiintyy eriarvoisuutta

Suomalaisissa kouluissa opettajakuntaan kuuluu tavallisesti useita kymmeniä opettajia. Opettajien lisäksi koulun henkilökuntaan kuuluu koulunkäyntiavustajia sekä hallinto- ja ylläpitohenkilökuntaa. Opettajakuntakaan ei ole yhtenäinen, vaan opettajien erilaiset työnkuvat, opetustehtävät, roolit, iät, sukupuolet ja persoonallisuudet synnyttävät opettajainhuoneesta monenlaisten ihmisten ja kohtaamisten kokonaisuuden. Päiväkodeissa tilanne on hieman erilainen, sillä henkilökuntaa on tavallisesti vähemmän ja se on hyvin naisvaltaista.

Usein sanotaan, että työyhteisön toimivuuden kannalta on hyvä, että työntekijät ovat erilaisia. Erilaisuus antaa tilaa erilaisille ajattelutavoille ja parhaimmillaan vähentää kateutta ja kilpailua. Erilaisuuden lisäksi koulun ja päiväkodin työyhteisöissä esiintyy kuitenkin usein eriarvoisuutta. Joillakin opettajilla on enemmän oikeuksia kuin toisilla. Osa saa opetuksen ja työaikojen järjestelyihin liittyvät toiveensa helposti läpi, mutta toisilla toiveet eivät koskaan toteudu. Kouluissa ja

päiväkodeissa on siis monen kerroksen väkeä. Monelle tämä selviää, kun menee uuteen työyhteisöön. Usein erilaisiin työjärjestelyihin liittyvistä seikoista on tullut vakiintuneita, kirjoittamattomia sääntöjä, joista ei puhuta mutta joiden olemassaolo tiedetään.

”Ensimmäisessä työpaikassani huomasin nopeasti, että työjärjestelyt eivät olleet ihan tasapuolisesti toteutettu.”

(Marke, aineenopettaja)

”Olen ollut viransijaisena lukiossa ja yläkoulussa nyt pari lukuvuotta. Hyppäsin aineenopettajan työhön suoraan valmistuttuani, mutta koulumaailman toimivat ja toimimattomat käytännöt valkenivat yllättäväinkin pian, vaikka niistä ei erikseen ole puhuttu.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajien eriarvoisuuden määrä tuntuu vaihtelevan kouluasteiden perusteella. Alakoulussa tilannetta helpottaa se, että useimmilla luokanopettajilla on oma oppilasryhmä ja luokkatila. Tämä luo selkeyttä ja antaa opettajalle mahdollisuuden työskennellä itsenäisesti. Sen sijaan yläkoulussa ja lukiossa opettajien työnkuva ja opetusjärjestelyt voivat olla hyvinkin erilaiset. Myös palkkaus vaihtelee eri opettajaryhmien ja opetusasteen mukaan.

”Alakoulun puolella lukujärjestyksen ’epätasaisuus’ ei ehkä näy niin selvästi kuin yläkoulun puolella. Omat kokemukset alakoulun puolella ovat positiivisia, olen saanut toivoa taito- ja taideaineista niistä, joista haluaisin enemmän tunteja ja suuri osa toiveista on aina toteutunut.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Osa opettajista ei jaksakaan peruskouluopetukseen liittyvää melko suurta kasvatuksellista haastetta. Lisäksi lukiotunneista maksetaan paljon parempi palkka. Siksi moni vanhempi kollega haluaa lukiotunteja.”

(Reetta, aineenopettaja)

Eriarvoisuus liittyy usein "saavutettuihin etuihin"

On ymmärrettävää, että kun on työskennellyt pitkään jollakin työpaikalla, työntekijä oppii toimintatavat ja käytänteet. Näin hänellä on luonnollisesti paremmat mahdollisuudet ottaa osaa sellaisiin keskusteluihin, joissa puhutaan työjärjestelyistä, työnjaosta ja vastuista. Sen vuoksi pitkään samassa koulussa työskennelleet opettajat ovat varmasti monissa asioissa päässeet vaikuttamaan työhönsä liittyviin järjestelyihin paremmin kuin uudet opettajat.

"Aloittaessa uutena työntekijänä jää helposti sivuun. Päiväkodissa saattaa olla kauan talossa olleita vahvoja persoonia, jotka hallitsevat tilaa ympäriltään. Uusien tulokkaiden voi olla aluksi raskasta hakea paikkaansa, sekä omien puolien pitäminen vaatii työtä."

(Jaana, lastentarhanopettaja)

"Vakiintuneessa työsuhteessa olevan tilanne on usein koulutusten ajankohtia päätettäessä ja muista työtilanteista sovittaessa neuvottelutilanteissa vahvempi."

(Klaus, aikuiskouluttaja)

"Totta tietysti on, että kauan talossa olleilla on tietynlainen etulyöntiasema."

(Sinikka, aineenopettaja)

Monesti pitkä kokemus samalla työpaikalla ja myös työntekijän ikä johtavat niin sanottuihin saavutettuihin etuihin. Pitkään koulussa olleet opettajat tuntevat rehtorit paremmin ja ovat päässeet perustelemaan omat toiveensa uusia opettajia helpommin. Tilanne näkyy usein myös aineryhmissä ja esimerkiksi päiväkotiryhmissä, joissa vanhemmat kollegat pääsevät nuoria helpommin vaikuttamaan työjärjestelyihin.

"Mieluisat ja vastuulliset työt 'kuuluvat' aina tietyille henkilöille. Heillä on kuulemma enemmän kokemusta. Perustyöt, kuten syöttämiset, pukemiset ja vaipanvaihdot ovat sitten muiden hommaa.

Kuinkakohan kauan minun pitää olla uraputkessa, ennen kuin pääsen tekemään koulutustani vastaavaa työtä?”

(Maaria, lastentarhanopettaja)

”Uusien on vaikea vaikuttaa, joten ’vanhat’ pääsevät helposti jyräämään.”

(Milja, aineenopettaja)

”Vanhemmat opettajat ottavat lukion tunnit....näin vaikuttaa käyvän melko usein.”

(Reetta, aineenopettaja)

Koulussa opettajien eriarvoisuus ilmenee varsinkin lukujärjestysten laadinnassa. Vanhempi kollega on saattanut saada omaan käyttöönsä oman luokan tai lukujärjestykseensä päivän, jolloin ei ole lainkaan opetustunteja. Uusi opettaja ei välttämättä edes tiedä, miten asiat voisivat olla paremmin. Rakenteet paljastuvat pikkuhiljaa.

”Olen huomannut, että uusi opettaja on aina heikommassa asemassa työjärjestelyihin liittyvissä asioissa. Ymmärrän, että lukujärjestysten teko on vaikeaa ja jokaisen opettajan toiveita ei voida ottaa huomioon, mutta välillä vaikuttaa siltä, että samat opettajat saavat vuodesta toiseen unelmalukujärjestyksen. Uusia, määräaikaista opettajia on helppo ’pompottaa’, mutta onko tämä todella pitkällä tähtäimellä työyhteisön etu?”

(Marke, aineenopettaja)

”Kesken päivän minulla saattoi olla 3,5 tuntia kestänyt hyppytunti. Ei sellaisia vanhemmille kollegoille laitettu. Yksittäisen iltapäivätunnin odottelu oli välillä puuduttavaa, mutta onneksi koulu oli täynnä mukavia kollegoja, joiden kanssa jutellessa hyppytunnitkin tuntuivat lyhemmiltä.”

(Marke, aineenopettaja)

Päiväkodissa vastaavasti lomien jakaminen aiheuttaa ristiriitoja. Myös monet muut käytännön järjestelyt ovat vanhemmilla ja pitkään työyhteisössä toimineilla opettajilla ja kasvattajilla monesti paremmin kuin uusilla tulokkailla.

”Joskus olen huomannut, en välttämättä omalla kohdalla, mutta työ-kavereiden kohdalla, että vapaapäivien tai lomien jakaminen ei ole ollut tasapuolista kaikkia työntekijöitä kohtaan.

On tuntunut, että minua vanhempia, kauan työelämässä olleita työntekijöitä kohdellaan esimerkiksi lomien saamisessa lempeämmin. Itseäni on harmittanut lomienjakotilanne. Monen pienen lapsen äitinä painan hartiat kyyryssä elämän ruuhkavuosia työelämän ja kotielämän ristiaallokossa. Ja kun pyytää, että saisi kesälomansa järjestettyä siten, että voisi viettää miehen ja lasten kanssa yhteistä loma-aikaa, niin sitä ei tahdo saada. Vanhemmat, jo omat lapsensa aikuisiksi saaneet työntekijät, vievät parhaat kesäloma-ajat.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

Suuressa työyhteisössä on toki ymmärrettävää, etteivät kaikki voi saada haluamaansa ja monien on pakko joustaa. Tasapuolisuus on haastavaa, ja työyhteisössä esiintyy helposti kateutta. Jos joskus omalle kohdalle sattuu tunniton päivä, sitä osataan kyllä arvostaa.

”Olen seurannut sivusta lukujärjestysten tekoa, joten ymmärrän jos 50 opettajan toiveita ei voida täyttää.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Arvostan vanhempia kollegojani ja soisin heille mieluusti omat kotiluokat, mutta muuten lukujärjestysten laatimiseen toivoisin tasaapuolisuutta.”

(Marke, aineenopettaja)

”Yhdessä jaksossa minulla on ollut yksi tunniton päivä. Vaikka se oli keskellä viikkoa, se oli ihanaa! Tuntui kuitenkin, että tunniton päivä herätti kateutta. En ole varma, kuinka oikeudenmukaisesti

lukujärjestykset tehdään – ja kuinka mahdollista kaikille mieluisen lukujärjestyksen tekeminen edes olisi.”

(Anonyymi opettaja)

Vaikka tasapuolisuus on tavoiteltava asia, moni tunnustaa, että omalle kohdalle tullutta etuutta on vaikea luovuttaa toiselle.

”Mutta laittaisinko käytössäni olevan kannettavan tietokoneen ja videotykin vapaaehtoisesti kiertoon? En. Eli taidan myös itse ylläpitää epäreiluja käytäntöjä, vaikka sen myöntäminen tuntuu vaikealta.”

(Anonyymi opettaja)

Pitääkö uuden opettajan olla nöyrä?

Uusi työntekijä on yleensä hyvin onnellinen saamastaan työpaikasta. Joitakin aineenopettajan toimia hakee lähes sata työnhakijaa. Se, joka tulee valituksi, on riittävän onnellinen uudesta työpaikasta eikä välttämättä halua olla vaativainen ja tarkka työnsä järjestelystä. Riittää, että pääsee töihin. Moni uusi opettaja myös suo mielellään vanhemmille kollegoille paremmat työjärjestelyt ja pitää tilannetta ihan normaalina. Ajatellaan, että uuden työntekijän on hyvä olla hieman nöyrä, niin myöhemmin hän saa itsekin parempia etuuksia.

”Uusi opettaja on myös itse arka vaatimaan ja toivomaan.”

(Sinikka, aineenopettaja)

”Ymmärrän ja pidän oikeudenmukaisena sitä, että kokeneille annetaan ne tunnit mitä ne haluavat, esimerkiksi lukion. Toki asioista voi keskustella. Jostain nuorenkin opettajan pitää aloittaa. Uskon, että saan vielä joskus oman luokan ja voin tehdä siitä oman näköiseni. En ole mitenkään kateellinen näille oman luokan omistajille. Minusta järjestelmä toimii pitkällä tähtäimellä hyvin. Kaikille ei voida taata omaa luokkaa, joten joku valintaperuste on tehtävä. Minusta arpominen olisi huono kahdestakin syystä. Jo pitkään koulussa olleiden opettajien työmotivaatio voisi laskea, jos noviisi saisi heti

arvonnassa oman luokan. Toisaalta nöyrät ja hitaat askeleet sopivat noviisille paremmin. Näin kehitys on luonnollisempaa.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Hyvin tuntuu olevan erilaisia työyhteisöjä tämänkin maan kouluissa – niin kuin muissakin työpaikoissa. Uusi tulokas joutuu usein vähän joustamaan, mikä mielestäni on ihan normaalia. Itsekin olen kierrellyt tuntiopettajana luokasta toiseen yli 10 vuotta, vaikka mielestäni koulussamme ja aineryhmässämme on todella mukava ja oikeudenmukainen ilmapiiri. Ehkä uutena tulokkaana ei heti kannatakaan lähteä valittamaan ja vaatimaan (vääryyksiä ei toki pidä sietää). Kun oppii tuntemaan kollegat, voi käytännön järjestelyistä (luokkatilat yms.) sopia helposti keskenäänkin. Tietysti tämä on henkilöistä ja kemioista kiinni.”

(Milja, aineenopettaja)

Uuden opettajan erilainen työjärjestys voi johtua myös siitä, että hänelle halutaan antaa niin sanotusti pehmeä lasku. Uudelle opettajalle ei esimerkiksi laiteta lukiotunteja sen takia, että niiden valmistelu veisi paljon aikaa ja edellyttäisi laaja-alaista kokemusta. Opettajan lukujärjestyksessä olevat monet peruskoulutunnit eivät siis välttämättä tarkoita sitä, että uudelle opettajalle annettaisiin ”hankalat yläkoulun oppilaat”, vaan peruskouluopetuksen myötä hän saa helpotusta työhönsä aineenhallinnan näkökulmasta.

”Uuden opettajan on toisaalta helpompi aloittaa toisessa näistä, joko lukiossa tai peruskoulussa, jolloin ei kerralla tule niin montaa uutta kurssia valmisteltavaksi. Sekä peruskoulussa että lukiossa on omat haasteensa uudelle opettajalle. Lukiossa on aineenhallinnan oltava parempaa, peruskoulussa taas pedagogisia taitoja tarvitaan enemmän.”

(Reetta, aineenopettaja)

Monesti uusi opettaja saa pehmeämmän alun myös siinä mielessä, että hänelle ei anneta heti ensimmäisenä vuonna vastuutehtäviä, kuten luokanvalvojan tehtävää. Uusi opettaja saa työrauhan ja pääsee

keskittymään opetuksen valmisteluun ja hoitamiseen. Tässä on rehtorin näkemyksellä suuri merkitys.

”Useimmin kuitenkin rehtorit antavat uusille tulokkaille hiukan aikaa tutustua taloon ja välttävät muun muassa ylimääräisten töiden, kuten vastuutehtävien, antamista uusille opettajille. Yleensä ensimmäinen vuosi rauhoitetaan kouluun tutustumiseen ja uusien opettajien alkua pyritään helpottamaan.”

(Reetta, aineenopettaja)

Kiertolaisopettajat ja kotiluokan valtiat

Yksi eniten opettajien työhön ja työpäivän järjestelyihin vaikuttavista seikoista on opetustilan sijainti. Alakoulussa toimivilla luokanopettajilla on usein oma opetusryhmänsä ja luokkatilansa. Sen sijaan aineenopettajat joutuvat usein kiertämään luokasta toiseen. Toisaalta joillakin aineenopettajillakin on oma nimikkoluokkansa, jonka he ovat saaneet sisustaa ja varustaa omaa opetustaan varten. Alakoulusakin opetustilasta toiseen kiertäviä opettajia on, sillä osa opettajista opettaa useille luokille.

Luokasta toiseen kiertävä opettaja joutuu kuljettamaan mukanaan opetusmateriaaleja ja oppilaidensa tuotoksia. Välttämättä opettajalla ei ole koulussa muuallakaan omaa työpistettä, joten tavaroita pitää kuljetella kodin ja koulun välillä. Tavaroiden säilyttäminen ja käyttö yhdessä paikassa helpottaisi opetuksen suunnittelua ja järjestämistä.

”Minulla ei ole omaa luokkaa ja lähestulkoon kaikki tunnit ovat eri luokissa. Aluksi se ei häirinnyt lainkaan, mutta viime aikoina olen miettinyt kuinka suuri etu oma luokkahuone olisi. Ensinnäkin voisi pitää kaikki paperit ja mapit järjestyksessä eikä tarvitsisi koko ajan juosta mappi kainalossa luokasta toiseen. Lisäksi olisi ihanaa kun voisi työpäivän jälkeen laittaa paperit ja tarvittavat rekvisiitat valmiiksi esiin seuraavaa päivää varten.”

(Lisbet, aineenopettaja)

”Olen työskennellyt sekä englannin opettajana yläkoulussa, että nyt luokanopettajana alakoulussa. Yläkouluaikana, jota ei kauaa kestänyt, kärsin siitä, ettei minulla ollut kotiluokkaa. Teimme oppilaiden kanssa hienoja julisteita ynnä muita, jotka olisi ollut kiva laittaa esille, mutta koska suunnilleen jokainen tunti oli eri luokassa, niin oli vaikea löytää paikkaa, mihin ne laittaa. Lisäksi jouduin aina raahaamaan kaikkia tavaroita mukanani, koska luokissa ei ollut vakiovarusteita. Aina piti varmistella, että onko sanakirjoja, papereita ja niin edelleen.”

(Anonyymi opettaja)

”Kiertely rajoittaa ehkä joidenkin demojen näyttämistä, jos kyseisessä luokassa ei ole jotain tarvittavaa, esimerkiksi maapalloa. Yksi selvä seuraus luokattomuudesta on sotkuinen työpöytä opettajanhuoneessa, koska se on tukikohtani, eikä se ole kovin iso. Toisaalta se voisi olla sotkuinen, vaikka olisi oma luokka.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Valitettavasti luokkapolitiikka on ankaraa monissa kouluissa. Olen itsekin joutunut tuntiopettajana kiertämään luokasta toiseen painavia materiaaleja mukanani raahaten ja esimerkiksi opettamaan reaaliainetta tekstiilityön luokassa.”

(Susanna, aineenopettaja)

Ne opettajat, jotka ovat saaneet oman kotiluokan, osaavat arvostaa sitä. Osa opettajista on sitä mieltä, että kotiluokka on jokaisen opettajan työn edellytys. Omaa luokkaa voi sisustaa, mikä lisää sekä luokan että oman työn viihtyisyyttä. Myös oppilaiden työt voi laittaa esille. Jotkut opettajat kokoavat luokkiinsa omia oppilaskirjastoja ja muuta aineeseen soveltuvaa aineistoa.

”Oma pysyvä luokkatila on jokaisen opettajan oikeus. On suoraan opettajan arkea kuormittavaa, jos tämä ei ole mahdollista. Työmotivaatiota ainakin omalla kohdallani lisää se, että olen voinut sisustaa luokkaani haluamallani tavalla niin, että se miellyttää esteettisesti ja opetustyö sujuu siellä joustavasti.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Nyt sitten luokanopettajana toimiessani olen vasta oikeasti huomannut, miten tärkeä se oma luokka on. Sitä pystyy sisustamaan, saa opiskeluun liittyvää oheismateriaalia esille ja oppilaiden työt saa aina näkyville. Olen jo nyt puolentoista kuukauden aikana kerännyt omaan luokkaani luokkakirjastoa, pehmoleluja, ilmaisutaidon välineitä jne. Niistä on hyötyä aivan yllättävissäkin tilanteissa. Pyrinkin pitämään kaikki - myös muiden kuin oman luokkani - oppitunnit kyseisessä tilassa. Se tuntuu omalta ja aina tietää, missä kaikki tavarat ovat.”

(Anonyymi opettaja)

”On aivan ihanaa, kun voin pitää sisäkenkäni, mukini ja muut henkilökohtaiset tavarani luokassa. Jätän oppimateriaalit valmiiksi, säilytän kokeita ja omia materiaalejani luokan työpisteessä. Täytyy myöntää, että tilaan kiintyy. Jos joku töhrii pulpettia, siivoan sen heti pois. Tuntien loputtua kierrän luokan ja tarkistan siisteyden. Siivoojakin tietää, että se on minun luokka, ja en halua sen näyttävän sotkuiselta.”

(Reetta, aineenopettaja)

Yläkoulussa ja lukiossa luokat on usein varattu tiettyjen oppiaineiden käyttöön, esimerkiksi äidinkielen tai matematiikan opetus tapahtuu yleensä näille aineille varatuissa luokissa. Kuitenkin nämä aineluokat on usein nimetty joidenkin tiettyjen opettajien kotiluokiksi. Aineryhmässä joku tai jotkut opettajat saavat siis tällaisen etuuden. Joissakin tilanteissa ainekohtaisten luokkien käyttö voisi olla kollektiivisempaa ja kollegiaalisempaa. Luokan nimeäminen vain jollekin opettajalle aineryhmässä voi hankaloittaa myös hänen työtään.

”Ainekollegaani seuratessa en voi olla ihmettelemättä, miksi hänen tuntejaan ei sijoiteta luokkaani silloin, kun minulla ei ole siellä tunteja. Käytännön pitäisi olla aineluokkakokhtainen, ei henkilökohtainen. Mielelläni myös jakaisin luokkani hänen kanssaan, sillä materiaalin raahaaminen luokasta toiseen johtaa toisinaan siihen, ettei materiaalia ole myöskään minun käytössäni sen ollessa matkalla toisella puolella koulua.”

(Susanna, aineenopettaja)

Niille, jotka kiertävät luokasta toiseen, voi syntyä tunne, että on vieraana toisen luokassa. Tällöin opettaja ei ehkä osaa käyttää eri luokkien välineitä eikä tiedä tarvikkeiden paikkoja. Aina hän ei myöskään uskalla toimia tietyllä tavalla, ettei sotkisi paikkoja. Nimikkoluokkan saaneet opettajat saattavatkin kommentoida ikävästi vieraileville opettajille.

”Joissain luokissa on semmoinen olo, että on ikään kuin toisen opettajan reviiirillä eikä uskalla juurikaan lainata kyniä tai tehdä mitään muutakaan. Tämä nyt on kuitenkin semmoista, mikä pitää vaan hyväksyä. Ehkä jonakin päivänä minäkin saan kotiluokan, mihin voin tuoda kasvin tai pari ja laittaa omat mapit hyllyille siistiin jonoon.”

(Lisbet, aineenopettaja)

”On hyvin tyyppillistä, että huoneen ’valtiaat’ valittavat muiden luokkien sotkemisesta. En ole ollut koulussa, missä näin ei tapahdu. Yleensä aina luokka pyritään jättämään siistiksi, mutta sinne jäänee aina jotain, mikä ei miellytä luokkatilan omivaa opettajaa.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Vakiintuneen ja perinteisen toiminnan saaminen parhaille paikoille on myös vapaan sivistystyön ja aikuiskoulutuksen puolella tuttu ilmiö. Niin sanotussa epätyypillisessä tai pätkätyösuhteessa olevalla työntekijällä ei ehkä ole omaa huonetta tai työpistettä, vaan kiertävä rooli. Pätkätyöntekijä siis menee aina sellaiseen työhuoneeseen, mistä vakituinen on pois sairauden tai muun syyn takia. Joinakin päivinä joutuu tekemään töitä kirjastossa tai yhteisessä kahvihuoneessa.”

(Klaus, aikuiskouluttaja)

Monissa yläkouluissa ja lukioissa välitunnit on muutettu lyhyiksi, kymmenen tai jopa viiden minuutin mittaisiksi pausseiksi. Tällä systeemillä koulupäivä loppuu aiemmin. Luokasta toiseen kiertävälle opettajalle lyhyet välitunnit aiheuttavat painetta, sillä koko välitunti saattaa kulua siirtymiseen ja tavaroiden kuljettamiseen paikasta toiseen. Erityisen hankalaa on, jos samaan aikaan pitäisi myös olla välituntivalvojana.

”Lopullisen lukujärjestyksen saatuaani huomasin, että minusta tulisi ’kiertolainen’. Kotiluokasta ei ollut tietoaakaan, vaan pidin tunteja neljässä eri kerroksessa. Jotenkin sitä kuin ihmeen kaupalla ehti kuitenkin vaihtamaan luokkaa 5-10 minuutin välitunnin aikana – ja siirtämään kolmen eri opetettavan aineen materiaalit luokasta toiseen.”

(Marke, aineenopettaja)

Osa opettajista on sopeutunut nopeisiin luokanvaihtoihin, mutta osa kokee siirtymisen kuormittavaksi. Joskus on tarpeen ottaa asia puheeksi rehtorin tai aineryhmän muiden opettajien kanssa.

”Minulla ei ole omaa luokkaa ja kesken kaksoistunnin vaihtuu luokka. En ole ottanut asiasta paineita, sillä koulu tarjoaa tilat, enkä voi vaikuttaa niihin.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Mitä tulee tuollaisiin luokan vaihtoihin kesken kaksoistunnin, tuntuu se kiusanteolta ja valittaisin siitä itse esimiehelleni. Kaksoistuntien välissä on usein vain 5 minuutin siirtymävälitunti, eikä siinä todella ehdi siirtyä sekä luokka, opettaja, että mahdolliset materiaalit.”

(Susanna, aineenopettaja)

Luokkien varustetasoissa on eroja. Monia opettajia mietityttää, miksi joihinkin luokkiin saadaan uusia kalusteita ja ajanmukaisia laitteita, kun taas toisissa opetustiloissa joudutaan selviämään vanhoilla. Onko kyse opettajien neuvottelutaidoista vai muista syistä? Ei ole helppo arvottaa, minkä oppiaineen opetustila olisi etusijalla hankittaessa uutta teknologiaa.

”Olen saanut opettaa omassa, isossa luokassa, jossa on hyvät välineet. Osalla opettajista on pieni luokka eikä heillä ole piirtoheitintä kummempaa välinettä. Luonnollisesti myös he kaipaisivat luokkaansa ajanmukaiset opetusvälineet, mutta rahaa ei vain ole. Tilanne on siis ollut aika ristiriitainen – minulla uutena opettajana on paremmat välineet ja parempi luokka, koska viranhaltijani on

ne sinne tavalla tai toisella aikanaan saanut. Miksi näin on, en tiedä. Mutta sen tiedän, että kateuttahan se herättää. Ilman muuta jokaisella opettajalla tulisi olla yhtäläinen mahdollisuus tarpeellisiin opetusvälineisiin.”

(Anonyymi opettaja)

Meneekö järjestelyissä opettajan mukavuus oppilaiden edelle?

Alakoulun järjestelyissä on usein lähtökohtana, että oppilailla on oma luokkatila. Luonnollisesti myös kyseisen luokan luokanopettaja opettaa siellä. Sen sijaan yläkoulussa ja lukiossa oppilaat ja opiskelijat kiertävät luokasta toiseen, kun taas opettajat ja oppiaineet saavat nimikkoluokkansa.

”Yhtenäiskoulua suunnitellessamme törmäsin siihen, että opettajat suunnittelivat kiihkeästi oman luokkansa sisustamista, mutta oppilasnäkökulma jäi kokonaan sivuseikaksi. Työtä varmasti helpottaa oma luokka ja on ihan ymmärrettävää, että opettajat eivät halua joka tunti kulkea paikasta toiseen. Mutta miksi oppilaiden pitää?”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Joissakin kouluissa on pohdittu myös muunlaisia käytänteitä ja sitä, tarvitsisivatko vanhemmatkin oppilaat oman luokkatilan. Emoluokassa vanhemmatkin oppilaat voisivat viihtyä paremmin. Oman tilan haltuunotto lisää myös oppilaiden vaikuttamistaitoja ja osallistumista yhteisten asioiden hoitamiseen.

”Uskon vahvasti niin sanottuun emoluokkasysteemiin. Jos joka luokalla olisi luokka, jonka he saisivat sisustaa ja järjestellä, viihtyvyys lisääntyisi. Teenurkkaus luokan perällä ja luku/sohvanurkka motivoi myös pitämään luokasta huolta. Välituntisin oppilaat vaeltelevat, seisoskelevat käytävillä ja istuvat lattioilla odottelemassa. Uskon, että oppilailla olisi mukavampaa viettää tunnin alut ja joskus ehkä vä-

litunnitkin omassa emoluokassa. Tämä järjestely luo rauhallisuutta, pysyvyyttä ja kasvattaa luokkahenkeä.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Emoluokkajärjestelmä tukisi ennen kaikkea oppilaiden viihtymistä ja osallisuutta mutta voisi helpottaa myös opettajien työtä. Kun oppilaat saisivat oman tilan ja myös vastuuta vaikuttaa, järjestyksenpitoon ja oppilaiden motivointiin liittyvät hankaluudet saattaisivat helpottua. Emoluokasta voisi olla hyötyä myös eri oppiaineiden opettajien väliselle yhteistyölle.

”Uskon, että emoluokka helpottaisi myös opettajan työtä. Luokkaan laahustaminen ja paikkojen hakeminen jäisi oppilailta kokonaan pois ja tunti päästäisiin aloittamaan nopeammin. Kun opettaja saapuisi tunnille, oppilaat olisivat jo paikalla.

Tämä systeemi voisi hyvin toimia äidinkielen, uskonnon, matematiikan, historian, kielten ja osittain myös biologian ja maantiedon tunneilla. Tämä antaisi mahdollisesti myös yhteistyökipinän aineenopettajien välille. Emoluokassa voisi olla historian, äidinkielen, kielten ja uskonnon teemaseinät. Näin opetusaiheet voisivat löytää useammin toisensa aineiden ja opettajien välillä.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Asioista päättäminen ei ole aina reilua opettajainhuoneessa

Johtaminen ja päättäminen ovat osin itsenäistä työtä, jota hyvältä rehtorilta ja johtajalta odotetaan. Erityisesti laajat, koko työyhteisöä ja koulun tai päiväkodin toimintaan vaikuttavat seikat kuuluvat johtajan vastuulle ja edellyttävät itsenäistä päätöksentekoa. Sen sijaan yksittäisten opettajien ja muiden työntekijöiden asioista päättämiseen tulisi työntekijän itsensäkin voida vaikuttaa. Esimerkiksi opetustuntimääristä tulisi voida keskustella silloin, kun opettaja kokee tilanteensa eriarvoiseksi muihin opettajiin verrattuna.

”Koulussamme rehtorin kanssa ei voi juurikaan keskustella tunti-määristä. Osa vanhemmista opettajista toivoo, ettei heillä olisi ylitunteja, mutta toiveita ei kuulla.”

(Anonyymi opettaja)

”Jo syksyn ensimmäisenä työpäivänä minulle selvisi, että muutama minulle keväällä luvatuista kursseista olikin annettu toiselle opettajalle, samoin minulle suunnitellut luokanvalvojan tehtävät. Harmitti, mutta onneksi sentään tunteja jäi päätoimisuuteen riittävä määrä.”

(Marke, aineenopettaja)

Työntekijöillä on erilaisia elämäntilanteita. Varsinkin virkavapauksiin, sairastamiseen ja lastenhoitoon liittyvissä kysymyksissä johtajan asennoitumisella ja päätöksillä on merkitystä. Johtaja voi linjata avoimesti ja tasapuolisesti esimerkiksi sen, miten toimivapaita myönnetään. Kun opettaja joutuu olemaan työpaikalta pois, esimerkiksi sairastumisen vuoksi, työnantaja ei saisi syyllistää työntekijää. Hänellä saattaa olla jo valmiiksi huono omatunto siitä, että kollegat joutuvat sairastumisen vuoksi tavallista hankalampaan tilanteeseen.

”Päiväkotimaailmassakin olen tavannut tilanteita, joissa esimies on ollut kovin joustamaton tilanteissa joissa olisi tarvinnut sovittelua henkilökohtaista elämää työn kanssa yhteen. Vaikkapa tilanteessa jossa pieni lapsi sairastaa. Olen joutunut aamulla ilmoittamaan, että olen kotona sairaan lapsen kanssa. Esimieheltä on voinut tulla työkeäkin kommentti että: taasko?

Minulla on ollut useinkin huono omatunto jäädä kotiin oman sairaan lapsen kanssa, kun tiedän että työkaverit painavat ylitunteja kahdestaan ison lapsiryhmän kanssa päivää pidentäen.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

Rehtorin tehtävään kuuluu laajojen asioiden hallinnointi. Aina johtaja ei kuitenkaan ole paras henkilö päättämään oppiaineiden ja yksittäisten luokkien asioista, sillä hänellä ei ole välttämättä tietoa kaikista asioihin vaikuttavista seikoista. Hyvä johtaja kuuntelee eri aineiden

ja luokkien asiantuntijoita eli opettajia. On myös mahdollista jakaa vastuuta ja valtaa.

”Rehtorimme oli myös päättänyt, että ensimmäisten luokkien liikuntatunnit pidettäisiin samanaikaisopetuksena niin, että tunnilla olisi aina kaksi luokkaa yhtä aikaa. Päätös oli tehty ilman, että opettajilta oli kysytty mielipidettä. Itse olen erikoistunut liikuntaan ja ajatus oli mielestäni erittäin huono jo pelkästään turvallisuussyistä (40 lasta juoksemassa pienessä salissa).”

(Marianne, luokanopettaja)

”Tässä voisi olla paikallaan johtajuussopimuksen teko. Se on sopimus, jossa työyhteisön jäsenet yhdessä sopivat tietyistä asioista ja sen mukaisesti myös vastuuta ja valtaa jaetaan. Johtajuussopimus luo hyvät puitteet jaetulle johtajuudelle ja kun se tehdään yhdessä, on siihen helpompi sitoutua.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Hyvä johtaja puuttuu eriarvoisiin työjärjestelyihin

Johtamiseen kuuluu työntekijöiden kuuleminen ja ratkaisujen hakeminen ongelmiin. Toisaalta kaikilla opettajilla ei ole taitoa, eikä haluakaan, keskustella ristiriitaisista asioista johtajan kanssa. Osalla opettajista on myös paremmat valmiudet ja neuvottelutaidot kuin toisilla. Varsinkin uusille opettajille keskustelu ja asioista sopiminen rehtorin kanssa voi olla haastavaa ja jännittävää. Johtajan toiminta vaikuttaa olennaisesti siihen, miten opettajainhuoneessa suhtaudutaan toisiin opettajiin.

”Joillakuilla on erityisen hyvät kyvyt tuoda omat tarpeet esiin työsuhteen laadusta riippumatta.”

(Klaus, aikuiskouluttaja)

”Työjärjestelyjen toimivuus on erittäin riippuvaista siitä, millainen rehtori koulussa on.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Uusi opettaja joutuu usein tyytymään huonoihin opetusjärjestelyihin varsinkin, jos johdolla ei ole ollut aikaa tai hyvää tahtoa neuvotella hyvissä ajoin tunti- ja luokkajärjestelyistä.”

(Sinikka, aineenopettaja)

Joskus voi jopa käydä niin, että tilanne pahenee sen jälkeen, kun työntekijä on yrittänyt neuvotella asiasta johtajan kanssa. Tällaiset esimerkit vaikuttavat pitemmäksi aikaa työntekijöiden ja johtajien suhteisiin sekä myös opettajien keskinäisiin suhteisiin.

”Menimme kokeneen kollegani kanssa juttelemaan asiasta rehtorille. Keskustelu kuitenkin päättyi niin, että ongelma (samanaikaisopetustunnit liikunnassa) säilyi ja minä sain yhden rinnakkaisluokan liikunnantunnin lisää. Viikkotunteja oli nyt siis yhteensä 27. Eli toivettani ei otettu huomioon, mutta kollegaltani otettiin yksi liikunnantunti pois, koska hän ei sitä halunnut opettaa.”

(Marianne, luokanopettaja)

”Rehtorin epämääräinen toimiminen aiheuttaa kyllä helposti kyräilyä ja ikävän ilmapiirin työyhteisöön.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Opettajat tuntuvat ymmärtävän rehtorin työn haasteet ja tasapuolisuuden vaikeuden. Kuitenkin johtajalta odotetaan sitä, että sääntöjä ja työyhteisön periaatteita noudatetaan tasapuolisesti. Työyhteisössä ei voi olla niin, että se, joka huutaa lujimmin, saa tahtonsa perille. Hyvä johtaja kuulee ja kuuntelee myös hiljaisempien ääntä.

”Johtajan tulee huolehtia, että esimerkiksi lukujärjestyksen laatimisessa ja muissa järjestelyissä on samat pelisäännöt kaikille.”

(Saara, lastentarhanopettaja)

”Esimiehen tasapuolinen toimiminen on äärimmäisen tärkeää.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”En kadehdi rehtorin pestiä, koska aina joku purnaa, teki niin tai näin.”

(Anonyymi opettaja)

Monissa kouluissa yhteistyö rehtorin ja opettajien välillä toimii ja opettajat kokevat tulevansa kuulluiksi. Opettajat toteavat, että kun yksittäiset opettajat saavat vaikuttaa mielekkäällä tavalla omiin työjärjestelyihinsä, se vaikuttaa positiivisesti myös koko työyhteisöön ja opettajien välisiin suhteisiin. Kyse ei siis ole ainoastaan siitä, että opettaja olisi tyytyväinen, kun hänen omia työjärjestelyitään parannetaan, vaan vaikutus on kollektiivinen. Hyvä rehtori ei siis kuuntele ainoastaan yhtä opettajaa vaan kaikkia opettajia.

”Olen onnekseni saanut työskennellä kouluissa, joissa opettajien toiveita on kuunneltu ja ne on pyritty toteuttamaan mahdollisimman hyvin. Kun työjärjestelyt miellyttävät ja toimivat, sillä on vaikutusta myös koko koulun hyvinvointiin.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Olen niin onnellisessa asemassa, että koulumme rehtori ottaa toiveet todella hyvin huomioon ja joustaa tarvittaessa. Onhan tuo lukujärjestyshomma aikamoinen palapeli, mutta varsinkin nyt luokanopettajana olen niin onneksaassa asemassa, että olen itse saanut aika paljon vaikuttaa siihen.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajien eriarvoisuus voi johtua myös koulun ulkopuolelta tulevista syistä. Esimerkiksi taloustilanne ja opetushallinnosta tuleva byrokraattinen ohjeistus saattavat vaikuttaa työjärjestelyihin ja joustamattomuuteen.

”Käsitykseni mukaan on halvempi ratkaisu teettää tunnit ylitunteina kuin palkata tuntiopettaja. Huono taloustilanne on näkynyt koulun arjessa monella tapaa, esimerkiksi sijaisuustunteja on jokainen joutunut tekemään mukisematta.”

(Anonyymi opettaja)

Avoimessa työyhteisössä jokainen voi sanoa mielipiteensä

Hankalia ja joskus oman itsen kannalta huonojakin ratkaisuja on helpompi ymmärtää, jos päätökset perustellaan ja jos niihin on saanut vaikuttaa. Jo se, että eri näkökulmia kuullaan, parantaa työilmapiiriä. Yleensä työntekijät myös ymmärtävät omalta kannaltaan huonot ratkaisut kuultuaan laajemmin muidenkin näkökulmia.

”Avoin keskustelu, asioiden tuominen esiin yhteisissä kokouksissa ja johtajan ehdoton puolueettomuus ja oikeudenmukaisuudesta kiinnittäminen on minusta välttämätöntä. Tiedän, että jotkut kokivat menettäneensä saavutetut edut, mutta toisaalta toiset pääsivät myös osallisiksi näistä eduista ja ne jakaantuivat reilusti. Uskon, että sisimmissään ’menettäjätkin’ hyväksyivät asian, koska päätökset perustuivat läpinäkyvyyteen, eikä ketään suosittu enemmän kuin toisia. Myös koulu pitäisi nähdä työyhteisönä ja asioita käsitellä kokonaisuutta tarkastellen ja mahdollisuuksien mukaan yhteisesti.”

(Saara, lastentarhanopettaja)

”Avoimuus kuitenkin auttaisi opettajia ymmärtämään lukujärjestyspolitiikkaa nykyistä paremmin.”

(Anonyymi opettaja)

”Opettajien elämäntilanteet vaihtelevat myös paljon ja joskus joku haluaa enemmän ja joku vähemmän tunteja. Asioiden avoin käsittely ja tieto järjestelyistä helpottavat ymmärtämään erilaisia tilanteita.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Hankaluutena on, että aina opettajat itse eivät ole valmiita avoimeen toimintakulttuuriin ja keskusteluun. Moni ei osaa eikä halua vaatia enempää eikä tuo esiin epäkohtia. Sivussa harmittelu on tavallista, eikä kissaa uskalleta nostaa pöydälle. Hankaluutena on myös, että työyhteisöllä ei ole selkeitä tapoja ja areenoita keskustelulle. Jos työt on vuosikaudet jaettu tietyllä tavalla, työn jakamisen kulttuuriin voi olla vaikea vaikuttaa. On helpompi tuoda esiin epäkohtia, jos

keskustelulle on oma tilaisuutensa. Usein auttaa, jos löytää tuekseen muita samoin ajattelevia kollegoita.

”On kuitenkin tärkeää vaatia tasapuolista kohtelua. Se vaatii rohkeutta.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

”Jos koulun toimintakulttuuri esimerkiksi luokkien ja tuntien jaossa on täysin läpimätä, miten sitä voisi muuttaa? Voi kun osaisin vastata! Itse uskon ehkä hitaaseen myyräntyöhön; asioista puhuminen, samaa mieltä olevan porukan kasaaminen ja selkeiden ehdotuksien ja sääntöjen tekeminen tuottavat ehkä parempia tuloksia, kuin heti suureen ääneen valittaminen.”

(Milja, aineenopettaja)

Yläkoulussa ja lukiossa oman aineryhmän toiminta vaikuttaa olennaisesti opettajan työn organisoimiseen. Hyvä aineryhmä jakaa ideoita ja materiaaleja sekä keskustelee yhdessä kokonaisvaltaisesti oppiaineensa opetuksen kehittämisestä ja järjestelyistä koulussa. Hyvässä aineryhmässä opettajat puhaltavat yhteen hiileen eivätkä kilpaile oppilaiden tuloksilla. Tämä onnistuu joskus muttei läheskään aina. Parhaimmillaan kokenutkin kollega ymmärtää nuorempien tilanteen ja osaa tukea ja antaa apuaan heille. Tämä on mahdollista silloin, kun kukaan ei kilpaile muiden kanssa ja toisten työtä kunnioitetaan puolin ja toisin.

”Omassa koulussani asioista yritetään sopia aineryhmän ja lukujärjestyksen tekijän kesken. Jokainen saa esittää toiveitaan. Itse suostuin yli 20 vuoden jälkeen huonontamaan työolojani nuorempien suurituntisempien kollegojen eduksi: menetin kauan hallitsemani oman luokan ja jouduin korikiertolaiseksi. Nyt kannan materiaaleja toiselle puolelle koulua enkä voi juurikaan muuttaa tunnin ohjelmaa kesken kaiken; vaihtoehtoaineisto kun on siellä toisessa luokassa.”

(Sinikka, aineenopettaja)

Avoimuus ja läpinäkyvyys auttavat työntekijöitä ymmärtämään, että jokainen saa vuoron perään etuisuuksia mutta joutuu vuorollaan myös ottamaan vastaan ikävämpiä tehtäviä. Vuorottelu kannattaa tehdä kaikille näkyväksi. Se onnistuu hyvän suunnittelun avulla.

”Lukujärjestyksiä voisi joskus laatia myös yhteistyönä. Myös etukäteissuunnittelu ja eri asioiden huomioiminen helpottaa niiden laadintaa. Useinhan rehtorit kuitenkin väkertävät itsekseen lukujärjestyksiä ja lopuksi saavat opettajien harmit niskaansa.

Tasapuolisuutta voisi edesauttaa esimerkiksi kahden vuoden suunnitelma tuntien jakamisesta. Kun kaikille on selvää, että tänä vuonna tunnit menevät tietyllä tavalla ja ensi vuonna tietyllä tavalla, on helpompi hyväksyä epätasapaino.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

***Johtajan näkökulma:
Epäoikeudenmukaisista käytänteistä irrottautuminen
vaatii määrätietoista työtä***

”Päiväkodin puolella emme pohdi lukujärjestyksiä, mutta vastaavia ongelmia on tullut työajoista ja lomien pitämisestä. Meinin päiväkodin johtajaksi päiväkotiin, jossa edellinen johtaja oli ollut sen perustamisesta asti - 25 vuotta. Työntekijöistäkin moni oli ollut jo pitkään. Talossa oli paljon kirjoittamattomia sääntöjä, joiden olemassaolo valkeni uudelle johtajalle vasta pikkuhiljaa. Vuosilomien saamisessa oli selkeä hierarkia; lastentarhanopettajat, varsinkin pitkään talossa olleet, pitivät lomansa silloin, kun halusivat, lastenhoitajat muina aikoina ja laitoshuoltajat sitten niinä aikoina, joita jäi jäljelle. Jouduin olemaan todella ikävä esimies, kun puutuin loma-aikoihin.

Oli ollut ihan vallitseva käytäntö, että työntekijä saattoi olla kolme viikkoa lomalla syyskuun alussa. 'Silloin on marjakausi'. Päiväkodin toiminnan kannalta tuo ajankohta on kuitenkin huonoin mahdollinen lomailulle. Uusi toimintakausi on juuri alkanut ja uudet lapset ja henkilökunta tutustuvat toisiinsa. Silloin tarvitaan kaikkien työpanosta. Vallitsevaan tapaan kuului se, että toisten lomaillessa tai pitäessä ylityövapaita toiset tekevät ylitöitä, joita ottivat ylityövapaina, jolloin muille kertyi taas ylitöitä... Loputon kierre siis. Nämä työntekijät, jotka halusivat lomansa syyskuuhun ja pääsiäisen tienoille olivat vastaavasti mielellään töissä joulun välipäivät, hiihtolomat ja heinäkuun, jolloin lapsia oli vain vähän paikalla ja työtä oli vähemmän.

Aloin laittaa kahvihuoneeseen näkyville ainakin kesäkuukausina, joulun aikoihin, hiihtolomalla lasten lukumäärän viikoittain ja vastaavasti henkilökunnan lukumäärän ja sen, kuinka paljon vuosilomapäiviä kullakin on. Ilmoitin myös, että vuosittain kierrätetään suosituimpien loma-aikojen loma-oikeutta. Se

ei voi olla joillekin automaattisesti kuuluva etuoikeus. Vastaa-
vasti määräsin henkilökuntaa lomalle niinä aikoina, kun lapsia
on vain vähän paikalla.

Vastaavaa menettelyä oli työajan lyhennyksen suhteen. Las-
tenhoitajien ja laitoshuoltajien työaikaan kuului ns. työajan ly-
hennys eli viikoittaista työaikaa tasattiin lyhyemmällä työpäi-
vällä kerran viikossa. Päiväkodin viidessä ryhmässä eri ammat-
tiryhmät jakautuivat epätasaisesti siten, että esikouluryhmässä
oli lastentarhanopettajat, joilla työajanlyhennystä ei ollut ja yksi
laitoshuoltaja, jolla se oli. Muissa ryhmissä oli lastenhoitajia-
kin eli työajanlyhennys koski useampaa työntekijää. Esikoulu-
ryhmän työntekijät olivat sopineet keskenään, että sen ryhmän
laitoshuoltaja voi ottaa aina perjantai-iltapäiväisin työajanly-
hennyksen, kun muissa ryhmissä lyhennys ajoittui eri päiviille
vuorotellen. Jouduin johtajana puuttumaan tähän järjestelyyn
ja ilmoitin, että perjantai-iltapäivän lyhennys kiertää koko talon
työntekijöiden kesken siten, että jokainen saa sen yhtä usein.
Käytännössä tämä tarkoitti ryhmien välisen yhteistyön lisää-
mistä ja työntekoa yli ryhmärajojen. Oikeudenmukaisuuden ja
tasapuolisuuden nimissä olin mielestäni johtajana velvollinen
huolehtimaan siitä, ettei joku voi saada etuisuutta toisten kus-
tannuksella.”

(Saara, lastentarhanopettaja, päiväkodin johtaja)

POHDITTAVAA

1. Miten omassa työyhteisössäsi jaetaan töitä? Vuorotellaanko mukavien ja ikävämpien töiden jakamisessa?
2. Mitä ovat mukavat ja ikävät työt tai olosuhteet omalla työpaikallasi?
3. Onko omassa työyhteisössäsi suosikkeja, jotka saavat parempia etuuksia kuin toiset? Perustuuko suosikkiasema ikään, sukupuoleen, työssäolovuosiin, pätevyYTEEN vai johonkin muuhun ominaisuuteen? Mihin?
4. Olisitko itse valmis jakamaan saamistasi etuuksista tai ottamaan vuorollasi ikäviä tehtäviä?
5. Millaiset konkreettiset käytännöt edistävät työntekijöiden tasapuolista kohtelua työjärjestelyissä?
6. Miten johtaja voi omalla toiminnallaan edistää tai ehkäistä työntekijöiden tasapuolista kohtelua?

Konflikteja, kateutta ja kilpailua työyhteisössä

”Selkäänpuukottajat olivat omasta aineryhmästäni”

Olin päässyt unelmieni työpaikkaan: kouluun, jossa oli oppilaita ensimmäisestä luokasta abeiksi asti. Opetan kieliä ja toivoin, että pääsisin opettamaan kaikenikäisiä oppilaita. Se olisi upea ammatillisen kasvamisen paikka! Suuressa koulussa olisi myös monia työkavereita, joten odotin yhteistyöltä paljon.

Melko varhaisessa vaiheessa tutustuin Reettaan, äidinkielen, kirjallisuuden ja draamakasvatuksen opettajaan. Reetta oli oikea ilopilleri, ja hänen innostuksensa tuntui tarttuvan oppilaisiin. Reetan johdolla valmisteltiin näytelmiä ja muita esityksiä. Aloimme ideoida Reetan kanssa yhteisiä tapahtumia ja jo ensimmäisen vuoden keväällä osallistuin ihan vaan vapaaehtoisesti niiden järjestämiseen. Ja mikä ettei, olihan minullakin teatterilmaisun opinnot taustalla.

Omassa tiimissäni eli vieraiden kielten aineryhmässä pidimme keväällä palaveria seuraavan vuoden tunteista ja opetuksista. Näytti siltä, että tunteja oli nippa nappa meille kaikille. Tilanne harmitti kovasti vanhempaa lehtoria Eilaa, joka olisi toivonut lisätunteja eläkekertymäänsä ajatellen. Eila jopa kysäisi, haluaisiko joku meistä nuoremmista jäädä sivutoimiseksi tuntiopettajaksi. Päädyimme kuitenkin siihen, että kaikille jäi juuri ja juuri opetusvelvollisuuden täyttävä tuntimäärä.

Kokouksen jälkeen juttelin Reetan kanssa. Hänellä puolestaan tilanne oli päinvastainen. Tunteja olisi niin paljon, ettei hän millään voisi hoitaa niitä yksin. Tästä saimme mahtavan idean: mitä, jos opettaisimmekin muutaman draamakurssin yhdessä! Keskustelimme asiasta rehtorin kanssa, joka tuntui pitävän asiaa oikein hyvänä. Tässä hyötyisivät kaikki. Minä saisin lisää tunteja ja voisin siirtää opetusta Eilalle. Näin hän saisi lihotettua tulevaa eläkettäänkin. Ylityöllistetty Reetta puolestaan saisi edes hieman inhimillisemmän lukujärjestyksen. Parasta olisi tietysti se, että pääsisin tekemään yhteistyötä Reetan kanssa.

Innostuimme Reetan kanssa toden teolla ja aloimme suunnitella ja ideoida. Tästä kului muutama päivä, niin rehtorimme kutsui minut puheilleen. Ei kuulemma sittenkään olisi hyvä, että minä tulisin opettamaan draamakurssia. Oli syntynyt keskustelua, että minä en ole siihen riittävän pätevä ja että tämä ratkaisu voisi heikentää kielten opetusta koulussamme. Olin ihan ymmälläni, olihan minulla muodollisestikin arvosana teatteri-ilmaisusta. Ja miten niin kielten opetus vaarantuisi? Keskustelussa selvisi, että oma aineryhmäni, etunenässä Eila, oli käynyt rehtorin luona puhumassa järjestelyä vastaan. En ymmärtänyt tilannetta lainkaan. Tulin siihen tulokseen, että aineryhmässäni on todella konservatiivinen käsitys aineiden opettamisesta ja opettajien rooleista. Taisipa taustalla olla myös kateutta. Pettymys oli suuri, kun tajusin, että selkäänpuukottajat olivatkin omasta aineryhmästä. Olisivat edes puhuneet ensin minulle, ennen kuin menivät selkäni takana rehtorin pakeille.

Sari, vieraiden kielten opettaja

Monessa työyhteisössä on jännitteitä ja konflikteja

Ihmisten välille syntyy kaikenlaisissa tilanteissa jännitteitä, eivätkä kasvatusalan työyhteisöt tee tästä poikkeusta. Päiväkodeissa jännitteitä syntyy muun muassa naisvaltaisuuden takia. Koulussa puolestaan hierarkkisuus ja joskus myös opettajien välinen kilpailu rasittavat työyhteisöä. Jokainen työntekijä tunnistaa varmaankin itsessään sen, että joskus suututtaa ja saattaa hermostua. Työyhteisöä ei tee huonoksi se, että jännitteitä ja konflikteja syntyy. Sen sijaan hyvin toimivan ja heikosti toimivan työyhteisön erottaa se, miten näitä jännitteitä tunnistetaan ja selvitetään. Hyvässä työyhteisössä konflikteja torjutaan ennakoon eli niihin pohditaan ennakkointikeinoja ja ratkaisuja jo ennen kuin konflikteja on edes ehtinyt syntyä.

”Epistä, mutta elämä on. Ehkä ilkeästi kommentoitu, mutta näitä konflikteja sattuu.”

(Milja, aineenopettaja)

”Kaikissa organisaatioissa ja yhteisöissä on varmasti omat ryhmien väliset jännitteet olemassa.”

(Klaus, aikuiskouluttaja)

Onneksi konflikteissa ei ole aina kyse suuresta draamasta ja työpaikkakiusaamisesta. Osa ihmisistä ottaa pienet tölväisyt kevyesti, mutta joillekin ne kuitenkin aiheuttavat enemmän harmia ja vaivaavat pitkäänkin.

”Joitain pieniä ristiriitoja ja väärinkäsityksiä on väistämättä sattunut kohdalle, mutta kukaan ei ole puukottanut selkääni.”

(Milla, aineenopettaja)

”Työkaveri sanoi ikävästi järjestämäni leikkituokion onnistumisesta. En oikein osannut vastata hänelle. Mietin monta päivää asiaa ja se vaivasi. Työkaveri ei varmaan edes muista koko asiaa, mutta minua se asia vaivaa vieläkin.”

(Maaria, lastentarhanopettaja)

Usein ajatellaan, että jännitteitä ja kuppikuntaisuutta on etenkin sellaisissa työyhteisöissä, joissa on ollut samoja työntekijöitä pitkään. Toisaalta myös uusissa työyhteisöissä saattaa syntyä jännitteitä, kun uudet työntekijät etsivät omia paikkojaan ja työroolejaan muiden työntekijöiden joukossa.

”Olin vastavalmistunut opettaja, toista vuotta luokanopettajana. Pääsin kouluun, joka oli valmistunut ja käynnistänyt toimintansa vuotta aiemmin. Ajattelin useammankin kollegan kanssa, että tällaisessa koulussa olisi varmasti mahtava tekemisen meininki, eikä minkäänlaisia ns. ’kuppikuntia’ olisi ehtinyt syntyä. Kuinka väärässä olinkaan!”

(Virpi, luokanopettaja, tutkija)

Kateelliset, ilkeät ja kilpailevat opettajat

Opettajan työtä on mahdollista tehdä vähäeleisesti ja keskittyä toimimaan oman luokkansa, omien oppilaidensa ja heidän vanhempiensa kanssa. Osa tyytyy tähän. Monissa opettajainhuoneissa opettajia kuitenkin kannustetaan julkistamaan ideoitaan ja jakamaan niitä koko työyhteisölle.

Monet opettajat ovat aktiivisia koulun lisäksi myös muutoin. Opettajat osallistuvat järjestöjen ja yhdistysten toimintaan sekä pedagogisiin täydennyskoulutuksiin. Joissakin tilanteissa aktiivisuus, koulutautuminen ja uusien pedagogisten ideoiden jakaminen työyhteisössä aiheuttavat kuitenkin kateutta. Kiitoksen tai kiinnostuksen osoittaminen kollegalle, joka on aktiivinen, voi osoittautua yllättävän vaikeaksi. Aktiivinen ja innostunut opettaja voikin kohdata työyhteisössään välinpitämättömyyttä tai mitätöintiä.

”Minun on vaikea ymmärtää, että esimerkiksi projektit, joissa olen tai olen ollut mukana, ovat olleet joillekin kollegoilleni ikään kuin uhka ja olenkin saanut osakseni negatiivisia kommentteja tai täydellistä välinpitämättömyyttä. Lieneekö se pohjimmiltaan kateutta?”

(Iiris, luokanopettaja)

”Useinhan tällaisessa tilanteessa on takana kateus. Herättää kateutta huomata, että jollain on valtavasti intoa ja kykyä kehittää työtään ja vielä löytää innokkaan yhteistyökumppanin ... ja niillä tuntuu olevan hauskaakin. Raadollista, mutta valitettavan totta.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Tällaisia tarinoita kuulee valitettavasti jatkuvasti, kateus on ilmeisesti meitä suomalaisia kannatteleva voima.”

(Milja, aineenopettaja)

”Jos muut pelkäävät työkaverin saavan jotain lisäetuutta hankkeesta, voivat he kateellisina esittää välinpitämätöntä ja salaa toivoa hankkeen kariutumista. Ikävä tosi asia on, että kasvattamisen ammattilaisetkin tuntevat kateutta ja vahingoniloa.”

(Martta, aineenopettaja)

Kasvatusalan työntekijöiden käyttäytyminen on suurennuslasin alla. Ulkopuoliset saattavat ajatella, että alan asiantuntijat käyttäytyvät kuten opettavat, mutta kuitenkin näissäkin työyhteisöissä esiintyy epäystävällistä, nokittelevaa ja jopa ilkeää käytöstä. Usein tämä liittyy kilpailuun ja itsensä pönkittämiseen. Näin on varmasti kaikissa työyhteisöissä joskus, mutta asian toteaminen ei tarkoita, että tilanne pitäisi hyväksyä.

”Jaksan aina ihmetellä sitä, kuinka toiset opettajista ovat suorastaan ilkeitä muita kohtaan. Vaikka kuinka yrittäisi itse olla mukava ja kohtelias eivät välttämättä kaikki opettajat edes tervehdi uutta naamaa. Joskus ei erota onko edelleen yläkoulun tunnilla vai opettajanhuoneessa.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Perusvireenä työyhteisössä voi olla yhteinen arvopohja ja tinkimätön siihen sitoutuminen, mutta toisinaan kuitenkin eri henkilöt nokittelevat keskenään ja pyrkivät osoittamaan erinomaisuutensa suhteessa muihin. Esiintyy keskinäistä kilpailua.”

(Klaus, aikuiskouluttaja)

Sinun huonosti käyttäytyvät oppilaasi ja minun hyvätapaiset

Kouluilla ja päiväkodeilla on opetussuunnitelmissa nimetyt kasvat-
tus- ja käyttäytymistavoitteet. Lisäksi niillä on omat arvonsa, järjes-
tyssääntönsä sekä näkymättömät, kirjoittamattomat sääntönsä. Nä-
mä ohjaavat opetuksen ja kasvatuksen toteuttamista. Lisäksi jokaisel-
la opettajalla ja kasvattajalla on oma käsityksensä esimerkiksi siitä,
kuinka paljon saa syntyä melua, onko hatun päässä pitäminen oikein
vai väärin, onko toiselle kommentointi kiusaamista ja niin edelleen.
Kaikilla opettajilla rajat esimerkiksi järjestyksen valvomisessa ovat
hieman erilaisia siitä huolimatta, että koulussa olisi yhteiset, sovitut
säännöt ja ohjeistus asioihin puuttumisesta.

Opettajien erilaiset tulkinnat säännöistä ja käyttäytymisestä vai-
kuttavat heidän näkemyksiinsä omasta ja toisten opettajien kyvystä
tarttua asioihin ja toimia opettajana. Opettajilla saattaa olla taipu-
musta ajatella, että omat kasvatusratkaisut ovat onnistuneita ja toi-
sen huonoja.

Jos joku opettaja hyväksyy korkeamman melutason luokassaan,
toinen opettaja saattaa ajatella hänen olevan huono kurinpitäjä. Toi-
sten opettajien leimaaminen huonoiksi liittyy usein myös opettajien
ikään ja kokemukseen.

Koska ihmiset ovat erilaisia, saman koulun opettajilla tulee var-
masti aina olemaan erilaisia tulkintoja säännöistä ja hyvän käytök-
sen piirteistä. Olennaista oppilaille välittyvän koko koulun yhteisen
viestin kannalta on se, miten opettajat keskenään kommunikoivat.
Esimerkiksi toisen opettajan toiminnan julkinen arvostelu vie pohjaa
koulun yhteisiltä tavoitteilta. Opettajien tulisi neuvotella erilaisista
käsityksistään keskenään, ei oppilaiden kuullen. Muutoin voi käydä
niin, että varsinainen kasvatusviesti eli se, miten koulussa halutaan
oppilaiden toimivan, jää ristiriitaiseksi.

”Yksi opettajakollega paukkasi kerran minun luokkaani sisään ja
huusi ovelta, kuinka mun luokassa on niin järjetön mekkala, että

hänen oppilaansa eivät voi tehdä koetta rauhassa. Olin tosi hämilläni ja pyytelin anteeksi koko luokan edessä vaikka olin ihmeissäni, että mistä moinen purkaus tuli. Omasta mielestäni kyseinen, hie-
man hankalakkin ryhmä oli nimittäin yllättävän rauhallinen iltapäi-
vän tunnilla. Kiihtynyt opettajatoverini ilmoitti jonkun paukutta-
van koko ajan takaseinään niin, että siitä kuului hirvittävä mekkala.
Kävi ilmi, että yksi pojista keikkui tuolillaan niin, että se paukkui
takaseinään. Tämän jälkeen opettaja poistui sanomatta enää mitään
luokan ovelta.

Asia oli sinänsä pieni, mutta jäin ihmettelemään miksei tämä
opettaja pyytänyt minua ovelle ja sanonut rauhassa, että voisiko tuo-
lilla keikkumisen lopettaa. Tämän purkauksen ansiosta viesti, min-
kä häneltä sain, oli että en osaa pitää kuria luokassani. Viesti saattoi
välittyä myös oppilaille. Voi hyvinkin olla, että tämä ei ollut hänen
tarkoituksensa. Mielestäni hänen olisi kuitenkin ollut syytä kiinnit-
tää huomiota siihen, miten viestiä asioita oppilaiden edessä.”

(Lisbet, aineenopettaja)

Joidenkin luokkien ja lasten kanssa tulee enemmän hankaluuksia
kuin toisten. Lisäksi on muistettava, että kasvatus ei tarkoita pelkäs-
tään hankaluuksiin ja huonoon käytökseen puuttumista, vaan se on
kokonaisvaltaista lasten ja nuorten parissa toimimista. Koulussa ja
päiväkodeissa opettaja ei voi olla vastuussa vain oman ryhmänsä lap-
sista ja nuorista, vaan periaatteena tulisi olla koko koulun tai päiväko-
din lasten kasvattaminen yhdessä kaikkien aikuisten voimin.

”Hyvin pian aloin kokea vanhempien opettajien kritisointia omista
oppilaistani ja opetuksestani. Esimerkiksi eräänä välituntina istuin
opettajanhuoneessa. Yksi opettajista tuli välitunnin aikana kerto-
maan minulle tuohtuneena, kuinka minun oppilaani olivat juos-
seet käytävällä. Kyselin, että millä keinoin hän oli puuttunut asiaan,
jotta osaisin jatkaa siitä mihin hän jäi. Sen sijaan, että hän olisi py-
säyttänyt oppilaani käytävällä ja ohjannut tilanteen, hän jätti lapset
huomiotta ja tuli kertomaan asian minulle: ’Kuinka sinä et osaa
puuttua tähän?’

Kerran olin ruokailujonossa, kun jollekin pienistä oppilaistani tuli kova vessahätä. Pyysin ystävällisesti toista opettajaa hetken aikaa katsomaan, saavatko ekaluokkalaiseni otettua ruokaa sillä aikaa kun käyttäisin oppilaani vessassa. Vastaus oli tyyli: 'Se ei kuulu tehtäviini.'

Vastaavanlaista pientä kummallista tapahtui koko vuoden ajan. Sen sijaan, että olisimme yhdessä kaikkien opettajien kanssa huolehtineet koko koulun lapsista, jokaisen piti pitää huolta vain omasta luokastaan. Tämä johti aivan käsittämättömiin tilanteisiin."

(Virpi, luokanopettaja, tutkija)

Konfliktien välttely on helpompaa kuin asioihin tarttuminen

Moni aikuinen ei halua osallistua työyhteisössään jännitteiden purkamiseen, vaikka työkavereiden välillä olisi riitelyä, nälvimistä, nokittelua tai töykeyttä. Usein on helpompi väistää konfliktit ja katsoa sivusta kuin puuttua tai tarttua asioihin. Kotona riiteleminen on helpompaa kuin työpaikalla. Perheenjäsenet tuntevat toisensa paremmin, ja aikuinenkin saa käyttäytyä tunteikkaammin ja riidellä, kunhan asiat myöhemmin selvitetään. Kouluyhteisössä tilanne on toinen. Aikuiselta edellytetään tasaisempaa käytöstä. Moni haluaa säästää itseään ja väistää mahdollisia riitatilanteita.

"Olen tietoisesti välttänyt ristiriitoja työpaikalla kaikin keinoin. Mene melko pitkään ennen kuin aloin edes huomata muiden ihmisten välisiä jännitteitä ja yhteenottoja. Joitain ikäviä tilanteita olen seurannut vierestä. Olen ollut hyvin aseeton ja passiivinen sivustaseuraaja - en tiedä, mitä asioille voisi tehdä."

(Milla, aineenopettaja)

"Olen tietoisesti jättänyt tekemättä joitakin asioita, jos olen ajatellut, että astun jonkin varpaille. Tämä tietenkin vähentää hedelmällistä

yhteistyötä, mutta vielä olen tavallaan pelannut varman päälle varsinkin kun ei tunne kaikkia ihmisiä ja heidän toimintamallejaan.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Uskallus ja kyky puuttua ristiriitatilanteisiin riippuvat myös aiemista kokemuksista. Jos työyhteisössä on määrätietoisesti tartuttu jännitteisiin, opettajille on toivottavasti syntynyt tunne siitä, että asiat selviävät, kun niistä puhutaan. Mutta jos asioihin tarttuminen ei ole johtanut hyvään lopputulokseen, moni saattaa lannistua ja pitäytyy mieluummin ristiriitatilanteiden ulkopuolella.

”Osa kollegoista on puuttunut asioihin, mutta muutoksia ei ole tapahtunut. Se ei kannusta sekaantumaan ristiriitoihin.”

(Milla, aineenopettaja)

Joskus käy niin, että työntekijä mieluummin vaihtaa työpaikkaa kuin haluaa puuttua työyhteisönsä jännitteisiin. Jos työyhteisön tunnelma on hyvin tulehtunut ja työntekijä kokee tilanteen erittäin kuormittavaksi, työpaikan vaihtaminen voi olla hänen kokemuksensa perusteella ainoa ratkaisu.

”Olen jälkikäteen miettinyt, miten tuollaisen ilmapiirin syntyminen noin lyhyessä ajassa oikein on mahdollista. Koin itse voimakkaasti tämän olevan niin perustavaa laatua oleva ristiriita koko koulun toiminnassa, että en itse jäänyt katsomaan, kuinka tämä tarina päättyi, vaan vuoden jälkeen vaihdoin koulua.”

(Virpi, luokanopettaja, tutkija)

”Minun oli pakko lähteä ja tavallaan luovuttaa. Kun olin monta vuotta lyönyt päätäni seinään, yrittänyt ja yrittänyt vaikuttaa työpaikkani asioihin, aloin olla henkisesti ihan poikki. Oli ihana mennä uuteen päiväkotiin ja todeta, että hei, täällähän voi hengittää ja nauraa.”

(Maaria, lastentarhanopettaja)

Pitkään jatkunut ristiriitatilanne ja pinnan alla kytevä konflikti tulehduttavat työyhteisön ilmapiirin. Ihmisille syntyy rooleja, kuten sivustakatsoja, vetäytyjä, seläntakanapuhuja, kantelija, raivoaja, hys-syttelijä ja niin edelleen. Pahimmillaan tilanne muuttuu tulenaraksi ja konflikti voi leiskahtaa milloin vain, esimerkiksi väärin tulkitusta lausahduksesta.

”Minusta olisi hyvä uskaltaa puhua suuremmin ja asianomaisten kanssa, vaikka siinä onkin aina vaarana riita ja loukkaantuminen. Se ei kuitenkaan ole vaarallista. Konfliktien välttelystä seuraa juuri tällaista selän takana puhumista.”

(Anonyymi opettaja)

”Meidän työpaikalla on henkilö, jolle on syntynyt sellainen asema, että ’vain hän raataa ja tekee hienoja projekteja’. Meidän muiden pitäisi esimerkiksi opettajankokouksissa kehua häntä, kun hän voivatee suurta työmääräänsä. Hän ei itse koe, että me muut opettajat tekisimme mitään kovin kummoista.

Tämä samainen henkilö on myös saanut useita kertoja äkillisiä raivokohtauksia, kun olemme jakaneet seuraavan vuoden opetuksia ja muita työtehtäviä. Hän ei kerta kaikkiaan käsitä, että myös hänen pitäisi tehdä niitä ikävämpiäkin työtehtäviä. Hänen mielestään hänen työnsä on niin paljon tärkeämpää, että hänen kuuluisi omasta mielestään tehdä vähemmän.

Tilanne on johtanut siihen, että osa muista opettajista ei enää jaksakaan näitä raivareita ja on siksi hiljaa ja tyytyy hyssyttelemään tilannetta. Jos sitten joku uskalikko erehtyy puuttumaan tilanteeseen, hän saa viikkokausia jatkuvat raivot päälleen.

Onpa tämä hankala kollega ehtinyt haukkua rehtorinkin jo moneen kertaan. Meillä on ollut myös työpsykologi selvittelemässä tätä ongelmaa, mutta pitkän työnohjausprosessin jälkeen hän päätyi siihen tulokseen, että tämä tilanne on ihan lukossa.

Mitä koulu voi tehdä, kun tämä henkilö ei kuitenkaan ole tehnyt mitään virkavirhettä, mutta hän pilaa jatkuvasti ilmapiiriä? Nyt tilanne on sellainen, että kukaan ei halua tehdä yhteistyötä eikä osa

edes puhu tämän hankalan tyypin kanssa. Hän on sitä mieltä, että syy on vain ja ainoastaan muissa.”

(Kirsi, aineenopettaja)

Vaikka ihmisillä on erilaisia rooleja ja he toimivat ristiriitatilanteissa eri tavoin, erilaisuus ei oikeuta ketään käyttäytymään huonosti. Vaikka olisi temperamentiltaan impulsiivinen, se ei tarkoita, että voisi sanoa, mitä vain. On myös osattava pyytää anteeksi.

”Myös vuorovaikutustaidoilla on tällaisissa tilanteissa suuri merkitys. Usein ihmiset ajattelevat, että työssä voi käyttäytyä oman persoonan mukaan eli ’mä oon tällainen ärhäkkä, en mä voi sille mitään’. Jokaisen tulisi kuitenkin työsssänsä muistaa ammatillisuus ja sen mukainen käyttäytyminen. Vaikka työssä hermostuu, ei silti voi käyttäytyä kuin kotona käyttäytyisi. Ammattiminä on eri kuin kotiminä.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Useimmissa konfliktitilanteissa suurin osa työyhteisöstä on erilaisissa sivustaseuraajan rooleissa. Osa säästää itseään, osa antaa tukea tilanteen ulkopuolella, ja osa ei näe tilanteeseen osallistumisen kuuluvan itselleen. Jotkut sivustaseuraajat kokevat tilanteen itselleen kiusalliseksi, sillä asioiden ratkaiseminen olisi periaatteessa omien arvojen mukaista.

”Tuntuu ikävältä, että usein se, joka uskaltaa tarttua ongelmaan, jää yksin. Muut kollegat kyllä taputtelevat selkään tilanteen ulkopuolella ja kiittelevät asioihin puuttumisesta, mutta julkisesti tukea ei saa. Kukaan ei halua raivoja päälleen. Tavallaan se on ymmärrettävää, sillä riitely vie kamalasti voimia. Toisaalta jos kukaan ei puutu asioihin, tämä ongelmatapaus saa aina vaan jatkaa ja jatkaa. Ei sekään ole oikein.”

(Kirsi, aineenopettaja)

”Valitettavasti tämä tapa toimia ei liene meille suomalaisille harmonisteille kuitenkaan harvinainen... Pelätään kohdata toinen ikävissä asioissa kasvoista kasvoihin ja silloin juuri toimitaan näin. Ehdotto-

masti kieltenopettajien, jotka vastustivat tätä ideaa, olisi pitänyt keskustella asiasta Maikin ja äidinkielen opettajan kanssa, eikä mennä vinkumaan rehtorille.”

(Anonyymi opettaja)

”Tuntuu pahalta ja valheelliselta, että aikuiset kohtelevat toisiaan huonosti, vaikka painotamme oppilaille, että ’ketään ei saa kiusata’. Sivustaseuraajan osa ei myöskään ole omien arvojeni mukaista, joten toivottavasti joku päivä osaan toimia rakentavasti ja ratkovasti, jos huomaan epäkohtia työyhteisössäni.”

(Milla, aineenopettaja)

Vaikuta, pyydä apua, älä lannistu, anna tukea

Jännitteiden purkaminen työyhteisössä ei saa jäädä yksittäisten työntekijöiden harteille. Vastuu on ennen kaikkea koulun ja päiväkodin johdolla, mutta myös laajemmin koko työyhteisöllä. Johdon tulee luoda puitteet ongelmien tunnistamiselle, ratkomiselle ja ennaltaehkäisylle. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että työntekijöillä on mahdollisuus kehityskeskusteluihin ja työnohjaukseen ja että työpaikalla kiinnitetään aktiivisesti huomiota ristiriitojen ehkäisyyn. Samalla, kun luodaan työkaluja lasten ja nuorten kiusaamista ehkäiseviin toimiin, tulee muistaa aikuisten välisten ristiriitojen ratkominen.

”Työorganisoiminen ja johtaminen ovat keskeisiä ratkaisuja ongelmiin.”

(Klaus, aikuiskouluttaja)

”Mielestäni rehtori toimi tässä tilanteessa väärin ja koulun huonoja kommunikaattiorakenteita vahvistavasti. Hänen olisi pitänyt nähdä kokonaisuus paremmin ja puolustaa uutta opettajaa ja huomioida hänen intonsa ja pätevyytensä tehtävään. Valitettavasti tällaiset tavat toimia huonontavat työilmapiiriä ja toisaalta vahvistavat epäoikeudenmukaista käytöstä.”

(Susanna, aineenopettaja)

Johtajan tulee kuulla kaikkia osapuolia eikä sopia yhden kanssa jotakin ja perua se sitten toisten kanssa keskusteltuaan. Ratkaisut pitää kyetä perustelemaan avoimesti kaikille. Tarvittaessa asioista ja periaatteista pitää keskustella opettajankokouksessa yhdessä kaikkien kanssa. Jos tilanne on hyvin haastava, voi olla tarpeen laatia keskustelusta muistio, jotta keskustelun sisältöä ei muuteta tai muisteta väärin jälkeenkäin.

”Olisikohan rehtori voinut olla asiassa avoimempi ja keskustella asiasta yhdessä kaikkien asianosaisten kanssa? Tässä on pedagogisen keskustelun paikka. Sitä keskustelua käydään kouluissa ihan liian vähän.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Rehtori toimi mielestäni kummallisesti. Jos hänelle esitetty idea oli hänestä hyvä, hänen olisi pitänyt puolustaa sitä tälle valittajadelegaatiolle.”

(Anonyymi opettaja)

”Asia pitää ottaa avoimesti puheeksi. Tämä olisi mielestäni kyllä rehtorin tehtävä. Kaikki osapuolet on saatava mukaan. Pantaisiin vaikka paperille järjestelyyn liittyvät plussat ja miinukset.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Hyvän johtamisen lisäksi opettaja saa usein vertaistukea omilta lähikollegoiltaan. Harvoin työyhteisössä kukaan jää aivan yksin. Työkaverin ei välttämättä tarvitse olla sydänystävä, vaan olennaista on työasioiden yhteinen jakaminen ja vertaiskeskustelu.

”Mutta hyvä, jos opettajalla on työyhteisössä niitä, joiden kanssa puhua – niitä, joiden kanssa on samalla aaltopituudella. Silloin ei jää miettimään, tekikö itse jotain väärää, vaan ymmärtää, että tässä onkin kyse toisen ihmisen heikkoudesta.”

(Milja, aineenopettaja)

Joskus voi käydä niin, että vaikka ristiriitaa on yritetty selvittää, ei tulosta silti synny. Tämä ei tarkoita, että kannattaisi alistua ja hyväksyä epäoikeudenmukainen kohtelu. On tärkeää tuoda oma viesti kuuluviin, sillä siihen voidaan palata mahdollisesti myöhemmin. Jos käy ilmi, että useilla henkilöillä tulee toistuvasti ongelmia saman työtoverin kanssa, aiemmat selvittelyt ja kokemukset ovat tärkeitä.

”Rehtori toimi lopulta välikätenä tässä konfliktissamme. Hän ei asettunut kummankaan puolelle asiassa, vaan ymmärsi kumpaaakin. Ehkä hän toimi tässä oikein. Tapauksen jälkeen emme kuitenkaan ikinä tulleet kovin hyvin toimeen konfliktin toisen osapuolen kanssa.”

(Elin, luokanopettaja)

”Ei kannata luovuttaa kokonaan, vaikka kerran tulisikin takapakkia ja punaista valoa. Selkään puukottaja saakoon erävoittonsa, mutta hänelle ei kannata antaa viestiä, että koko ottelu olisi jo voitettu. Huh! Kuulostaa ihan taistelukäskyiltä; ehkä niin, mutta vain väkivallattomalta sellaiselta.”

(Milja, aineenopettaja)

Konfliktin selvittämisessä pitäisi pyrkiä ratkaisuihin ja katsoa tulevaisuuteen. Toki on tärkeää myös selvittää, mitä on tapahtunut ja kuka on sanonut mitäkin, mutta ennen kaikkea selvittämisessä pitäisi etsiä ja löytää ratkaisuja ja keinoja parempaan vuorovaikutukseen jatkossa.

”Ei vain syytellä ja puolustella, vaan ehdotetaan ja etsitään ratkaisuja.”

(Kirsi, aineenopettaja)

”Syyllisten löytäminen ja syyttely ei ehkä kuitenkaan ole niin tärkeää kuin positiivisen muutoksen aikaansaaminen. Me opettajat olemme turhan tärkeitä; syytöksiin vastaamme puolustautumalla, mutta neuvottelutaitoja olemme joutuneet opettelemaan kokouramme ajan.”

(Milja, aineenopettaja)

Opettajainhuoneessa on enemmän ystävyyttä kuin vihamielisyyttä

Työyhteisön haasteista ja ristiriidoista puhutaan paljon enemmän kuin työyhteisön viihtymisestä ja ystävyyssuhteista. Sama pätee lasten ja nuorten välisiin suhteisiin. Koulukiusaaminen nousee otsikoihin, mutta sen sijaan koulun merkitys lasten ja nuorten ystävyyssuhteiden luojana jää vähemmälle huomiolle. Opettajien välisistä suhteista keskusteltaessa on kuitenkin hyvä muistaa myönteiset seikat: opettajilla on liikuntaporukoita, kuoroja, kirjallisuuspiirejä ja muita harrastuskerhoja. Monet opettajat saavat toisistaan elinikäisiä ystäviä. Opettajien työyhteisö mahdollistaa myös vanhempien ja nuorempien ihmisten sekä miesten ja naisten kohtaamisen.

”Olin juuri valmistunut ja hain opettajanpaikkaa pääkaupunkiseudulta. Onnistuin pääsemään vuodeksi aivan mahtavaan kouluun, jonka opettajien välillä oli valtavan hyvä henki. Huumori täytti muutoin raskaan ja kiireisen työn niin ihanalla voimalla, että meillä kaikilla oli todella mukavaa, myös minulla, jolle koko opettajuus oli aivan tuoretta.

Jokainen auttoi toinen toistaan ja lapset olivat kaikille yhteisiä. Tapasimme myös vapaa-ajalla, järjestimme retkiä kesälomalla ja osasta opettajista tuli minulle elämänikäisiä ystäviä. Olen varma, että oppilaillekin välittyi koko opettajakunnan mahtava yhteen hiileen puhaltamisen meininki. Tällaista aikaa muistelee erityisellä lämmöllä!”

(Virpi, luokanopettaja, tutkija)

POHDITTAVAA

1. Millaisia työntekijöiden välisiä jännitteitä omassa työyhteisössäsi on? Miten ne ilmenevät?
2. Esiintyykö työpaikallasi kateutta?
3. Puhutaanko työyhteisössäsi ilkeästi toisista avoimesti tai selän takana? Onko tilanne johtanut riitoihin tai muihin konflikteihin?
4. Miten itse toimit konfliktitilanteessa? Oletko aktiivinen osallistuja, sovittelija, ratkaisija vai vetäydytkö tilanteesta?
5. Miten kollega voisi tukea kiusatuksi tullutta työtoveria?
6. Miten johtajan ja koko työyhteisön tulisi ennaltaehkäistä konflikteja?
7. Onko sinulla oikeita ystäviä työtovereidesi joukossa?

Saisipa kiitosta esimieheltä ja kollegoilta!

”Olen tehnyt hirveästi työtä, mutta kukaan ei tunnu huomaavan sitä”

Rehtori ei huomaa työtäni. Ainakaan en saa koskaan palautetta siitä, mitä teen hyvin. On mielenkiintoista, että kehityskeskustelussa esimieheni tuntui olevan täysin tietämätön työstäni. Esimerkiksi aloittamani ympäristökasvatusprojekti ei saanut kiitosta. Pikemminkin rehtori sanoi, että minun pitäisi keskittyä muihin asioihin. Että kuulemma opetus voi kärsiä, jos käytämme luokan kanssa liikaa aikaa ympäristökasvatukseen. Mikä sitten olisi tärkeämpää? Rehtorin mielestä minun pitäisi kehittyä työssäni monipuolisemmin ja osallistua esimerkiksi tietotekniikkakoulutuksiin. Miksi kaikkien täytyy, eikä hyväksytä erilaisuutta?

Olen tehnyt tosi paljon ylimääräistä työtä tämän projektin eteen ja istunut pitkissä suunnittelupalavereissa järjestön koordinaattorin kanssa. Tuntuu, että olen tässä asiassa ihan yksin. Muutama opettaja on kiitellyt, että vaikuttaapa kivalta, mutta suurin osa ei tunnu olevan kiinnostunut. Kiitoksen puute lannistaa. Oppilaat ovat kyllä mielestäni innostuneet. Sen pitäisi tietysti riittää, mutta, mutta... Silti sitä toivoisi varsinkin esimiehen kiitosta. Tämän projektin jälkeen en vähään aikaan mene mihinkään ylimääräiseen mukaan.

Carita, luokanopettaja

Projektit ovat työn suola... ja joskus rasite

Opettajan työssä opetus on se keskeisin ja määrää pitkälti päivän kulun. Kuitenkin koulun toimintaan liittyy yhä enemmän erilaisia projekteja ja hankkeita. Moni on ollut mukana opetushallinnon ja EU:n kehittämishankkeissa tai järjestöjen organisoimissa hankkeissa. Kouluilla ja päiväkodeilla on myös omia kehittämisprojekteja.

Projektit antavat mahdollisuuden kehittää koulua kokonaisuutena. Esimerkiksi kestävästä kehitystä edistävä Vihreä lippu -hanke tavoittelee kestävästä kehitystä koko organisaatiossa. Kyse ei siis ole yksittäisten oppiaineiden ja koululuokkien kehittämistyöstä vaan laajemmasta, myös työyhteisöön ulottuvasta työstä. Tästä syystä koulun johto usein innostuu hankkeista, jotka perustuvat laaja-alaiseen kehittämiseen.

”Projektit tuovat lisäarvoa koko kouluyhteisölle – niin oppilaille kuin opettajille.”

(Martta, aineenopettaja)

Opettajille hankkeet tuovat vaihtelua opetustyöhön. Ne mahdollistavat yhteistyön eri opettajien välillä ja eri luokka- ja kouluasteiden välillä. Projektit tarjoavat osalle opettajista myös mahdollisuuden kehittää itseään ja tutustua hallintoon. Käänteisesti hallinnointi ja raportointi ovat myös syitä, joiden vuoksi osa opettajista ei halua osallistua hankkeisiin.

”En vielä oikein innostunut projekteista, koska haluan ensin ottaa haltuun oppiaineiden aihekokonaisuudet. Projekteihin on kannustettu ylemmältä taholta, mutta uskon osallistuvani parin vuoden sisällä johonkin projektiin. Sivusta seuranneena projektit tuntuvat kauhean työllistäviltä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Kiinnostuminen jostakin pedagogisesta suuntauksesta tai ajattelutavasta, oppimateriaalin kirjoittaminen, osallistuminen kansainväliseen toimintaan tai jokin muu projekti voi tarjota opettajalle tar-

peellisen henkireiän tilanteessa, jossa oma työ on alkanut tuntua rutiininomaiselta. Opettajainhuoneessa on monenlaisia ihmisiä, joten innostuminen erilaisista asioista rikastuttaa koulua pedagogisesti ja tuo vaihtelua käytänteisiin.

”Ei kaikkien tarvitse olla samasta muotista. On tärkeää, että kouluisa on ihmisiä, jotka osaavat eri asioita. Näin koko koulu rikastuu. Jokaiselle pitäisi antaa mahdollisuus kehittää itseään haluamallaan tavalla.”

(Viivi, luokanopettaja)

”On tärkeää, että opettaja saa tarttua niihin tehtäviin, jotka häntä kiinnostavat ja innostavat. Silloin tuloskin on selvästi parempi ja parhaassa tapauksessa projektin anti laajenee koko kouluyhteisön hyväksi. Pakottaminen saa aikaan aivan päinvastaista.”

(Iiris, luokanopettaja)

Joskus opettaja kuitenkin innostuu niin, että opetustyö jää vähemmälle huomiolle. Oppilaiden vanhemmat, kollegat ja rehtorit voivat tällaisessa tilanteessa reagoida asiaan. Opettaja itse saattaa kokea tilanteen epäoikeudenmukaiseksi, sillä hän on tehnyt projektin eteen kovasti työtä. Kehittämishankkeiden merkityksen perustelemista epäilijöille helpottaa, jos hankkeet on kytketty opetustyyöhön.

”Sain pari vuotta tehdä asiat omalla tavalla, mutta sitten, liittyen erityisopetuksen valtakunnalliseen kehittämisprojektiin, luokkamme laaja-alainen erityisopettaja alkoi arvioida erityisopetuksen tarpeessa olevien oppilaiden toimintaa opiskelutilanteessa. Toisin sanoen erityisopettaja tuli luokkaan tarkkailemaan opetusta. Tämä herätti konflikteja hänen kanssaan. Jossain vaiheessa hän kysyi minulta, koska aion aloittaa normaalin opettamisen. Tällä hän tarkoitti sitä, ettei hän pitänyt muun muassa runsaasti opintokäyntejä sisältänyttä projektioiskelua varsinaisesti edes opetuksena. Tämä tietenkin loukkasi minua; olihan tavoitteeni nimenomaan parantaa oppilaiden oppimista. Olin suunnitellut opetusta koko kesälomani.

Minua myös ihmetytti, miksi rinnakkaisluokan opetukseen ei puututtu, vaikka kyseisen luokan opettaja vähän häpeillen kertoi minulle, ettei ollut panostanut ympäristö- ja luonnontiedon opetukseen ollenkaan. Tästä heräsi ajatus, että perinteiseen tapaan toteutettu 'opetus' voi olla vaikka kuinka huonoa, eikä kukaan puutu siihen. Asiat tulevat 'käsiteltyä', ja on oppilaan vika, jos hän ei opi. Sen sijaan, jos toteuttaa opetusta toisella tavalla, joutuu heti massiivisen arvioinnin kohteeksi. Sinänsä en vastusta, että yhdessä mietitään kollegoiden kanssa opetusta, ja opettajan tulee pystyä perustelemaan ratkaisunsa. Kuitenkin lähtökohtana tulisi olla monenlaisten opetusmenetelmien perusajatuksen ymmärtäminen sen sijaan, että verrattaisiin johonkin tiettyyn normatiiviseen käsitykseen opettamisesta ainoana oikeana opetuksen tapana."

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

"Mitä enemmän projektit kytketään itse opetukseen, sitä helpompaa niitä on ohjata ja perustella myös esimiehelle."

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Eniten kiitosta toivotaan esimiehiltä

Jokainen kaipaa kiitosta työstään. Erityisen tärkeää kiitos on silloin, kun on tehnyt jotakin ylimääräistä ja tavanomaisesta poikkeavaa työssään. Kehittämishankkeisiin menee joka tapauksessa enemmän aikaa kuin normaaliin koulutyöhön, ja siksi niiden tekijöitä tulisi kannustaa ja kiittää. Toki myös ihan tavallisesta perustyöstä tulee saada kiitosta.

"Hyvän henkilöstöjohtajan merkki on se, että hän tietää, mitä alaiset tekevät, ja osaa kiitellä ja nostaa osajia esille oikeissa tilanteissa."

(Milja, aineenopettaja)

Kiitoksen merkitys ja eteenpäin kannustava voima tunnetaan. Silti työhyvinvointia koskevissa tutkimuksissa ilmenee usein tuloksena juuri esimiehiltä saatavan kiitoksen puute. Liian moni opettaja kokee, ettei omaa työtä huomata ja arvosteta.

”Tunnistan tästä esimerkistä paljon myös omaan työhistoriaan liittyviä hetkiä – tuntuu, että vaikka mitä tekee, se ei ikinä riitä esimiehelle kiitokseen asti.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Esimiehiä on niin monenlaisia, sen olen kuullut. Kiitoksen puute todellakin lannistaa, jos sitä ei onnistuneesta työstä saa lainkaan.”

(Iris, luokanopettaja)

Mistä kiitoksen ja myönteisen palautteen puute johtuu? Rehtoreilla ja johtajilla saattaa olla liian kiire, eikä suurissa kouluissa johto ole välttämättä edes tietoinen kaikista opettajien tekemisistä. Kiirettä pahempi ongelma on kuitenkin se, ettei työyhteisössä ole kiittävää kulttuuria. Johtajat eivät siis osaa kiittää tai siihen ei ole luotu tilaisuuksia. Yhtenä ongelmana voi olla myös johtajien oma tausta. Jos rehtori edustaa tiettyä opetettavaa ainetta, hänen tietämyksensä jonkin toisen aineen erityispiirteistä voi olla puutteellinen.

”Monilla rehtoreilla ei ole kiittämiseen kykyä tai sitten riittävästi aikaa.”

(Milja, aineenopettaja)

”Mielestäni tähän vaikuttaa inhimilliset syyt, esimerkiksi se, että koulun rehtoreilla on usein jonkin tietyn aineenopettajan tausta. Tämä vaikuttaa heidän kuvaansa siitä, millaisia taitoja tai projekteja koulussa tarvitaan.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kaikki opettajat eivät välttämättä kaipaa kiitosta tai ainakaan suitutusta, mutta rehtori voi palautteellaan ja toiminnallaan luoda edellytyksiä opettajien kehittämistoiminnalle.

”Rehtorikin oli kyllä kannustava, mutta ei nyt mitenkään erityisen aktiivinen palautteen antaja puoleen eikä toiseen. Toisaalta, en ehkä itse varsinaisesti kaivannut esimieheltäni palautetta, vaan lähinnä liikkumatilaa.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

”Joskus täytyy hyväksyä tosiasia, että palautetta ei saa esimieheltä ja kollegoilta.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Monissa kouluissa johtajat kuitenkin osaavat kiittää ja opettajat kokevat saavansa kannustusta ja palautetta työstään. Juuri esimiehen palaute tuntuu oman jaksamisen kannalta tärkeältä ja vahvistaa työn merkitystä. Kun rehtori kiittää ja antaa kannustavaa palautetta työstä, opettaja jaksaa tehdä vähän ylimääräistäkin.

”Omalla kohdallani esimiehet ovat olleet päinvastoin aina erittäin kiinnostuneita ja kannustavia opettajien vetämiä projekteja kohtaan.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Olen itse niin onnellisessa asemassa, että tämänhetkinen rehtorimme kiittää ja kannustaa. Tällä hetkellä jaksan ottaa vähän ylimääräistäkin hommaa, koska tiedän, että sitä arvostetaan. Mielestäni esimiehen tuki onkin äärimmäisen tärkeä.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Esimiehellä on kuitenkin hyvin ratkaiseva rooli. Uudessa työpaikassani olen saanut pariin otteeseen kiitosta ja hyvää palautetta esimiehiltäni. Se on tuntunut hyvältä ja on todettava, että se on myös auttanut jaksamaan.”

(Milla, aineenopettaja)

”Omassa koulussani on useita rehtoreita, toiset kiittelee useammin, osa ei koskaan. Ja kyllä heti huomaa, kenen rehtorin projekteihin lähtee helpommin pyynnöstä mukaan!”

(Milja, aineenopettaja)

Hyvään palautekulttuuriin kuuluu kiitoksen antaminen myös esimiehille. Opettajat voivat siis itsekkin vaikuttaa rehtorin kanssa käytävään vuorovaikutukseen ja sen kaksisuuntaisuuteen. Ehkä on hyvä kysyä itseltään, milloin viimeksi on itse kiittänyt esimiestään.

”Yhtä lailla olen yrittänyt antaa myös esimiehilleni kiitosta hyvin tehdystä työstä. Mielestäni myös opettajilla on suuri vastuu kannustavan ilmapiirin luomisessa.”

(Milla, aineenopettaja)

Vuorovaikutuksesta ja kehityskeskusteluista

Hyvältä vuorovaikutukselta toivotaan selkeyttä. Esimiehen ja työntekijän suhde on hierarkkinen: jo sen takia osapuolet eivät seiso ihan samalla viivalla, vaikka tavoitteena on tietenkin tasaveroinen keskustelu. Keskustelun aikana työntekijän täytyy voida tietää, mitä esimies sanomisillaan tarkoittaa. On hankalaa, jos työntekijä joutuu pohtimaan, mitä jokin epäselvä ilmaisu tarkoitti ja pitäisikö rivien välistä osata lukea jotakin muuta. Jos työntekijä ei ymmärrä, mitä esimies tarkoittaa, kannattaa kysyä ja pyytää esimestä selventämään.

”Rehtorin pitäisi perustella kantansa selkeämmin.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kehityskeskustelut ja muut vuorovaikutustilanteet ovat kohtaamistilanteita. Kohtaaminen ei aina onnistu. Saattaa olla, että toinen osapuoli kokee, ettei toinen kuuntele tai ole läsnä. Jos opettaja tuo omia näkökulmiaan esille, rehtori ei ehkä kuuntelekaan. Tällöin kehityskeskustelu tulee muodollisesti hoidettua, mutta molemminpuoliseen kuuntelemaan vuorovaikutukseen ei ole päästy.

”Kehityskeskustelussa on mahdollisuus tuoda asia esille, mutta jos rehtori ei silti näe asiaa, on hankalaa.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Rehtorin henkilökohtaiset odotukset tulevat tässä tilanteessa esiin kehityskeskustelussa. On harmi, jos hän ei näe tilannetta muusta kuin omista odotuksistaan.”

(Reetta, aineenopettaja)

Kuuntelemisen taito on keskustelussa yhtä tärkeä kuin sanomisen taito. Se, että molemmat keskustelijat kuuntelevat toisiaan, on lähtökohta empatialle ja toisen osapuolen ymmärtämiselle. Keskustelussa tarvitaan tunneherkkyyttä, taitoa huomata, miltä toisesta tuntuu. Keskustelua edistää se, että myös työntekijä itse kykenee kertomaan omista tuntemuksistaan. Osa opettajista kuitenkin toteaa, että heidän on helpompi keskustella ”oikeista asioista” eli esimerkiksi opetustyöstä.

”Rehtori voisi myös ymmärtää tilannetta paremmin, jos opettaja kertoisi, miltä rehtorin reaktio hänestä tuntuu.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Kehityskeskustelussa toivottavasti paneudutaan opetukseeni ja sen kehittämiseen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Johtaja saattaa joskus toppuutella työntekijää ja pyytää häntä tekemään vähemmän. On ymmärrettävää, että työntekijä saattaa tulkita tämän työnsä vähättelyksi tai pohtia, eikö työ olekaan tärkeää. Johtajan tehtävänä on kuitenkin arvioida koko työyhteisön toimintaa, ja siksi joissakin tilanteissa liian ahkerien henkilöiden toppuuttelu voi olla paikallaan. Hyvään johtamiseen kuuluu sekin, että töitä jaetaan niin, ettei kukaan uuvu.

”Rehtorin kommenttien taustalla voi olla myös huoli projektin kuormittavuudesta ja opettajan mahdollisesta väsymisestä.”

(Susanna, aineenopettaja)

Vuorovaikutuskulttuurin luominen ei ole yksin johtajan vastuulla, mutta hänen tulee olla sen käynnistäjänä ja aloitteiden tekijänä. Palautteenantokulttuuria tulisi pohtia työyhteisössä yhdessä. Voidaan esimerkiksi sopia tietyt aikuisyhteisön vuorovaikutussäännöt: kenellekään ei saa huutaa, ketään ei saa vähätellä tai mitätöidä, opitaan pyytämään anteeksi ja antamaan kiitosta sekä sanomaan ääneen, kun toinen onnistuu.

”Koko työyhteisössä voisi tehdä sopimuksen siitä, miten meillä annetaan palautetta. Jokainen kaipaa sitä ja kaikki eivät edes osaa sitä aina antaa. Työyhteisöön voisi luoda kannustamiskulttuurin, jolloin jokainen saisi ja antaisi palautetta ja erityisesti sitä positiivista. Yleensä avoin keskustelu asiasta voi johtaa asiaa positiiviseen suuntaan.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Opettajan työ on monesti ”näkymätöntä” eikä saa suuren yleisön aplodeita

Työntekijän saamat palkanlisät ovat monilla aloilla palautetta hyvin tehdystä työstä. Toisin kuin monissa muissa töissä, opettajan työssä tulokset ovat kuitenkin vaikeasti mitattavia. Oppimista ei voida arvioida aina numeraalisesti, eikä kaikki tehty työ näy oppilaissakaan ulospäin. Siksi opettajan työssä palkkaukseen vaikuttavat henkilökohtaiset työsuoriutumisen osuudet ovat hankalia antaa.

Opettajan on hyväksyttävä sekin, että työtoverit ja esimiehet eivät hyvästä vuorovaikutuksesta huolimatta tule välttämättä tietoisiksi opettajan toiminnasta ja opetustavoista. Suuri osa opettajan työstä tehdään suljettujen ovien takana luokkahuoneissa, joissa paikalla ovat vain oppilaat.

”Fakta on se, että tätä työtä tehdään pitkälti luokkahuoneessa suljettujen ovien takana yksin oppilaiden kanssa.”

(Milja, aineenopettaja)

”Rehtori ei ole luokkahuoneessa, joten rehtorinkin palaute perustuu toisenvaraiseen tietoon tai muuhun kuin itse opetukseen, esimerkiksi projekteihin.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Päiväkodissa ja alakoulussa opettajat saavat usein lukukausien päätteeksi kukkia tai muita lahjoja. Yläkoulun ja lukion opettajille

nämä ovat harvinaisuuksia. Muutoinkin oppilaat antavat varsin vähän suoraa myönteistä palautetta. Myöskään vanhemmat eivät enää alaluokkien jälkeen anna kovin paljon palautetta. Usein kun otetaan yhteyttä, asiana on huoli oppilaasta tai kielteinen palaute.

”Opettajan työssä saa hyvin harvoin kiitosta. Oppilaat aukovat päätä ja vanhemmat kaatavat lokaa niskaan.”

(Milla, aineenopettaja)

”Varsinkin yläasteella oppilaat ovat juuri siinä iässä, että kiitosta opettajalle ei juuri jaella.”

(Milja, aineenopettaja)

”Palautetta olisi kiva saada, mutta kuka sitä antaisi?”

(Tuomo, aineenopettaja)

Taitavat opettajat osaavat ottaa myönteisen palautteen oppilaidensa pienistäkin ilmeistä, reaktioista ja kommenteista. Oppilaiden palaute on usein myös hyvin vilpitöntä, mikä ilahduttaa ja tuntuu aidolta.

”On opittava ottamaan positiivinen palaute pienistä asioista: Esimerkiksi lausahduksesta ’Vähän tää tunti meni nopeesti’, puheyh-teydestä ja kysymyksistä.”

(Milja, aineenopettaja)

”Mielestäni melkein paras palaute on kun kollegat kertovat jotain, mitä oppilaat ovat sanoneet minusta tai pitämistäni tunneista. Kuulin juuri, että yksi oppilas oli sanonut, että minä olen pakottanut heidät ajattelemaan tunnilla. Tulin tästä iloiseksi, koska syksyllä sanoin yseille, että tänä vuonna teidän täytyy alkaa ajattelemaan ihan itse, enää ei riitä että luetaan kirjaa ulkoa ja konemaisesti.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Kerää ympärillesi muita innostuneita

Yksinäiset puurtajat uupuvat helposti. Toinen ongelma yksin tekemisessä on, että ajatukset eivät tule jaetuiksi muille. Kyse ei ole välttämättä siitä, etteivät kollegat haluaisi tulla mukaan kehittämishankkeisiin, vaan pikemminkin tiedonpuutteesta ja vääristä olettamuksista.

”Ongelmat ovat yleensä syntyneet, kun asioista ei ole puhuttu riittävästi tai olen ottanut vastuuta sellaisista asioista, jotka eivät oikeasti minulle kuuluisi työnkuvan puolesta. Eli toisinaan olen luullut tekeväni asioita, joita minulta vaaditaan. Näissä tapauksissa olen perustellut itselleni ja muille hyvin perusteellisesti näiden asioiden tärkeyttä. Ja uupunut lopulta.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Suurissa työyhteisöissä tapahtuu koko ajan paljon ja läheskään kaikki eivät ole tietoisia toistensa projekteista.”

(Milja, aineenopettaja)

Yhteinen keskustelu ja ideointi ovat kehittämishankkeiden parasta antia. Vuorovaikutuksen myötä uudet ajatukset siirtyvät koko koulun käyttöön. Kollegoilta saa myös sellaista palautetta, jota esimies ei välttämättä osaa antaa.

”Kaikki eivät voi olla kiinnostuneita kaikesta, mutta lähes aina löytyy jokunen kollega, jonka saa asiasta innostumaan. Kun saa houkuttelua muutaman mukaan, ei tarvitse puurtaa yksin, ja on joku jonka kanssa suunnitella ja pohtia onnistumisia/epäonnistumisia.”

(Milja, aineenopettaja)

”Koulussamme käydään myös asiallista keskustelua, millaisiin hankkeisiin lähdetään mukaan. Usein perustamme työryhmiä, jolloin aiheesta kiinnostuneet pääsevät toimimaan yhdessä ja ryhmän tuki on saatavilla.”

(Iiris, luokanopettaja)

Varsinkin suurissa päiväkodeissa tai kouluissa henkilökuntaa on paljon ja joukosta varmasti löytyy joku samanhenkinen. Kun hanke laajenee useamman kuin yhden opettajan vastuulle, työt jakaantuvat. Hankkeesta puhutaan enemmän opettajainhuoneessa. Näin myös esimies ja opettajakunta laajemminkin saavat tietoa toiminnasta.

”Rehtorikin kiinnostuu helpommin, kun mukana on useampia – eikä haittaa, vaikkei kehuisikaan, sillä ryhmä voi kiitellä toisiaan.”

(Milja, aineenopettaja)

”Erilaisiin hankkeisiin on hyvä löytää mukaan toimimaan erilaisia opettajia juuri siltä varalta, ettei hanketta osata arvostaa. Kun mukana on useampi toimija, saavat projektilaiset tukea toisiltaan ja yhdessä he pystyvät paremmin myös pitämään puoliaan rehtoria ja muita opettajia vastaan. Kukaan ei väsy liikaa ja aina löytyy se ymmärtävä olkapää. Pienemmissä työyhteisöissä voi tosin olla vaikeaa löytää kumppaneita projekteihin.”

(Martta, aineenopettaja)

”Yhdessä tekeminen joidenkin kollegoiden kanssa ja toisaalta samanaikainen opetuksen kehittäminen yhdessä muissa kouluissa toimivien kollegoiden kanssa riitti minulle palautteeksi. Koin, että olemme yhdessä tekemässä jotain tärkeää.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

Jos omat kollegasi omassa työyhteisössäsi eivät innostu ideoistasi, kannattaa etsiä tukea muualta. Esimerkiksi ympäristökasvatuksen parissa toimivat opettajat ovat kertoneet, että he jäävät usein yksin kestäväen kehityksen edistämistyössä. Tällöin on tärkeää saada kannustusta laajemmalta tukiringiltä ja samanhenkisiltä ihmisiltä. Nykyään on helppo verkostoitua internetin välityksellä tai osallistua järjestöjen täydennyskoulutuksiin, joissa on mahdollisuus jakaa ajatuksia ja saada palautetta omasta työstä. Joillekin opettajille tuki löytyy tutkimuksen ja jatkokoulutuksen parista.

”Jokainen tarvitsee jonkun kannustajan, jotta jaksaa jatkaa kaikesta vastustuksesta huolimatta. Jos kannustajaa ja ymmärtäjää ei löydy omalta työpaikalta, kannattaa se etsiä muualta.”

(Martta, aineenopettaja)

”Myöhemmin tein myös yhteistyötä yliopiston tutkijoiden kanssa, ja myös tämä antoi minulle mahdollisuuden saada tunnustusta tekemisistäni.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

Usko omaan tekemiseesi

Moni toteaa, että työtä pitää tehdä sillä periaatteella, että on itse tyytyväinen. Jos jää odottamaan kiitoksia muilta, odotus voi olla pitkä eikä työn motiivi ole tällöin paras mahdollinen. Opettajan työssä on paljon rutiineja, ja vuosien mittaan niihin voi leipääntyä. Siksi opettajan kannattaa lähteä mukaan hankkeisiin, jotka innostavat ja tuovat työhön uusia näkökulmia. Uusiin haasteisiin kannattaa ryhtyä ennen kaikkea oman työn kehittämisen näkökulmasta, ei ulkoisen kiitoksen tarpeesta. On myös hyvä muistaa oman jaksamisen rajat.

”Pitää vaan uskoa itseensä ja tehdä niin kuin itse parhaimmaksi näkee. Kaikki ne ylimääräiset kivat projektit ja hankkeet ovat niitä, jotka tuovat vaihtelua ja uutta potkua omaan työhön. Jonkin ajan kuluttua varmaan uudestaan kokeilisin jotain projektia.”

(Martta, aineenopettaja)

”Koen olevani opettaja, jolla täytyy olla aina jotain ’uutta’ kehitteillä, jotta motivaatio työhön säilyy. Valikoin vain yhden aiheen kerrallaan, jonka kehittämiseen keskityn. Milloin se on ympäristökasvatus, milloin esimerkiksi matematiikka tai kirjallisuus. Muistan kuitenkin, että liika yhdellä kertaa on aina liikaa.”

(Iiris, luokanopettaja)

Esitle ja julkista toimintaasi

Monen opettajan mielestä parasta opetustyössä on itsenäisyys. Oppilaidensa kanssa, luokkahuoneen seinien sisällä opettajat tekevät toinen toistaan hienompia asioita ja opetuskokeiluja, jotka eivät koskaan tule muiden tietoisuuteen. Opettajat eivät ehkä ole parhaimpia mainostamaan työtään ja esittelemään kokeilujaan muille. Jos on kuitenkin tehnyt suuren työn, sitä kannattaa esitellä muillekin.

”Palautetta saa aina enemmän, mitä enemmän nostaa asiaa esille. Jos tehdään joku projekti, kannattaa tuotokset tuoda esille niin koulussa kuin koulun ulkopuolellakin. Eli tähän voisi soveltaa molempaa sananlaskua – tee tikusta asiaa ja nosta kissa pöydälle – jos huomiota ja kiitosta tulee oppilailta, vanhemmilta ja koulun ulkopuolelta, kyllä sitä tulee lopulta myös koulusta.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Ja projekteille kannattaa saada näkyvyyttä koulussa (päivänavaukset, posterit, lehti jutut, tapahtumat...), ulos luokkahuoneesta. Kuka se kissan häntää nostaa, jos ei kissa itse.”

(Milja, aineenopettaja)

Kouluissa ja päiväkodeissa opetus- ja kasvatustyötä voidaan esitellä monin tavoin. Uusina keinoina ovat sosiaaliset mediat. Myös vaikka kerran kuukaudessa pidettävä pedagoginen kahvila voi olla mukava tapa esitellä vuoron perään eri opettajien pedagogisia ideoita.

”Omille’ projekteilleen on koulumaailmassa loppujen lopuksi monia eri tapoja saada julkisuutta. Opettaja voi kirjoittaa ainejärjestönsä lehteen, liittonsa lehteen tai johonkin muuhun aihepiiriin julkaisuun. Monille koulujen kotisivuille on mahdollista liittää blogi, jonne voi kerätä projektin kuulumisia. Vanhemmat voivat myös seurata blogista koulun ajankohtaisia tapahtumia. Tiedän joillakin alakoulun luokilla olevan myös omia alakotisivuja, joiden sisällön tuottamiseen opettaja on ottanut oppilaat mukaan, osana mediakasvatusta.

Tiedän, että joissain kouluissa on käytössä ns. pedagoginen iltapäivä. Tämä järjestetään noin kerran kuukaudessa ja silloin koulun opettajat voivat varata siitä vuoron, jolloin he voivat ajan kanssa esitellä omia projektejaan omalle työyhteisölleen. Iltapäivässä voi myös esitellä muita ajankohtaisia virtauksia. Valitettavasti tällainen käytäntö ei ole esimerkiksi nykyisessä työpaikassani käytössä. Tämän takia monet projektit jäävät kunkin aineenopettajan tietoon tulematta yhteiseksi pääomaksi. Sinänsä kiitosta on turha odottaa asioista, joista muilla ei ole tarvittavaa tietoa.”

(Susanna, aineenopettaja)

POHDITTAVAA

1. Annetaanko sinun työyhteisössäsi kiitosta tehdystä työstä?
2. Onko esimiehen kiitos tärkeämpi kuin kollegan, oppilaan tai oppilaan vanhemman kiitos?
3. Miksi kiittäminen on monelle vaikeaa? Osaatko itse kiittää työka-veriasi?
4. Miten kiittämisen kulttuuria voidaan edistää työyhteisössä?
5. Pitäisikö opettajien tehdä työtään ja toimintaansa näkyvämmäksi? Miten? Saavuttaisiko näkyvyys arvostusta?

Sijaiset ja uudet opettajat työyhteisössä

”Ihan kuin olisin ollut ilmaa”

Minua pyydettiin viikoksi sijaiseksi suuren koulun yläasteelle. Tunteja olisi yhteensä 27. Otin sijaisuuden innoissani vastaan, sillä saisinhan siitä muihin töihini verrattuna todella paljon rahaa.

Ensimmäinen päivä oli shokki. Opettajainhuoneessa kukaan ei sanonut mitään, enkä oikein tiennyt mihin saisi istua ja mitä olisi pitänyt tehdä ja sanoa. Rehtori oli juuri sinä päivänä poissa, joten kukaan ei esitellyt minua kenellekään. Välitunneilla istuin koulun kirjastossa. Samanlaiselta on tuntunut aiemminkin, kun olen tehnyt sijaisuuksia päiväkodissa ja kouluissa. Ihan kuin sijainen olisi ilmaa, jota ei tarvitse tervehtiä tai jonka kanssa ei jutella.

No, loppuviikosta uskaltauduin kuitenkin olemaan enemmän opettajainhuoneessa ja vaihdoin ajatuksiakin muutaman mukavan opettajan kanssa. Ehkä ne opettajat olivat sittenkin ihan kivoja.

Viikon tunteista ehkä noin puolet oli melko kaoottisia. En saanut oppilaita hiljaisiksi ja he ottivat kaiken ilon irti sijaisesta. Oppilaat valehtelivat nimiään ja hälisivät. Kuinkahan monta kertaa viikon aikana toistin ”Olkaa hiljaa” -komentoa? Eikä siitä tuntunut paljon hyötyä olevan.

Kasiluokalle olin valmistellut ryhmätyön. Kun ryhmät esittelivät töitään, muutama tyttö jatkoi omia juttujaan selkä esiintyjiin päin. Kun huomaustin tytöille asiasta, yksi heistä kivahti: ”Oo nyt vitun ämmä hiljaa!” Hetkeksi menin ihan hämilleni, mutta sitten sain sanotuksi, että opettajalle ei sanota noin, eikä kellekään muullekaan. Ei se tyttö asennettaan muuttanut, mutta pysyi kuitenkin melko hiljaa lopputunnin.

Koulupäivän jälkeen mietin, mitä minun olisi pitänyt tehdä. En tiennyt yhtään, miten tässä koulussa olisi pitänyt toimia. Olisiko pitänyt mennä hakemaan rehtori kesken tunnin? Olisiko se vähätellyt tai säälinyt minua niin etten saisi enää koskaan uusia sijaisuuksia? Vai olisiko sille tytölle pitänyt antaa jälki-istuntoa? Sekin harmitti, etten rohjennut jutella asiasta koulun muiden opettajien kanssa, olisihan heilläkin saattanut olla hankaluuksia sen saman tytön kanssa. Vaikka noista tilanteista on puhuttu opiskeluaikana, niin se oli ihan eri asia olla siinä tilanteessa. Jotenkin aivot menivät ihan tyhjiksi.

Katja, sijaisena vieraassa koulussa

Koulun ilmapiiri ja opettajainhuonekulttuuri paljastuu sijaiselle

Jokaisella opettajalla on kokemus ensimmäisestä työpaikasta ja ensimmäisestä koulusta, jossa on opettanut. Kokemukset ovat yhteisiä, vaikka niissä olisikin eroja. Kaikkien tulisi periaatteessa siis voida ymmärtää, miltä tuntuu tulla uutena opettajana, uusien pedagogisten ajatusten kanssa opettajainhuoneeseen ja kouluun töihin. Silti moni sijainen kokee, että vakituiset opettajat eivät ymmärrä sijaisten tilannetta ja epävarmuutta.

Sijaisen työ on hyvin vaativaa, sillä siinä täytyy kyetä joustamaan ja huomioimaan erilaiset kouluolosuhteet. Lisäksi moni sijainen on

aineenhallinnan ja oppilaantuntemuksen osalta uransa alussa, joten jo pelkästään niissä riittää jännitettävää.

”Olen kokenut sijaisena kaiken mitä esimerkkitapauksessa on kuvattu.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Suurin osa kouluista oli kuten esimerkkitapaus. Kouluun tulo oli aina kuin olisi heitetty veteen ja katsottu, että pysyykö nyt tässä paikassa pinnalla.”

(Anonyymi opettaja)

”Tilanne on täysin tuttu niiltä ajoilta kun tein paljon sijaisuuksia eri kouluissa. Jälkeenpäin ajateltuna se oli hirmu rohkeata. Joka viikko tai parhaimmillaan joka päivä oli vastassa eri koulu ja uudet oppilaat.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Olen joskus katsellut sijaisia koulun kiireisillä välitunneilla ja ajatellut, että heidän tilanteensa ja todellisuutensa on niin erilainen kuin koulussa vakituisemmin työskentelevillä. Nuorelle sijaiselle päivä koulussa saattaa olla tosi jännittävä ja iso asia, ainutkertainenkin. Vakioopettajille se on yksi rutiinipäivä muiden joukossa.”

(Anonyymi opettaja)

Kouluissa ja opettajainhuonekulttuureissa on eroja. Tutustuminen erilaisiin kouluihin on vaativaa, kun joka paikassa pitää oppia talon tavoille. Toisaalta on antoisaa, että pääsee näkemään hyvin erilaisia tapoja toimia. Samalla saa tulevaisuuden varalle ideoita siitä, mitkä käytänteet toimivat hyvin, mitkä huonommin.

”Olen tehnyt aika paljon sijaisuuksia eri puolella pääkaupunkiseutua ja täytyy sanoa, että kokemukset ovat tosi pitkälti koulukohtaisia.”

(Lisbet, aineenopettaja)

”Aineenopettajan opintojeni ohella tein useiden vuosien ajan lyhyempiä sijaisuuksia eri kouluissa. Uuteen kouluun meneminen oli

aina raskasta, mutta toisaalta taas oli ilo päästä kurkistamaan erilaisiin kouluihin ja työyhteisöihin.”

(Anonyymi opettaja)

Sijainen on vähän kuin etnografisen kulttuurintutkimuksen tekijä, kun hän pääsee kurkistamaan sisältäpäin opettajainhuoneen ilmapiiriä, opettajien keskinäisiä suhteita ja hierarkkisuutta. On yllättävää ja joissakin tapauksissa myös huolestuttavaa, miten erilaisia työyhteisöjä ja toimintamalleja opettajainhuoneissa on. Myös havainnot opettajainhuoneiden fyysisistä järjestelyistä ja viihtyvyydestä eroavat. Joissakin paikoissa työpaikan sisustukseen ja viihtyvyyteen on panostettu, joissakin taas opettajainhuone näyttää lähinnä kääntymispaikalta ja varastohuoneelta.

”Minulla oli mahdollisuus toimia yhden vuoden ajan projektissa, jossa pidin teemaoppitunteja eri kouluissa ympäri pääkaupunkiseutua. Vaikka alun perin tarkoituksenani ei suinkaan ollut tarkkailla opettajien vuorovaikutusta ja koulujen ilmapiiriä, varsin pian tämä oli yksi kiinnostavimmista seikoista koko työssä. Minun ei tiedetty olevan taustaltani opettaja tai tutkija, joten pääsin täysin anonyyminä keskelle mielenkiintoista aluetta – opettajanhuonetta.

Vaikka ajatukseni pohjautuvat täysin omiin tunteisiini ja ajatuksiini, väistämättä huomasin tiettyjen piirteiden toistuvan eri kouluissa. Kuinka koulun ulkopuolinen vierailija otettaisiin vastaan pyhätössä nimeltä opettajanhuone? Näkisinkö vilahduksia ja välähdyksiä kyseisen koulun opettajien välisestä vuorovaikutuksellisesta arjesta? Kiinnitin huomiota erilaisiin seikkoihin, kuten tulisiko kukaan tervehtimään ja kysymään asiaani, esiteltäisiinkö minulle opettajanhuone tai opettajia, tarjottaisiinko kenties jotain juotavaa tai otettaisiinko minut mukaan yhteiseen keskusteluun. Aloin myös tarkkailla opettajanhuoneiden fyysistä viihtyisyyttä ja opettajien keskinäistä käyttäytymistä.

Opettajanhuoneiden ilmapiirin pystyi varsin nopeasti hahmotamaan. Joissakin kouluissa ei tervehditty lainkaan opettajanhuo-

neeseen tullutta vierasta. Opettajat eivät välttämättä keskustelleet keskenään. Osa opettajanhuoneista oli sotkuisia ja epäsiistejä.

Osassa opettajanhuoneista suorastaan iloittiin vieraasta, esiteltiin kaikille opettajille ja otettiin mukaan keskusteluihin, kyseltiin ja innostuttiin. Joissakin opettajanhuoneissa oli selkeästi panostettu myös fyysiseen viihtyvyyteen. Joissakin opettajanhuoneissa nauru kuului käytäville asti.”

(Virpi, luokanopettaja, tutkija)

”On käsittämätöntä, että vielä 2000-luvulla kouluissa on tietynlaista hierarkiaa ja sijaisiin suhtaudutaan nyrpeästi. Usein myös haukutaan sijaiset, jotka eivät osanneet hoitaa hommaa, kun ope itse oli poissa.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Kiire vaikeuttaa uuden työntekijän kohtaamista

Kiire on tavallisimpia syitä ihmisten ongelmiin kotona ja työpaikoilla. Kiireen takia laiminlyömme itseämme, läheisiämme ja monia tärkeitä tehtäviä. Kiire mainitaan myös syyksi, miksi vakituiset työntekijät eivät juttele sijaisten kanssa. Koulussa on liian paljon juoksevia asioita, jotka vievät huomion. Välitunnit eivät useinkaan ole opettajalle lepoaikaa, jolloin voisi jutustella kollegoiden kanssa, vaan nekin täyttyvät työtehtävillä. Näistä syistä vierasta tulijaa ei ehditä huomioida.

”Aikaa ei kerta kaikkiaan ole jutustella. Jokainen hoitaa oman tehtävänsä ja käy kääntymässä opettajainhuoneessa. Jos siellä on joku vierailija tai muu poikkeuksellisesti paikalla oleva, häneen ei tule kiinnitettyä sen enempää huomiota. Kyse ei ole siitä, että suhtautuminen olisi tylä tai kielteistä. Tosin se saattaa kyllä tuntua siltä...”

(Anonyymi opettaja)

Vakituiset opettajat kuitenkin toteavat, että kyse ei ole tylyydestä tai huonosta käytöksestä vaan puhtaasti ajanpuutteesta. Monia tilanne harmittaa itseäänkin.

”Itsekritiikin paikka on siinä, että nykyisessä aineenopettajan työsäni en enää kunnolla muista, minkälaista sijaisena oleminen oli. Arki on niin kiireistä, että saatan vasta viikon puolivälissä huomata, että täällähän on sijaisia – ja kauhukseni todeta, että en ole heitä toivottanut tervetulleeksi, saati tarjonnut apuani. Tilannetta ei saa paikatuksi, koska ensimmäinen sijaisuuspäivä heillä on jo mennyt. Arjen kiireen keskellä kuitenkin tulisi olla aikaa paitsi tervehtiä, myös jutella kokemuksista. Toivon, että tällainen tulee jatkossa onnistumaan paremmin, vaikka perimmäinen ongelma, ainainen kiire, on vaikea selättää.”

(Anonyymi opettaja)

”Tunnen omantunnon piston, sillä itsekään en ole aina jaksanut jutella sijaiselle. Minusta opettajan työ on älyttömän intensiivistä. Tauko ei ole mikään tauko, vaan silloin hoidetaan kaikki yhteistyökuviot muiden opettajien ja erityisopettajan ja kuraattorin ym. kanssa, joka sinänsä on tärkeä osa työtä, mutta sille ei ole aikaa virallisen työajan puitteissa. Käytännössä tämä johtaa helposti siihen, että on koko ajan puheissa jonkun talon toisen opettajan kanssa, eikä aikaa riitä edes kahvin hörppäämiseen, saati kuulumisten vaihtamiseen uuden ihmisen kanssa.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajilla kiireentunne ei kohdistu ainoastaan sijaisten kanssa keskustelemiseen vaan vaivaa yleisemminkin opettajainhuoneen vuorovaikutusta. Moni opettaja ei ehdi tutustua kunnolla vakituksiinkaan työtovereihinsa. Myös persoonallisuuteen liittyvät seikat ja tietynlainen jäyhyys vaikuttavat siihen, ettei uutta ihmistä osata tai ehditä kohdata.

”Itse asiassa juttelin juuri tänään yhden sijaisen kanssa tästä. Oivalsin juuri tänään, etten itse juttele juurikaan sijaisten kanssa, mutta samaan hengenvetoon on todettava, etten juttele työkavereideni kanssa välitunneilla. Kaikkia työkavereitani pyrin tervehtimään, mutta vain noin 15 kanssa vaihdellaan kuulumisia.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Syynä on varmasti kiire, mutta uskoisin myös tämä meidän jäyheä suomalainen tapamme kohdata toinen ihminen.”

(Anonyymi opettaja)

Sijaisen ajankäyttö on työpäivän aikana erilaista kuin vakituisen työntekijän. Sijaiskoulussa ei oikein voikaan tehdä muuta kuin hoitaa juuri ne asiat, joita on pyydetty tekemään. Siksi sijaisella on yleensä välitunneilla aikaa istuskella ja seurata opettajainhuoneen tilannetta.

”Nyt jälkeenpäin tuntuu, että sijaisella on päivän aikana paljon aikaa, varsinkin kun välitunnilla ei tarvitse tehdä tuhatta rästiasiaa.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Kiireidenkin keskellä pitäisi kuitenkin olla aikaa edes tervehtiä. Pikkaisenkin tervehtiminen ja hyvän huomenen toivotus ovat sijaiselle tärkeitä asioita. Kun kasvot ovat tulleet tutuiksi, on joka tapauksessa helpompi kysyä apua tarvittaessa.

”Itselläni on tapana sanoa sijaiselle tervehtimisen jälkeen, että rohkeasti saa kysyä epäselviä asioita.”

(Iiris, luokanopettaja)

”En mene juttelemaan sijaisille (huomenta sanon), mutta jos he tulevat juttelemaan tai kysymään niin kyllä minulla on heille aina aikaa.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Uusi työntekijä tulee taloon: ikäviä ja mukavia kohtaamisia

Vakituisesti ja pitkään samassa paikassa työskennellyt työntekijä ei välttämättä tule ajatelleksikaan, miten herkästi uusi työntekijä tai sijainen kokee uuteen työpaikkaan tulonsa. Melkein kaikkia jännittää. Todennäköisesti monet vanhemmat työntekijät ovat itsekin kokeneet samoin, mutta kokemukset unohtuvat, kun työtovereihin ja omaan työpaikkaan tottuu. Olisi hyvä, jos seuraavan esimerkin tuntemukset

pysyisivät kuitenkin mielessä niin että kokeneemmat kollegat osaisivat toimia ystävällisemmin.

”Toisinaan tuntuu, että on joka paikassa tiellä. Muut katsovat, että kuka toi on ja miksi se pyörii meidän taukokuoneessa. Mutta eivät kuitenkaan vaivaudu puhumaan tai kysymään minulta mitään. Välillä kohdalle on osunut tosi ikäviäkin juttuja. Olen pari kertaa pahoittanut mieleni muiden opettajien tavasta kohdella itseäni, jos olen pyytänyt heiltä apua. 'Ei mulla kuule ole aikaa hoitaa omiakaan hommia.' Tuon tyypisistä vastauksista tuskin tulee kummallekaan osapuolelle kauhean hyvä mieli. Nämä tällaiset pitää kuitenkin jättää omaan arvoonsa.”

(Lisbet, aineenopettaja)

”Harvoin on niin hyvä tuuri, että joku ystävällinen ottaa tulokkaan vastaan ja kertoo missä mennään. Näitäkin kouluja ja opettajanhuoneita on, mutta harvassa.”

(Anonyymi opettaja)

Vakituiset kollegat saattavat myös päivitellä koulun poissaolotilannetta, mikä voi synnyttää mielikuvan, että sijainen olisi tehnyt jotakin pahaa, kun on tullut töihin. Osa myös esittää humoristisia tai ironisia kommentteja, joihin tutut kollegat ovat tottuneet mutta jotka saattavat hämmentää uutta tulokasta.

”Opettajanhuoneessa kysyttiin aina ja lukuisia kertoja: 'Kukas sinä sitten olet?' ja kommentoitiin ulkonäköseikkoja esim. 'Onpas Joukolla (nimi muutettu) tukka kasvanut (kun kaljun miesopettajan sijaisena olikin pitkätkäinen nainen)’”

(Anonyymi opettaja)

Sijaisen kannalta tärkeimpiä henkilöitä ovat ne, joiden kanssa sovitaa käytännön asioista. Useimmiten joko rehtori tai koulusihteeri on hälyttänyt sijaisen paikalle, joten he ovat henkilöt, joiden kanssa sijainen eniten keskustelee. Koska pätevien sijaisten hankkiminen on

monesti äkillistä ja stressaavaa, on koulun etu, että vuorovaikutus hyvien sijaisten kanssa toimii puolin ja toisin.

”Yleensä kävin oman aineryhmän opettajien kanssa keskusteluja, mutta välitunneilla ei kovin paljon ehtinyt neuvoja kysymään. Reh-toreita en useinkaan nähnyt, aika harvoin itse asiassa. Kanslisti tai koulusihteeri oli aina tärkein ihminen, yleensä hän toivotti tervetulleeksi ja häneltä sain avaimet ja palkan. Tympeä sihteeri onnistui helposti pilaamaan koko sijaisuusrueaman.”

(Anonyymi opettaja)

”Itse pidän tärkeänä sijaisten opastusta ja viihtymisestä huolehtimista, koska hyviä sijaisia ei kasva joka oksalla. Jos hyvä sijainen menetetään siksi, että opastus oli huonoa ja suhtautuminen ynseää, loppupelissä koulu siinä häviää.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Sijaisilla on toki paljon myös hyviä kokemuksia kouluista ja päiväkodeista. Vakituisen henkilökunnan ystävällisyys ja avuliaisuus helpottavat työn sujumista mutta voivat olla myös merkityksellinen sykäys uran jatkumiselle.

”Tietysti joukkoon mahtuu aina niitäkin, jotka ottavat uudet ihmiset ilolla vastaan. Tuntuu tosi kivalta kun joku konkari tulee rupattelemaan tai tarjoamaan apuaan kun itse on vielä uusi. Eikä tervetulleeksi tunteminen vaadi usein juuri sen enempää, kun että osoitetaan vähän kiinnostusta ja hyväksyntää.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Pyrin menemään uuteen paikkaan aina reippaalla asenteella, mutta useimmiten opettajanhuoneessa oli aina joku opettaja, joka toivotti tervetulleeksi ja kertoi, että apua saa aina kysyä. Tämä tuntui silloin ensiarvoisen tärkeältä ja helpotti huomattavasti työviikon sujumista. Jos jollain pidempään työssä olleella opettajalla oli aikaa kertoa edes jotain koulumaailmasta, se oli mitä ihanin tapa oppia itse! Tätä jos mitä sijaisuuskokemuksissa arvostin.”

(Anonyymi opettaja)

Parhaimmillaan uusi työntekijä on otettu vastaan ystävällisesti ja hän on saanut hyvän opastuksen tehtäviinsä ja koulun toimintakulttuuriin. Onnistuneissa tapauksissa uusi työntekijä kokee aidosti olevansa tasavertainen ja saa mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan vanhempien kollegoidensa kanssa. Parhaiten tämä onnistuu, kun pääsee tekemään melko pitkää sijaisuutta ja oppii tuntemaan sekä opettaja-kollegat että oppilaat.

”Minusta on pidetty huolta alusta lähtien ja kyselty toistuvasti että sujuuko kaikki. Olen saanut keskustella ongelmista ja - mikä ehkä vielä tärkeämpää - onnistumisistani kollegoiden ja esimieheni kanssa.”

(Anonyymi opettaja)

”Nyt kun olen tehnyt pidempiaikaista sijaisuutta, olen huomannut kuinka suuri merkitys oppilaiden ja opettajien tuntemisella työssä viihtymisen kannalta on. Periaatteessa teen samaa työtä kuin päivän sijaisuuksissakin, mutta eroa on kuin yöllä ja päivällä. Se, että saan tukea muilta opettajilta eikä tarvitse mennä seiniä pitkin opettajanhuoneessa, on ollut todella merkittävää työpaikalla viihtymistä ajatellen.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

Moni opettajaopiskelija aloittaa sijaisuudet omissa entisissä kouluissaan tai saa sijaintunteja tuttaviansa välityksellä, jolloin ainakin osa koulun opettajista on tuttuja. Tällöin ihmisten kohtaaminen on luonnollisesti helpompaa kuin jos koulu on täysin vieras.

”Ensimmäinen sijaisuuskokemus oli oman isän sijaistaminen. Tunsin osan opettajista jo etukäteen ja yhteisöön oli helppo sujahtaa. Tiesin miten kyseinen koulu toimii ja apua ja ohjeita sai kotoa kun tarvitsi. Tämä oli mukava tapa kasvaa opettajaksi, huono puoli siinä oli, ettei se valmistanut seuraavien koulujen kokemuksille.”

(Anonyymi opettaja)

Konkreettiset koulun ohjeet ja näkymättömät säännöt

Sijaisjärjestelyt ovat koulun ja päiväkodin arkea, suurissa yksiköissä lähes jokapäiväisiä asioita. On sekä päiväkodin ja koulun vakituisen henkilökunnan että sijaisten etu, että uuden työntekijän tai sijaisen vastaanotto on mietitty etukäteen. Monesti varsinkin sijaisen tulo kouluun tapahtuu kiireessä ja saman tien pitäisi jo alkaa opettaa. Siksi on tärkeää, että sijaisen ohjeistus on mietitty etukäteen. Pitäisi olla selvillä, kuka ohjeistaa ja mitä ohjeistetaan. Päävastuussa on rehtori, jos ei ole sovittu muutoin.

”Olisi hyvä, että sijaisten opastamiseen olisi jollain aikaa ja että se olisi sovittu jonkun tehtäväksi. Usein sijaiset ovat rutinoituneita ja tuttuja ennestään, mutta ei aina. Uusia kohtaan voisi kyllä olla huomaavaisempi ja vaikka kysyä, tarvitsevatko he apua.”

(Anonyymi opettaja)

Jos sijainen saa opetettavakseen luokan, joka jo ennalta tiedetään tavallista haastavammaksi, on luokan erityispiirteistä hyvä kertoa etukäteen. On esimerkiksi hyvä tietää, jos jotakin oppilasta kiusataan tai jos oppilaiden kesken on sellainen dynamiikka, joka vaikuttaa ryhmäjakoihin. Sijaiselle tulisi myös kertoa etukäteen, jos joku luokan oppilaista on käyttäytynyt erityisen aggressiivisesti. Näin hän osaa varautua tilanteisiin etukäteen ja voi pohtia muun muassa työtapojen soveltuvuutta.

”Jokaisessa koulussa rehtorin tulisi huolehtia ja hoitaa järjestelmä siihen, miten sijaiset otetaan vastaan ja opastetaan päivän hommaan. Määritetään kenen tehtävä se on ja myös puhutaan siitä, miten meidän talossa sijaiset huomioidaan. Eikä olisi pahitteeksi, että annetaan pientä briiffausta hankalista luokista. Osaa sitten sijainen vähän orientoitua mitä saattaa olla vastassa.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Kirjalliset ohjeet helpottavat tiedonkulkua. Jos ohjeet ovat luetavissa kansiesta tai koulun sisäisiltä verkkosivuilta, ei ole ongelma, vaikka sijaisen ohjeistuksen vastuuhenkilö ei sattuisikaan olemaan paikalla.

”Koulussamme tilannetta helpottaa ainakin osittain sijaisille laadittu luokkakohtainen sijaiskansio, johon on koottu tärkeimmät päivittäiseen koulunkäyntiin liittyvät asiat, kuten lukujärjestys, opilaslistat ja koulun järjestyssäännöt. Kyseisestä kansiesta sijainen näkee helposti koulun ja luokan peruskuviot.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Ne koulut, joissa oli kattava opas arjen pieniin asioihin, näitä oli yksi tai kaksi!, olivat huomattavasti helpompia työpaikkoja.”

(Anonyymi opettaja)

Vaikka luokkia ja opetusta koskevat ohjeet olisivat selvät, sijainen ja uusi opettaja voi kohdata monenlaisia kirjoittamattomia sääntöjä. Esimerkiksi opettajainhuoneen istumajärjestys saattaa olla kuin kiiveen hakattu ja kaikki vakituisesti työssä olevat tietävät, kuka voi istua missäkin. Kuitenkaan istumajärjestyksestä ei ole olemassa mitään kirjoitettua tietoa. Sijainen voi kohdata myös muita tällaisia hiljaisen tiedon käytänteitä, jotka liittyvät opettajien väliseen hierarkiaan ja suhteisiin.

”Pahinta oli kuitenkin, ettei tiennyt koulun hiljaisesta tiedosta. Niistä kaikista säännöistä, joita koulun traditioon kuuluu, mutta joita kukaan ei ole kirjoittanut ylös. Jossain koulussa näitä oli uskomattoman paljon ja opettajat huomauttelivat hyvinkin äkäisesti minulle, kun en osannut toimia sen mukaan.”

(Anonyymi opettaja)

”Uutena ihmisenä voi olla joskus tosi vaikea päästä edes kahvipöytäkeskusteluun mukaan. Jos sama tuttu porukka on tottunut juomaan kahvinsa samassa pöydässä useiden vuosien ajan, on siihen aika turha mennä uutena kyselemään, että onko paikkoja vapaana.

Lyhyitä sijaisuuksiakin tehdessä voi aistia opettajankunnan välisiä jännitteitä sekä kirjoittamattomia sääntöjä. Annas olla jos pahaa aavistamatta istut opehuoneessa siihen tuoliin, missä joku on tottunut istumaan jokaisella ruokatunnillaan viimeiset 20 vuotta.”

(Lisbet, aineenopettaja)

”Joissakin näytti olevan tarkasti määritelty istumajärjestys missä kukakin sai istua.”

(Virpi, luokanopettaja, tutkija)

Pienet asiat kertovat suuremmista. Yhteisössä, jossa vieras ihminen, sijainen tai uusi työntekijä, otetaan vastaan ystävällisesti, todennäköisesti myös monet muut käytänteet toimivat. Aikuisten ystävälliset suhteet ja koulun hyvä henki heijastuvat myös oppilaisiin.

”Opettajien tulee toivottaa sijaiset tervetulleeksi ja mennä juttelemaan. Samoin opettajien ja muun henkilökunnan kesken tulisi olla täysi tasa-arvo ja toisen työn kunnioittaminen vastavuoroisesti. Uskoisin, että henkilökunnan toimintakulttuuri välittyy melko suorasti myös oppilaiden tasolle. Pohjimmaltaan on kysymys siitä, minkälaista yhteiskuntaa halutaan tuottaa.”

(Anonyymi opettaja)

Toisaalta on myös sijaisia, jotka eivät erityisemmin kaipaa muuta kuin selkeän ohjeistuksen työhön. Opettajainhuoneen sosiaalinen ilmapiiri saattaa joistakin tuntua jopa vastenmieliseltä. Osalle riittää, että yhteys esimerkiksi vahtimestariin toimii, sillä hän on monesti avainhenkilö auttamaan käytännöllisissä tarvike- ja välineasioissa.

”En viihdy opettajahuoneessa ja olen ollut sijaisena ilman, että olen edes käynyt kertaakaan opettajahuoneessa. Ainoat, joihin oikeasti haluan pitää hyviä suhteita yllä, ovat vahtimestarit. Heidän apua tarvitaan useimmiten. Rehtorin kanssa toki täytyy pitää asiallisia välejä, mutta muut opettajat saavat itse päättää miten minuun suhtautuvat. Keskityn opettamiseen.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Sen lisäksi, että kouluissa ohjeistetaan uutta opettajaa ja sijaista eri tavoin koko koulun tavoille, sijainen saa ohjeistuksen itse opetukseen. Erityisesti aineenopettajien lukio-opetuksen ohjeistuksen tulee olla tarkkaa, sillä kurssiaikataulu on tiukka ja uusien sisältöjen käsittely etenee vauhdilla. Tällöin ei ole mahdollisuutta siihen, että sijaisen tunneilla käsiteltäisiin jotakin kurssisisällön ulkopuolelta.

”Joskus oma opettaja on suunnitellut kaikki tunninit viimeisen päälle kun taas toisinaan joutuu ihan kylmiltään luokan eteen.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Useinkaan sijaista ei ehditä opastaa kovin perusteellisesti, ellei sijaisuutta tiedetä hyvissä ajoin etukäteen. Jos tiedän poissaoloni ennalta, kutsun sijaiseni ennen sijaisuuden alkamista koululle, näytän tilat, esittelen kollegat ja kerron tunti tunnilta, miten on tarkoitus edetä. Suuri helpotus on, jos saa sijaiseksi tutun ihmisen, joka tuntee oppilaat ja opetettavan aineen. Silloinkin kirjoitan kuitenkin aika tarkat ohjeet jokaisesta tunnista.”

(Sinikka, aineenopettaja)

Aine- ja sisältökohtaisen ohjeistuksen ohella vakituisen opettajan kannattaa antaa sijaiselle neuvoja myös oppilaista ja luokan toiminnasta. Sijaisen työskentely helpottuu, jos myös oppilaita on valmisteltu etukäteen oman opettajan poissaolosta.

”Kun minulle tulee uusi sijainen ja pystyn valmistelemaan tunninit hyvissä ajoin, tulostan sijaiselle kopiot luokkakuvista nimineen. Sijaiselle annan ohjeet kirjata hyvin tarkkaan sekä positiivisen, että negatiivisen aktiivisuuden ylös. Ryhmästä riippuen saatan myös etukäteen antaa muutaman nimen, joilta voi asioita tarkistaa, jos ryhmän äänekkäimmät väittävät esimerkiksi käytäntöjen eroavan sijaisen ymmärtämistä käytänteistä. Koen tärkeäksi, että sijaiset tuntevat olonsa ryhmieni kanssa turvalliseksi. Hyvä valmistautuminen ja ohjeiden kirjoitus auttaa sijaista selviämään, mutta myös oppilaita arvostamaan sijaisen tekemää työtä.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Kerron myös oppilaille poissaolostani ja vannotan oppilaita olemaan kunnolla sijaisen kanssa.”

(Sinikka, aineenopettaja)

Uusi opettaja kohtaa oppilaat

Nuoret testaavat uusia opettajia. Se on asia, joka tunnutaan ainakin jossakin määrin hyväksyttävän. Uutta opettajaa varmasti auttaa se, että hän kykenee näkemään oppitunnilla tapahtuvan testaamisen asiana, joka ei johdu hänestä itsestään. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö uusi opettaja saisi olla surullinen tai uupunut saamastaan kohtelusta.

”Tilanne on huonompi silloin, kun opettaja sairastuu ja sijainen tulee pystymetsästä ja oppilaille täysin uutena. Tietenkin varsinkin yläasteen oppilaat kokeilevat, mitä sijainen sietää.”

(Sinikka, aineenopettaja)

”Oppilaat testaavat tietenkin uutta aikuista, enkä sijaisena edes vaatinut luokalta samanlaista kuria kun nyt kokopäivätyössä ollessani.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Sijaisena ollessa usko omiin kykyihin ja taitoihin voi joutua koe-tukselle. Lapset kokeilevat sijaista usein ja paljon. Eikä tilannetta helpota se, että lapset ovat useimmiten sinulle täysin vieraita.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

Opetus on vuorovaikutustyötä. On itsestään selvää, että kokenut ja oppilaansa hyvin tunteva opettaja saa luokkaan paremman kontaktin kuin sijaisopettaja, joka ei tunne oppilaitaan. On esimerkiksi hankalaa puhutella oppilaita ja saada heihin edes katsekontaktia, jos ei osaa oppilaiden nimiä. Erityisen haastavaa oppilaantuntemus on lyhyissä sijaisuuksissa.

”Sijaisuustuntien suunnitteluun ja pitämiseen suhtauduin aina vakavasti ja yritin tehdä parhaani, että oppilaat oppisivat oman opettajan poissaolosta huolimatta. Tärkeintä kuitenkin taisi olla se, että

oppilaat pysyivät luokassa ja päivä sujui mahdollisimman vähin ongelmin. Luokassa oli aina oppilaita, jotka eivät tehneet yhtään mitään sijaisuustuntien aikana. Muutaman kerran luokassa ja välituntivontojen aikana myös puhkesi tappeluita, joita sitten parhaani mukaan selvitin. Kun ei tunne oppilaita nimiltä, ristiriitatilanteiden selvittäminen oli melko haastavaa.”

(Anonyymi opettaja)

”Vielä suurempi merkitys on sillä, että tuntee oppilaat. Se, että tietää miten kyseinen ryhmä toimii vaikuttaa tosi paljon työssä jakamiseen. Lyhyiden sijaisuuksien jälkeen oli olo välillä kun rekan alle jääneellä.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Sijaisella on aina vaikeaa, kun pitää tavallaan voittaa asemansa oppilaiden edessä. Uuden naaman koettelu kun saattaa kestää vartista pariin viikkoon. Hyvän ensivaikutuksen tekeminen on vaikeaa kun yksinkertaiset, jopa itsestään selvät asiat, kuten AV-välineistön käyttö vaatii kymmenen minuutin ponnistelun. Sinä aikana puolet luokasta on jo ehtinyt karata ovista ja ikkunoista.”

(Anonyymi opettaja)

Hankaluuksista huolimatta uusien opettajien tulee puuttua epäkohtiin ja oppilaiden huonoon käytökseen. Puuttuminen on helpompaa, jos uusi opettaja on saanut toiminnalleen tukea muilta koulun opettajilta tai jos hän on etukäteen voinut miettiä, miten toimisi hankalissa tilanteissa. Etukäteissuunnitteluista huolimatta oppituntien tilanteet ovat usein yllätyksellisiä.

”Minusta sijainen toimii hyvin, kun puuttuu huonoon käytökseen. Aina pitää puuttua, vaikka sillä ei välttämättä vaikutusta olisikaan. Puuttuminen kuitenkin kertoo oppilaalle, mitä hyväksytään ja mitä ei ja että välitetään.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Itse kävin mielessäni etukäteen läpi mahdollisia järjestyshäiriötilanteita ja sitä kuinka niissä sitten toimin. Se auttoi asiaa: minulla oli valmis ajatus, kuinka tilanteesta voisi parhaiten selvitä.”

(Ilkka, luokanopettaja)

Vaikka uusi opettaja kohtaa usein hankaluuksia, niitä ei pidä yleistää koskemaan kaikkia kouluja ja luokkia. Usein lasten ja nuorten kanssa sujuu mukavasti. Sijaisen tulo oman tutun opettajan tilalle voi olla oppilaille myös virkistävää. Uusi opettaja tuo mukanaan uusia opetustapoja ja muutoinakin vaihtelua. Lasten ja nuorten kanssa hienoa on, että heidän asennoitumisensa muuttuu usein hyvinkin nopeasti. Kun luottamus uuteen opettajaan on syntynyt, nuoret osoittavat tyytyväisyytensä hyvinkin spontaanisti.

”Välillä sijaisuustunnit olivat hyvinkin positiivisia kokemuksia – mainioita nuoria, hyviä keskusteluja, oppimista!”

(Anonyymi opettaja)

”Erityisesti sydäntä lämmittävät ne monet kerrat, kun oppilaat ovat käytävällä kysyneet kuka olen, etsinkö jotain ja voivatko he olla avuksi.”

(Anonyymi opettaja)

Työtovereiden ohjeita uusille opettajille

Kokeneet opettajat kannustavat sijaisia ja uusia opettajia aktiivisuuteen. Rohkeus ei ole välttämättä helppoa, mutta silloin kun jokin asia mietityttää, kannattaa mieluummin kysyä kuin jäädä yksin asian kanssa. Myös työkavereiden on helpompi lähestyä uutta opettajaa, jos hän on itse aktiivinen ja kyselee.

”Uskon, että myös sijaisen oma käytös vaikuttaa paljon kuinka häntä kohdellaan ja kuinka hän viihtyy sijaisuusjaksonsa. Jos sijainen on itse aktiivinen ja juttelee muiden kanssa, hän viihtyy varmasti, mutta jos jää vain odottamaan, niin varmasti saa olla yksin.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Itse olen tehnyt sijaisuuksia oman työni ohella ja todennut, että paras tapa mennä uuteen työyhteisöön on ’hölmön uteliaalla’ -asenteella. Eli toisin sanoen esittelen itse itseni enkä odota, että joku tulee ja esittelee. Samoin kyselen asioista rohkeasti.”

(Anonyymi opettaja)

”Selvitä koulun käytänteet mennessäsi sijaiseksi, varaudu siihen, että oppilaat eivät ota sinua tosissaan (olet sijainen!), ole rohkea ja juttele muiden opettajien kanssa. Aina löytyy joku joka on mukava.”

(Milja, aineenopettaja)

”Hyvä sijainen ei vain lue opettajan kirjoittamia ohjeita, vaan hän myös kysyy. Tärkeää on, että sijainen aloittaa kysymisen vaikka opettajainhuoneen ovelta. Talon ’vakkariväen’ on myös helpompi aloittaa vuorovaikutus sijaisen kanssa, kun tutustuminen voidaan aloittaa asiasta. Silloin ei myöskään tarvitse pelätä tekevänsä etikettivirheitä.”

(Susanna, aineenopettaja)

Uusi opettaja tai sijainen ei ole huono työssään, jos hänellä on hankaluuksia lasten ja nuorten kanssa. Kun ongelmia esiintyy, kannattaa nostaa kissa pöydälle. Asiasta on hyvä keskustella rehtorin ja muiden opettajien kanssa. Vastuullisessa työyhteisössä ymmärretään, että uudella opettajalla on työssään enemmän haasteita kuin kokeneilla. Siksi työyhteisön tulee auttaa ja tarjota ratkaisuja tilanteiden ratkaisemiseksi. Jokaista opettajaa, oli hän sitten uusi tulokas tai kokenut konkari, tulee työyhteisössä rohkaista siihen, että oppilaan törkeää käytöstä ei hyväksytä, vaan siihen tartutaan.

”Vaikeista oppilaista keskustelin opettajainhuoneessa. Vakinaisilla opettajilla oli ideoita niihin puuttumiseen ja monesti he tarjoutuivat esimerkiksi ottamaan vaikeimmat oppilaat omaan luokkaansa loppupäiväksi. Rohkeasti vain suu auki, suurin osa opettajista on kuitenkin aina valmiita auttamaan.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Minusta sekä sijaisen että muiden opettajien kannattaisi ottaa yhteisesti puheeksi hankalat tilanteet. Ei tarvitse pelätä, että leimautuu surkeaksi opettajaksi, jos oppilas on haistatellut tai käyttäytynyt muuten huonosti. Sellaista ei tarvitse kenenkään sietää eikä varsinkaan kokea siitä syyllisyyttä. Oppilas on käyttäytynyt huonosti, et sinä. Kenenkään ei tarvitse olla urhoollisempi tai pärjäävämpi kuin on.”

(Anonyymi opettaja)

Aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden lisäksi toinen tärkeä ohje kokeneilta opettajilta uusille työtovereille ja sijaisille on armollisuus. Tässä yhteydessä se tarkoittaa, että uuden opettajan ei pidä vaatia itseltään liikaa ja uupua liiallisten paineiden alla. Liian usein paineet ovat uuden opettajan itse itselleen asettamia. Sijaispäivinä ja ensimmäisinä työvuosina on lupa olla epävarma ja havainnoida, mikä toimii ja mikä ei. Aina ei tarvitse pyrkiä tekemään täydellisiä tunteja, ei varsinkaan jos tuntuu, että oppilaat eivät kykene arvostamaan tehtyä työtä.

”Viikon sijaisuudessa ei todellakaan voi tehdä ihmeitä, anna armollisuutta itselle. Avoimesti kannattaisi kysellä hankalista tapauksista muilta opettajilta. Miksi opettajat ovat niin arkoja tässä asiassa? Oppilaiden provosoivia puheita ei kannata pelätä. Huumori on suuri apu monessa tilanteessa.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Olen ollut itselleni myös armollisempi tuntien suunnittelujen suhteen. Varsinkin silloin kun ei opeta omaa ainetta, kukaan ei voi olettaa, että sijainen preppaa itseään yömyöhään.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

Joskus asiat eivät suju sijaisen kanssa

Sijaisen onnistuminen tai epäonnistuminen ei aina riipu koulun toimintakulttuurista, annetusta ohjeistuksesta tai työyhteisön tuesta. Paljon riippuu myös uuden opettajan omasta persoonallisuudesta ja asenteesta. Eivät kaikki opettajaopiskelijat, sijaiset ja uudet opettajat ole hyviä opettajia, eikä kaikista ehkä edes ole alalle.

”Sijaisen persoonallisuus ratkaisee: jos luokan edessä seisoo ystävällisen päättäväinen, selkeäpuheinen, normaalin tuntuinen ihminen, joka ei pelkää yleisöään mutta ei myöskään ylennä itseään liikaa, on onnistuminen todennäköistä.”

(Sinikka, aineenopettaja)

Sijainen saattaa käyttää asemaansa myös väärin. Oppilailta voi helposti saada suosiota siten, että tunneilla ei tehdä asiaan kuuluvasti töitä ja hyväksytään sinnepäin-suoritukset. Sijainen saattaa myös arvostella koulun sääntöjä ja jättää valvomatta niitä. Pahimmillaan sijaisopettaja saattaa kalastella hyväksyntää ja oppilaiden suosiota siten, että arvostelee oppilaiden omaa, vakituista opettajaa.

”Itse olen nähnyt viimeaikoina sijaisia, jotka menevät seinää pitkin opettajainhuoneessa ja välttelevät katsekontaktia. Oppilailta sitten kuulee, että sijainen on todennut koulun sääntöjen vastaisiin toimiinsa ’Ei kerrota opettajalle’. Jos oppilaat osaavat olla hankalia, niin opettajatkin. Käytännön tasolla tämä näkyy siten, että ohjeiden mukaisesta toiminnasta on käyty läpi vain ensimmäinen kohta (nimenhuuto) ja ehkä hyvällä tuurilla toinen (läksyn läpikäynti).”

(Anonyymi opettaja)

Päiväkotitilanteissa työskennellään työryhmissä, jolloin sijaisen läsnäolo vaikuttaa olennaisesti työpäivän tekemisiin. On koko tiimille haastavaa ja raskasta, jos työparit ja työryhmän jäsenet vaihtuvat usein. Tutun tiimin kanssa on opittu tietyt toimintatavat ja rutiinit, joita ei tarvitse selitellä. On toki ymmärrettävä, ettei sijaistamistilan-

ne ole sijaisen vika. On kuitenkin myös ymmärrettävä, että vakituisia tiimiläisiä työtovereiden vaihtuminen voi rasittaa.

”Oma ryhmä ja omat tutut toimintatavat luovat turvaa. Lähimpien työtovereiden tai tiimiläisten kanssa työskennellessä homma toimii ja työntekijät tietävät toistensa toimintatavat. Kärjistäen sanottuna sijainen saattaa ’sekoittaa pakan’. Lyhytaikaiset sijaisuudet ovat usein niin sijaistajasta kuin sijaistajan lähimmistä työtovereista epämiellyttävä tilanne. Silloin keskitytään perusarkeen ja sen pyörittämiseen.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

Sijaisuuskokemukset voivat osoittaa työuran suunnan

On harmillista, jos nuoren opettajan kohdalle osuu hyvin kielteisiä sijaiskokemuksia. Näin voi olla, jos sijaisopettaja opettaa tunnin ja päivän siellä, toisen täällä. Tällöin ei pääse kokemaan opettajan työn hyviä hetkiä, vaan työpäivissä korostuvat helposti oppilaiden levottomuus, järjestyshäiriöt ja opettajaa kohtaan osoitettu arvostuksen puute. Voi jopa olla, että sijaisopettaja muuttaa urasuunnitelmiaan pysyvästi ikävien kokemusten myötä. Toisaalta on hyvä asia, jos tuore opettaja useita sijaisuuksia tehtyään huomaa, että tämä ala ei sittenkään ole juuri häntä varten.

”Jälkeenpäin ajateltuna sijainen menettää juuri sen parhaimman puolen opettajan työstä: kun oppii tuntemaan nuoret, vuorovaikutustilanteet ovat kivuttomia ja oppitunnit usein mukavia. Nuoret ovat mainiota persoonia ja työssä pääsee mukavasti seuraamaan heidän kasvuaan. Täten on harmillista, jos joku päättää luopua opettajan työstä ikävien sijaisuuskokemusten takia, ennen pidempää työrupeamaa.”

(Anonyymi opettaja)

Seuraavassa esimerkissä opettaja kuvailee tilannetta, jossa hän kokee tulleen huijatuksi tekemään sijaisuutta hankalaan luokkaan. Jos tämäntyyppisiä kokemuksia on useita, sijainen ei varmastikaan jaksa ajatella opettajan työtä omana uranaan. Ainakaan hän ei halua palata juuri kyseiseen työpaikkaan uudestaan.

”Omalta opiskeluaikaltani muistan erityisesti yhden sijaisuuden, joka alkoi niin että rehtori soitti edellisenä päivänä ja kertoi luokan olevan ihana. Puhuin luokan opettajan kanssa ja hän painotti luokassa olevan muutama maahanmuuttajataustainen pikku poika, joiden käytös on hankalaa. Kysymyksessä oli peruskoulun kolmosluokka.

Sijaispäivä alkoi ja ensimmäisenä oli tekstiilityötä. Oppilaat tuntuivat villeiltä heti alkuun ja yllättäen avuksi tuli myös koulunkäyntiavustaja, vaikka vain puolet ryhmästä oli paikalla. Tuntien aikana oppilaat yrittivät pistää toisiaan nuppineuloilla, leikata toistensa vaatteita ja kuristaa toisiaan narun pätkillä. Päivä jatkui koko ryhmän kanssa ja luokkajärjestys selvisi pian. Oppilaat oli istutettu niin, että hiljaiset maahanmuuttajatyöt oli laitettu eläviksi seiniksi villien poikien väliin. Maahanmuuttajalapset ottivat onkeensa, kun heitä ojensi, mutta kantasuomalaiset pojat uhkasivat muun muassa syytteiden nostamisella, jos en hellittäisi heidän kohdallaan. Luokan oman opettajan näkemys luokan lapsista vaikututti jopa rasistiselta.

Naapuriluokan opettaja kertoi heti tunnin alussa ovella, että jos tulee ongelmia, hän on käytettävissä rangaistustarkoituksiin. Nauroin hänelle vielä tässä vaiheessa, mutta lupaus lämmitti koko loppu päivän mieltä, kun todellisuus valkeni. Kotona makasin tähtiasennossa sängyllä ja olin varma, että luokan oma opettaja ei ollut koulutuksessa vaan hermolomalla. Siihen kouluun en enää koskaan mennyt takaisin. Tämä oli ainut kerta, kun minut huijattiin sijaiseksi.”

(Anonyymi opettaja)

On lohduttavaa ja kannustavaa huomata, että kun sijaisuusjaksot pitenevät, myös opettajan viihtyminen lisääntyy. Pitkät sijaisuudet tuovat onnistumisen kokemuksia. Opiskeluajana monet opettaja-opiskelijat tekevät hyvinkin lyhyitä, päivän parin, sijaisuuksia. Näiden lisäksi nuoren opettajan kannattaa kuitenkin tehdä myös kuukauden parin mittaisia sijaisuuksia tai hankkia itselleen luottokoulu, jossa pystyy tekemään sijaisuuksia pidemmän jakson aikana. Kun oppilaat ja työyhteisön tavat tulevat tutuiksi, työ alkaa tuntua mukavalta. Tällä voi olla vaikutusta uravalinnan selkiytymiselle. Pitkäaikainen sijainen saa myös kokemuksia työyhteisöön kuulumisesta.

”Ensimmäisten sijaisuuksien jälkeen mietin, että musta ei ole tähän työhön. Ja vaikka olisikin, niin en halua tehdä tätä koko loppuelämäni. Kotiin päästyäni olo oli kuin katuojan alle jääneellä. Ja melkein saman tien piti ruveta suunnittelemaan seuraavan päivän tunteja - mihin menikin sitten mukavasti koko loppuilta.

Miellän itseni aikaansaavaksi ja sosiaalisesti ihmiseksi, minkä takia tämmöinen voimattomuus tuntui tosi vieraalta. Välillä tuntui, että pakka hajosi ihan täysin käsiin; vieraat koulut ja ihmiset, hirveä kiire, epävarmuus aineenhallinnasta ja ryhmänhallinnasta ja kaiken päälle muutamat negatiiviset kokemukset opetustilanteista ja opettajanhuoneesta. Tuntui, että minulla oli ollut täysin epärealistinen ja romantisoitu kuva koko koulumaailmasta.

Puhuin näistä tunteista omien opiskelijakavereiden ja opettajatuttujen kanssa, jotka sanovat, että nämä tunteet ovat tosi tyypillisiä uran alkupuolella, kun on niin paljon uutta ja paikat vaihtuu. Kyllä-hän minä sen tiesin, mutta silti.. En ollut lainkaan varma pystyisinkö koskaan tekemään opettamisesta uraa itselleni.

Päädyin lopulta pitämään pienen tauon sijaisuuksien tekemisestä, jonka jälkeen tulin kuitenkin siihen lopputulokseen etten voi hylätä ammattia opettajana ennen kun olen oikeasti kokeillut sitä.

Viime aikoina kokemukseni opetushommista ovat hieman muuttuneet. Se johtuu osittain siitä, että olen tehnyt keikkaa vain muutamissa tutuissa kouluissa. Kun tekee johonkin kouluun vähän enem-

män keikkaa ja naama tulee tutuksi, niin on myös itsellä mukavampi olo, kun aika ei kulu luokkahuoneiden etsimisessä ja dokumenttikameran käyttöohjeita lueskellessa. Myös ihmissuhteet niin opettajien kuin oppilaiden kanssa muuttuvat tosi nopeasti lämpimämmiksi, kun rupeaa olemaan tuttu naama. Varsinkin monet oppilaat saattavat muistaa jopa edellisvuodelta.

Vieläkin olen usein tosi poikki päivän päättyessä, mutta enää en kuvittele, että tämä työ olisi liikaa minulle. Heti kun koulun tavat, paikat, opettajat ja ennen kaikkea oppilaat tulevat vähänkin tutummiksi, tuntuu myös työ tosi erilaiselta. Tietysti on paljon sellaista, mitä ei vielä sijaisena opi ja vastuualueet tulevat kasvamaan täyspäiväisessä työssä. Olen kuitenkin tosi onnellinen siitä, että nyt tunnen pystyväni ja ennen kaikkea haluavani tehdä tätä työtä myös tulevaisuudessa. Nykyään töissä on mukavaa, pidän oppilaistani ja suunnittelen mielelläni tunteja ja mietin, mikä työtapo missäkin ryhmässä toimii. Se, että saa luoda omat säännöt, toimintatavat sekä suhteen oppilasryhmiin on tässä työssä äärimmäisen keskeistä ja palkitsevaa.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Neljä vuotta sijaistin samassa koulussa ja olin osa yhteisöä jopa niin pitkälle että minut kutsuttiin mukaan illanviettoihin, läksiäisiin ja syntymäpäiville.”

(Anonyymi opettaja)

Sijaiskokemukset ovat monelle portti oikeaan työelämään. Työt avaavat ovia työelämään, sillä niiden avulla oppii tuntemaan rehtoreita ja kouluja. Tuttuun, hyvään henkilöön on helppo ottaa yhteyttä, kun seuraavan kerran tarvitaan työntekijää pidempään työsuhteeseen.

”Lisäksi on todettava, että lyhyet sijaisuudet usein avaavat ovia työelämään, pidempiin sijaisuuksiin, jopa virkoihin. Täten niitä kannattaisi jokaisen opettajan alun tehdä, piti niistä tai ei.”

(Anonyymi opettaja)

***Uusien opettajien toive:
Saisipa opettajamentorin!***

”Minulla ajankäyttö on myös tuottanut ongelmia. Kaikki vie ekalla kerralla huomattavasti enemmän aikaa kuin kymmenenellä kerralla. Sitten jos yrittää tehdä kaikki työt täydellisesti, niin tuntuu, ettei 24 tuntia vuorokaudessa riitä millään opettajantyössä. Pikku hiljaa on jo alkanut erottaa mitkä ovat tärkeitä tehtäviä ja mitkä on tehtävä, mutta niitä ei tarvitse, eikä ehdi tehdä sataprosenttisesti, vaikka haluaisikin. En näe kokonaiskuvaa opettajan työstä vielä. Saisipa kollegoilta apua siihen, että hahmottaisi mikä on tärkeintä ja mikä on toissijaista. Jos kokonaiskuva olisi kehittynyt, olisi helpompi keskittyä tekemään olennaisia asioita. En oikein osaa vielä suhteuttaa yksittäisen oppitunnin painoarvoa vaikka joulunumeroon.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Olen ystävystynyt uudessa koulussani yhteen vanhempaan opettajakollegaani, joka on toiminut ihanan äidillisenä tukena ja kannustava voimana urani alkutaipaleella. Olen saanut häneltä lukuisat kerrat lohdutuksen sanoja, ymmärrystä ja kannustusta mikä on ollut paikoin korvaamatonta. Se, että on tukena ihminen, jolla on opettajantyöstä kokemusta ja näkemystä on äärettömän tärkeää kun on itse paikoin epävarma ja uraansa vasta aloitteleva. Olenkin miettinyt, että miksei kaikille uusille opettajille määrättäisi vaikka kahdeksi ensimmäiseksi viikoksi mentoria, jolta voisi kysyä neuvoja tms. tarpeen tullen. Uutena opettajana on haastavaa päästä koulun tapoihin ja vakiintuneisiin porukoihin mukaan. Ilman omaa ’tukiopettajaani’ olisin itse ollut ensimmäisten viikkojen aikana uupuneempi ja tuntenut itseni paljon ulkopuolisemmaksi opettajayhteisöstä. Luulen, että tulen muistamaan hänet koko urani ajan ja toivon, että voin itse joskus toimia vastaavana tukena nuorelle, uudelle opettajalle.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

POHDITTAVAA

1. Minkä kokoisessa työyhteisössä työskentelet? Onko joukossanne usein sijaisia? Miten se vaikuttaa työyhteisön toimivuuteen?
2. Miten työpaikallasi ohjeistetaan sijaiset ja uudet opettajat? Onko teillä käytössänne kirjallisia ohjeita ja perehdytetäänkö uusi työntekijä työhönsä?
3. Tervehditkö sijaisia? Miksi monet eivät tervehdi tai vaihda edes muutamaa sanaa heidän kanssaan?
4. Mitä ohjeita antaisit sijaiselle tai uudelle opettajalle omassa työyhteisössäsi tai opettajan työssä yleisemmin?

Miesopettaja naisvaltaisessa työyhteisössä

”Miesten läsnäolo tekee opettajainhuoneen ilmapiiriin rennommaksi”

Koulussamme on noin 35 opettajaa, joista miehiä on seitsemän. Ihan yksin en siis ole, mutta välillä tuntuu että naisia on kaikkialla. Mutta niinpä niin, rehtorimme on mies, niin kuin monessa muussakin koulussa. Mistähän sekin johtuu?

Miehenä minulle lohkeaa tietynlaisia tehtäviä. Vaikka sukupuoliasiat tiedostetaan, koulumme jatkaa pitkää perinnettä: miehet opettavat teknistä käsityötä ja viitos- ja kuutosluokilla fysiikkaa ja kemiaa. Näitä tunteja naisopettajat eivät vain halua.

Syrjintää tai mitään ikävää en sinänsä ole kokenut. Mutta kyllä sukupuolella on väliä. Olen huomannut, että olen suosittu naisten keskuudessa. Tarkoitin tällä sitä, että minut halutaan leirikouluopettajaksi ja muihin yhteisiin juttuihin. Voihan tuo tietysti johtua persoonastanikin, mutta enempi laitan sen sukupuolen piikkiin.

Pekka, luokanopettaja

Olisi mukavampaa, jos opettajakunnassa olisi enemmän miehiä. Olen ollut töissä useissa kouluissa ja tilanne on kaikissa paikoissa sama, miehiä on vähän opettajina varsinkin alaluokilla. Miehiä tarvittaisiin kouluun! On niin paljon isättömiä lapsia, joille miehenmallit ovat tosi tärkeitä. Joskus käytävillä näkee, kuinka pojat ihan roikkuvat miesopettajissa kiinni, niin tärkeää on saada kontaktia miehiin, jotka juttelevat ja ovat läsnä.

Tämä on myös työyhteisöasia. Jos on liikaa naisia, tulee kummallista kateutta ja selän takana jurputtamista. Miesten läsnäolo tekee ilmapiiriin rennommaksi. Toisaalta senkin olen huomannut, että miehet pääsevät koulussa helpommalla kuin naisopettajat. Täsmälliset, vastuuta vaativat hommat annetaan aina naisille, ainakin jos niistä ei makseta lisäpalkkaa. Tuntuu, että miehet ottavat opetuksestakin vähemmän stressiä. Voi olla, että he ovat myös laiskempia ja sukupuolen takia se myös heille helpommin sallitaan.

Britt, alkuopettaja

Kunpa kasvatusalalla olisi enemmän miehiä

Tilastojen mukaan suomalaissa peruskouluissa ja lukioissa noin joka neljäs opettaja on mies. Alakouluissa miesten määrä on vähäisempi, kun taas lukioissa suurempi. Miesten osuus opettajista siis lisääntyy samalla, kun opetusaste kohoaa. Lastentarhanopettajilla sukupuolijakauma on erityisen vinoutunut, sillä miespuolisten lastentarhanopettajien osuus on vain noin kolmen prosentin tuntumassa.

Sen lisäksi, että lapset ja nuoret kaipaavat molempia sukupuolia opettajiksi ja kasvattajiksi, sukupuolten välinen tasapaino on tärkeää myös työyhteisölle.

”On harmi, että päiväkodeissa työskentelee niin vähän miehiä. Varhaiskasvatuksen puolella miehiä on vielä koulumaailmaa vähemmän.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

”Meillä on koulussa paljon miesopettajia, joten tilanne on hyvä. Uskon, että työyhteisön edunmukaista on palkata mahdollisimman tasaisesti miehiä ja naisia tai oikeastaan toisiaan täydentäviä yksilöitä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Luokanopettajapuolella miehet saavat hoitaakseen usein fysiikan ja kemian sekä teknisen käsityön tunnit. Aineenopettajapuolellakin on havaittavissa, että joissakin aineissa miehiä on paljon ja toisissa vain nimeksi. Esimerkiksi matemaattisilla aloilla miehiä on runsaasti, kun taas taito- ja taideaineissa sekä vaikkapa äidinkiessä ja kirjallisuudessa miesopettajien määrä on vähäisempi.

”Kyllä, lisää miehiä kouluihin. Ja kaikkiin aineisiin, ei vain tekniseen, fysiikkaan ja matematiikkaan.”

(Milja, aineenopettaja)

Päteviä opettajia ei saada päiväkoteihin ja kouluihin, jos opettajan koulutus ei houkuttele nuoria miehiä. Koulutus puolestaan ei tunnu mieluisalta vaihtoehdolta, jos palkkaus tai työtilanne tulevassa ammatissa ei ole kunnossa. On siis kyse monisyydestä asiasta. Koulutuksen houkuttelevuutta ja imagoa pitäisi parantaa ja mainostaa alaa jo lukioikäisille.

”Miehet ovat häviävä luonnonvara kouluissa! Asialle pitäisi tehdä jotakin!”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Kaipailin jo yliopistolla lisää miehiä opettajankoulutukseen. Toivon, että lisää miehiä hakeutuu alalle ja tasapaino löydetään jotenkin.”

(Viivi, luokanopettaja)

Monilla naisvaltaisilla aloilla, kuten sosiaali-, terveys- ja kasvatusaloilla, selvänä puutteena ja sukupuolijakauman vinouttajana pidetään heikkoa palkkausta. Erityisesti lastentarhanopettajien palkka on huolestuttavan pieni, kun otetaan huomioon työn yhteiskunnallinen merkitys ja se, että pätevyys edellyttää akateemista tutkintoa. Inhimilli-

sestikin ajateltuna juuri päiväkotien työntekijät ovat monelle perheelle erityisen tärkeitä, sillä heidän kanssaan jaetaan lasten ilot ja surut.

”Olisi paikallaan palkkojen korotus kautta linjan, ajatellaan nyt vaikka esikoulunopettajien törkeän huonoja palkkoja.”

(Reetta, aineenopettaja)

Miehet hakeutuvat ja sijoittuvat naisia hanakammin esimiestehtäviin. Tämä pätee kaikilla yhteiskunnan aloilla ja ilmenee koulupuolella siten, että miesrehtoreita on kaksi kertaa enemmän kuin naisrehtoreita. Esimiestehtäviä on rajallisesti, ja koulussa ylenemismahdollisuudet ovat varsin vähäiset. Urapolun tasaisuutta ja ylenemismahdollisuuksien vähyyttä pidetään yhtenä syynä siihen, että pätevätkin opettajamiehet vaihtavat alaa ja siirtyvät koulutusosalalla hallintotehtäviin ja yksityisen sektorin kouluttajiksi.

”Voi olla edelleen niin, että miehiä arvostetaan enemmän, heitä kuunnellaan enemmän ja heihin luotetaan enemmän. Esimiestehtävissä on enemmän miehiä, mutta omassa koulussamme vastuutehtävissä on yhtä lailla naisia.”

(Milla, aineenopettaja)

”Miehillä on usein paljon tunteja, mutta silti tuntuu, että heitä harmittaa palkkatason mataluus. He lähtisivät muihin hommiin, jos olisi mahdollista. Opettajan uralla on olemattomat mahdollisuudet edetä ’korkeammalle’ tai saada tuntuvaa palkankorotusta. Tämä on ehkä hyvä kaikkien opettajaksi aikovien, miestenkin, tiedostaa.”

(Maikki, aineenopettaja)

Usein kuulee sanottavan, että Suomessa tasa-arvoasiat ovat hyvin. Näin varmasti onkin monissa asioissa ja verrattaessa moniin muihin maihin. Tasa-arvoasiat eivät ole kuitenkaan valmiita eivätkä todennäköisesti koskaan tulekaan valmiiksi. Niihin tulee panostaa jatkuvasti, sillä tilanteet elävät ja muuttuvat muiden yhteiskunnallisten muutosten myötä.

”Tasa-arvo koulussa tuntuu olevan edelleen hankala juttu.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Tasa-arvoon vielä matkaa. Naisvaltaisilla aloilla, opettaminen ja sairaanhoito, sen huomaa kun aloja verrataan teknisiin aloihin.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Sukupuoleen liittyviä asioita pitäisi aukoa ja tiedostaa nykyistä paremmin.”

(Milla, aineenopettaja)

Olennaista ei ole määrä vaan laatu

Vaikka miesten vähäinen määrä kasvatusalalla koetaan ongelmaksi, sukupuoli ei ole opettajan työssä itseisarvo. Sukupuolen perusteella ei voi sanoa ketään hyväksi tai huonoksi työntekijäksi ja kasvatatajaksi. Sukupuolten tasa-arvoon tulee puuttua muilla tavoin kuin palkkaamalla huonoja työntekijöitä pelkästään sukupuolen tähden. Sukupuolinäkökulmaa ei myöskään kannata tarkastella siten, että yleistetään kaikki miehet tai naiset tietynlaisiksi. Sukupuolten sisällä on paljon eroja.

”Ei sukupuoli tee kenestäkään hyvää tai huonoa opettajaa.”

(Milla, aineenopettaja)

”Miehiä toki tarvitaan koulussa, niin kuin muitakin päteviä ja hyviä opettajia. Ketään ei pitäisi palkata pelkän sukupuolen perusteella.”

(Martta, aineenopettaja)

”Sukupuolella on merkitystä, mutta myös saman sukupuolen sisällä on merkittäviä eroja.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kasvattamisessa laatu syntyy kasvattajan henkilökohtaisesta sisällöllisestä ja pedagogisesta asiantuntemuksesta. Kun oppilaat nimeävät hyviä opettajia, perusteena ei ole sukupuoli vaan opettajan persoon-

na ja pedagogiset taidot. Jos opettaja sattuu olemaan sukupuoleltaan mies, sitä voidaan toki pitää plussana.

”Hyvin asiansa hoitavaa, asiallista opettajaa arvostetaan sukupuoleen katsomatta.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Ei sukupuolella ole arvoa, jos on huono työssään. Tarvitaan hyviä opettajia: miehiä, naisia, nuoria, keski-ikäisiä, vanhoja... En ikinä pitäisi koulussa tai palkkaisi mies- tai naisopettajaa vain sukupuolen perusteella.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Varmasti on hyötyä siitä, että on miehenä naisvaltaisella alalla, mutta kaikkien ammattiyleiden ihmisten on tehtävä työnsä hyvin, olivat he sitten miehiä tai naisia.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Nainen voi olla työssään huono ja niin voi olla mieskin, alalla kuin alalla. Opettajan työssä pitää olla motivaatio kohdallaan ja halu tehdä työtä lasten ja nuorten parissa.

”Olen nähnyt näissä harvoissa miesopettajissa alakoulussa monia, jotka ovat väärällä alalla. He voivat olla kynnistyneitä, joka asiasta, myös oppilaista, valittavia ja ammatinvalinnassaan epäonnistuneita.”

(Maikki, aineenopettaja)

”Armeijassa meillä oli naisia, jotka eivät olleet päteviä, eivätkä soveltuvia. Minusta he pilasivat niiden naisten asemaa armeijassa, jotka olivat päteviä ja soveltuvia. Sama pätee kouluissa.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Sukupuolikiintiöiden käyttämisestä keskustellaan opettajankoulutuksessa ja myös muilla yhteiskunnan aloilla. Naisia kaivataan johtotehtäviin ja miehiä naisvaltaisille aloille. Moni kuitenkin kritisoi sukupuolikiintiöiden käyttöä. Ne voivat jopa heikentää tasa-arvoa ja heijastua työyhteisöön kielteisellä, työntekijöitä eriarvoistavalla tavalla.

”Mutta ei mitään kiintiöitä valintoihin! Onhan se ihan käsittämätöntä, jos hyvän, ahkeran ja tunnollisen naisen ohittaa mies vain sillä, että munat ovatkin rinnan eivätkä sarjassa. Eli tarvitaan ahkeria ja työllensä omistautuneita miehiä.”

(Milja, aineenopettaja)

”Kaikenlaiset kiintiöt pilaavat vain muiden asemaa ja arvostusta. Minua ei kiinnosta, hoitaako mies vai nainen asian, kunhan sen tekee pätevä yksilö.

Minua hävettäisi, jos minut valittaisiin epäpätevänä miehenä johonkin tehtävään pätevän naisen sijasta. Silloin valitsija olisi tehnyt virkavirheen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Tärkeämpää kuin sukupuoli on se kuinka työnsä tekee ja kuinka hyvin opettajilla yhteistyö sujuu. Vastuuta välttelevä ja vain välttämättömimmän työn tekevä sukupuolikiintiön perusteella valittu mies on hyödytön!”

(Martta, aineenopettaja)

Saavatko miehet paremman kontaktin oppilaisiin kuin naiset?

Monesti kuulee sanottavan, että lapset ja nuoret tarvitsevat miehenmallia. Tämä perustuu siihen, että yhä useampi lapsi ja nuori kasvaa isättömässä perheessä tai perheessä, jossa isä on vain joskus tavattavissa. Kouluun tarvitaan erilaisia aikuisia, miehiä ja naisia, ja erilaisia toimintatapoja, joista nuoret oppivat ja ottavat mallia.

”Miehiä tarvittaisiin lisää opettajiksi, varsinkin alakouluun, jossa on paljon yksinhuoltajaäitien levottomia poikia. Jämäkkä mutta lämmin miesopettaja toisi kaivattua isä-mallia poikien elämään.”

(Maikki, aineenopettaja)

”Oppilaiden näkökulmasta on tärkeää, että he saavat opettajikseen sekä miehiä että naisia. Olen usein iloinnutkin, kun olen jättänyt luokkani seuraavalle opettajalle, että he ovat saaneet jälkeeni juuri miesopettajan. Luokassa on aina oppilaita, joille opettajan sukupuolen vaihtuminen on ollut hyväksi.”

(Iris, luokanopettaja)

”Kyllä esimerkiksi leirikoulussa pari topakkaa naista selviää melkoisen poikajoukkionkin kanssa, mutta tietysti olisi mukavaa että mukana olisi edustaja kummastakin sukupuolesta.”

(Martta, aineenopettaja)

Se, mitä miehenmallilla tarkoitetaan, on epäselvää. Riittääkö miehenmalliksi ylipäätään mies, vai sisältyykö siihen jokin tietynlainen tapa toimia? Eivät kaikki miehet automaattisesti anna hyviä toiminnan malleja nuorille.

”Eivätkä kaikki miehet anna hyvää miesmallia oppilailleen, joskus jopa päinvastoin...”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Parhaimmillaan käy niin, että kouluun saadaan erinomainen opettaja, joka kaiken lisäksi sattuu olemaan miespuolinen. Oppilaille tämä mies voi iästä riippuen olla kuin isä tai isovelji. Koulussa ja päiväko-deissa näkee tilanteita, joissa lapset ja nuoret suorastaan tankkaavat miehen läheisyyttä.

”Yläasteen oppilaat suorastaan kuolasivat rauhallisen, karhumaisen Matin perään. Välitunneilla hän ei päässyt käytävässä opettajanhuoneeseen asti, kun aina oli joku poikaporukka juttelemassa. Suuri koko vielä korosti sitä, että Mattiin oli helppo ottaa kontaktia. Onneksi Matti oli oikeasti myös loistava opettaja. Hän kyllä ansaitsi sen, että oppilaat tykkäsivät ja tankkasivat miehenmallia hänestä.”

(Kirsi, aineenopettaja)

”Meidän ryhmässä yhden lapsen isä oli sellainen, että se jäi aamuisin juttelemaan eteiseen muidenkin lasten kanssa. Samoin se saattoi jäädä hetkeksi leikkimään kun haki omaa lastaan. Lapsille nämä olivat huippuhetkiä. Aina oli joku lapsi lahkeessa kiinni ja pyytämässä syliin.”

(Maaria, lastentarhanopettaja)

”Ehkä miehillä todellakin on vähän rennompi ote opettamiseen. Esimerkiksi erilaisten bändi- tai urheiluhommien avulla voi saada hyvän kontaktin erilaisiin oppilaisiin. Usein ehkä niihin, jotka eivät välttämättä loista tavallisilla tunteilla tai hakevat siellä huomiota negatiivisella tavalla. Tämä kaikki voi koitua myös tavallisen opetuksen hyödyksi.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Hyvä kontakti oppilaisiin ei ole itsestäänselvyys. Joillakin opettajilla voi olla harhaluulo, että riittää, kun oppitunnilla juttelee mukavia. Monet oppilaat tuntevat kyllä arvostusta miesopettajaa kohtaan, mutta pidemmän päälle luottamus ja kunnioitus on ansaittava, oli sitten mies tai nainen.

”On ollut mielenkiintoista seurata, millainen vaikutus sukupuolella on oppilaisiin. Kun opetusharjoittelijana on mies (minä, oma opettaja, olen nainen), oppilailla on selvästi erilainen, ehkä voimakasta auktoriteettia odottava asenne. Jos miesopettaja pettääkin nuo odotukset, jos hänellä on esimerkiksi huonosti suunniteltu tunti tai hälläväliä -asenne, oppilaiden reaktio voi olla hyvin voimakas. Peli on menetetty. Eli vaikka seuraava tunti olisi todella hyvin suunniteltu, oppilaita on todella vaikea saada taas imuun.

Naisopettajan sen sijaan on auktoriteettinsa ansaittava, sitä ei ole valmiiksi annettu. Miehellä on jo sukupuolensa tuoma auktoriteetti, mutta jos sen menettää, sen ansaitseminen takaisin on kovan työn takana. Tämä on tietysti yleistys, eikä päde joka kerta.”

(Milja, aineenopettaja)

"Miehiä suositaan", "miehet ovat rennompia" ja muita käsityksiä miehen ja naisen rooleista ja asemasta opettajainhuoneessa

Osa naisopettajista harmittelee, että työyhteisössä olevat harvat miehet saavat etuoikeuksia ja pääsevät helpommalla vastuutehtävien hoitamisessa. Toisaalta osalle miehistä tarjoutuu naisia sujuvammin etenemismahdollisuuksia, ja toiset heistä puolestaan voivat levätä laakereillaan. Joidenkin naisopettajien mielestä miehet ovat laiskoja ja se suodaan heille, toisin kuin naisille suotaisiin. Naiset puolestaan kokevat olevansa sinnikkäämpiä tekemään esimerkiksi koulun kehittämistyötä.

"He lähtevät usein viimeisenä tunnille opettajainhuoneesta ja sinne he myös ensimmäisenä palaavat tunnin jälkeen. Tai tulevat jopa ennen tunnin päättymistä. Ovathan he rentoja omalla tavallaan, mutta mielestäni väärällä tavalla."

(Maikki, aineenopettaja)

"Miehiltä hyväksytään tiettyyn pisteeseen saakka välinpitämättömympää asennetta kuin naisilta."

(Susanna, aineenopettaja)

"Miehet hakeutuvat kokemuksieni mukaan herkemmin toiseen työpaikkaan, naisten yrittäessä pidempään kehittää ja muuttaa asioita."

(Susanna, aineenopettaja)

Työyhteisössä miehet saattavat saada enemmän huomiota ja kiitosta osakseen. Naisopettajan kokemuksen mukaan kyse voi olla siitä, että monet miehet osaavat pitää oikeuksistaan kiinni ja vaatia tiettyjä etuuksia.

"Monesti tuntuu siltä, että miehet saattavat saada enemmän kiitosta työlleen yksinkertaisesti sen takia, että he uskaltavat sitä vaatia tai tuoda tekemisiään suurempaan ääneen esille. Tämä on kuitenkin varsin pitkälle itsetuntokysymys, joka ei sinänsä välttämättä liity sukupuoleen."

(Susanna, aineenopettaja)

Miehillä on erityisasema jo opettajaopintojen aikana, mikä johtuu luonnollisesti heidän vähäisestä määrästä. Sama ilmenee vaikkapa taidelukioiden opiskelijoiden keskuudessa, joissa poikia pidetään kuin kukkaa kämmenellä: he pääsevät helposti projekteihin, heidät halutaan mukaan työryhmiin ja heitä kuunnellaan.

”Jotenkin tuntuu, että suurin osa opettajankoulutuksessa pyörivistä miehistä on sielläkin supersuosittuja ja mahdollisesti vielä suositumpia, kun he pääsevät kouluun työhön. Välillä tuntuu, että miehiä hieman suositaan kouluissa, koska heitä on vähemmän. Ja he saavat valita aineita, joita tykkäävät opettaa ja niin edelleen.”

(Viivi, luokanopettaja)

Kaikki opettajat eivät ole havainneet miesten suosimista opettajainhuoneessa. On hyvä muistaa, että opettajainhuonekulttuurit ovat erilaisia ja ihmiset ovat erilaisia. Yleistysten tekeminen onkin liian yksituumaista.

”Miesten laiskuuden kanssa olen eri mieltä ainakin omalta kohdaltani. En ole huomannut mitään sukupuoleen liittyviä asioita, joiden takia olisin tullut eri lailla kohdelluksi tai saanut erilaisia työtehtäviä. Mutta varmasti minua kohdeltaisiin eri lailla, jos olisin nainen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”En allekirjoita sitä, että miehet pääsevät koulussa helpommalla kuin naiset vain siksi, että he ovat miehiä.”

(Iiris, luokanopettaja)

Tasa-arvon tulee toteutua joka suuntaan. Myös miehille asetetaan odotuksia tietynlaisesta käytöksestä. Ajatellaan, että miespuolinen kollega hoitaa paremmin tekniset tai matemaattiset aineet. Itsestään selvinä pidetyistä yleistyksistä tulee luopua ja kyseenalaistaa sukupuoliin liitetty roolioletukset.

”Toisaalta miehille kyllä usein lykätään tekninen työ ja tietyt muut aineet, vaikkeivät he välttämättä niitä haluaisi.”

(Viivi, luokanopettaja)

Saattaa olla, että tunne miesten suosimisesta työyhteisössä ja heidän rauhallisempi asenteensa työtä kohtaan johtuu myös kyvystä rajata työasiat ja muut asiat. Usein miehiin liitetään myös huumori, jonka lisää leppoisuuden vaikutelmaa. Naisopettajat itsekkin toteavat, että monilla heidän mieskollegoillaan on taito keskittyä olennaiseen ja olla huolehtimatta turhista.

”Kouluissa, joissa olen työskennellyt, miehet keskittyvät useimmiten olennaiseen ja osaavat laittaa asioita tärkeysjärjestykseen. Miehet valitsevat niitä tehtäviä, jotka kokevat työn kannalta merkityksellisiksi ja jotka voi hoitaa maksetun työajan puitteissa. Naisilla on useimmiten käsitys, että kaikki projektit tai muut tehtävät, joita ehdotetaan, pitää tehdä, kiinnosti tai ei, jaksoi tai ei. Etenkin miehiltä olen ainakin itse oppinut tervettä itsekkyyttä, jota nykyisessä koulumaailmassa jatkuvien kehityshaasteiden paineessa tarvitaan.”

(Iiris, luokanopettaja)

Miehiä pidetään työyhteisössä helposti ”hyvinä jätkinä”, jotka osaat pitää työtä etäällä työyhteisön konflikteista. Sen sijaan naisiin liitetään usein hysteerisiä, stressaantuneita ja juoruilevia piirteitä. Osin nämä käsitykset voivat pitää paikkansakin.

”Turhautuneisuuden ja väsymyksen ilmapiirissä naisilla on taipumusta purkaa tunteensa miehiä herkemmin sanoiksi.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Naisvaltaisten työyhteisöjen ongelmaksi saattaa muodostua selän takana puhuminen ja liika asioiden pyörittely ja vatvominen. Miehet ovat usein puheissaan ja toimissaan suurempia ja tilanteet hoituvat.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

Hyvässä työyhteisössä naiset ja miehet voivat hyvin

Tasa-arvo toteutuu silloin hyvin, kun työyhteisössä ei esiinny tilanteita, joissa sukupuoleen jouduttaisiin kiinnittämään kielteistä huomiota. Silloin, kun toinen sukupuoli kokee toisen saavan sukupuolensa takia etuuksia, tasa-arvo ei toteudu. Tasa-arvoisessa työyhteisössä kollegat ovat tasaveroisia ihmisiä ja persoonia sukupuoleen tai muihin ihmisten välisiin eroihin katsomatta. Tasa-arvoon kuuluu, että ihmisten erilaisuus hyväksytään.

”Minulla on ollut ilo työskennellä aivan mahtavien miesopettajien kollegana.”

(Milja, aineenopettaja)

”Sukupuolien välillä on eroja käyttäytymisessä ja tavassa ajatella. Käsittääkseni tämä on biologinen ja psykologinen fakta. Näistä eroista ei pidä tehdä ongelmia tai perustetta palkanmaksulle, vaan käyttää näitä vahvuuksina rakennettaessa toimivaa yhteisöä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

On myös toisenlaisia esimerkkejä, joissa henkilö kuvittelee sukupuolen antavan hänelle etuuksia muihin nähden. Työyhteisössä tulee antaa selvä merkki siitä, ettei tällaista ajattelua sallita.

”Vain kerran olen työssäni törmännyt mieheen, joka kuvitteli, että naisvaltaisessa työyhteisössä pelkkä miehenä oleminen toisi hänelle tiettyjä etuisuuksia, esimerkiksi etulyöntiaseman viranhaussa. Hän putosi korkealta ja kovaa – sattui, mutta kokemus opetti paljon. Ja antoi minulle uskon oman kouluni työyhteisön oikeudenmukaisuuteen ja terveyteen.”

(Milja, aineenopettaja)

Sukupuoli on yksi ominaisuus siinä missä muutkin. Joskus on mukava hakeutua naisten seuraan ja jutella naisten juttuja. Tai päinvastoin. Vastaavasti joskus juttuseuran etsiminen liittyy tiettyyn harrastukseen, josta ollaan yhdessä kiinnostuneita. Osa kiinnostuksen koh-

teista tuntuu menevän sukupuolen mukaan. Ajatellaan esimerkiksi, että miehet puhuvat enemmän autoista kuin naiset. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei asioita voi yleistää.

”Tulen hyvin juttuun naisten kanssa, mutta on ihan kiva ruokapöydässä puhua eilisen jääkiekkokierroksen tuloksista.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Vaikka työyhteisö ulospäin näyttäisi tasa-arvoiselta, sisäisessä dynamiikassa voi olla hiertäviä asioita. Esimerkiksi nuoret opettajat voivat kokea työttömyyttä tai pojittelua vanhempien suunnasta. Vaikka tarkoitus ei olisi paha, se kuitenkin saattaa tuntua epämiellyttävältä nuoresta opettajasta. Aivan kuin opettaja määriteltäisiin työyhteisössä enemmän ikänsä ja sukupuolensa kuin pätevyytensä perusteella.

”Nuorena naisena ja tuoreena opettajana minulla on välillä ollut vaikeaa etenkin kokeneiden miespuolisten kollegoiden kanssa. Tuntuu, etteivät he arvosta minua, vaan työtötelevät, jos ei ääneen niin ainakin itsekseen. En ole saanut rinnakkaisluokkien kokeneilta miesopettajilta juurikaan tukea tämän syksyn aikana - ehken ole sitä oikein osannut hakeakaan...”

(Viivi, luokanopettaja)

”Kun tulin uuteen työpaikkaan ja minun nimeäni ei aluksi muistettu, työkaverit kutsuivat minua pojaksi. Ei sillä pahaa tarkoitettu, mutta se tuntui vähän typerältä.”

(Reijo, aineenopettaja)

Työyhteisö voi olla oikein toimiva ja hyvä ilmapiiriltään, vaikka siinä olisi vain joko miehiä tai pelkästään naisia. Viihtyvyyden kannalta työntekijöiden sukupuolta olennaisempaa on se, että he ovat persoonina mukavia ja toisiaan kunnioittavia.

”Olen samaa mieltä, että työyhteisö voi paremmin, jos siihen kuuluu sekä miehiä että naisia. Enemmän kuitenkin työpaikan ilmapiiri riippuu siinä työskentelevistä persoonista ja heidän tavasta toimia

ja kohdata muita ihmisiä. Työskentelen itse yksikössä, jossa toimii vain naisia ja yhteistyömme toimii ongelmitta.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Miesten ja naisten suhteellinen määrä ei vaikuta urputuksen tai kieroilun määrään. Tämä on työilmapiiirikysymys. Olen ollut töissä hyvissä ja dynaamisissa työyhteisöissä, jotka ovat naisvaltaisia. Paras esimies, jonka alaisuudessa olen työskennellyt, on ollut nainen. Kun työyhteisössä vallitsee kunnioittava ja työstään innostunut ilmapii-ri, ei sukupuolella ole väliä.”

(Susanna, aineenopettaja)

Erilaisuus ja moninaisuus ovat lähtökohtia hyvälle työyhteisölle

Suvaitsevaisuus tarkoittaa kykyä toimia erilaisten ihmisten kanssa riippumatta heidän eroistaan tai yhtäläisyyksistään. Koulussa ja päiväkodeissa opettajat ja muu henkilökunta antavat suvaitsevaisuudesta mallia lapsille ja nuorille. Työyhteisössä tulee arvostaa jokaista sukupuolesta, uskontokunnasta, etnisestä ryhmästä, kielestä, seksuaalisesta suuntautumisesta, asuinpaikasta, perheen toimeentulosta tai jostakin muusta erottavasta seikasta ja ominaisuudesta riippumatta. Usein käy niinkin, että aikuisilla olisi suvaitsevaisuudessa enemmän mallia otettavinaan lapsilta ja nuorilta.

”Oppilaat tarvitsevat roolimalleja molemmista sukupuolista, mutta myös erilaisista yksilöistä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Toivon, että kouluissa olisi moninaisuutta. Tämä ei kuitenkaan rajoitu vain opettajien sukupuoleen vaan myös seksuaalisuuteen, etnisyyteen ja ikään. Nuorille tekisi hyvää nähdä erilaisia ihmisiä ja olla heidän kanssaan vuorovaikutuksessa.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Ilman muuta on sitä parempi, mitä erilaisempi koulu työyhteisönä on. Pitäisi alkaa keskittyä ihmisiin yhä enemmän yksilöinä kuin sukupuolensa edustajina. Olisi hienoa, jos kouluihin mahtuisi myös sukupuolten moninaisuus, intersukupuolisuus ja muut, ilman, että siitä tulisi mikään erikoinen asia.”

(Milla, aineenopettaja)

POHDITTAVAA

1. Onko oma työyhteisösi nais- vai miesvaltainen? Vai onko naisia ja miehiä yhtä paljon?
2. Onko naisvaltaisuudella tai miesvaltaisuudella merkitystä työyhteisössä? Millaista?
3. Miksi miehiä on naisia vähemmän kasvatusalalla? Pitäisikö miesten määrän olla suurempi? Miksi?
4. Miksi koulujen rehtorit ovat useammin miehiä kuin naisia?
5. Onko sukupuoli itseisarvo vai onko ihmisten luonteella ja muilla ominaisuuksilla enemmän merkitystä kasvatusalalla? Perustele.
6. Ovatko miehet rennompia kuin naiset? Onko eri sukupuolilla yleisempiä ominaisuuksia?

Hyväksyykö koulu homo-opettajan?

”Osa kollegoista rupesi karsastamaan”

”Kuule, mikset sä oo puhunut Juhasta ennen mitään? Mun täytyy kyllä tunnustaa, että oli aikamoinen yllätys siinä eteises-sä”, Kirsi sanoi Artolle.

”Niin tais olla”, Arto totesi. ”Tavallaan toi on kuitenkin aika äly-tön kysymys. Ja siihen törmää koko ajan. Eihän kukaan muukaan selitä, että mä elän jonkun kanssa ja että se on hetero. Homoille asetetaan aina tollaisia kertomisvelvoitteita.”

”No toi on kyllä totta”, Kirsi vastasi.

”Itse asiassa mä olin aikeissa puhua sun kanssa Juhasta kerran, mutta en sitten jotenkin kuitenkaan saanut aikaiseksi. Ei ole help-po sanoa, että hei, mä olen muuten homo”, Arto sanoi.

”Onks siinä sitten jotain pelottavaa?” Kirsi kysyi.

”Ei siinä puhumisessa tavallaan oo mitään pelottavaa. Me ol-laan kyllä itse ihan sinut tän asian kanssa. Mutta kyllä siihen silti liittyy sellaista varausta, ettei sitä viitsi kaikille toittottaa, että on homo. Varsinkaan koulussa.”

”Toi on varmaan ihan totta”, Kirsi myönsi.

”Mulla oli aika ikävä tilanne aikanaan edellisessä koulussani, kun siellä alkoi liikkua jotain ihan viljejä huhuja mun homoudesta. Ne alkoivat elää ihan omaa elämäänsä. Tuli kaikenlaista. Jotkut oppilaat alko huutelemaan sellaista pervo-Arto-juttua ja osa kollegoistakin rupes selvästi karsastamaan.”

”Häh, ihan totta?” Kirsi ihmetteli.

”Joo. Toi on kuitenkin edelleen sellainen asia, joka pelottaa joitain ihmisiä”, Arto sanoi. ”Ja jotkut miehet alkaa tuntea vastenmielisyyttä mua kohtaan, ja ne näyttää sen kanssa. Vähättelee tai jotenkin vaan puoliksi piruilee ja nälvii. Tai sitten ne kiertää kaukaa, ihan kuin musta voisi saada jonkun tartunnan. Sitä ei vaan aina jaksa.”

”Mä luulen, että vaikka mä periaatteessa tajuun, niin tollasta tunnetta ei voi koskaan täysin tajuta, jos ei oo ite kokenut”, Kirsi pohti. ”Sen takiako sä lähdit sieltä edellisestä koulusta?”

”Kyllä toi juttu oli siinä taustalla, vaikka enemmän kyse oli koko koulun ilmapiiristä”, Arto pohti.

”Ottiko rehtori mitään kantaa asiaan? Jutteliks se oppilaiden tai muiden opettajien kanssa?” Kirsi kysyi.

”Ei mitään sellasta. Enkä mä halunnutkaan, että siitä tehdään mitään suurta juttua. Aika tekee yleensä tehtävänsä.”

”Ja sä kestit sen selän takana puhumisen?”

”Joo, kuule, homot on aika tottuneita siihen”, Arto sanoi. ”Mä olen tullut aika kovanahkaiseksi.”

”Pitää toivoa, ettei meidän koulussa ikinä tapahdu mitään tollasta. Mä kyllä luulen, että reksi tarttuais asiaan, jos peruskoulu-laiset alkais huuteleen jotakin.”

Opettajainhuoneissa esiintyy syrjintää

Opetussuunnitelman perusteissa esitetään monia yleisiä tavoitteita yhdenvertaisuuden lisäämiseksi. Opettajien tulee edistää näitä tavoitteita lasten ja nuorten keskuudessa opetuksessa ja kasvatuksessa. Kuitenkin opettajainhuoneista kantautuu aika ajoin ikäviä uutisia työyhteisön omasta suvaitsemattomuudesta ja syrjinnästä. Erityisesti ihmisen seksuaalinen suuntautuminen tuntuu herättävän ärtymystä joissakin ihmisissä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ovat muun muassa lesbot, homot, biseksuaalit ja transsukupuoliset (LHBT).

”Valitettavasti koulu ei välttämättä ole suvaitsevaisin mahdollinen paikka - varsinkaan homoja kohtaan. Suvaitsevaisuuttahan me kouluissa opetamme - miten se on meille itsellemme niin vaikeaa? Olen tietoinen eräästä tapauksesta, jossa homoseksuaali opettaja savustettiin valheilla ja kieroilulla ulos koulusta. Rehtorilla pitäisi olla selkärankaa puuttua tällaiseen tilanteeseen, mutta ei se puuttuminen kyllä helppoa ole.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Homoseksuaali lähisukulaiseni työskentelee kasvatusalalla. Hänen elämäänsä seurattuani esimerkkikeskustelu kuulostaa todella tutulta.”

(Susanna, aineenopettaja)

Työyhteisössä ihmiset tuovat eri tavoin itsestään asioita julki. Osa ei halua paljastaa henkilökohtaisia asioitaan, toiset taas puhuvat luontevasti perheestään, parisuhteestaan ja vapaa-ajanvietostaan. Harva kertoo ensi töikseen omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan, oli sitten hetero-, homo- tai biseksuaalinen, transsukupuolinen tai mikä muu tahansa. Kuitenkin, jos asian kertomista joutuu salailemaan vasten omaa tahtoaan, tilanne ei ole hyvä. Erilaisesta seksuaalisesta suuntautumisesta kertominen on edelleen monelle arka asia.

”Meidän koulussa on useampi homo-opettaja, mutta kukaan heistä ei avoimesti puhu homoudestaan. Jokainen puhuu jollekin, mutta kukaan ei kaikille. Kaikki tuntuvat salailevan kumppaninsa sukupuolta työtovereiden ja oppilaiden edessä käyttämällä nimitystä puoliso. Eikö asiaan voisi suhtautua luontevasti? Siten, että jos joku kysyy homomieheltä vaikka että: mitä sun vaimo tekee työkseen, tämä voisi vastata, että: ei mulla ole vaimoa vaan mies. Mutta toisaalta helppo sanoa, kun ei itse ole homo.”

(Ullariitta, aineenopettaja)

”Opettajaystävissäni on homoja. Kukaan heistä ei kuitenkaan ole sitä avoimesti koulussa. Ymmärrän heidän tarpeen suojata yksityisyyttään, koska kouluun mahtuu niin monenlaista sakkia. Erikoisemmat jutut lähes väistämättä lähtisivät leviämään, vaikka muuta toivoisi.”

(Milla, aineenopettaja)

Seksuaalisen suuntautumisen peittely tai siitä vaikeneminen on ymmärrettävää. Kuitenkin hyväksyvän työyhteisön ideaalina olisi, että jokainen voisi olla työyhteisössä omana itsenään ilman, että itselle tärkeistä asioista tarvitsee vaieta. Seksuaalinen identiteetti on joka tapauksessa olennainen osa ihmisen persoonallisuutta. Siksi on surullista, jos siitä ei voida puhua. ”Kaapista tuleminen” osoittaisi, että tämä on asia, joka kuuluu identiteettiin ja josta voi olla ylpeä.

”Kaikesta huolimatta kuitenkin toivon, että rohkeat homo-opettajat tulisivat ulos kaapista myös koulussa.”

(Milla, aineenopettaja)

Kukaan ei varmastikaan oleta, että seksuaali-identiteetti otettaisiin joka tilanteessa esiin. Mutta silloin, kun opettajainhuoneessa keskustellaan vaikkapa lomista tai perheasioista, jokaisella tulisi olla mahdollisuus kertoa avoimesti omista kokemuksistaan. Tärkeintä on, että työtovereihin suhtaudutaan arvostavasti yksilöinä.

”Entä jos opettaja on homoseksuaali? Itse olen sitä mieltä, ettei seksuaalista suuntautumistaan tarvitse missään ilmoittaa, muttei myöskään salata, jos ei halua. Kaikilla ihmisillä on oma mielipiteensä, ja on pitkälti kiinni työyhteisöstä, mitkä mielipiteet kuuluvat eniten ja miten niitä ilmaistaan. Tasa-arvo kaikkien välillä, joka suhteessa, pitää olla todellinen tavoite, ja työyhteisön olisi erittäin tervettä miettiä sen toteutumista omassa koulussaan säännöllisin väliajoin.”

(Milja, aineenopettaja)

”Mielestäni homo-opettajiin pitäisi suhtautua samalla lailla kuin mies- ja naisopettajiin eli yksilöinä. Hoitakoon työnsä omina persooninaan. Toki seksuaalisuus on osa persoonallisuutta, mutta harvat heterotkaan korostaa omaa seksuaalisuuttaan opetuksessa tai työkavereiden kanssa.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Normaalista” poikkeaminen konservatiivisessa koulussa

On sanottu, että koulu on kuin miniyhteiskunta, josta voi löytää kaikki samat rakenteet kuin muualtakin yhteiskunnasta. Koulussa toimitaan yhteiskunnan säännöillä lakien mukaan ja oppimistavoitteet on esitetty niin ikään virallisissa opetussuunnitelmien perusteissa. Monin tavoin, ainakin rakenteiltaan, suomalainen koulu edustaa pysyvyyttä ja konservatiivisuutta. Myös opettajakunta edustaa tietynlaista muuttumattomuutta, sillä opettajilla on tarkat pätevyysvaatimukset. Se on tietysti hyvä asia, mutta käytännön tasolla tarkoittaa sitä, että opettajakunta on akateemista, usein keskiluokkaista, valikoitunutta väkeä.

”Erilaisuuden sietäminen ei ole ihan helppo juttu koulussa. Koulussa on vallalla keskiluokan moraali. Silti oppilailta edellytämme erilaisuuden sietämistä.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Konservatiivisuuteen liittyy pysyvyyden ja muuttumattomuuden ajatus. Käsitys siitä, että mies ja nainen olisivat seksuaaliselta identiteetiltään vain yksipuolisesti heteroseksuaalisia, edustaa konservatiivista ajattelua. Kuitenkin tiedämme, että ihmiset ovat erilaisia ja että kaikkialla maailmassa, kaikissa kulttuureissa elää seksuaali-identiteetiltään erilaisia ihmisiä. Miksi siis pitää yllä vain yhdenlaista käsitystä ihmisenä olemisesta?

”Usein on totuttu, että miehet käyttäytyvät näin ja naiset noin. Jos tämä totuttu järjestys rikotaan niin, että kaikki miehet eivät käyttäytykään oletetun miesmallin mukaisesti niin tämä luo epäjärjestystä ja vaikeuttaa sosiaalisten tilanteiden ennakoimista. Tällöin myös kyseenalaistetaan ’normaalia’, jolloin myös samalla horjutetaan koulun käytänteitä.

Koulu edustaa perinteitä, järjestystä, konservatiivisuutta, tiettyä totuttua muuttia niin opettajien kuin oppilaittenkin osalta. Myös heteroihin rinnastetaan edellä listattuja ominaisuuksia. Sen sijaan homous on jossain määrin vastakohta näille asioille. Näin ollen homo-opettajat rikkovat tiettyjä perinteitä, jolloin samalla he olemuksellaan voivat kyseenalaistaa koko koulujärjestelmän. Tämä ei siis tarkoita, että homo-opettajat kyseenalaistaisivat, vaan että osa muista opettajista ajattelee, että erilaisuus kyseenalaistaa ’normaalin’.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Koulumaailmassa oppimateriaaleilla ja työtavoilla on suuri merkitys. Niiden kautta uudet ajattelutavat saadaan myös oppilaiden pariin. Oppimateriaalien tulee noudatella opetussuunnitelmien perusteita, mutta joskus tuntuu, että oppimateriaaleissa pelataan varman päälle. On esimerkiksi kritisoitu, että oppikirjat kuvaavat perhettä usein vain yhdestä näkökulmasta, koska ne tuovat esiin pelkästään perinteisen äiti, isä ja kaksi lasta -ydinperheen mallin.

”Myös oppikirjoissa pitäisi näkyä ihmisten moninaisuus nykyistä paremmin eli muutosta pitäisi tapahtua kaikilla tasoilla. Haasteita riittää, mutta uskon kuitenkin vahvasti, että koululla on kaikki mahdollisuudet muuttua nykyistä avoimemmaksi ja suvaitsevammaksi.”

(Milla, aineenopettaja)

Erilaisuus pelottaa monia

Valtavirrasta poikkeavia asioita torjutaan, koska niiden ajatellaan olevan uhka valtakulttuurille. Maahanmuuttajavastaiset, jotain tiettyä uskontoa vastustavat tai seksuaalivähemmistöjä vastustavat puheenvuorot kertovat usein pelosta. On harmillista, että erilaisuuteen liitetään uhkan tunne, vaikka sitä voitaisiin pitää rikkautena.

”Ja siis pelkohan siinä nimenomaan on taustalla.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Ihmisten julmuus ja suvaitsemattomuus tietyn tyyppistä erilaisuutta kohtaan on käsittämätöntä. Toisaalta tuntuu, että ihmisille on tyyppillistä erilaisuuden etsiminen ja sitä kautta tekosyiden etsiminen toisen syrjimistä varten.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Sama koskee uskontoa. Jos en kuuluu kirkkoon, sitä kyllä ihmetellään ja jos pyydän että voisiko meillä uskonnotomilla olla joku juhla, niin ei sitä helposti suoda. Luulen että suvaitsevuutta lisää aina oma ’outous’. Jos itsellä on jokin ’vika’, niin myös toisen ’vikoja’ on helpompi ymmärtää. Onneksi normit muuttuvat ajan kanssa ja jos hyvin käy, osuu suvaitseva aika myös omalle kohdalle.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Jostain syystä juuri seksuaalivähemmistöjen ajatellaan ”tartuttavan” identiteettinsä muihin. Tällaisia argumentteja on esitetty muun muassa homoseksuaalien adoptio-oikeudesta käydyssä keskustelussa. Toinen pelko, joka aika ajoin tuodaan esiin, on, että homot ja les-

bot yrittäisivät houkutella heteroita ja iskeä näitä. Aivan kuin juuri homoseksuaaleilla olisi jatkuvasti mielessä seksi ja seksuaalisuus.

”En kuitenkaan koskaan tuntenut naista ’uhkaavaksi’. Miksi hän olisi kiinnostunut juuri minusta? Enhän minäkään ole kiinnostunut kaikista vastaantulevista miehistä. Jos näin olisi sattunut olemaan, yhtä lailla kuin miestenkin kohdalla, osaan sanoa tarvittaessa ei. Ehkäpä kysymys onkin enemmän siitä, että ihmiset eivät osaa asettaa omia rajojaan ja pelkäävät siksi ihmisiä, jotka ovat erilaisia.”

(Susanna, aineenopettaja)

Oppilaiden suhtautuminen mietityttää

Pienet lapset tuskin pitävät erilaisia seksuaali-identiteettejä pelottavina tai edes kiinnostavina niihin sen kummemmin huomiota, mutta sen sijaan yläkouluikäisten keskuudessa niihin suhtaudutaan usein kielteisesti. Aineenopettajat eivät välttämättä tunne oppilaita niin hyvin kuin luokanopettajat, sillä heidän opetusmääränsä luokkaa kohden on paljon pienempi kuin luokanopettajalla. Jos opettaja ei tunne oppilaitaan kovin hyvin, hän ei välttämättä halua tuoda omaa seksuaalista suuntautumistaan esille, sillä se saattaa herättää turhia ennakkoluuloja.

”Ymmärrän kyllä, ettei varsinkaan yläasteella toimiva homo/lesbo-opettaja halua mitenkään erityisesti tuoda sukupuolista suuntautuneisuuttaan esille.”

(Martta, aineenopettaja)

”Tänä päivänä asia ei ole niin erikoinen kuin ennen, mutta varmasti aiheuttaa monenlaisia ikäviä tilanteita. Suurin osa kollegoista varmaankin pitää asiaa normaalina, mutta oppilaiden keskuudessa tämä aihe vaatii vielä paljon.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Sitäkin voi miettiä, onko opettajan omasta seksuaali-identiteetistä puhuminen ylipäättään tarpeellista. Kuinka moni valtakulttuuriin

kuuluvista opettajista erityisesti kertoo oppilailleen olevansa hetero, kuuluvansa luterilaiseen uskontokuntaan tai puhuvansa äidinkieleensä suomen kieltä. Miksi samaa odotetaan automaattisesti vähemmistöihin kuuluvilta?

”Toisaalta, mitä se oppilaille kuuluu millainen on opettajien sukupuolinen suuntautuminen. Eihän sitä lääkäriinkään mennessä tiedustella lääkärin sukupuolista suuntautuneisuutta, eikä hän sitä erikseen mainitse. Opettajalla on oikeus yksityisyyteen ja sama koskee niin homoja ja kuin heteroitakin. Opettajan perhe-elämä ei kuulu vanhemmille eikä oppilaille.”

(Martta, aineenopettaja)

”Missä määrin seksuaalinen orientaatio tai opettajan perhesuhteet ylipäättään kuuluvat oppilaille? Toisin sanoen, miksi homojen pitäisi julkistaa perhetilanteensa, kun eihän yksinhuoltajaäiditkään kerro oppilaille poikaystäväkandidaateistaan tai suhteestaan lastensa isään.”

(Ullariitta, aineenopettaja)

Nuoret ovat joskus sanomisissaan julmia. Homo-sanasta on myös tullut yleiskielessä haukkumasana. Opettaja, jolla on erilainen seksuaali-identiteetti, on helppo pilkan kohde.

”Yläasteen oppilaiden suhtautuminen seksuaalisuuteen on vielä hyvin ailahtelevaista. Oma epävarmuus kätketään helposti toisten pilkkaamisen taakse. Jos homo/lesbo-opettaja on hyvällä itsetunolla varustettu ja sinut itsensä kanssa, voi omana itsenä esiintyminen tietysti olla hyväksikin oppilaille. He oppivat huomaamaan etteivät homot/lesbot ole sen kummallisempia kuin muutkaan ja ettei sukupuolisesta suuntautuneisuudesta tarvitse tehdä mitään numeroa.”

(Martta, aineenopettaja)

”Oppilaat eivät muutenkaan käytä asiallista kieltä, joten on selvää, että opettajan homouteen he väistämättä tarttuisivat. Vaikka iso osa

nuorista on asiallisia, joukossa on myös heitä, jotka eivät tippaakaan kunnioita opettajia.”

(Milla, aineenopettaja)

Vähemmistöt ovat nykyään enemmän esillä yhteiskunnassa kuin aiemmin. Homoseksuaalisuus ei monellekaan nuorelle ole mikään mörkö, vaan se ja erilaiset muut seksuaali-identiteetit ovat tulleet tutuiksi monissa yhteyksissä, usein myös omassa kaveripiirissä. Varsinkin lukiolaisille asia on tullut entistä läheisemmäksi ja arkipäiväisemmäksi.

”Maailma muuttuu ja tässä asiassa ihanan oikeaan suuntaan. Sek-suaalivähemmistöt ovat voimakkaasti tulleet esille ja asiasta on tullut arkipäivää. Asiasta on helppo keskustella oppilaiden kanssa esimerkiksi terveystiedon tunneilla, kun yleinen asenne on muuttunut selvästi hyväksyvämmäksi.”

(Milja, aineenopettaja)

Opettaja antaa mallia oppilailleen. Syrjintään ja nimittelyyn on puututtava heti, eikä niitä voi hyväksyä leikkisäksi pelleilyksi. Kun opettaja suhtautuu kunnioittavasti vähemmistöihin, hän antaa myönteisen mallin myös oppilailleen. Jos opettaja kertoo omasta homoseksuaalisuudestaan tai kuulumisestaan johonkin muuhun vähemmistöön, jos hän kertoo omista mahdollisista syrjinnän kokemuksistaan ja jos hän kertoo, miten tärkeää on saada tukea lähimmäisiltä, nuoret varmasti kuuntelevat ja oppivat ymmärtämään erilaisuutta.

”Oli ihminen homo, romani, maahanmuuttaja, vammainen tai kuka tahansa muu valtaväestöstä poikkeava, hän on silmissäni yhtä arvokas. Kaikkien kanssa olen valmis toimimaan. Toisten nimittelyn ja syrjinnän pyrin kitkemään myös luokassani mahdollisimman nopeasti pois.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Nuorille painotetaan, että erilaisuutta pitää ymmärtää ja ainakin sietää. Mutta mistä homonuori voisi kerätä rohkeuden olla oma it-

sensä ja tulla ulos kaapista, jos hän ei ole saanut siihen yhtään roolimallia? Opettajien pitäisi olla suvaitsevan koulun eturintamassa.”
(*Milla, aineenopettaja*)

Oppilaiden perhetaustat vaihtelevat

Suvaitsevaisuuskasvatus on haasteellista, jos oppilaalla on perhe, jossa asenteet vähemmistöjä kohtaan ovat jyrkät. Oppilaalle itselleen tilanne on ristiriitainen. Juuri perheiden ja vanhempien ennakkoluuloiset asenteet voivat olla yksi syy, miksi opettaja ei halua tuoda ilmi omaa seksuaali-identiteettiään.

”Yhteiskunnassa ihmiset ovat yhä erilaisempia, mosaiikkimaisuus lisääntyy niin nuorien kuin opettajien joukossa. Absoluuttisia arvoja ei enää niellä yhtä helposti kuin muutama vuosikymmen sitten. Kouluissa on meitä kaikenlaisia: homoja, lesboja, muslimeja, kristittyjä, nörttejä ja niin edelleen. Heitä on oppilaissa ja yhä enemmän myös opettajissa. Erilaisuus siis lisääntyy. Välillä vanhempien on vaikea hyväksyä erilaista opettajaa, ja voi olla vaikea hyväksyä oman lapsen erilaisuutta. Peruskoulun kautta kulkee koko ikäluokka, joten siellä erilaisuuden kanssa on osattava elää.”

(*Reetta, aineenopettaja*)

Pahimmillaan vanhemmat ovat homofobisia ja lietsovat pelkoa ja omia asenteitaan muihinkin vanhempiin. Vanhempien joukkoliikkeet ovat usein lähteneet liikkeelle ennakkoluuloista tai virheellistä käsityksistä ja kasvaneet lumipalloilmiön tavoin uskomattomiin mittoihin.

”Vaikka muilla opettajilla ei olisikaan mitään ongelmaa homon työtoverin suhteen, niin oppilaiden vanhemmista löytyy kyllä aivan varmasti homofobisia, jotka sitten lietsovat pelkoa muihinkin.”

(*Viivi, luokanopettaja*)

”Koulussani oli suuri häly, kun vanhemmat saivat tietään erään opettajan olevan homo. Valittivat ja tahtoivat siirtää lapsensa rinnakkaisluokalle.”

(Reetta, aineenopettaja)

Opettajan pätevyyttä pitää arvioida sen perusteella, miten hän hoitaa opetuksen ja muut koulun työtehtävät. Usein käy niin, että opettajan erilaisuuteen kiinnitetään aluksi huomiota ja sitä voidaan pelätä. Kunhan aikaa kuluu ja oppilaat sekä vanhemmat oppivat tuntemaan opettajan, asioihin totutaan eikä erilaisuuteen enää kiinnitetä huomiota.

”Alkuhässäkän jälkeen asiaan on totuttu ja vanhemmat eivät enää soittale. On nähty, että opettaja hoitaa työnsä ammattitaitoisesti.”

(Reetta, aineenopettaja)

Perheiden välisessä kanssakäymisessä erilaisuuden kohtaaminen tapahtuu yhä useammin myös niin, että vanhemmat itse kuuluvat johonkin vähemmistöön. Osa lapsista elää sateenkaariperheissä, joissa vanhemmat edustavat erilaisia seksuaalivähemmistöjä. Perinteinen ydinperhe on saanut rinnalleen monia erilaisia perhemalleja. Oma perhe, oli se millainen tahansa, on lapselle itselleen se oma, normaali perhe.

”Koulumaailmassa törmätään myös yhä useammin siihen, että oppilaalla on kaksi isää tai äitiä.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Kohtaaminen on helpompaa, kun asioista voidaan puhua avoimesti

On helpottavaa, kun työyhteisöstä löytyy henkilöitä, joiden kanssa voi jakaa omia kokemuksiaan. Hankalat tilanteet oppilaiden, heidän vanhempiansa tai kollegoiden kanssa voivat tuntua hyvin raskailta, jos niitä ei voi purkaa kenenkään kanssa. Se, että ihmisellä on erilainen seksuaali-identiteetti, ei ole mikään vika vaan yksi erilaisuuden muoto. Olisi tärkeää, että kollegat osaisivat olla tukena tilanteissa, joissa työtoveria on syrjitty. Puolustaminen ja rinnalla kulkeminen ovat tärkeitä asioita, jotka osoittavat muillekin, että syrjintä on väärin.

On myös ymmärrettävää, että homoseksuaalisuudesta tai muusta erilaisesta seksuaali-identiteetistä kertominen voi olla hämmentävää. Tasavertaisessa keskustelussa asioita voidaan kysellä, ihmetellä, kertoa ja niille voidaan nauraakin.

”Olen itse työskennellyt useamman homoseksuaalin kanssa. Helpointa tämä on ollut tilanteessa, jossa kyseinen henkilö avoimesti kertoi omasta elämäntilanteestaan.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Muistan ihan selvästi tunteeni, kun kollegani kertoi seurustelevan samaa sukupuolta olevan ihmisen kanssa. Olin hämmentynyt ja lähdin kyselemään kaikenlaista, hassujakin asioita – se oli uutta minulle. Se oli ainut kerta, kun itse asia oli esillä. Mikään meidän työsuhteessa tai vuorovaikutuksessa ei muuttunut. Ehkä ystävyys syventyi entisestään.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

*Identiteettinsä hyväksyvän luokanopettajan ajatuksia:
Enää en piilottele itseäni*

”Kun uuden vasta toimintansa aloittavan alakoulun opettajat, avustajat ja keittiönväki olivat ensi kertaa koolla, kerroin esittäytymispuheenvuorossani koko työyhteisölle eläväni rekisteröimättömyydessä parisuhteessa. ’Aika pommin pudotit!’ sanoi myöhemmin rehtori, jolle asia sinänsä ei ollut mikään uutinen. Yllättyneimpiä olivat muutamat vanhat ystävät, joiden kanssa vuosien varrella oli istuttu ilta jos toinenkin maailmaa parantaen ja viiniä juoden. ’Että sellaisia luurankoja sun kaapissa on ollut’ sanoi eräskin laittaessaan koottavaa luurankoa omaan kaappiinsa. Kun on tunnettu jo kauan, ei ole enää luontevaa ottaa asiaa puheeksi.

Sittemmin olen suorastaan varmistellut, että perhekuvioni on töissä yleisesti kaikkien tiedossa. Puhun vähintään yhtä paljon kotiasioita kuin muutkin ja aina puolisoni nimeltä mainiten. Joskus saatan mainita vaikka jollekin sijaisopettajalle ’puolisosta’, mutta jos tämä kysyy jotain hetero-olettamuksen mukaista, esim. onko ’miehesikin opettaja’, oikaisen asian heti. Joitakin vuosia sitten, kun olimme rekisteröityneet kesän aikana, koulussa suunnittelupäivän aluksi nostettiin maljat, rehtori piti puheen ja työyhteisö antoi lahjan minulle samoin kuin muillekin kesän aikana avioituneille.

Varmuus ja rohkeus ovat karttuneet yhdessä virkavuosien ja kokemuksen kanssa. Nuorempana opettajana, kun parisuhdekin oli tuore, en suinkaan kertonut itsestäni vaan pelasin ihmisten hetero-olettamuksella. Ihmettelin heidän sokeuttaan, kun kuitenkin lähes kaikki tiesivät kenen kanssa asun ja että teemme ihan kaiken yhdessä. Kun parisuhdelakialoitteesta käytiin kovaa yhteiskunnallista keskustelua vuonna 1996, päivittelin erään kollegan kanssa nuoren miesopettajan homofobisia kommentteja. Työtoverini iski kämmentä pöytään ja sanoi, että me tarvittaisiin tähän työyhteisöön joku oikea lesbo. Pakkohän siinä oli sitten ilmoittautua. Useiden vuosien ajan pidin päässäni kirjaa

työtovereista ja lajittelin heitä tietää / ei tiedä – sarakkeisiin. Pikku hiljaa nimiä alkoi siirtyä sarakkeesta toiseen. Kun kouluun valittiin uusi rehtori, pyysin pian hänen valintansa jälkeen tapaamista: 'Sinun on hyvä tietää tämä asia minusta...' Ajattelin, että hän osaisi varautua, jos korviin tulisi jotain puheita. Selkeästi yhteiskunnalliset keskustelut ja lakimuutokset, esimerkiksi syrjinnän vastaisen lainsäädännön uudistaminen vuonna 1995 ovat vaikuttaneet omaan ulostulemiseen, ja tietysti selustaa turvaa myös vakituinen virka.

Tähän asti olen ajatellut, että asia ei kuulu oppilaille, joten heidän parissaan olen edelleen väistellyt perhettäni ja yksityiselämäni koskevia kysymyksiä. Aivan viime aikoina olen kuitenkin alkanut ajatella, että on väärin piilotella tätä puolta itseltäni oppilailta, jotka kuitenkin elävät tässä ajassa, jossa keskustellaan niin paljon homoliitoista, urheilujoukkueiden homofobiasta, kirkon ja sen piirissä toimivien ryhmien kannanotoista. Homokeskustelua tulee nyt joka tuutista, mutta kun koulussa asiaa sivutaan, puhutaan ulkokohtaisesti, kuin asia olisi jossain muualla. Koululaisten syrjintäkokemuksia selvittänyt tutkimus ja joidenkin herätysliikkeiden tuottama Älä alistu -kampanja olivat viimeinen pisara. Haluan antaa myös oppilaille mahdollisuuden keskustella identiteetistä, peilata omia asenteitaan ja omaa itseään tekemällä asiasta näkyvän. Apulaisrehtorina olen koulussa roolissa, jossa usein selvittelen oppilaiden välejä, kiusaamisia, nimittelyä, koulupelkoa. Laitan muutenkin opettajana itseni likoon, kerron omista kouluaikaisista kokemuksistani vilinä tyttönä, jolla oli tavarat aina hukassa ja jota kiusattiin. Jokin aika sitten kuulin itseni sanovan ensi kertaa oppilaalle, että olen homo ja homottelu haukkumasanana loukkaa minua henkilökohtaisesti. Nyt odotan, että sana leviää. Henkilökunnan infossa kerroin asiasta ja varoitin työtovereita, että varautuvat miettimään, miten reagoivat, jos oppilaat tulevat kertomaan asiasta. Toivoin, että eivät ainakaan sanoisi, että ei saa puhua rumia.”

(Roosa, luokanopettaja, apulaisrehtori)

POHDITTAVAA

1. Ovatko päiväkodit ja koulut konservatiivisia työyhteisöjä? Perustele.
2. Miten ja mihin sävyyn seksuaali-identiteeteistä puhutaan työyhteisössäsä?
3. Onko työyhteisössäsä homoseksuaaleja tai muita kuin heteroseksuaaleja, jotka ovat avoimesti kertoneet suuntautumisestaan tai parisuhteistaan? Miten heihin suhtaudutaan?
4. Mitä ajatuksia luvun lopussa oleva Roosan tarina sinussa herättää?
5. Miksi erilaisuus, erityisesti seksuaalisen suuntautumisen erilaisuus, herättää joissakin ihmisissä vastenmielisyyttä, pelkoa ja jopa vihaa?
6. Miten syrjintään voi puuttua? Kuvaille konkreettisia keinoja.
7. Miten kouluissa ja päiväkodeissa voidaan edistää erilaisuuden ja moninaisuuden arvostamista?

Vahtimestarit, opettajat, siistijät, keittäjät... Onko koulun koko työyhteisö tasa-arvoinen?

”Meidän koulussa vahtimestari on pomo”

Meidän koulussa vahtimestari on sellaisessa asemassa ettei kukaan! Se tuntuu hallitsevan koko koulua ja sillä on valtaa. Vaksin kanssa hyvissä väleissä olevat pääsevät varaamaan esimerkiksi erikoisluokkia paremmin kuin muut. Ja vaksi järjestää joillekin opettajille paremmat puitteet. Kummasti vaan on joissakin luokissa paremmat välineet ja materiaalit. Kannattaa siis todellakin olla hyvissä väleissä.

Eeva, luokanopettaja

Meillä on pohdittu, miten koko työyhteisö saataisiin paremmin mukaan päiväkodin toimintaan. Erityisesti siistijät vetäytyvät, eivätkä tule yhteisiin kehittämispäiviin. Tai jos joku pakolla tulee, niin ei puhu mitään. Tiedostan kyllä, että kun olemme niin eritaustaisia ja teemme eri töitä, syntyy helposti tunne kahden kerroksen väestä. Jotenkin pitäisi osata paremmin kannustaa kaikkia työntekijöitä mukaan. Olemmeko me opettajat tietämättäme ”turhan tärkeitä”?

Tina, lastentarhanopettaja

Meillä on kahden kerroksen väkeä rehtorinkanslian ja opettajien huoneen välillä. Rehtori ei opettajien parissa paljon nokkaansa näytä. Me tehdään sitä raakaa perustyötä oppilaiden kanssa ja rehtori kanslian väen kanssa suunnittelee ja antaa ohjeita. Kokouksissa tavataan ja joskus ruokapöydässä. Kaukana ollaan toisistamme ja tämä tietysti korostuu suuressa koulussa, niin kuin meillä.

Petri, aineenopettaja

Hierarkkisuus on täyttä totta

Koulujen ja päiväkotien työyhteisöt ovat hierarkkisia monella tapaa. Osalla henkilökunnasta on akateeminen korkeakoulutausta, osalla taas ammatillinen koulutustausta. Opettajat ja kasvattajat tekevät pedagogista työtä, kun taas ylläpitohenkilökunnan työssä olennaista on mahdollistaa tämä pedagoginen työ eli lasten ja nuorten oppiminen ja opettaminen. Myös palkkaus erottelee henkilökunnan eri ryhmiin.

”Jonkinlainen hierarkia koulun työyhteisöissä on, sitä ei ole kieläminen.”

(Milla, aineenopettaja)

”Koulu on syvimmiltään minusta hierarkkinen instituutio, jossa perinteinen käsitys opetuksesta asettaa opettajan kaiken keskiöön. Muut työntekijät lähtökohtaisesti ovat vain luomassa edellytyksiä opettajille hoitaa työnsä sen sijaan, että kaikkien yhteinen työn kohde olisi oppilaiden oppiminen ja hyvinvointi, ja kaikkien työpanos ymmärrettäisiin tässä suhteessa tärkeäksi.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

”Koulussa, jossa itse työskentelin, työyhteisössä tuntui vaikuttavan jonkinlainen epävirallinen hierarkia myös opettajien ja esimerkiksi koulunkäyntiavustajien tai siivoajien välillä.”

(Anonyymi opettaja)

Koulutustausta ja erilainen käsitys hyvästä käytöksestä ja oppimisesta saattaa aiheuttaa ristiriitoja koulun tai päiväkodin henkilökunnan välille.

”Ristiriitoja voi syntyä myös siitä, jos esimerkiksi siistijöiden käsitys opetuksesta heijastelee heidän omia koulukokemuksiaan. Toisaalta kenelläpä ei heijastelisi. Muistan yhden tilanteen, jossa minulla tuli erimielisyyttä siistijän kanssa siitä, voiko alakoulun luokassa olla matto tai sohva. Siistijän mielestä oppilailla ei tarvinnut olla mitään mukavuuksia, kun hänenkään käydessä koulua ei tällaisia ollut.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

”Myös kahvipöytäkeskustelut ovat erilaisia riippuen siitä, käykö niitä vahtimestarin tai opettajakollegan kanssa – rivien välistä voi kuulla koulutustaustankin.”

(Milla, aineenopettaja)

Hallinto ja rakenteelliset syyt vaikuttavat myös työyhteisön eriytymiseen. Suurissa kouluissa opettajaryhmillä on omia työtilojaan, joten he eivät kohtaa päivittäin tai edes viikoittain toisiaan. Keittiöhenkilökunta, siistijät ja vahtimestarit oleskelevat harvoin opettajainhuoneessa, sillä heillä on yleensä omat sosiaalitytönsä. Edellä mainittujen lisäksi koulussa on paljon myös muita työntekijöitä, kuten kansliahenkilökunta, kouluisännät tai -emännät, terveydenhoitajat, koulunkäyntiavustajat, kuraattorit ja koulupsykologit. Oma lukunsa onkin se, millainen hierarkia ylläpitohenkilökunnan sisällä on, onhan heilläkin keskenään hyvin monenlaista asiantuntemusta ja tehtäviä.

”Kilpailutus on johtanut monissa kouluissa siihen, että koulun siistijät ja keittiön väki ovat oman firmansa alaisia. Tästä seuraa, että heillä on omat juhlat ja illanviettonsa. Heidän sosiaalitytönsä tarviin suihkuja ja vaatekaappeja, joita harvoin on vanhoissa koulurakennuksissa sijoitettu varsinaiseen opettajanhuoneeseen. Näistä käytännönsyistä kuppikuntaisuus on jo syntynyt.”

(Susanna, aineenopettaja)

Hierarkkisuutta on myös opettajaryhmien välillä. Lastentarhanopettajilla palkkaus on huolestuttavan alhaisella tasolla verrattuna etenkin aineenopettajiin. Saman koulun sisälläkin opettajakunnassa voi olla eri ”kasteja”. Yhtenäisissä peruskouluissa ja suurissa kouluissa, joissa on alakoulu, yläkoulu ja lukio, opettajaryhmät voivat olla hyvinkin etäällä toisistaan niin fyysisesti kuin henkisesti. Monesti luokanopettajat kokevat olevansa heikommassa asemassa kuin aineenopettajat.

”Meillä on suuri koulu, joten tuntuu, että jo opettajienkin välille jää kuiluja.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Meillä on suuri koulu, jossa lapset tulevat ekaluokalle ja jatkavat lukioon. Opettajanhuoneessa lukion opettajat istuvat erillään luokanopettajista. On omat kuppikunnat. Opettajainkokouksissa on välillä vähättelevä sävy ’pikkulasten’ opetusta kohtaan. Myös tilavarauksissa on marssijärjestys. Atk-luokan varauksissa lukio-opettajilla on aina etuoikeus alaluokkiin verrattuna.”

(Henna, luokanopettaja)

Opettajakunnan roolit ja niiden pohjalta syntyneet käyttäytymismallit ovat monesti syvään juurtuneita. Saattaa mennä vuosikausia, että työyhteisössä toimitaan näiden roolien perusteella. Usein tilanne huomataan vasta, kun työyhteisöön tulee uusia jäseniä.

”Vuorovaikutussuhteissa syntyy myös hyvin outoja tapoja – joku sanoo, ettei rehtoria saa häiritä tai vaksi on sellainen ja sellainen ja kaikki hyväksyvät asian kyseenalaistamatta. Näihin ei kannata sortua.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”On jännittävää huomata, miten jotkut ottavat tietyn roolin koulussa ja saavat itselleen vielä usein tukea siihen.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Olin aika ymmälläni, kun vaihdoin työpaikkaa. Uudessa koulusani oli kummallisia systeemejä ihmisten välisissä suhteissa. Jotkut saivat erioikeuksia ja toisille piti puhua tietyllä lailla. Uutena en oikein tiennyt miten näissä asioissa olisi pitänyt toimia ja möläyttelin varmaan ääneen kaikenlaista ’sopimatonta’. Ehkä se kuitenkin vähän puhdisti ilmaa muidenkin mielestä.”

(Henna, luokanopettaja)

Ylläpitohenkilökunta saattaa ymmärrettävästi kokea, ettei heidän kannata olla mukana keskusteluissa, jotka liittyvät pedagogiseen kehittämiseen. Kuitenkin heidän roolinsa on siinä välillisesti hyvin tärkeä. Opettajien työ luokissa ei ole mahdollista ilman, että käytännön asiat sujuvat.

”Ei ole ihme, jos siistijät eivät vaivaudu opettajien huoneeseen. Sehän on ’opettajien’ huone. Opettajien kokouksessa puhuvat opettajat.

Miksi siistijät siis tulisivat kehittämispäiviin? Kehitetäänkö siellä heidän työtään? Tällaisen asiantilan muuttaminen ei varmaankaan onnistu helposti, sillä ammattien välinen työnjako lienee syvällä myös siistijöiden, avustajien ja vahtimestareiden mielissä.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

”Koko henkilöstön yhteisissä tapahtumissa täytyy käydä sellaista keskustelua, johon kaikki voivat osallistua. Siivoojan kanssa ei siis ole järkevää keskustella oman aineen opetuksesta, kuten ei itsekään halua puhua välttämättä pesuaineiden tehokkuudesta henkilöstöpalaverissa. Olen kokenut, että kaikki osallistuvat ja ovat mukana, jos kokevat, että heillä on annettavaa.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

On tilanteita, joissa opettajien erilainen asema työyhteisössä synnyttää kopeaa ja epäkunnioittavaa käytöstä muita ammattiryhmiä kohtaan. Tämä osoittaa, että opettaja on ymmärtänyt täysin väärin oman ja työtoverinsa aseman ja tehtävän merkityksen. Kaikkihan tekevät töitä yhteisen päämäärän eteen eli viihtyisän kasvu- ja oppimisympäristön puolesta.

”Koulun aikuistenkin joukossa näkee paikoitellen huonoa käytöstä ja epäkunnioittavaa vuorovaikutustyyliä suhteessa koulun muihin aikuisiin ja työtovereihin.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Olen huomannut omassa kouluyhteisössäni, että osa opettajista todella on turhantärkeitä: he kommentoivat asiaa kuin asiaa, usein myös sähköpostitse ja kuormittavat täten kaikkien posteja, ja tuovat itseään esille aina, kun vain on mahdollista.”

(Viivi, luokanopettaja)

Opettajien tulisi tiedostaa, miten he puhuvat ja kohtelevat työyhteisön muita jäseniä. Opettaja toimii omalla käytöksellään laajemminkin esimerkkinä siitä, miten ihmisiä kohdellaan. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät saa jäädä vain koulun pedagogiseksi tavoitteiksi, vaan niiden tulee toteutua myös koulun ja kasvatuksen arjessa.

”Monesti oppilaat puhuvat epäkunnioittavasti keittiöväelle ja siivoojille. Tämä on harmillista, mutta aivan liian yleistä. Koulun seinien sisällä myös opettajilla on auktoriteettia... annammeko me piiloviestejä, kun hyväksymme oppilaiden puheet, että siivoojilla ei ole tätä auktoriteettia? Toivottavasti tämä ei ole näin.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Opetamme oppilaillekin hyvää käytöstä ja toisten huomioon ottamista, mutta miksi se on niin vaikeaa meille itsellemme. Aamulla hyvää huomenta vahtimestarille, siivoojille ja keittiön väelle on pieni, mutta tärkeä ele. Luokkaa tuntien jälkeen järjestellessä on mukava vaihtaa muutama sananen siivoojan kanssa. Molemmat oppivat siinä jotain toisen työstä.”

(Martta, aineenopettaja)

Esimerkkejä ristiriidoista ja hyvästä yhteistyöstä

Esimerkkitekstissä kuvattu tilanne, jossa vahtimestari on keskushenkilö asioiden sujumisen kannalta ja käyttää valtaansa joskus kyseenalaisesti, on tutun tuntuinen myös muille opettajille. Etenkin uudet opettajat saattavat joutua perustelemaan väline-, tila- ja muita toiveitaan hanakasti, jotta ne otettaisiin huomioon.

”En saanut välinetilauksista vastaavaa vahtimestaria tilamaan koululle väriliituja. Ne kuuluivat hänen mielestään ala-asteelle eivätkä lukioon. Marssin heti koulun jälkeen kirjakauppaan ja ostin ison paketin väriliituja, jotka pidin näyttävästi esillä LUKIOLuokassani.

Vahtimestari ei todellakaan lotkauttanut korviaan määräaikaisen sijaisen muillekaan toiveille. Olin alinta kastia.”

(Martta, aineenopettaja)

Vuorovaikutus on tietysti vähintään kaksisuuntaista. Opettaja ei voi olla sanelijan asemassa muihin työyhteisön jäseniin nähden. Ystävällisille ihmisille on mukava tehdä palveluksia ja auttaa heitä. Usein myös aika auttaa. Kun tullaan tutuiksi, rooliasetelmat väistyvät ja vuorovaikutus paranee.

”Minusta vahtimestarin ei tulisi käyttää valta-asemaansa väärin, mutta sen ymmärrän, jos hän tarjoaa epäystävällisille opettajille vain minimipalvelun ja tekee joillekin vähän ylimääräistä.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

”Vaksi on tosiaan sellainen tyyppi, jonka kanssa kannattaa olla hyvissä väleissä. Mutta jos tarkemmin mietti, hyvissä väleissä kannattaa olla muittenkin kanssa.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Sitkeästi esitin ystävällistä, vaikka toisinaan mieleni olisi tehnyt irstistää hymyilyyn sijaan. Pienen ajan kuluttua minuunkin alettiin suhtautua kuin oikeaan opettajaan. Toiveitani kuunneltiin ja pyytämäni kopiointitehtävätkin tehtiin marisematta.”

(Martta, aineenopettaja)

Työntekijöiden välisessä yhteistyössä esteenä on usein kiire. Se on asia, joka mainitaan keskeisimmäksi syyksi monessa muussakin työyhteisön ongelmatilanteessa.

”Kaikkien kanssa ei vain ehdi eikä pysty pitämään yhteyttä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Suurin este työntekijöiden yhteistyön lisäämiselle on ainakin omalla kohdallani yksinkertaisesti ajan puute.”

(Iiris, luokanopettaja)

Koulussa ja päiväkodissa kannattaa miettiä sellaisia teemoja ja projekteja, jotka oikeasti ja käytännön tasolla liittyvät useiden eri henkilöiden työhön. Yhteistyöhön pitää olla motivaatiota. Esimerkiksi ympäristöasiat ja kestävä kehityksen edistäminen ovat teemoja, jotka konkreettisesti liittyvät eri työntekijäryhmien ja koko organisaation toimintaan. Hyvissä yhteistyöesimerkeissä näkyy työntekijöiden arvostus toistensa työtä kohtaan.

”Positiivinen esimerkki on kuitenkin koulumme ympäristötiimi, johon on pyritty sitouttamaan väkeä siistijöistä opettajiin ja rehtoriin. Uskon, että kun yhdessä asiassa puhalletaan yhteen hiileen ja taustojen erilaisuus hälventyy, käytäntö on siirrettävissä myös muihin koulumaailman asioihin.”

(Milla, aineenopettaja)

”Kestävä kehityksen kannalta parhaat yhteistyökumppanit löytyvät keittiöstä, siivoustiimistä ja vahtimestarista. He tekevät hankintoja ja voivat oikeasti vaikuttaa moniin käytännön asioihin. Ei auta, että opettajat paasaavat kierrätyksestä, jos keittiöväki ja siistijät eivät ole samoilla linjoilla.”

(Henna, luokanopettaja)

”Uskon, että paljon voi tehdä ammattien välisen yhteistyön eteen ottamalla ja kutsumalla monet työntekijät mukaan toimimaan oppilaiden hyväksi. Jos siirrytään opettajakeskeisestä opettamisesta yhdessä tekemiseen, monenlaisille tekijöille löytyy tekemistä ja mui-

den auttamista. Entisenä oppilaskunnan ohjaajana mieleeni on jäänyt erityisen positiivinen kokemus siitä, kun koulun keittäjä tuli oppilaskunnalle kertomaan välipala-automaattiin liittyvistä asioista.”
(Antero, luokanopettaja, tutkija)

”Toki esimieheen eli rehtoriin suhtaudun hieman eri tavalla kuin opettajakollegaani tai siistijään, mutta tiedostan, että kaikki ovat yhtä tärkeitä - yhdessä me tätä hullunmyllyä, kaikella hellyydellä, pyöritämme.”

(Viivi, luokanopettaja)

Työyhteisössä eri ammattiryhmien yhteistyötä tulisi edistää konkreettisesti siten, että ihmiset oppivat tuntemaan toisensa. Kuulumisten vaihtaminen synnyttää tuttavuutta ja auttaa tuntemaan myös toisen työtä. Kun tuntee henkilön ja tietää, mitä hän tekee, on helpompi ottaa yhteyttä myös kasvatusasioissa ja pedagogisessa yhteistyössä.

”Koulun työyhteisölle kannattaa organisoida yhteistä toimintaa, siis koko työyhteisölle. Jotkut toiminnalliset jutut ovat hyviä; esim. jokin luontoretki, aktiviteetti, seikkailurata tai vaikka improvisaatiopäivä ulkopuolisen opastuksella. Tärkeintä on, että kaikki olisivat mukana ja, että toiminnassa olisi mahdollisuus ottaa ihan uudenlaisia rooleja. Kenties voisi löytyä ihan uusia yhteistyöparejakin.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Hyvä johtaja ehkäisee kuppikuntaisuuden syntymistä

Harvassa työyhteisössä pärjättäisiin ilman johtajaa. Johtajan tarve tulee esiin etenkin ristiriitatilanteissa, varsinkin henkilöstön välisissä hankaluuksissa. Myös ei-mieluisat päätökset, kuten vaikkapa rahan säästäminen ja jakaminen, vaativat vastuunkantoa ja hyvää johtajuutta.

”Suuressa työyhteisössä jonkun on oltava se ’pomo’. Selkeän johtajuuden puute näkyy nopeasti.”

(Milja, aineenopettaja)

”Rehtori on erittäin tärkeä henkilö koulussa. Hänen arvokas esimerkkinsä antaa suuntaa opettajille ja koko henkilökunnalle.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Rehtorin tehtävä on tarvittaessa arvioida, miten kiireellisiä asiat ovat ja toteutuvatko hyvät ja oikeudenmukaiset käytännöt koulussa.”

(Susanna, aineenopettaja)

Jos työyhteisö on kovin hierarkkinen ja eriarvoinen, se kertoo johtajuuden puutteesta. Hyvä johtaja näkee ja ymmärtää työpaikallaan olevat näkymättömätkin rakenteet ja pyrkii purkamaan niitä. Jos jonkun työntekijän sallitaan dominoida toisia, johtaja ei ole osannut tai halunnut puuttua tilanteeseen.

”Jos vaksilla on suunnaton valta työyhteisössä, niin se antaa ymmärtää, että rehtori ei juurikaan ole paikalla tai ainakaan aktiivisesti.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Henkilöstöasiat kuuluvat aina esimiehelle ja hänen täytyy joko itse tai alaisten painostuksella lähteä viemään henkilöstöohjelmaa eteenpäin.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Eri tahojen yhteyshenkilönä toimii useimmiten rehtori, jolla on tärkeä rooli myös yhteistyön varmistajana.”

(Iiris, luokanopettaja)

Johtaminen on vaikeaa, sillä siinä pitää kyetä ottamaan huomioon monenlaiset työntekijät ja heidän erilaiset työhön liittyvät tarpeensa ja toiveensa. Johtajan persoonalla on suuri vaikutus siihen, miten johtaminen todellisuudessa tapahtuu.

”Sitten onkin persoonasta ja yleisestä työskentelykulttuurista kiinni, miten ’pomottaminen’ koulussa tapahtuu. Onko vallalla keskustelu- ja kuunteludemokratia, jossa työnsä asiantuntijat saavat vaikuttaa koulunsa asioihin yhtä paljon? Vai toimitaanko enemmän kaveritai työikäpohjalta? Vai onko peräti diktatuuri?”

(Milja, aineenopettaja)

Opettajien toiveet rehtorin roolista ja suhteesta työntekijöihin erovat. Osa opettajista korostaa, että rehtorin olisi hyvä pysytellä hieman etäällä muista työntekijöistä. Liika kaveeraaminen voi syödä johtajan arvovaltaa ja synnyttää johtajalle ”hovin” tai kuppikuntaisuutta.

”Mielestäni rehtori on rehtori ja hänellä omat työnsä. Turhanpäiväinen opettajanhuoneessa notkuminen ei ole mistään kotoisin. Rehtorin on helppo menettää arvostuksensa jonninjoutavalla jutustelulla.”

(Susanna, aineenopettaja)

Toisaalta opettajat arvostavat rehtorin ”jalkautumista” opettajakunnan pariin. Arkisten kouluasioiden, opettajan työn sekä lasten ja nuorten tilanteen tunteminen ovat asioita, joita opettajat arvostavat rehtorissa. Rehtorin toivotaan osallistuvan opettajainhuoneen keskusteluihin avoimesti ja tasapuolisesti.

”Hyvä rehtori viettää aikaa koulun käytävillä, antaa esimerkin siitä, miten valvontoja hoidetaan ja on tavattavissa. Hänen roolinsa on olla aktiivinen ratkaisija, hän ei piiloudu työhuoneeseensa ja sieltä valikoi suosikkejaan.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Rehtorin tehtäviin kuuluu kuitenkin olla perillä koulun arjesta ja sen käytänteistä. Rehtori voi menettää arvostuksensa ulkoistamalla itsensä koulun arjesta, niin että esimerkiksi opettajat tietävät koulun käytännöt paremmin kuin rehtori.”

(Susanna, aineenopettaja)

POHDITTAVAA

1. Mitä eri ammattiryhmiä esiintyy työyhteisössäsi? Onko ammattiryhmien välillä hierarkkinen suhde? Miten se näkyy?
2. Keskustellaanko työyhteisössäsi avoimesti eri työntekijöiden tehtävistä ja asemasta?
3. Osallistuvatko eri ammattiryhmät opettajankokouksiin tai muihin koulun ja päiväkodin yhteisiin tilaisuuksiin?
4. Miten lapset ja nuoret käyttäytyvät päiväkodissasi tai koulussasi eri ammattiryhmien ihmisiä kohtaan?
5. Koetko, että työyhteisösi jäsenillä on yhteinen tavoite – edistää oppimista ja kasvatusta?

OSA

OPETTAJA KOHTAA
VANHEMMAT

Opettajan roolit: yli-ihmiset ja siveydensipulit

”Viinakauppaan on lähdettävä naapurikaupunkiin”

Anna: ”Kesäloman lopussa menee aina vähintään viikko siihen, että miettii seuraavaa lukuvuotta. Juuri kun on päässyt irti kaikesta, pitää taas ujuttautua opettajan rooliin, olla kunnollinen ja järjestelmällinen.”

Marliina: ”Rasittavinta on se, ettei koskaan saisi epäröidä ja vanhemmillekin pitäisi aina osata antaa oikeita vastauksia. Ihan kuin meillä olisi kikkoja perheiden ihmissuhdeongelmiin ja kaikenlaisiin moraalikysymyksiin. Hyvä, että osaan sanoa lapsille, että nyt irti sieltä kaverin kimpusta.”

Pekka: ”Tupakalle mennään kulman taakse, ja viinakauppaan naapurikaupunkiin. Ja vähän kieroon katsotaan, jos jollakin on vaikka tatuointi tai lävistys. Kuulostaako tutulta?”

Marliina: ”Nuorempana olin aikamoinen moralisti. Vanhemmillekin laittelin tiukkasävyisiä lappuja poissaoloista ja säännöistä. Suureen ääneen taisin paasata opettajainhuoneessa. Sitten kun omalla pojalla alkoi olla vaikeuksia koulussa, jouduin kyllä nöyrytymään. Tajusin, että eivät vanhemmat ja lapset ole aina pahoja, vaikka hommat eivät toimi. Nykyään osaan toivon mukaan olla ymmärtäväisempi.”

Pekka: ”Miksi me itsekin kuvitellaan, että meidän pitäisi olla joi-takin yli-ihmisiä? En usko että ainakaan oppilaat sitä odottavat. Tuskin vanhemmatkaan?”

Anna: ”Se on kyllä opettajien ihan oma vika. En lähtisi etsimään syyllisiä muualta. Jotenkin täällä tuntuu elävän omituinen kä-sitys, että hyvän opettajan pitäisi olla sellainen tai tällainen. Miten tuota voisi murtaa?”

Pekka: ”Pitäisi vaan aidosti olla sitä mitä on. Erilaisuus kunniaan, myös tosielämässä.”

Marliina: ”Irti siitä, että kehuskellaan sivistyksellä ja kaiken maa-ilman projekteilla. Kasvatus paranee, kun olemme oikeita ja rehellisiä aikuisia.”

Keskustelua opettajainhuoneessa

Pitäisikö näyttää ”opettajalta” vai voisiko olla huomaamaton?

Suomessa opettajilla on ollut yhteisössään arvostettu ja jopa pelätty rooli. Siihen on liittynyt sitkeitä stereotypioita, jotka pohjautuvat opettajan kansanvalistus- ja kasvatustehtävään. Opettajaa varten on haluttu näyttää parhaimmat puolet perheestä ja kasvatuksesta. Opet-tajanpelko on johtanut käänteisesti siihen, että myös opettajan itsensä on odotettu käyttäytyvän esimerkillisesti. Varsinkin aiemmin opet-tajan rooliin on kuulunut, että hän puhuu kauniisti, esiintyy siveästi, pukeutuu siististi ja toimii rikkeettömästi.

”Tavallaan opettajan rooli tuntuu toisinaan inhottavalta, koska ei voi olla aina oma itsensä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Yhä edelleen moni opettaja tunnistaa nämä stereotyyppiset odo-tukset. Moni opettaja myös ylläpitää itse roolia, vaikka tiedostaakin

sen ristiriitaisuuden. On myös todennäköistä, että lasten ja nuorten vanhemmat eivät enää odota opettajilta tiettyä yhdenmukaista ”opettajakäytöstä”. Opettaja kuitenkin edustaa yhteiskuntaa, sillä opetus perustuu lakeihin ja asetuksiin. Lisäksi opettajalla on auktoriteetti-asema suhteessa lapsiin ja nuoriin. Nämä seikat vaikuttavat siihen, että käsitys opettajan roolista oikeassa olevana ja kunnollisena kansalaisena on säilynyt.

Ulkonäkö ja pukeutuminen liittyvät joka tapauksessa aikuisen ja nuoren välisiin roolieroihin, oli kyseessä oleva aikuinen sitten opettaja tai joku muu aikuinen. Nykyään on vaikea tunnistaa ihmisten ikää, sillä pukeutumiskoodi ei välttämättä kerro tai paljasta sitä. 16-vuotias saattaa näyttää 30-vuotiaalta, tai vastaavasti 40-vuotias voi vaikuttaa pukeutumisensa puolesta 20-vuotiaalta. Myöskään työpaikka tai ammatissa oleminen eivät enää pakota tai sido työntekijää tietynlaiseen asuvalintaan. Opettajatkin voivat esiintyä hyvin monenlaisissa asuisa. Kuitenkin varsinkin uuteen työpaikkaan tullee nuorelle opettajalle oikeanlainen pukeutuminen voi aiheuttaa päänvaivaa. Paineet saattavat tulla ennen kaikkea opettajan omista oletuksista eivätkä välttämättä perustu todellisiin odotuksiin.

”Joskus saan itseni kiinni siitä kuinka kuumeisesti mietin, mitä laitan kouluun päälle. Vaatekaapissa ei tunnu olevan mitään semmoista, mikä henkisi ’opettajamaisuutta’. Pelkään, että minua luullaan taas uudeksi ysluokkalaiseksi kun menen vieraaseen kouluun. Oppilaiden näkökulmasta olen tietysti aikuinen, tai varmaankin ikäloppu, mutta muut opettajat tuntuvat luulevan minua peruskoululaiseksi. Tulee helposti semmoinen olo, että ei voi näyttää itseltään, koska saattaa joutua tytötellyksi tai kuuntelemaan alentavia kommentteja: ’Ai otetaanko sinne kasvatustieteen laitokselle nykyään sisään suoraan peruskoulusta, heh heh’ tai ’Oppilaat ulos opehuoneesta! Ai, oletko sä sijainen, mä luulin sua meidän uusiksi ysluokkalaisiksi...’ Varmaan pitää mennä ostamaan se jakkupuku ja unohtaa farkut ja t-paita.”

(Lisbet, aineenopettaja)

”Mulla oli valmistumisvaiheessa hiuksissa rastat ja kasvoissa yksi lävistys. Päiväkodin henkilökunnasta pari katsoi selvästi vähän kiero, kun tulin töihin. Kahvihuoneessa usein ihmeteltiin, että eikös mun tukka ole tosi likainen. En oikein jaksanut selitellä. Lävistyksestä päiväkodin johtaja sanoi suoraan, että toivoo etten pidä sitä päiväkodissa. Voi kuulemma tulla vahinkoja ja lapset voi repiä ja satuttaa. No, kun olin ollut muutaman kuukauden töissä, tukkaani totuttiin, eikä siitä tullut sen kummempia kommentteja.”

(Maaria, lastentarhanopettaja)

Pidempään samassa työpaikassa olevan ulkonäköpaineet yleensä hellittävät, kun kollegat oppivat tuntemaan opettajan omana itsenään. Tästä huolimatta opettaja saattaa edelleenkin ajatella ulkonäköä ja pukeutumista oppilaiden vuoksi. Voi jopa olla, että oppilailla on suuremmat ennakkoluulot opettajien pukeutumisesta kuin opettajilla itsellään.

”Minä olen aina pukeutunut farkkuihin ja t-paitoihin. Kai siihen on totuttu opettajanhuoneessa. Yksi naisopettaja kuittasi joskus, että olen kuin oppilaat, ties mitä tarkoitti. Mutta mielestäni nykyään on aika vapaata ton pukeutumisen kanssa. Jos olen laittanut lyhyen hameen päälleni, on kyllä oppilailta tullut sanomista, enkä oikein tiedä onko se positiivista vai negatiivista...”

(Kirsi, aineenopettaja)

Ulkonäön ja vaatetuksen lisäksi opettajille saattaa aiheuttaa paineita oman ammattiroolin ja henkilökohtaisen roolin sekoittuminen. Moni opettaja haluaa elää omaa kotielämäänsä rauhassa ilman, että joutuu tarkkailun kohteeksi kaupparesseissa tai harrastuksissaan. Pienillä paikkakunnilla on tietysti vaikea lähteä pois koulun ja oppilaiden perheiden läheisyydestä, mutta suuremmissa kaupungeissa tämä on monelle tärkeä asia.

”Olen tietoisesti valinnut kotini eri paikkakunnalta kuin työpaikkani. Tämä sopii minulle ja auttaakin varmasti viettämään vapaa-aikaa rennommin.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Ja alkoholia ei tietenkään voi ostaa lähikaupasta, koska se on ihan varma, että viereisessä jonossa seisoo just sen kerran oppilas tai sen vanhemmat. En mä tiedä, että miettiikö ne sitä todellisuudessa tippaakaan, mutta itse saa siitä aikaiseksi hillittömän session: ’Mitäköhän ne mahtavat ajatella? Miksi niiden piti osua tähän just samaan aikaan? Onneksi en kuitenkaan ostanut kun yhden saunakaljan...’ Ei siitä sinänsä ole mitään järkeä nolostua, mutta jostain syystä näin vaan tuppaa käymään.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

Reippaat, aktiiviset ja kaiken osaavat opettajat

Myös opettajien persoonallisuuteen liitetään rooliodotuksia. Useat opettajat ovat kylläkin aktiivisia ja monitaitoisia, mutta joukkoon mahtuu kaikenlaisia persoonallisuuksia ja temperamentteja. Kaikki eivät ole reippaita partiolaisia. Ja joskus myös aktiivisen opettajan pitää voida vetäytyä ja olla syrjässä.

”Opettajien aktiivisuus on välillä myös rasittavaa.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Opettajat ovat tunnetusti aktiivisia ihmisiä. Kun kuullaan, että olen opettaja, minua myös helposti pyydetään erilaisiin harrastustehtäviin. Nuorena opettajana olinkin monessa mukana, esimerkiksi lasten ohjaajana erilaisissa harrastuspiireissä.”

(Iiris, luokanopettaja)

Sitkeässä on myös oletus, että opettaja tietää kaiken. Oppilaat kysyvät usein esimerkiksi maantieteen opettajalta maailman paikkojen sijaintoja ja kielten opettajilta vieraskielisiä sanoja. Jos ei tiedä tai satu muistamaan, tulee helposti leimatuksi huonoksi opettajaksi.

”Olen ollut oppilaiden edessä tietoisesti ’heikko’. Sanonut, etten tiedä ja ollut esittämättä täydellistä opettajaa. En tiedä mistä johtuu, ajan hengestä vai ihmisluonteesta, mutta olen tulkinnut oppilaiden käytöksen niin, että jos opettaja ei vedä ’kaikki tietävää roolia’ oppilaat tulkitsevat opettajan ’heikoksi/huonoksi opettajaksi’. Jotenkin tuntuu, että oppilaat haluavat vahvan, ehkä jopa epäaidon, roolimallin kertomaan heille mikä on totta ja miten toimitaan. Minun opetuksen tarkoituksena on saada oppilaat itse ajattelemaan eikä ottamaan vain valmiita ajatuksia minulta. Olen havainnut, että tämä aiheuttaa pientä hämmennystä oppilaille. Varsinkin kilteille tytöille, jotka osaavat kirjat näitesti ulkoa kannesta kanteen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Sama oletus opettajan tietäväisyydestä pätee aikuisten kanssa. Opettajalta odotetaan laajaa muistamista, tietämistä ja osaamista. Tämä näkyy joskus opettajainhuoneessa opettajien välisenä kilpailuna mutta aiheuttaa myös paineita suhteessa oppilaisiin ja heidän vanhempiinsa. Ikään kuin opettaja menettäisi arvovaltansa, jos ei tiedä jotakin.

”Opettajan ammattiin liittyy oikeassa olemisen ja tietämisen eetos/pakko. Se on esteenä erilaisten näkemysten kuulemiselle ja niiden pohtimiselle, se vaikeuttaa myös oman toiminnan reflektiota (mikä ei totisesti olekaan ihan helppoa), ja se taas johtaa siihen, että omat ehdotukset esitetään vaatimuksina ja käskyinä ja toisenlaiset näkemykset tyrmätään väärinä ja niistä loukkaannutaan.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Kouluttajista parhaat tunnistavat oman työnsä rajat ja asettavat kohtuullisia vaatimuksia itselleen ja koulutuksilleen. He osaavat irrottautua sellaisesta roolista, jossa kouluttajan pitää olla aina huipuedossa ja koulutusten viimeisen päälle trimmattuja. Osin tästä koituvaa rentous ja varmuus omasta roolista välittyvät myös osallistujiin ja koko työyhteisöön.”

(Klaus, aikuiskouluttaja)

Ammatillinen rooli on hyvä suoja

Opettajan rooliasu tuo myös suojaa ja turvaa. Omasta persoonallisuudesta ja henkilökohtaisesta minästä ei tarvitse näyttää kaikkea. Rooli tuo myös varmuutta kasvatustilanteessa ja vanhempien kohtaamisessa. Vaikka omana itsenään tuntisi epävarmuutta esimerkiksi joidenkin sääntöjen tulkinnassa, opettajalla on tukenaan ammatillinen roolinsa. Koulussa toimitaan koulun tavoilla, mikä myös helpottaa.

”Opettajalla on rooliasu. Minulla ainakin. Mutta minä pidän siitä roolista, se ei ole rasitus. Jos sen kokee rasitteena, tästä työstä tulee aika raskasta. Se rooliasu on mielestäni ammatillisuutta, kokemuksen ja koulutuksen tuomaa varmuutta omalla persoonallani sävytettynä. En minä opettajaroolissani murrosikäisten kanssa toimiessani voi lähteä ’sekoilemaan’. Omassa persoonassa täytyy vain kasvaa opettajan ammatilliseen rooliin.”

(Milja, aineenopettaja)

”Koen, että antaessani opetusta ja mielipiteitäni edustan myös kouluani, jolloin joudun myös miettimään mikä on koulun linja johonkin asiaan.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Suurimmalle osalle opettajista haistattelut, nimittelyt, uhkailu ja väkivalta eivät ole kovin tavallisia asioita työssä. Ammatillinen rooli suo fyysistä turvaa, mutta viime vuosina on kuultu myös vastakkaisia esimerkkejä. Jokainen uhkaava tai väkivaltainen tilanne on hyvin vakava ja valitettava eli edellyttää asiaan puuttumista.

”Roolin turvin myös voi toimia tietyllä tavalla ja saa oppilailta arvostusta, joka tietenkin pitää myös ansaita. Esimerkiksi opettajan rooli antaa fyysisen koskemattomuuden. Oppilaat eivät koske fyysisesti väkivaltaisesti. Sen sijaan oppilaat voivat käyttäytyä väkivaltaisesti toisiaan kohtaan. En ole koskaan koulussa kokenut fyysisen väkivallan uhkaa oppilaiden taholta.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Samoin kuin muissa ihmissuhdeammateissa, kuten psykologin, papin tai sosiaalityöntekijän ammateissa, opettajalla on vaarana ottaa työssä kohtaamansa asiat ja oppilaiden huolet liian henkilökohtaisesti. Ammatillinen rooli antaa tällaisissa tilanteissa opettajalle ja kasvattajalle asioihin etäisyyttä.

”On siitä myös hyötyä, sillä työ olisi todella rankkaa, jos ei voisi paeta joskus rooliasun taakse. Itse huomaan olevani rooliasussani paljon sosiaalisempi ja avoimempi kuin omani itsenäni.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Sivistys ja projekti’ ovat tärkeitä – tarkoitan tässä yleisesti koulutusta, joka tuo tullessaan ammatillisen otteen ihmissuhdetyöhön, muutoin vaarana on asioiden tuleminen liian lähelle, liian henkilökohtaisiksi, ’iholle’, mikä on kuormittavaa ja uuvuttavaa. Persoonalla tehdään työtä, mutta ammatillisuuden suodattimen läpi.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Ammatillinen rooli yhdistää koko opettaja- ja kasvattajakuntaa. Siksi on mielekästä jakaa rooliin liittyviä odotuspaineita ja tilanteita yhdessä muiden kanssa. Stereotypioille voidaan myös nauraa yhdessä. On melko varmaa, että jokainen opettaja ja kasvattaja on kohdannut uransa aikana jonkin rooliin liittyvän odotuksen tai olettamuksen. Näistä kannattaa keskustella yhdessä.

”On ihanaa, että meidän koulussa on sellainen opettajainhuone, että siellä saa ’tuulettaa’. Välillä kun oikein jokin asia kismittää ja opettajan rooli rasittaa (esim. taas jankutin samoille oppilaille pipoista ja takeista ruokalassa ja ne vain jankkasi vastaan), opettajanhuoneesta löytyy aina joku, joka jaksaa kuunnella ja saa sinut sitten nauramaan koko asialle. Sitten taas jaksaa seuraavana päivänä poistella pipoja ja esittää perusteluja.”

(Milja, aineenopettaja)

”Tukena tässä opettajana olemisessa on koulun säännöt, laki ja oma moraalitaju, hyvissä tapauksissa myös työyhteisö.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kasvatuksessa tarvitaan erilaisia aikuisia roolimalleja

On hyvä, että kasvattajina toimii erilaisia ihmisiä, miehiä ja naisia, nuoria ja vanhoja. Vaikka kaikkien tulee noudattaa koulun tai päiväkodin sääntöjä, on kuitenkin tärkeää, että sääntöjä ovat tulkitsemassa ja asioita selittämässä erilaiset aikuiset, erilaisin painotuksin. Myös työyhteisön oman sisäisen toimivuuden kannalta on mielekästä, että joukossa on erilaisia ihmisiä eikä kaikilla ole samanlaista opettajan rooliaa ja samanlaisia toimintamalleja.

”Opettajat saavat olla erilaisia. Ja uskallusta oikeana ja rehellisenä aikuisena olemiseen tarvitaan.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Mutta totta kai, tätä työtä tehdään myös omalla persoonalla. Ja niin pitääkin. Mitä rikkaampi opettajakunnan persoonien kirjo on, sitä parempi oppilaille. On useampi malli ja useampi kohtaamispiinta.”

(Milja, aineenopettaja)

”Edellä mainittuja asioita on myös oppilaiden hyvä havaita opettajassaan ja saada siten eväitä omaan kasvuunsa. Rehellinen ja aito aikuinen tarjoaa lapselle kaikkein parasta mallia.”

(Iiris, luokanopettaja)

Erilaisuuden osoittaminen ja erilaisten mielipiteiden esittäminen ei ole aina helppoa. Monesti opettajan odotetaan olevan mielipiteiltään varsin neutraali. Esimerkiksi fysiikan tai maantieteen opettaja saattaa pohtia, sanooko hän ääneen oman mielipiteensä vaikkapa ydinvoiman käytöstä. On monia opettajia, jotka eivät halua tuoda esiin poliittisia tai muita arvoihin liittyviä mielipiteitään. Vaikka ei

esittäisi omia mielipiteitä, erilaisia näkökulmia asioihin sen sijaan pitäisi esitellä jo siksikin, että lapset ja nuoret saisivat pohjustusta omien näkemystensä rakentamiseen.

”Välillä on vaikea keskustella oppilaiden kanssa kun ei tiedä sanoisiko oman mielipiteen vai opettajan roolini mielipiteen. Mielelläni sanoisin oman mielipiteeni, mutta aina ei ole aikaa jäädä selittelemään mitä tarkoitan mielipiteilläni. Opettajan roolissa mielipiteeni ovat yksinkertaisia ja mustavalkoisia. Kun taas omat mielipiteeni ovat monisyisiä ja harmaita. Kai käytäntö pakottaa mustavalkoisiin mielipiteisiin, koska ei ole aikaa ja kaikilla peruskoululaisilla kokemus tai ajattelun taidot eivät riitä näkemään asioita monisyisinä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Koulutyössä voisi päästä askelen eteenpäin, ja oppilaillekin voisi välittyä se, että maailmassa ei aina ole oikeita ja vääriä vastauksia. Epävarmuus ja sen herättämät tunteet kuuluvat elämään ja niiden kanssa on opittava tulemaan toimeen. Saa sanoa: en tiedä, mietitään yhdessä, etsitään yhdessä vastauksia.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Epätäydellinen opettaja on helpompi kohdata kuin täydellinen

Pyrkimys hyvään johtaa joskus ehdottomuuteen ja pyrkimykseen kohti täydellisyyttä. Opettajainhuoneissa kohtaa joskus työssään uupuneita opettajia, jotka suunnittelevat yömyöhään uusia työtapoja ja tehtäviä. Vaarana on myös, että opettajan omat ihmissuhteet näivettyvät, jos hän pyrkii olemaan täydellinen, työlleen omistautuva opettaja.

Kaikki ihmiset ovat epätäydellisiä: erehtyväisiä, haavoittuvia, epäonnistuvia, mielensä pahoittavia ja tietämättömiä. Jos opettaja pönkittää omaa opettajan rooliaan ja pyrkii pitämään kulissit kunnossa, työ saattaa tuntua kovin raskaalta. Epäonnistumisen ja epätäydelli-

syyden salliminen itselleen antaa vapautta irrottautua tästä roolista. On tärkeää hyväksyä oma persoonallinen otteensa työhön.

”Opettajan tärkein työväline on oma persoona. Siitä on pidettävä huolta ja opeteltava myös olemaan itselleen armollinen. Ei opettajan todellakaan tarvitse olla mikään täydellinen.

Omaa opettajauraa on takana viitisentoista vuotta. Siinä ajassa on tullut selväksi ja täytyypä tunnustaa, että myös kantapään kautta opittua, että tätä työtä ei jaksakaan tehdä tiettyä roolia näyttelemällä. Oma persoona on niin vahvasti pelissä koko ajan. Ehkä tässä onneksi kohdallani auttaa, että olen myös todella huono näyttelijä. On myös ollut erittäin vapauttaa havaita, että minun ei tarvitse miellyttää toisia. En kuitenkaan voi siinä onnistua kaikkien kohdalla.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Yksi elämän viisaus on se, että uskaltaa olla heikko, niin silloin on vahva, koska hyväksyy itsensä puutteineen ja hyvyyksineen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Opettaja on ihminen siinä missä muutkin. Hänellekin sattuu ja tapahtuu. Opettajien lapset kiukuttelevat, lintsaavat, polttavat tupakkaa ja juovat alkoholia niin kuin muutkin nuoret. Opettajilla on ihmissuhdeongelmia, ja perheissä tapahtuu eroja. Opettajilla on taloudellisia vaikeuksia ja päihdeongelmia. Nämä kaikki tilanteet ovat yhtä mahdollisia, tai mahdottomia, kuin muissakin suomalaisissa perheissä.

”Me opettajat olemme ihmisiä, siinä missä muutkin, taitoinemme ja puutteinemme. Virheitä kun jokainen meistä kuitenkin tekee.”

(Iiris, luokanopettaja)

Opettajien ja kasvattajien itsensä odotetaan olevan hyviä vanhempia ja lastenkasvattajia. Opettajien perheissä on yhtä lailla kasvatushaasteita ja oppimisongelmia kuin muissakin perheissä. Opettajille ja kasvattajille kuitenkin omien lasten ongelmat aiheuttavat usein häpeää ja syyllisyyttä.

”Kun omat lapset olivat koulussa, heille tuli oppimis- ja käyttäytymisongelmia. Otin sen tosi raskaasti. En heidän kannaltaan, vaan itseni. Häpesin tilannetta. Ajattelin, että lasteni koulussa ajatellaan, etten mitenkään voi olla hyvä opettaja ja kasvattaja muille, koska omilla lapsillani on keskittymisongelmia. Usein tuli sanottua kotoa lapsille, että heidän pitää käyttäytyä kunnolla, koska minä olen opettaja, ettei minun tarvitsisi hävetä. Nyt myöhemmin kadun omaa suhtautumistani.”

(Kirsi, aineenopettaja)

Lasten ja nuorten vanhemmille voisi kuitenkin olla pikemminkin helpottavaa huomata, että opettaja tai kasvattaja kohtaa itsekin omassa perheessään vastaavanlaisia ongelmia kuin oppilaiden perheet. Tämä voisi helpottaa vuorovaikutusta opettajan ja oppilaiden perheiden kanssa.

”Vanhemmille voi tietyissä rajoissa käyttää myös omaa vanhemmuuttaan esimerkkinä, etenkin sitä kompurointiaan sillä saralla. Opettajankin kyvyt vanhempana ovat välillä rajalliset.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Opettaja tai kasvattaja ei välttämättä heti uudessa työpaikassa kykene hyväksymään omaa persoonallisuuttaan ja tuomaan sitä esiin, vaan oma persoonallisuus löytyy pikkuhiljaa kokemuksen myötä.

”Olen viime aikoina miettinyt roolieni eroja ’opettaja’ ja ’minä’. Haluaisin laittaa vielä enemmän opetukseen omaa persoonaani, mutta en vielä uskalla. Ehkä sitten kokemuksen myötä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Joskus koin paineita siitä, että minun pitäisi olla samanlainen kuin esimerkiksi vanhempien kollegoiden. Vähitellen olen oivaltanut, ettei opettajan työtä voi tehdä hyvin, ellei sitä tee omalla persoonallaan.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kokemuksen myötä omalle epätäydellisyydelleen oppii usein myös nauramaan. Huumori, etenkin itseään kohtaan, onkin erinomainen keino jaksaa haastavissa ja väsyttävissä tilanteissa.

”Kokemuksen ja iänkin myötä olen oppinut myöntämään virheeni ja nauramaan niille.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Kullanarvoista on mielestäni huumori ja siinä korkeinta astetta on kyky nauraa itselle. Itse ainakin työssäni kerron usein lapsille kaikenlaisista hassuista tapauksista joita minulle on sattunut. Opettajakin on erehtyväinen ihminen.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Jos aiemmin vanhemmat odottivat opettajan pitäytyvän tiettyssä roolissa ja edustavan tietynlaista moraalikäsitystä ja arvoja, nykyään tilanne on varmasti erilainen. Vanhemmat ymmärtävät, että opettajia on monenlaisia ja opettajakin voi olla epävarma. Nykyään ymmärretään myös, että kasvamiseen kuuluu oppia kestämaan epävarmuutta.

”Eivät vanhemmat enää tänä päivänä odota opettajien olevan yli-ihmisiä. Opettajuus on arkipäiväistynyt. Opettaja saa olla epävarma, hänen ei tarvitse tietää kaikkea ja hän voi näyttää tämän vanhemmille. Aitous ja välittömyys tuovat opettajuuteen ja opettajan ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen inhimillisyyttä. Vanhemman voi olla jopa helpompi lähestyä tällaista opettajaa.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Epätäydellistä ihmistä on helpompi lähestyä kuin täydellistä. Kun opettaja tuntuu luonnolliselta ja tavalliselta, vanhempien on helpompi kohdata opettaja ja hänen edustamansa kouluinstituutio. Erityisesti jos perheessä on ongelmia, vanhempien saattaa olla vaikea tulla keskustelemaan opettajan kanssa, jos opettaja vaikuttaa itse liian osavaltalta ja tietävältä.

”Paljon tärkeämpää on olla aito inhimillinen ihminen, tällöin kohtaamiset vanhempienkin kanssa onnistuvat aivan toiselta pohjalta.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Koulussa työ on ihmissuhdetyötä, jossa tärkeänä elementtinä on kuuntelu – ehkä vanhemmatkaan eivät odota kikkoja ihmissuhdeongelmiinsa, vaan toimivat niin kuin koulu toivoo: kertovat lapsen opettajalle, jos kotona on jotain tavallisuudesta poikkeavaa meneillään, jolloin opettaja osaa huomioida ja ymmärtää oppilaan käytöstä. Usein riittää, kun vain kuuntelee.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Koulussa ja päiväkodissa kannattaa aktiivisesti pohtia yhdessä vanhempien kanssa kasvatukseen ja opettajan työhön liittyviä odotuksia. Avoin keskustelu asioista madaltaa myös vanhempien kynnystä ottaa yhteyttä. Kun opettajia ja kasvattajia ei tarvitse pelätä, on helpompi ottaa puheeksi oman perheen ja lasten surut ja murheet.

”Aktiivinen kodin ja koulun yhteistyö ja tutustuminen toisiinsa on tärkeää. Käykää rohkeasti kiinni yhdessä vanhempien kanssa erilaisten käsitysten ja myyttien murtamiseen.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Irrrottaudu opettajan työstä ja roolista vapaa-ajalla

Irtiotto opettajan roolista ja työstä on tärkeää. Nuorille, uudessa työssä aloittaville opettajille irrottautuminen voi olla vaikeaa, kun valmistelua riittää ja aineenhallintakin teettää työtä. Myös muu aktiivisuus, kuten järjestötoiminta ja koulun vapaa-ajan kerhot, vievät aikaa. Yksi keino työn ja vapaa-ajan rajaamiseksi on se, että valmistelee työhön liittyvät tehtävät koulussa eikä tuo niitä kotiin. Aina se ei ole kuitenkaan helppoa.

”Olen joutunut itse paljon miettimään mihin vedän rajan työn ja vapaa-ajan välillä. Tuntuu, että joka yö näkee jotain unta koulusta,

jolloin uni ei ole aina niin rentouttavaa. Tänä vuonna olen vähentänyt hurjasti töiden tekemistä kotona, mutta välillä vielä tulee korjattua kokeita kotona. Kun koti toimii työhuoneena, niin aina ei ole helppo irtautua töistä, koska monia asia muistuttaa tekemättömistä töistä. Olen varautunut, että 2-4 vuotta menee löytää tietyt rutiinit opetukseen, jonka jälkeen on varmasti helpompi tehdä selkeä ero työn ja vapaa-ajan välillä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Irrottautuminen opettajan roolista ja tehtävistä tuo puhtia myös itse työhön. Välillä on elintärkeää saada ajatukset pois työstä. Kun kasvattajan työ on mitä suurimmassa määrin luovaa työtä ja antamista, on vapaa-ajalla rauhoittavaa olla saajan asemassa.

”On hyvä myös oppia rajaamaan työtä ja vapaa-aikana kannattaa tehdä jotain sellaista joka itseä virkistää ja irrottaa ajatukset työstä.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Hyvin nopeasti kuitenkin halusin eroon ohjaustehtävistä. Nyt osaan kieltäytyä ja valita niitä asioita, joista saan itselleni hyvää mieltä ja joita todella haluan tehdä. Haluan vapaa-aikanani olla ennemminkin vastaanottajan roolissa kuin antajan roolissa. Tämä antaa myös enemmän voimavaroja varsinaiseen opettajan työhön.”

(Iiris, luokanopettaja)

***Nuoren opettajan ajatuksia:
Tatuoinnit pidän piilossa***

”Voi, tuota opettajan roolia olen miettinyt ties kuinka paljon. Oma arvomaailmani ja ajatukseni eivät kaikilta osin ole valtavirtaa. Koen sen itse hyvänäkin asiana, mutta koska erilaisuus on monien mielestä pelottavaa, tuon ajatuksiani ja asioita itsestäni esiin hiljalleen. En tiedä, onko se ollut hyvä tapa, mutta se on tuntunut toimivan. Omasta mielestäni opettajan roolissa on myös hyvät puolensa. Esimerkiksi siistit työvaatteet auttoivat hypyssä opiskelijasta opettajaksi. Työrooliin sai ulkoisesti uskottavuutta, joten siihen oli helpompi hypätä – olihan se elämässäni suuri muutos. Kun työkaverit ja oppilaat tulivat tutuiksi, ulkoisilla seikoilla ei enää ollut samalla tapaa merkitystä. Ensivaikutelman painoarvoa en vähättelisi – siksi pukeuduin mieluummin aluksi siisteihin työvaatteisiin kuin arkivaatteisiin, jotka paljastavat tatuointini. Jokainen joutuu aluksi hakemaan oman paikkansa, ja itse halusin myös hiukan suojata itseäni tässä prosessissa.

Tällä hetkellä oppilaista iso osa tietää esimerkiksi, että minulla on tatuointeja ja olen tiukka kasvissyöjä. Kollegoistani iso osa ei tiedä näitä edelleenkään. Olen monella tapaa lähempänä nuorten maailmaa kuin vanhempien kollegoideni maailmaa. Jollain tapaa vedän enemmän roolia kollegoilleni kuin oppilaille. Kaikkein eniten yritän olla opettajan roolissa silloin, kun olen tekemisissä vanhempien kanssa. En kuitenkaan usko, että kukaan odottaisi opettajan olevan mikään täydellinen ihminen. Kyllähän jokainen ymmärtää, ettei sellaisia ihmisiä ole olemassakaan.

Mielestäni opettajalla on oikeus ja velvollisuus olla oma itsensä monissa tilanteissa. Jokainen saa kuitenkin itse päättää, paljonko haluaa kertoa itsestään muille. On hyvä muistaa, että opetussuunnitelma ja odotuksetkin sitovat jonkun verran. Kyllä se välillä ärsyttää, mutta ei se silti ole huono asia. Oman mielipiteensä voi tuoda esille, vaikka se poikkeaisikin näistä määräyksistä.

Arvokasvatuksen kannalta on tärkeää, että opettajat uskalta-
vat olla erilaisia. Erilaisuuden hyväksymistä on muuten vaikea
opettaa.”

(Milla, aineenopettaja)

POHDITTAVAA

1. Millainen on sinun ammatti- ja opettajaroolisi? Miten se eroaa kotiroolistasi?
2. Pitääkö opettajan pukeutua tai käyttäytyä jotenkin ammattiin sopivasti? Miten? Miksi?
3. Pitääkö opettajan olla oikeassa?
4. Voiko opettaja olla poliittisesti tai muulla tavalla yhteiskunnallisesti aktiivinen? Sopiiko se hänen ammattirooliinsa?
5. Millaisissa tilanteista ammatillisesta roolista voi olla apua?

Yli-innokkaat ja kouluasioihin liiaksi puuttuvat vanhemmat

”Kun vanhemmat puuttuvat kaikkeen, tuntuu, että ammattitaitoani epäillään”

Erään oppilaani vanhemmat ovat todella vaativia. He haluavat viikoittain tarkkoja tietoja opetuksen sisällöistä ja antavat palautetta minun toiminnastani. Jos en ole edellisenä perjantaina viestittänyt seuraavasta viikosta mitään, saan viikonlopun aikana huolestuneita tai oikeastaan melko ärtyneitä kysymyksiä viikon ohjelmasta. Harmittaa, että olen antanut oman kännykkänumeroni vanhemmille. Kun teimme retken taidetaloon, vanhemmat pohtivat huolestuneina, ehdimmekö nyt varmasti käsitellä kaikki 2. luokan matematiikan asiat. Ymmärrän, että vanhemmat ovat kiinnostuneita lastensa koulunkäynnistä, mutta liika kysely ja jatkuvat yhteydenotot tuntuvat siltä, etteivät he luota ammattitaitooni.

Raila, 2. luokan opettaja

Edellisessä päiväkotiryhmässäni yksi äiti keräsi ympärilleen joukon muita vanhempia, jotka olivat niin innokkaita ja yliaktiivisia, että se alkoi häiritä meidän työtä. Jatkuvasti tuli ehdotuksia toimintapäivistä, retkistä ja muusta.

Vanhempainilloissa muut eivät saaneet suunvuoroa, kun tämä aktivistiporukka ehdotteli koko ajan kaikenlaista. Periaatteessa heidän ideansa olivat hyviä, mutta he unohtivat ihan sen, ettei meillä ole aikaa, henkilökuntaa eikä rahaa toteuttaa kaikkea. Ja sitä paitsi mielestäni lapset tarvitsevat myös rutiineja ja ihan tavallista leikkimistä ja päivärytmiä.

Vilja, lastentarhanopettaja

Lukiossa vanhempien yhteydenottoja on melko vähän. Tällaisen jutun muistan, kun yksi isä soitteli toistuvasti tyttärensä matematiikan asioista. Tyttö kun oli saanut kurseista huomattavasti heikompia numeroita kuin peruskoulussa. Sehän on ihan tavallista! Isä pelkäsi kahden vuoden kuluttua tulevien ylioppilaskirjoitusten puolesta. Tulkitsin niin, että epäsuorasti hän moitti minua heikosta opetuksesta.

Mattias, lukion opettaja

Vanhemmissa on eroja

Millaisia olisivat ihannevanhemmat opettajan ja koulun näkökulmasta? Aktiivisia ja kiinnostuneita lastensa koulunkäynnistä. Yhteistyökykyisiä selvittelyä vaativissa asioissa. Oma-aloitteisia. Auttavaisia esimerkiksi läksyjen kuulustelussa. Osallistuvia vaikkapa leirikoulun järjestelyissä ja koulun puolustamisessa tarpeen mukaan. Kaikkea tätä, mutta ei liikaa. Raja aktiivisuuden ja yliaktiivisuuden välillä on veteen piirretty. Liiallinen aktiivisuus näyttäytyykin helposti opettajan työhön puuttumisena. Suurin osa vanhemmista on kuitenkin ”ihan tavallisia”, joiden kanssa yhteistyö sujuu mukavasti.

”Onneksi suurin osa oppilaista ja heidän vanhemmistaan ovat sellaisia, että yhteistyö sujuu mutkattomasti ja ongelmitta.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Itselläni on ollut pääsääntöisesti vanhempiin hyvät välit.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Päiväkodissa vanhempien kanssa yhteistyö toimii hyvin.”

(Anonyymi opettaja)

”Kokonaisuudessaan yhteydenpito kotien kanssa on sujunut asiallisesti. Vanhemmat ovat jopa kiittäneet esimerkiksi siitä, että suhtaudun kiusaamistapauksiin vakavasti. Kollegoideni varoittavien esimerkkien takia olin varautunut jopa vihamielisyyteen, mutta toistaiseksi sellaista ei ole kohdalleni sattunut.”

(Anonyymi opettaja)

Tavallisesti vanhempien huolet ja yhteydenotot ovat ymmärrettäviä ja vanhemmat ovat yhteydessä ihan oikeiden asioiden takia. Opettajien mukaan tällaisia ovat vaikkapa koulumenestykseen ja oppimiseen, lapsen kiusaamiseen, sairauksiin, ruokavalioon tai käytännön järjestelyihin liittyvät asiat.

”On ymmärrettävää ja varsin hyväksyttävää, jopa toivottavaa, että vanhemmat ovat kiinnostuneita lastensa koulunkäynnistä.”

(Anonyymi opettaja)

”En ole kokenut vanhempien taholta epäluottamuslausetta, enkä ole kokenut heidän yhteydenottoja kuormittaviksi. He ovat ottaneet pelkästään yhteyttä oikeiden asioiden merkeissä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Vanhemmat ovat olleet yhteydessä minuun päin muun muassa kiusaamistapausten, oppimisvaikeuksien ja koulumenestyksen takia.”

(Anonyymi opettaja)

”Vanhempien näkökulma on myös hyvä muistaa. Kyse on heidän lapsestaan ja he ovat vain huolissaan. Vaikka huoli olisi turhaa, se on kuitenkin ymmärrettävää. Kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön ei voi satsata liikaa.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Vanhempien erilainen suhtautuminen lastensa kasvatukseen ja koulunkäyntiin aiheuttaa opettajille tasapainottelua. Opettaja joutuu miettimään, onko jonkun vanhemman aktiivisuus liiallista tai tarkoittaako jonkun vanhemman etäällä pysytteleväminen vanhemman halua antaa opettajalle työrauha vai kenties kykenemättömyyttä hoitaa lapsen asioita. Myös vanhempien toiveet opettajan työtä kohtaan eroavat. Aina kohtaaminen ei ole mutkatonta.

”On tämä kyllä yhtä tasapainoilua. Varsinkin, kun luokalla on 25 oppilasta, joilla jokaisella on erilaiset tarpeet. Ja vaikka oppilas olisi tyytyväinen, äiti tai isä ei välttämättä ole...”

(Viivi, luokanopettaja)

”Vanhempia on erilaisia ja opettajia on erilaisia – joskus hyvin erilaisen persoonien, tai hyvin samanlaistenkin, kohtaaminen on ongelmallista.”

(Milja, aineenopettaja)

”Vaatii tänä päivänä myös opettajalta rohkeutta olla se aikuinen, joka pitää jämakästi puolensa ja luottaa omaan taitoonsa ja arviointikykyynsä.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajat kokevat, että heidän työnkuvansa, työmääränsä ja työn vaativuudet ovat muuttuneet. Kodin ja koulun yhteistyön muodot ovat muuttuneet ja vanhempien odotukset kasvaneet. Opettajat moittivat, että esimerkiksi palkkauksessa ei ole huomioitu näitä työnkuvan muutoksia.

”Koulun ja kodin yhteistyö kasvaa vuosi vuodelta. Odotukset opettajille kasvavat ja opettajaa pidetään vastuussa siitä, että kommunikaatio kotiin onnistuu. Tämä tuo ajoittain hyvinkin paljon palkatonta lisätyötä opettajille.”

(Reetta, aineenopettaja)

Vanhempien ja opettajien välisen yhteistyön määrään ja muotoihin vaikuttaa se, minkä ikäisistä lapsista ja nuorista on kyse. Päiväkodissa ja alakoulussa vuorovaikutus on tiivistä. Myös yläkoulun luokanvalvojen työssä kodin ja koulun yhteistyö on varsin aktiivista. Sen sijaan lukio-opetuksessa kodit ovat enää melko vähän yhteydessä koulun suuntaan ja päinvastoin.

”Luokanvalvojan pestin tekee työlääksi juuri yhteydenpito koteihin. Ei niinkään se puhelimeen tarttuminen vaan se, että kollegat päivittäin välittävät negatiivisia uutisia valvontaluokkani nuorten käyttäytymisestä ja ristiriitatilanteista, joita sitten on paitsi selvitetävä, myös raportoitavat kotiin tavalla tai toisella.”

(Anonyymi opettaja)

”Yläkoulussa työskentelevänä en joudu onneksi enää niin tiiviisti olemaan yhteydessä kotiin kuin luokanopettajat joutuvat. Minusta ei olisi siihen. Olen ehkä vanha-aikainen, mutta minusta yhteistyö kodin kanssa tuntuu joskus teennäiseltä tai väkisin ympätyltä. Opettajat hoitavat kouluasiat ja vanhemmat hoitavat kouluasiat ja sillä siisti.”

(Anonyymi opettaja)

Jotkut opettajat kokevat, että vanhempien joukossa ääripäät ovat vahvistuneet. Liiallinen innokkuus ja vaativuus sekä toisaalta vetäytyminen ja välinpitämättömyys näkyvät yhä selvemmin vanhemmissa.

”Osa vanhemmista on sitä mieltä, että lapselle pitäisi antaa enemmän läksyjä ja enemmän tekemistä, kun taas osa ei jaksaa välittää mistään lainkaan.”

(Viivi, luokanopettaja)

Vanhemmat ovat tulleet myös yhä tietoisemmiksi oikeuksistaan. Moni opettaja jännittää vanhempia, jotka sanakänteillään osoittavat tuntevansa lainsäädännön, valitusmahdollisuudet ja oikeutensa.

”Koen omalla kohdallani ennemminkin, että yhä kasvava osa vanhemmista alkaa käyttää nykyään liian suurta auktoriteettiasemaa koulua ja opettajaa kohtaan.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Olen itse ollut väsymyksen vuoksi sairaslomalla muun muassa liiallisista vanhempien vaatimuksista johtuen.”

(Anonyymi opettaja)

Yhteistyö voi muuttua liialliseksi aktiivisuudeksi

Kodin ja koulun tai päiväkodin yhteistyöstä puhutaan yleensä myönteisenä asiana, johon pyritään. Hyvässä yhteistyössä tavoitteena on tukea lasten ja nuorten kasvatusta, koulunkäyntiä ja oppimista. Parhaimmillaan molemmilla tahoilla, sekä kodilla että koululla tai päiväkodilla, on yhteinen päämäärä ja myös ajatus siitä, miten toimitaan. Eri kouluissa ja päiväkodeissa yhteistyökäytännöt vaihtelevat. Joissakin paikoissa järjestetään yksi tai kaksi vanhempainiltaa vuodessa ja lisäksi lapsen omalta opettajalta tulee koteihin viestiä silloin tällöin. Esimerkkinä hyvin aktiivisesta vanhempaintoiminnasta ovat steinerkoulut, joissa vanhempaintoiminnalla on taloudellisesti mutta myös pedagogisesti merkittävä rooli.

”On hienoa, että vanhemmilta löytyy kiinnostusta ja intoa päiväkodin ja koulun toiminnan tukemiseen. Siihen opettajien kannattaa vanhempia myös kannustaa.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Se, että vanhemmat ylipäänsä ovat opettajaan yhteydessä ja haluavat kertoa asioistaan on myös luottamuksen osoitus opettajaa kohtaan: opettaja voisikin ottaa yhteydenoton hyvänä palautteena työstään ja antaa itselleen kiitosta onnistuneesta kodin ja koulun yhteistyöstä!”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Yhteydenpito vanhempien ja opettajien välillä on muuttunut olennaisesti viime vuosina sähköisten viestimien myötä. Vanhempainiltoja ja -vartteja järjestetään kuten ennenkin, mutta osanotto on vähentynyt, sillä yhteydenpito tapahtuu yhä enemmän sähköisesti. Myös paperitiedotteet ovat vähentyneet, kun sähköiset reissuvihkot ja sähköpostiviestit ovat korvanneet ne. Sekä opettajan että vanhempien on varsin helppo ottaa yhteyttä. Voi olla, että viestintä on jopa lisääntynyt. Kääntöpuolena on, että madaltunut viestintäkynnys mahdollistaa myös asiattomat viestit.

”Nykyajan kännykät, sähköiset reissuvihkot ja sähköposti ovat helpottaneet yhteydenpitoa jo niin paljon, että välillä vanhemmat sylkevät opettajien niskaan kaiken, mitä sylki suuhun tuo, ilman minikäänlaista sensuuria.”

(Anonyymi opettaja)

”Tuntuu, että palautteen antaminen ja yhteydenottaminen opettajaan on nykyään hirveän helppoa wilman, sähköpostin ja puhelimen välityksellä. Kynnys siihen on todella pieni. Tämä on tietysti sekä hyvä että huono asia.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

Joillakin vanhemmilla aktiivisuus voi muuttua luonteeltaan liian aktiiviseksi. Esimerkiksi osa vanhemmista kirjoittaa tuntemuksiaan hyvin vuolaasti ja monisanaisesti valtavan pitkissä sähköpostiviesteissä. Joillekin vanhemmille lapsen asiat, sellaisetkin rutiiniasiat, jotka kuuluisivat koulun tai päiväkodin vastuulle, tulevat niin tärkeiksi, että niihin puututaan jatkuvasti. Kiinnostus lapsen asioista on luonnollisesti hyvä asia, mutta jatkuva huolehtiminen yksinkertaisista asioista voi turhauttaa opettajaa.

”Vanhemmat tarvitsevat kiitosta aktiivisuudestaan, mutta rajat pitää olla silläkin.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Hankalaksi tilanne muuttuu kun viestejä satelee joltain vanhemmalta jatkuvalla syötöllä ja kaikesta mahdollisesta annetaan palautetta.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Yliaktiiviset vanhemmat tuntuvat lisääntyvän koko ajan. Lapsi on nykyään jonkinlainen projekti ja projektin ympärillä hössötetään jatkuvasti.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajasta saattaa tuntua, että liiallinen aktiivisuus on tunkeutumista opettajan ja koulun reviirille. Vaikka vanhemman aikomus olisi hyvä, opettaja kokee, ettei hänen pedagogiseen asiantuntemukseensa ja ammatilliseen osaamiseensa luoteta.

”Tämä on ainut aihe, mikä saa työni tuntumaan ikävältä ja miettimään jopa alan vaihtamista. En nimittäin kestä yliaktiivisia tai -kriittisiä vanhempia. Heidän tapaisiaan vain nykyään aivan liian usein joutuu kohtaamaan, valitettavasti. En minäkään häärrä sekaantumassa muiden ammattiryhmien asioihin. Luotan ihmisten ammattitaitoon ja siihen, että asiat tulevat hoidetuiksi hyvin, vaikka niitä ei tehtäisikään juuri niin kuin minä ajattelen tai tahdon. Tämä vapauttaa mielestäni myös omia voimavarojani esimerkiksi perheeseen ja harrastuksiin. Itse en jaksa ja haluakaan astua toisten tontille. Työ opettajana on muutenkin vaativaa ilman jatkuvaa toimintatapojen raportointia ja selittelyä ulkopuolisille. Vanhemmat harvoin tulevat ajatelleeksi, että silloin kun puuttuminen koulun ja opettajan toimiin on liiallista tai erittäin kielteistä, he samalla kaivavat itselleen kuoppaa. Itse ainakin luonnostani vähennän kanssakäymistä tällaisten ihmisten kanssa, eikä yhteistyö ole enää niin avointa kuin se voisi olla. Luottamus katoaa myös toiseen suuntaan.”

(Iiris, luokanopettaja)

Asioihin puuttumista ja vaatimuksia opettajalle

Vanhemmat puuttuvat moniin seikkoihin, kuten ruokailuihin, oppimateriaaleihin, välituntijärjestelyihin, luokan sisustukseen, opettajan käytökseen, toisten lasten toimintaan ja tietysti itse opetukseen ja opetusmenetelmiin. Joskus tulee myös moitteita.

”Erityisen ikävänä koen vanhempien puuttumisen opetukseen.”

(Anonyymi opettaja)

”Välillä tuntuu ihan käsittämättömältä, että vanhempi, joka ei ole koskaan ollut läsnä ryhmän tunneilla, tuntuu tietävän kuitenkin paremmin kuin minä, miten kyseistä ryhmää tulisi opettaa.

Toiset laittavat viestiä kaikista pienistäkin asioista ja ovat hyvin käркеviä etenkin antaessaan kritiikkiä.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

”Eräs äiti piti minua vastuullisena myös koulun ruokalan pitkistä jonoista ja vaati, ettei 6.-luokkalaisille saisi antaa läksyjä lainkaan, vaan kaikki tehtävät tulisi tehdä koulussa.”

(Anonyymi opettaja)

Kännykät ovat mahdollistaneet sen, että lapsi voi soittaa vanhemmilleen kesken koulupäivän ja raportoida kaikenlaisista tilanteista ja tapahtumista omasta näkökulmastaan. Lapsella ei tietenkään ole kykyä tarkastella tapahtumia kokonaisvaltaisesti kaikkien osapuolten kannalta. Siksi vanhemmat saavat yksipuolisen käsityksen asioista ja tämän perusteella saattavat hermostua. Seurauksena voi olla kiivas puhelu opettajalle.

”Mitä siellä koulussa oikein tapahtuu?” aloitti huoltaja puhelinsoiton erään välitunnin päättyessä. Olin kysymyksestä kovin ymmälläni ja koin syyllisyyttä kun en edes ymmärtänyt mitä soittaja tarkoitti. Keskustelun edetessä kävi ilmi, että juuri päättyvän välitunnin aikana pihalla oli ollut riitely, jonka toisena osapuolena oli tämän huoltajan lapsi. Lapsi oli heti itkien soittanut isälle ja kertonut oman

versionsa tapahtumasta. Isä oli saman tien tarttunut puhelimeen odottamatta, että koulu koettaa selvittää asiaa. Samaan aikaan kun puhuin isän kanssa, oli välituntia valvova opettaja asianmukaisesti selvittellyt tapahtumaa. Riitelytapahtuman kulku saatiin aika pian selvitettyä ja saatoin päivän päätteeksi soittaa isälle ja kertoa mitä koulussa oikein tapahtui. Itkevä lapsi osoittautuikin kiistan aloittajaksi, eikä suinkaan syyttömäksi uhriksi.

Toinen tapaus oli tällainen, kun kuudesluokkalainen tyttö soitti luistelutunnin jälkeen äidille ja kertoi, miten hän oli joutunut palelemaan lumihangessa. Tästä kimmastuneena äiti lähetti välittömästi kitkerän tekstiviestin opettajalle. Perjantaina iltapäivällä saatu viesti vaikutti masentavasti opettajan koko viikonloppuun. Vasta maanantaina opettaja pystyi haastattelemaan oppilasta ja oikomaan äidille tapauksen kulkua. Oppilas oli saapunut kouluun ilman asianmukaisia liikuntavälineitä ja opettaja oli antanut luistelua korvaavan kävelytehtävän. Tätä tyttö ei ollut sovitusti suorittanut.

Kännykät ja sähköpostit tekevät tunnekuohussa yhteydenoton opettajaan helpoksi. Monesti olisi hyvä nukkua yön yli ja miettiä millä tavoilla lähtee tarkistamaan koulussa tapahtuneita asioita.”

(Juhani, luokanopettaja, rehtori, tutkija)

Määräilevät vanhemmat saattavat esittää opettajalle tiukkoja vaatimuksia lapsen kasvatuksesta ja koulunkäynnistä. Vaatimuksia ja oman lapsen erityiskohtelua saatetaan esittää jo ennen kuin on edes nähty opettajaa ja opetuksen sujumista.

”Itselläni on kokemusta äidistä, joka heti alkusyksystä ilmoitti, että hänen poikansa ei tule sitten talvella hiihtämään joen jäällä, jossa liikuntatunneilla on yleensä hiihdetty silloin, kun se turvallista ja kun sinne on latukoneella vedetty hiihtoladut. Toinen vanhempi vaati oman lapsensa kohdalla erityiskohtelua seuraavan vuoden luokkajakoja ajatellen.”

(Anonyymi opettaja)

Vanhempien vaatimukset edellyttävät opettajalta aikaa ja lisätyötä. Joillekin vanhemmista pitää selostaa kirjallisesti koulun asioita, erityisesti silloin kun lapsi on ollut osallisena jossakin hankalassa tilanteessa. Kirjalliset viestit vaativat aina miettimistä, sillä ne voidaan tallentaa ja niitä voidaan käyttää todisteina suuntaan ja toiseen. Kirjoitettua tekstiä voidaan tulkita väärin ja rivien välistä. Osa vanhemmista on niin kiinnostuneita lastensa koulunkäynnistä, että he saattavat vaatia jatkuvaa raportointia jokapäiväisistä asioista.

Opettajan kannattaa miettiä etukäteen, miten hän tiedottaa ja viestii kotien suuntaan. Vakavista asioista ja äkillisistä vahingoista pitää olla yhteydessä saman tien. Sen sijaan koulunkäyntiin liittyvistä normaaleista asioista ei pitäisi joutua raportoimaan. Joillakin luokanopettajilla on käytäntönä, että he kirjoittavat viikkokirjeen, jossa kertovat viikon aikana tapahtuneesta opetuksesta.

”Ongelmana ovat tavanomaiset pienet riitatilanteet koulussa. Jos perheen lapsi joutuu toisen oppilaan kanssa pieneenkin riitaan tai muuhun vastaavaan, vaativat vanhemmat kirjallista selvitystä tapahtuneesta. He saattavat antaa ’deadlinen’ selvityksen jättämiselle. Pientä riitaa oppilaiden välillä välitunnilla selvitetään siis kirjallisesti juurta jaksain ja tärkeää on, että varmasti annetaan rangaistuksia, pelkkä puhuttelu ei vanhemmille riitä, vaan erityisesti heidän lastaan loukanneen oppilaan tulee saada rangaistus. Onneksi näitä tapauksia ei ole usein. Kyse ei ole kuitenkaan koulukiusaamisesta.

Kirjallisten selvittelyjen vaatiminen tuntuu ahdistavalta ja uhkailvaltakin. Toisaalta koulukiusaamisesta puhutaan paljon ja jokainen opettaja yrittää hoitaa asiat niin, että niihin ei törmäisi vuosien kuluttua oikeudessa.”

(Anonyymi opettaja)

”Opettajan rooliin on paljon eri vaatimuksia ja toisinaan yhteistyön lisääntyessä vanhemmat innostuvat esittämään opettajan työhön liittyvät vaatimuksensa. Välillä yhteistyöstä tulee aivan liian raskasta opettajalle. Näin on esimerkiksi silloin, kun vanhemmat vaativat merkintöjä Wilmaan aina, kun oppilaalla on läksyt teke-

mättä, kun hän puhuu tunteilla tai ei keskity tai kun hän on tai ei ole aktiivinen. Vanhempi voi halutessaan vaatia saada tietää hyvin-kin seikkaperäisesti lapsensa koulunkäynnistä. Tällöin tilanne voi ahdistaa oppilasta ja opettajaa ja häiritä opiskeluilmapiirin luomista kouluun. Usein koulun ja kodin yhteistyössä opettaja onkin yllättäen kasvattamassa koko perhettä.”

(Reetta, aineenopettaja)

Vastaavasti päiväkodissa vanhemmat saattavat odottaa tarkkaa raportointia kaikista päivän arkitoimista. Ei ole mahdollista, että hoitajat ja lastentarhanopettajat muistaisivat lapsiryhmän kaikkien lasten kaikki tekemiset. Hyvin tarkka kyseleminen voi tuntua opettajasta epäluottamukselta hänen työtään ja toimiaan kohtaan.

”Päiväkodissa työskennellessäni toiset vanhemmat haluavat tietää todella tarkasti lapsensa kuulumiset melkein jokaista suupalaa myöten.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

Myös vaatimuksia arvioinnin perustelemisesta esitetään. Opettajan tulee toki olla valmis perustelemaan arviointinsa, jonka pitää pohjautua selviin kriteereihin. Olisi tärkeää, että opettaja olisi selostanut nämä arviointikriteerit oppilaille ja tarvittaessa myös vanhemmille jo etukäteen. Vanhemmilla ei kuitenkaan ole oikeutta vaatia opettajaa julkaisemaan ja kommentoimaan muiden oppilaiden arviointeja.

”Vaativat vanhemmat tulevat esille myös arviointien yhteydessä. Yhdeksäsluokkalaisten päättöarviointi on varsinkin tulenarka aihe. Olen kuullut, että opettaja on joutunut tekemään selvityksen koko luokan yläkoulussa annetuista numeroista perustellessaan yhdelle oppilaalle antamaansa päättöarvosanaa vanhemmille. Järjetöntä! Tuntuu, että osa vanhemmista kuvittelee olevansa arvioinnin asiantuntijoita vain sillä perusteella, että ovat joskus itse olleet koulussa oppilaina ja tuntevat lapsensa paremmin kuin opettaja. Monelle vanhemmalle olisi mielestäni terveellistä tulla seuraamaan lastensa koulunkäyntiä ennen kuin hyökkäävät opettajan tekemää arviointia vastaan.”

(Marke, aineenopettaja)

Syytöksiä, väärä väitteitä ja aggressiivisuutta

Sellaistakin sattuu, että vanhemmat alkavat levitellä päiväkotia tai koulua vastaan väitteitä, jotka perustuvat huhupuheisiin ja väärin oletuksiin. Usein näissä tapauksissa joku aktiivinen vanhempi saa mukaansa joukon muita vanhempia, jolloin sana leviää laajemmalle. Sähköiset mediat ovat tehneet myös väärin syytösten esittämisestä julkisesti helppoa. Lisäksi vanhempainillat ovat tilanteita, joissa julkisesti esitetty väite voi käynnistää vanhempien joukkoliikehinnän.

”Vanhempien meililistalla alkoi levitä paniikinomainen viesti, että oppilaat ovat täysin laiminlyötyjä ja heitteillä. Todellisuudessa kyse oli siitä, että yhden retken aikana oma opettaja oli sairaana ja valvojana oli sijainen.”

(Siiri, luokanopettaja)

”Kiusallisia ovat tilanteet, kun huoltaja syyllistää opettajaa tai koulua yhteisessä tilaisuudessa, esimerkiksi vanhempainillassa.

Muistan hyvin ongelmallisen tilanteen kun vanhempainillassa huoltaja kyseenalaisti koulun rangaistuskäytäntöjä. Tämän isän lapsi häiriköi ja rikkoi monella tavalla koulun sääntöjä. Hän sai tukeeseen vasta kouluun muuttaneen lapsen äidin. Muut vanhemmat vähän pyörittelivät päätään, kun he eivät tunnistanee aiheita. Opettajana oli vaikea vastata syytöksiin kun niihin ei voinut yksilöidysti vastata. Tilaisuudesta saattoi kuulijoille jäädä väärä kuva kun esille tuli vain isän kertomus tapahtuneista.

Myöhemmin keskustelut syytökset esittäneen isän kanssa toteutuivat kahden kesken ja esille tuli myös toinen näkökulma. Käsitukset eivät kuitenkaan kovinkaan paljoa lähentyneet. Vasta kun lapsen ADHD diagnosoitiin, päästiin yhdessä työskentelemään lapsen parhaaksi.”

(Juhani, luokanopettaja, rehtori, tutkija)

”Olen jäämässä äitiyslomalle syksyllä. Sijaisekseni siirtyy samassa koulussa nyt työskentelevä vastavalmistunut, nuori naisopettaja.

Hän on tänä vuonna opettanut luokkia 5-6. Eräs koulumme vanhemmista on lähestynyt rehtoria tiukkasävyisellä kirjeellä, jossa vaaditaan vahvistusta 'huhuun', jonka mukaan 5-6 -luokkien opettajaksi on tulossa 'nuori ja epäpätevä tai vastavalmistunut nainen', joka ei missään tapauksessa voi olla yhtä hyvä kuin entinen opettaja (minä). Tämä vanhempi halusi tietää, miksei vanhemmilta kysytty, kenen he halusivat lastaan opettavan ensi vuonna. Rekrytoinnit tehdään 'vanhemmilta salassa', eikä heillä ole mitään mahdollisuutta vaikuttaa siihen, kuka heidän lastaan opettaa."

(Anonyymi opettaja)

On myös tilanteita, joissa vanhemmat ovat esiintyneet aggressiivisesti opettajaa kohtaan. Vihamielisyys voi ilmetä puheissa tai riitaisana käytöksenä. Pahimmissa tapauksissa lapsen tai nuoren vanhempi käyttäytyy fyysisesti väkivaltaisesti opettajaa kohtaan. Se on onneksi erittäin harvinaista.

"Kirjeessä käytettiin sanoja idioottimainen, älytön, salailun kulttuurista ja uhattiin ottaa lapset pois tällaisesta koulusta."

(Anonyymi opettaja)

"Joidenkin lasten vanhempia olen pelännyt. Olen aistinut, että perheissä on mielenterveysongelmia. Yksi isä alkoi sellaisen ivallisen jankkauksen päiväkodin asioista, jankkasi ja jankkasi. Ihan näki, miten viha kasvoi hänen silmissään. Olin todella peloissani silloin."

(Maaria, lastentarhanopettaja)

"Läksyt ovat pojalle välttämätön paha, ja ilmeisesti vanhemmilla ei aina ole kanttia vaatia niiden tekemistä. Onpa isä käynyt koululla huutamassa, myös ulkopuolisille, että ope antaa liikaa läksyä. Kun tapausta selviteltiin asiallisella keskustelulla, tuli ilmi, että heillä oli ollut kiire illalla muualle, jolloin tehtävät, joita koulussa ei ollut viitsitty tehdä ja ne pitikin tehdä kotona, olivat olleet vanhemmille liikaa."

(Anonyymi opettaja)

Jos vuorovaikutustilanteesta vanhempien kanssa on tullut konflikti, on tärkeää, että tilannetta ei jätetä tulehtuneeksi, vaan siihen palataan. Joskus tähän tarvitaan muiden kollegoiden, rehtorin tai muun henkilökunnan tukea. Joskus taas riittää, että molemmat tahot pohtivat asiaa itsekseen. Myös opettajan pitää reflektoida omaa toimintaansa ja myöntää, jos hän on toiminut äkkipikaisesti tai asiattomasti.

”Olen minä kerran lyönyt puhelimen vanhemman korvaankin todeten: ’Koska sinun kanssasi ei voi asiallisesti keskustella, lopetan puhelun nyt. Hyvää päivänjatkoa!’ Seuraava kohtaaminen olikin jo hyvin asiallinen.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Kaikki tekevät joskus virheitä ja opettajankin on hyvä oppia ne myöntämään. Kannattaa korostaa vanhemmille, että asioihin voi aina palata. Koululle tai päiväkotiin voi soittaa ja uusi tapaaminen voidaan järjestää.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”On ollut tilanteita vanhempien kanssa, jolloin on jäänyt miettimään ymmärsimmekö toisiamme samalla tavoin. Näihin tilanteisiin on kasvattajana kuitenkin ollut helppo palata seuraavalla kerralla vanhemman nähdessäni.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

Vanhemmat käyvät koulua lastensa puolesta

Joskus vanhemmat eivät malta antaa lapsensa itse tehdä omia virheitään, vaan he ikään kuin käyvät koulua lapsen puolesta. Taustalla on ylihuolehtimista tai pakonomainen tarve menestyä. Lapsi jää välikappaleeksi vanhempien ylihuolehtimisen ja vaatimusten sekä opettajan välille. Tällaisissa tilanteissa lapsi ei voi tietää, kuka ohjeistaa viime kädessä kouluasiat. Pääperiaatteena tulisi olla, että vastuu opetuksesta ja koulun antamista ohjeista on opettajalla, kun taas muun kasvatuksen vastuu on vanhemmilla.

”Aloitin aikanaan kolmannen luokan opettajana, kun erään oppilaan äiti tuli minua tapaamaan. Käteen hän antoi nipun papereita ja ilmoitti, että hänellä on itsellään ollut lukihäiriö johon hän ei ole saanut apua, joten hänen lapsensa ei tule joutumaan samaan tilanteeseen. Koulupäivän päätyttyä äiti kävi lastensa kanssa läksyt läpi. Opiskeli matematiikka, äidinkieltä, kirjoitti ja luki ahkerasti tuntiolkulla. Opettajalta hän vaati lisämateriaalia. Laskut oli kirjasta laskettu usein jo etukäteen. Opettajan on vaikea kantaa pedagoginen vastuu tällaisessa tapauksessa, jossa vanhemmat vispaavat välissä. Oppilas ei harrastanut mitään, ei viettänyt aikaa ulkona kavereiden tai vanhempien kanssa, hän vain kävi koulua ja opiskeli.”

(Anonyymi opettaja)

”Jos vanhemmat ovat riippuvaisia lapsen koulumenestyksestä, niin lapsi kärsii. Ylihuolehtivat vanhemmat voivat sanoa ajattelevansa lapsen parasta, kun tutkivat kaikki ja määräävät, milloin tehdään mitä läksyjä ja milloin luetaan kokeeseen. Tässä lapsella ei ole tilaa kasvaa ja kehittyä.”

(Reetta, aineenopettaja)

Se, että vanhemmat puuttuvat kouluasioihin, heijastuu usein myös lapsen käytökseen. Luottamus- ja auktoriteettisuhde lapsen ja opettajan välillä muuttuu, jos sääntöjä ja ohjeita tulkitsee ristiriitaisesti kolmaskin osapuoli eli vanhemmat.

”Vanhempien epäluottamus opettajan tekemiseen vaikuttaa herkästi myös oppilaan ja opettajan väleihin.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Opetan ekaluokkalaista poikaa, joka on perheen ainoa poika useamman tytön joukossa. Poika määrää perheessään marssijärjestyksen, ja kapinoi koulussa isossa luokassa, kun ei voikaan määrätä, mitä tehdään tai mitä huvittaisi tehdä.”

(Anonyymi opettaja)

Jos kotona on kritisoitu opettajan toimia, opettaja saattaa kuulla seuraavaksi samat kritiikin sanat oppilaalta. Lapsi saattaa myös oppia toimintamallin, jossa hän saa aina, kaikissa tilanteissa tuen vanhemmiltaan. Tällöin vanhempien säännöt menevät koulun sääntöjen edelle. On ongelmallista, jos lapsi ei opi kantamaan vastuuta omasta huonosta käytöksestään, kun hän saa aina vanhempiensa taustatuen. On asioita, jotka lasten tulisi oppia selvittämään ilman vanhempien läsnäoloa ja tukea.

”Mielestäni on hienoa, että vanhemmat ovat oman lapsensa ’puolella’. Ajoittain tällainen on kuitenkin aiheuttanut ongelmien jatkumista, kun kotona ei uskota esimerkiksi sitä, että nuori käyttäytyy asiattomasti oppitunneilla.”

(Anonyymi opettaja)

”Välillä tuntuu, että oppilaat ovat todella tietoisia oikeuksistaan ja unohtavat maalaisjärjen. Varmaan osittain kotoa opittua. Jos erehdytään sanomaan jollekin, joka istuu juuri sillä hetkellä hiljaa, että ole hiljaa. Niin hirveä selitys ja saivartelua, eikä älyä olla hiljaa jo nyt. Oppilaiden asenteista näkee aika hyvin millaista köyhtä vanhemmat ovat syöttäneet vuosikausia jälkikasvulleen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Tulee väkisin vähän pompottamisen olo, vaikka vanhemmat varmaankin vain ylireagoivat ja suojelevat lastaan vähän liikaakin. Oppivatkokohan perheen lapset koskaan, mitä on normaali kina ja riita, vai saavatko he koulukiusatun leiman vanhemmiltansa.”

(Anonyymi opettaja)

Joskus vanhemmat toimivat liian oma-aloitteisesti opettajan tietämättä ja järjestelivät asioita esimerkiksi muiden viranomaisten kanssa koulun tai opettajan tietämättä. Monissa tilanteissa koulussa olisi voitu vaikuttaa asioihin nopeammin ja sujuvammin, jos vanhemmat olisivat keskustelleet asioista etukäteen opettajan kanssa. Opettajan kannalta on loukkaavaa, kun hän kuulee oppilaan vanhempien ottaneen yhteyttä muihin tahoihin selkänsä takana.

”Paikkakunnallamme on talvella talviset olosuhteet. Tämä oli uutta vieraalta paikkakunnalta muuttaneelle uudelle oppilaalle. Eräänä talvipäivänä opetustoimesta soitettiin ja kerrottiin tämän oppilaan huoltajan valittaneen kun lasten pitää olla kovalla pakkasella välitunnilla ulkona. Heidän lapsella oli astma, joka paheni pakkasessa.

Harmitti, että huoltaja ei ollut ensin suoraan ottanut asiassa yhteyttä opettajaan. Koulun välituntikäytäntöä ei muutettu, mutta tälle lapselle tarjottiin mahdollisuutta olla välitunnit sisällä. Pakkaspäivinä hän kuitenkin juoksi ulkona muiden lasten kanssa pulkkamaässä vaikka olisi voinut olla sisällä.”

(Juhani, luokanopettaja, rehtori, tutkija)

”Toisinaan äiti soitteli kuraattorille ja kertoi olevansa huolissaan lapsensa opetuksesta. Tuntui ikävältä, kun kuraattori otti yhteyttä ja kyseli minulta, että mikähän tämän oppilaan tilanne mahtaa olla...”

(Anonyymi opettaja)

”Vanhempien ylihuolehtivaisuus tuli esiin kun oppilas aloitti toisen vieraan kielen opiskelun. Koska omalla koululla ei kieltä tarjottu, oli oppilaiden siirryttävä linja-autolla kahdesti viikossa toiselle koululle. Linja-auton aikataulut tutkittiin tarkkaan, koska siirtymäajat olivat lyhyet. Kouluavustaja kulki oppilaan kanssa reitin yhdessä muutaman kerran.

Eräänä päivänä opetustoimesta soitettiin jälleen ja kerrottiin huoltajan vaatineen oppilaalle taksikuljetusta. Äiti oli kuulemma kuljettanut lasta koko syksyn, koska linja-autolla kulkeminen oli epävarmaa. Harmitti koska koti ei ollut ensin ottanut asiassa yhteyttä opettajaan. Kielen opetuksen aloitusaikaa pystyttiin toisella koululla muutamaa niin, että sinne ennätti meidän koululta paremmin linja-autolla. Pian kuitenkin kuulin, että äiti oli jatkanut lapsen kuljetuksia. Onnellinen loppu asialle tuli, kun koulukuljetuksen reitti muuttui keväällä ja tämän oppilaan kulkeminen kielenopetukseen saatettiin nivoa koulukuljetukseen ilman lisäkustannuksia.”

(Juhani, luokanopettaja, rehtori, tutkija)

Vain minun lastani varten

Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja vanhemmilleen tärkein. On ymmärrettävää ja tarpeellistakin, että vanhemmat haluavat lapselleen parasta. Aina ”paras” ei kuitenkaan voi päiväkodissa ja koulussa tarkoittaa sitä, että lapsi saisi eniten kaikkea: huomiota, aikaa ja panostusta.

”Vanhemmat kuitenkin ovat liikkeellä ainutkertaisten lastensa vanhempina, mikä oikeuttaa heidän huolensa ja tunteensa.”

(Anonyymi opettaja)

”Vanhemmille heidän lapsensa on tärkein – ja hyvä niin. Toki jotkut vanhemmat ampuvat tässäkin asiassa pahasti yli. Mutta usein tällaiset vanhemmat tunnetaan jo entuudestaan, ja juttelu kollegojen kanssa voi antaa keinoja käsitellä henkilöä tai ainakin huojennusta omalle mielelle.”

(Milja, aineenopettaja)

Päiväkodissa kasvattajat joutuvat painiskelemaan lasten erilaisten tarpeiden ja oman ajankäyttönsä kanssa. Osa lapsista tarvitsee vielä paljon apua syömisessä, pukemisessa, vessakäynneissä ja muussakin toiminnassa. Toisilla lapsilla on näissä asioissa paremmin valmiuksia ja taitoja, mutta hekin kaipaavat syliä, lohdutusta, huomiota ja kannustusta. Lapsen tarpeista pitää voida keskustella, mutta olisi hyvä, jos vanhemmat ymmärtäisivät hoitajien ja lastentarhanopettajien ajan ja toimintamahdollisuuksien rajallisuuden.

”Sitten on taas niitäkin vanhempia jotka tuntuvat ajattelevan että työntekijä päiväkodissa on vain HEIDÄN lastaan varten. Näinpä esimerkiksi aamutilanteet ovat monesti vaikeita kun yrittää ja haluaa huomioida kaikki tulevat lapset ja jakaa siinä vielä aamiaista jo paikalla oleville lapsille. Ja juuri silloin tulee paikalle vanhempi, joka haluaa että juuri hänen melkein kouluikäisen lapsensa on saatava työntekijän syli juuri sillä hetkellä. Silloin koen työssäni riittämättömyyttä. Ja harmia siitä, että tilanne toistuu liki päivittäin. Jos tämä

vanhempi vähänkään kokee että jäi tänä aamuna vähälle huomiolle lapsensa kanssa tullessaan, siitä asiasta tulee kyllä jollekin muulle työntekijälle palautetta.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

Joskus vanhemmat tuntuvat unohtaneen, että päiväkotiryhmässä ja koululuokassa on heidän oman lapsensa lisäksi kymmeniä muita lapsia, joilla kullakin on omat tarpeensa. Opettaja yrittää olla tasapuolisesti läsnä kaikille. Resurssien väheneminen on lisäksi pahentanut asiaa, kun esimerkiksi sijaisia ei saada palkattua riittävästi.

”Vanhemmilla tuntuu toisinaan unohtuvan, että siellä luokassa saat-
taa parhaimmillaan, tai pahimmillaan, häärätä päälle 30 muuta lasta
ja jos opettaja ottaa kaikkien vanhempien toiveet huomioon, nor-
maalista koulunpidosta ei tule mitään. Sikäli mikäli siitä näin sääs-
töjen kurimuksessa tulee muutenkaan.”

(Anonyymi opettaja)

”Tasapainottelua tämä kaikki on, kun kyseessä on yhteistyö kodin
kanssa. Minulla on luokassani yli 20 oppilasta, joista jokainen on
omille vanhemmilleen se tärkein. Jotenkin pitää osata ottaa huo-
mioon ne yli 20 persoonaa sekä heidän vanhempansa.”

(Anonyymi opettaja)

Se, että erilaisia oppijoita integroidaan samaan ryhmään, synnyttää
opettajan näkökulmasta sekä etuja että haittoja. Erilaisuuden hyväk-
syminen ja kunnioittaminen, myös oppimisessa, on tärkeä arvo ja
elämäntaito. Kuitenkin käytännön tasolla lahjakkaiden ja enemmän
tukea tarvitsevien oppilaiden samanaikaisopetus on opettajalle haas-
tavaa, varsinkin jos oppilaiden vanhemmilla on monensuuntaisia toi-
veita ja odotuksia lastensa opetuksesta.

”Odotan sekavin tuntein uutta perusopetuslakia, joka tekee mah-
dolliseksi sekä lahjakkaiden lisäopetuksen että yhä useampien eri-
tyisoppilaiden integroinnin perusopetuksen luokkiin. Alkavatko
vanhemmat vaatia yhä enemmän huomiota omasta mielestään

huippulahjakkaiden lapsiensa opetukseen vai ymmärtävätkö he, että luokassa on entistä enemmän lapsia, jotka tarvitsevat lisätukea perusasioidenkin oppimiseen?”

(Maikki, aineenopettaja)

Päiväkodissa ja koulussa toiminnan vastuu on henkilökunnalla

Opettajien ja vanhempien yhteistyön muodoista pitäisi sopia yhteisesti kouluissa ja päiväkodeissa. Yhteiset pelisäännöt auttavat opettajaa hankalissa tilanteissa ja tällöin hän myös tietää, milloin on syytä pyytää tukea rehtorilta ja muilta kollegoilta. Myös kotien suuntaan olisi hyvä puhua avoimesti näistä pelisäännöistä ja vuorovaikutuksen tavoista. Rajoja määrittäessä on hyvä olla jämäkkä mutta ystävällinen. Jos vanhemmat alkavat ohjata asioiden kulkua, opettajan on otettava tilanne haltuunsa.

”Vanhemmat eivät voi varsinaisesti määrittää päivähoidon arkea. Heidät voisi hyvin pyytää tutustumaan tavalliseen arkeen päiväkodissa. Myös vanhempainilloissa kannattaa olla teema ja illan kulku täytyy olla henkilökunnan vastuulla.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Se, että vanhemmat huolestuvat jokaisesta yksittäisestä asiasta kuuloistaa erikoiselle. Ikään kuin vanhemmat eivät olisi ymmärtäneet, että koulun yksi tarkoitus on itsenäistää heidän lastaan. Ehkäpä tämän yhden perustavoitteen muistuttaminen voisi auttaa myös tämänkaltaisia vanhempia kasvamaan omassa tehtävässään.”

(Susanna, aineenopettaja)

Opettajilla ja kasvattajilla on ennen kaikkea pedagoginen vastuu. Asiat, jotka liittyvät opetukseen, oppimiseen, arviointiin ja koulun käytänteisiin, ovat opettajien ja koulun vastuulla.

”On ikävää ja raskastakin, jos vanhemmat eivät tunnu luottavan opettajan toimintaan ja ammattitaitoon, vaan kyselevät alvariinsa retkijärjestelyistä ja muista vastaavista. Se on mielestäni kuitenkin parempi kuin opetukseen puuttuminen ja opettajan pedagogisen pätevyyden kyseenalaistaminen. Myös oppilaan vaikeuksien arvioiminen täytyisi jättää ammattilaisten arvioitavaksi.”

(Anonyymi opettaja)

”Opettaja on asiantuntija opetukseen liittyvissä asioissa ja niissä vanhemmilla ei pitäisi olla nokan koputtamista. Ei opettajakaan mene vanhempia neuvomaan heidän työpaikalleen. En tiedä, miten suhtautuisin, jos joku luokkani vanhemmista alkaisi puuttua esimerkiksi opetuksen sisältöön. En varmaankaan olisi kovin ilahtunut.”

(Anonyymi opettaja)

Yhteistyötä helpottaa, jos vuorovaikutuksessa on molemminpuolinen luottamus. Usein vanhempia rauhoittaa, kun he huomaavat opettajan asiantuntemuksen ja jämäkän otteen. Tästä syntyy tunne, että asiat ovat kunnossa ja minunkin lapseni hoito ja opetus sujuvat. Pedagogisten asioiden, esimerkiksi opetussuunnitelman, esitleminen on olennaista, sillä näin vanhemmat näkevät, mihin opettajan pedagogiset ratkaisut perustuvat.

”Opettaja voi painottaa, että vanhemmat voivat luottaa opettajaan: opettaja on opettamisen ammattilainen ja viestittää vanhemmille, jos oppilaan koulunkäynnissä ilmenee ongelmia.

Vanhempien kanssa on hyvä käydä läpi myös tulevan lukuvuoden keskeiset oppimistavoitteet, jotta vanhemmat tietävät minkälaisia tietoja ja taitoja lapset vuoden aikana opiskelevat.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Kerran törmäsin vanhempaan, joka ohjeisti minua työssäni erittäin suoraan. Tämä tilanne helpotti, kun kerroin hänelle jämäkästi linjauksistani ja niistä keinoista, joilla vanhempi voi ehdotuksiaan saada toteutukseen. Jämäkkyydellä ja rajojen vetämisellä sain tilanteen hallintaan.”

(Susanna, aineenopettaja)

Opettaja voi myös ohjata ja kanavoida vanhempien aktiivisuutta niin etteivät vanhemmat koe tulevansa torjutuksi. On hyvä, että opettaja osaa ottaa vastaan vanhempien apua sellaisten ylimääräisten aktiiviteettien organisoinnissa, jotka eivät muutoin onnistuisi esimerkiksi resurssien puutteen vuoksi. Vanhemmat voivat organisoida toimintaa myös vanhempainryhmissä. Olennaista on, että vanhempien aktiivisuus ei siirry opettajan reviirille, eli pedagogisessa työssä opettajan tulee voida olla vastuussa. Oheistoiminnassa sen sijaan vanhempien apu on monesti erittäin tervetullutta.

”Jos vanhemmat ovat kovin aktiivisia ja vaativiakin, voi heidät kutsua kouluun järjestämään ideoimaansa toimintaa koulupäivän aikana. Tämä yleensä rauhoittaa innokkaimmat. Koska kysymys on usein resursseista, niin vanhemmat voivat hyvin tarjota aikuisresursssia näin. Ja jos heidän onnistuu tulla keskellä koulupäivää pitämään vaikka työpajaa, niin sehän on mitä mainiota yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Samalla heille ehkä valkenee koulun arki ja rajalliset mahdollisuudet tiettyihin toimintoihin.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Ehdotuksia ei aina kuitenkaan kannata suoralta kädeltä torjua, voi niissä jossain olla ideaakin päivähoidon arkeen. Aktivistiporukalle kannattaa ilmaista arvostuksensa, hienoa että olette näin kiinnostuneita lastenne päivähoidosta. Vanhempien aktiivisuuden voisi kanavoida esimerkiksi vanhempaintoimikunnan perustamiseen ja sitä kautta erilaisten tempausten järjestämiseen.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Vanhempien kanssa on tärkeää keskustella heidän roolistaan lasten koulunkäynnin tukemisessa. Opettajan kannattaa kertoa konkreettisesti, minkälaista tukea hän vanhemmilta odottaa – usein vanhemmat odottavat ja toivovat tätä. Samalla on tärkeää, että vanhemmat ja päiväkodin henkilökunta suunnittelevat yhdessä, mihin vanhempaintoimintaa suunnataan. Toimintakauden alkaessa on hyvä istua yhdessä alas, käydä läpi tulevan vuoden tavoitteita ja miettiä, miten vanhemmat voivat olla omalla toiminnallaan niitä tukemassa.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

***Ammattiopettajan näkökulma:
Äiti säättää opiskelijan puolesta***

”Opetan ammatillisessa oppilaitoksessa. Vanhempainpäivänä syyskuun alussa erään opiskelijan äiti halusi keskustella isän ja oppilaitoksessa opiskelevan tyttärensä läsnä ollessa. Äiti selvitti juurta jaksain tyttären fyysistä sairautta, joka tulisi ilmenemään mahdollisesti poissaoloina. Todellisuudessa kyse ei ollut fyysisestä sairaudesta, vaan tytöllä esiintyi unettomuutta, jännittämistä ja arkuutta ryhmässä. Poissaoloja ja myöhästymisiä alkoi olla jo syyskuussa. Runsaat poissaolot näkyivät arvioinnissa.

Kun kyselin poissaoloista opiskelijan omassa sähköposti-osoitteessa, äiti vastasi opiskelijan tunnukset tietäen välillä todella kipakoin sähköpostein. Opiskelija kertoi kaikista koulun asioista kotona. Äiti lähetti minulle viestejä, että ’olit sanonut niin ja niin’ ja ’mitä te siellä oikein tappelette’. Opiskelija täytti 18 vuotta, mutta tiesin että äiti pääsee lukemaan hänen sähköpostit ja hän myös vastaa minulle niihin. Vastasin äidiltä saamiini viesteihin siten, että osoitin ne opiskelijalle tyyliin: ’keskustellaan asiasta henkilökohtaisesti täällä koululla, kun nähdään’! Keskustelimme poissaoloista ja ehdotin jo opintojen lopettamistakin. Opiskelija halusi kuitenkin jatkaa.

Äiti siis salasi opiskelijan todellisen sairauden ja ahdistui itse, kun viestitin ja kyselin selvittämättömistä poissaoloista. Sitten hän purki tätä ahdistustaan minuun. Tyttären välit äitiin olivat jotenkin epätodellisen tiiviit, tunnillakin opiskelija tekstaili äidilleen, vaikka kännykän käyttö oli kielletty. Viimeisin viesti tuli opiskelijalta itseltään samanlaisin tiukoin sanamuodoin kuin äidiltään. Olen tallettanut jokaisen saamani viestin omaan kansioon mahdollisten jatkoselvitysten ja oman oikeusturvani takia.”

***Luokanopettajan näkökulma:
Kun yhteistä säveltä ei löydy***

”Markku oli kuudennella luokalla, kun hän alkoi käyttäytymisellään häiriköidä koulussa. Häiriköinti oli aluksi tavallista kun nuori koettelee aikuisen auktoriteettia. Markku rikkoi koulun järjestyssääntöjä, joiden johdosta olin kotiin yhteydessä. Aluksi viestit Markun häiriköinnistä otettiin pahoitellen vastaan ja vanhemmat lupasivat puhutella poikaa.

Markun häiriökäyttäytyminen koulussa jatkui ja teot muutuivat röyhkeämmiksi. Kotiin viestin säännöllisesti Markun toimista ja samalla huomasin kodin asennoitumisen muuttuvan. Alun yhteistyöhaluisuudesta kodin asenne muuttui Markun häiriökäyttäytymistä kyseenalaistavaksi ja lopulta minun toimintaa arvostelevaksi. Isä puolusti Markun käyttäytymistä sillä, että tekihän Pekkakin saman rikkeen. Kodin mielestä minä olin ottanut lapsen silmätikuksi ja toimin häntä kohtaan epäoikeudenmukaisesti. Sain kuulla kuinka minua oli mustamaalattu muille vanhemmille. Isän puolustava asenne näkyi Markun toimissa koulussa. Markun toiminta sai yhä rajumpia piirteitä; näpistelyä, tulella leikkimistä, linkkuveitsellä uhkailua.

Koulussa oli nähtävissä, että Markku on tuuliajolla. Kasvatusyhteistyötä olin kodille tarjonnut, mutta olinkin joutunut itse syytetyksi. Eräänä lauantai-iltana isä soitti minulle itkien: ’Mitä minun pitää tehdä, kun Markku ei tottele ja on karannut kottoa?’ Mieleni teki muistuttaa isälle miten olin huolestumiseni Markusta hänelle jo aikoinaan kertonut. Yritin kuitenkin rakentavasti hoitaa loppukevään kodin kanssa Markun asiaa, mutta ratkaiseva virhe kasvatusyhteistyölle oli jo tapahtunut.”

POHDITTAVAA

1. Oletko kohdannut liian aktiivisia vanhempia? Miten liiallinen aktiivisuus ilmenee?
2. Millaisiin asioihin vanhemmat ovat puuttuneet ja mistä he ovat kritisoineet opettajaa tai koulua?
3. Onko vanhempien käytös ollut asiatonta? Oletko kohdannut aggressiivista käytöstä?
4. Missä kulkee mielestäsi raja, jota vanhempien aktiivisuuden ja asioihin puuttumisen ei pitäisi ylittää? Kerro konkreettisia esimerkkejä hyvästä aktiivisuudesta ja liiallisesta aktiivisuudesta.
5. Ovatko vanhempien vaatimukset lisääntyneet päiväkotia tai koulua kohtaan? Mistä tämä voi johtua?
6. Millaisia yhteisiä pelisääntöjä koulussa ja päiväkodissa voidaan sopia liian aktiivisten tai asioihin liiaksi puuttuvien vanhempien varalle?

Välinpitämättömät ja vetäytyvät vanhemmat

”En saa yhteyttä oppilaani vanhempiin”

Osalle vanhemmista on ihan sama mitä koulussa tehdään. He eivät ole yhtään kiinnostuneita lastensa kouluasioista tai suorastaan laiminlyövät ne. Poissaolojen seuraamista ja kuittaamista pitäisin ehdottomana miniminä, mitä vanhempien pitäisi tehdä. Mutta siinäkin asiassa jotkut vanhemmat väistävät vastuunsa, eivätkä välitä. Lapset saavat tehdä mitä tahansa, lintsata tai jättää kotitehtävät tekemättä, mutta vanhemmat eivät puutu asiaan mitenkään.

Mervi, aineenopettaja

Didou on kolmasluokkalainen oppilaani. Hän on asunut koko ikänsä Suomessa. Vanhemmat muuttivat tänne kymmenkunta vuotta sitten. Didou puhuu erinomaista suomea ja on täysillä mukana luokassamme.

Hankaluutenani on, että ne asiat, joissa tarvittaisiin vanhempien yhteistyötä, eivät toimi. Esimerkiksi kun tarvittaisiin kumisaappaat metsäretkelle, viesti ei ole mennyt perille eikä Didoulla ole varusteita mukana. Äidinkielen projektissa olisi pitänyt

tehdä perheenjäsenten haastatteluita, mutta siinäkin tapahtui informaatiokatko. Didoulle tämä on kurjaa, sillä hän olisi innokas koululainen, mutta ei pysty tekemään aina samoja asioita kuin muut.

Vanhempainkeskusteluihin sain yhden kerran Didoun isän. Hän oli oikein ystävällinen, mutta en tiedä miten paljon hän lopulta ymmärsi keskustelustamme. Sähköistä viestintää en ole saanut onnistumaan heidän kanssaan. Lähetän heidän perheelleen erikseen paperikirjeitä, mutta en tiedä miten hyvin ne menevät perille.

En oikein tiedä miten kannattaisi toimia, enhän minä Didoun kotiinkaan voi mennä. Jos vanhemmat eivät halua tai osaa pitää yhteyksiä, mitä opettaja voi tehdä?

Maija-Riitta, luokanopettaja

Osa perheistä jää tavoittamatta

Vanhempien osallistumisessa ja aktiivisuudessa on kaksi ääripäätä. Yhtäällä ovat yliaktiiviset ja liikaakin asioihin puuttuvat vanhemmat. Toisaalla ovat sitten ne vanhemmat, jotka eivät osallistu lainkaan kodin ja koulun yhteistyöhön ja joita on vaikea tavoittaa. Varmaankin joka luokassa ja lapsiryhmässä on näitä ääripäiden vanhempia, vaikka enemmistö on toki jotakin tältä väliltä. Liian aktiiviset vanhemmat herättävät todennäköisesti enemmän opettajan huomiota ja ärtyymystäkin, sillä heidän kanssaan asioiden selvittely on tiivistä ja vaatii usein aikaa ja vaivaa. Sen sijaan vetäytyvät vanhemmat jäävät monesti huomiotta. Se, että jotkut perheet eivät osallistu kodin ja koulun yhteistyöhön, huomataan kuitenkin viimeistään silloin, kun asia alkaa aiheuttaa ongelmia oppilaan tai koulun toiminnan kannalta.

Tavallisesti opettaja kaipaava yhteyttä vanhempiin silloin, kun pitää selvittää lapsen poissaoloja tai kun on kyse luokan tai lapsiryhmän

vanhempaintoiminnan järjestämisestä. Minimissään osa vanhemmista hoitaa kodin ja koulun yhteistyön niin, että he kuittaavat pois-
saolot ja lomakkeet, joihin tarvitaan huoltajan nimikirjoitus.

”Omat yhteydenpitoni ovat yleensä poissaolojen selvittelyä. Siinä toivoisin vanhemmilta ja isoilta oppilailta enemmän aktiivisuutta. Järjestyssäännöissä lukee, että vanhempi on velvollinen ilmoittamaan poissaolosta heti tai välittömästi tms. koululle. Näin ei valitettavasti aina ole, vaan koulusta joudutaan soittelemaan kotiin, kun oppilasta ei ole pariin päivään näkynyt koulussa.”

(Anonyymi opettaja)

Perheen huolet, terveysongelmat, vanhempien uupuminen, työkiireet ja häpeä huonosti menevistä asioista ovat kaikki syitä, jotka voivat vaikuttaa vanhempien osallistumisen vähyyteen. Maahanmuuttaja-taustaisissa perheissä myös heikko suomen kielen taito sekä kulttuuriset erot etäännyttävät vanhempia koulusta. Hankalissa tilanteissa monet ongelmat kasaantuvat samoihin perheisiin, mikä monimutkaistaa entisestään yhteistyötä vanhempien kanssa.

”Vanhempien osallistumattomuuden taustalla on monenlaisia syitä, jotka eivät aina näy opettajalle.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Totta on, että jokaisen nuoren kotiin ei saa yhteyttä: viestejä ei joko lueta tai niitä ei ymmärretä.”

(Milla, aineenopettaja)

”Tämä ei välttämättä ole edes kieliongelma. On täysin suomalaisia-kin vanhempia, jotka eivät vaan jaksa välittää lapsen koulunkäynnistä täysillä.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Tämä on varmaan monen opettajan ongelma. Samanlaisia ongelmia esiintyy, vaikka vanhempi olisi edes maahanmuuttajataustainen.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Vanhempien osallistumisen määrä vaihtelee kouluittain ja alueittain. Jossakin määrin osallistumiseen vaikuttaa perheen sosioekonominen asema, joka puolestaan heijastuu kiireeseen, varallisuuteen ja mahdollisiin sosiaalisiin ongelmiin. Yksistään sillä perusteella ei kuitenkaan missään tapauksessa saa tehdä yleistyksiä lasten koulunkäynnistä ja vanhempien kiinnostuksesta ja aktiivisuudesta.

”Kiinnostus on keskimäärin epätavallista alueeni kouluissa. Oman luokan vanhempainilloissa osanotto on hajanaista, ja koulun yleisissä vanhempainilloissa tai esimerkiksi jonkun teeman ympärille järjestetyissä tilaisuuksissa voi vanhempia olla vain kourallinen. Viimeksi teimana oli päihitteet. Kutsut laitettiin koteihin montaa kautta, jopa postitse ja tilaisuudessa oli läsnä usean eri kielen tulkkeja sekä ulkopuolinen asiantuntija, mutta silti osanotto oli vähäinen.”

(Anonyymi opettaja)

Väsyneet ja omissa kriiseissään ponnistelevat vanhemmat

Pienten lasten ja teini-ikäisten nuorten perheissä moni äiti ja isä uupuu. Sen lisäksi, että lastenkasvatus on haastavaa ja vie välillä voimat, vanhemmilla voi olla myös muita uupumusta aiheuttavia syitä. Jos vanhempi kärsii vakavasta masennuksesta ja uupumuksesta, voimavarat ehtyvät. Tällöin kaikki oman selviytymisen ulkopuoliset muut asiat jäävät, vaikka ne olisivat tärkeitäkin.

”On myös tapauksia, joissa vanhempi on suoraan sanonut, että saa viestit, mutta ei jaksakaan lukea niitä, koska oma jaksaminen on niin heikkoa.”

(Milla, aineenopettaja)

”Useasti olen tavannut uupuneita vanhempia, jotka eivät enää jaksaa. Näissä tilanteissa vanhemmilta vaatiminen tuntuu vaikealta. Toisaalta väsyneet vanhemmat ovat usein taipuvaisempia myöntämään, että he tarvitsevat apua.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Yhden ääripään muodostavat vanhemmat, jotka eivät jaksu huolehtia lapsistaan: tukea läksyjen tekemiseen ei saa vaikka kuinka olla yhteydessä ja yritetään palaveerata. Toivoisi, että löytyy ’kyllin hyviä’ vanhempia, jotka tukevat sekä omaa lastaan että koulua lapsuuden tärkeinä kasvuvuosina.”

(Maikki, aineenopettaja)

Opettajasta voi tuntua, että hankalassa perhetilanteessa vanhempia ei viitsi vaivata kouluasioilla. Keskustelu saattaa siirtyä enemmän perheen tilanteeseen kuin oppilaan ja koulun asioihin. Opettajasta saattaa tuntua, että vanhemmat tukeutuvat häneen liikaakin. Opettaja ei ole ensisijaisesti sosiaali- ja terveysalan asiantuntija, mutta hän voi toki ohjata perhettä hakemaan apua.

”On ollut surullista huomata, että useat vanhemmat ovat oman jaksamisensa kanssa äärirajoilla. Jos kotona on meneillään avioero, riidat ovat jatkuneet vuosia, huoltajuuskiistat juuri tulossa, niin ei ole ihme, että puhelimessa tuntee välillä olevansa sosiaalityöntekijä, ei aineenopettaja. Kodin tilanne luonnollisestikin osaltaan vaikuttaa nuoreen ja on mahdollisesti myös koulunkäyntiongelmien syynä. Täten asioiden ratkaisut eivät ole yksinkertaisia. Välillä onkin pakko ajatella ensisijaisesti vanhempien jaksamista ja esimerkiksi jättää soittamatta pienemmistä nuoren koulunkäyntiin liittyvistä ongelmista.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajan oman jaksamisen kannalta on tärkeää, että hän voi pyytellä omassa opettajan roolissaan eikä hänen tarvitse kyetä ratkaisemaan perheiden kaikkia ongelmia. Kotiasioissa vastuu on kodeilla. Jos kodeissa on uupumusta, auttamisvastuu siirtyy sosiaali- ja terveystoimelle, ei yksittäisen opettajan harteille. Opettaja on kuitenkin tärkeässä roolissa siinä mielessä, että hän pystyy huomaamaan varsin hyvin muutokset lasten ja nuorten käytöksessä ja tekemään sitä kautta havaintoja myös perheiden hyvinvoinnista.

”Mielestäni niiden vanhempien joukko myös kasvaa koko ajan, jotka odottavat koulun ratkaisevan sellaisia asioita ja ongelmia, jotka pääasiassa kuuluvat kotiin ja perheelle. Pidän koulun ja kodin yhteistyötä erittäin tärkeänä, mutta tässä kaikessa piilee myös vaara vastuun siirtymiselle liiaksi koululle. Itse haluan säilyttää asialliset, aiheessa pysyvät ja riittävän etäiset/läheiset välit koteihin. Tietenkin opettajan tulee olla herkkä havainnoimaan lapsen todellista vointia ja tarvittaessa olla riittävän rohkea tarttumaan tilanteeseen, jos se on lapsen kasvun ja kehityksen kannalta merkityksellistä.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Kaiken huippu oli kerran, kun vanhempi ehdotti, että minä ryhmänohjaajana saisin huolehtia siitä, että hänen lapsensa lähtisi aamulla kouluun - siis kävisin ilmeisesti aamulla asian tarkistamassa, kun hän ei itse siihen kykene...Siis täyttä palvelua meiltä opettajilta odotetaan.”

(Anonyymi opettaja)

Välinpitämättömät vanhemmat

On eri asia, jos vanhemmat eivät pidä yhteyttä oman uupumuksensa ja perheessä olevien vaikeuksien takia kuin jos osallistumattomuus johtuu enemmän asenteista ja välinpitämättömyydestä. Opettajan työn kannalta välinpitämättömyys tuntuu hyvin turhauttavalta. Se on myös erittäin epäoikeudenmukaista lasta kohtaan.

”Toisille on melkein samantekevää mitä lapsi touhuaa päivän aikana. Kun heille yrittää kertoa päivän kuulumisia, tulee välillä olo, että eikö tämä vanhempi halua kuulla mitä hänen lapselleen kuuluu, saati arvostaako tämä vanhempi tätä työtä mitä me täällä päiväkodissa teemme.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

”Toiset vanhemmat tuntuvat olevan puolestaan yhteydenottojen ulottumattomissa. Olen tuntiopettajan ominaisuudessa vierestä seu-

rannut, kuinka luokanvalvojat käyttävät lukuisia ja lukuisia työtunteja tiettyjen oppilaidensa asioiden selvittelyyn. Osa vanhemmista hädintuskin viitsii näihin yhteydenottoihin vastata vaikka opettajat näkevät käsittämättömän paljon vaivaa heidän lastensa eteen.”

(Hanna-Kaisa, aineenopettaja)

Jotkut vanhemmat ajattelevat, että ei ole heidän asiansa hoitaa kouluun liittyviä asioita ja että koulu on lapsen vastuulla. Parhaimmassa tapauksessa toki onkin niin, että lapsi hoitaa itsenäisesti omat koti-tehtävänsä ja pakkaa tavaransa mukaan. On kuitenkin monia asioita, joissa tarvitaan vanhempien tukea ja huoltajuutta.

Osa vanhemmista saattaa ärsyntyä, kun koulusta tulee pyyntö huoltajalle ottaa kantaa johonkin lapsen koulunkäyntiin liittyvään asiaan tai osallistua koulun toimintaan. Taustalla on ajatus, että koulu häiritsee heidän muuta elämäänsä.

”Muutama äiti on todennut minullekin, että eivät he jaksa välittää lapsen läksyistä, lapsen hommahan se on selviytyä koulusta.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Istuin keskustelussa isän ja pojan kanssa. Poika oli tunneilla levoton, touhusi omiaan, vei muiden oppilaiden huomion ja häiritsi opetusta. Kerroin isälle tilanteen ja kuvasin oppitunteja ja pojan käyttäytymistä. Isän vastaus oli seuraavanlainen: ’Minä teen raskasta työtä enkä halua, että pojan koulunkäynti häiritsee meidän perheemme elämää’. Sanopa siihen sitten opettajana jotakin... Kyllä opettaja on aika neuvoton, jos vanhempien asenne ja suhtautumistapa on edellä mainitun kaltainen.”

(Anonyymi opettaja)

Lukiassa opiskelijat voivat päättää monista koulunkäyntiin liittyvistä asioista itse. He tekevät melko itsenäisesti kurssivalintojaan ja suunnittelevat lukujärjestyksiään. Kuitenkin myös lukiolaisten poissaolot kuuluvat vanhempien selvitettäväksi. Jotkut vanhemmat saattavat ajatella lapsensa vanhemmiksi ja kypsemmiksi kuin nämä todellisuudessa ovat. Lapselle annetaan liikaakin itsenäistä päätäntävaltaa,

eivätkä vanhemmat osallistu enää koulun tilaisuuksiin. Vanhemmat saattavat myös ajatella, että on enemmän opettajien asia motivoida lukiolaisia opiskeluun kuin vanhempien.

”Yleensä taustalla on jotakin negatiivista: opiskelijalla on selvittämättömiä poissaoloja, hylättyjä kurssisuorituksia tai kesken jääneitä kursseja. Vanhemmat suhtautuvat yhteydenottoihin asiallisesti mutta toisinaan yllättävän välinpitämättömästi, ikään kuin asia ei heitä edes koskisi, vaikka opiskelija olisi alle 18-vuotias. He tuntuivat odottavan, että me opettajat saisimme heidän lapsensa käymään koulussa säännöllisesti ja suorittamaan kurssinsa kunnolla; motivoitumaan koulunkäyntiin.”

(Anonyymi opettaja)

”Yksi ongelmaryhmä on vanhemmat, jotka kokevat lapsensa tai nuorensa vanhemmaksi kuin tämä todella onkaan. He saattavat antaa lapselle vapauksia, jotka eivät hänen ikäiselleen kuulu. Tämä puolestaan heijastuu monesti koulutyöhön. Ongelmiin herätään mahdollisesti vasta sitten, kun tilanne on jo varsin huonossa jamassa. Esimerkiksi tietokoneella pelailun takia lapsen unirytmii on häiriintynyt niin pahasti, ettei hän käy aamupäivisin koulussa. Lapsi jää nopeasti useasta aineesta jälkeen ja puutteellisten tietojen ajan tasalle saaminen on haaste erityisesti kasautuvaan tietoon perustuvissa aineissa kuten matematiikassa.”

(Susanna, aineenopettaja)

Hankalimmillaan tilanne on, jos vanhemmat yrittävät pakoilla opettajaa ja lastensa kouluasioiden hoitamista. Vanhempi saattaa valehdella opettajalle ja pettää lupauksiaan. Ongelmallisinta tämä on tietysti oppilaan kannalta, jonka asioita olisi tarkoitus ratkoa.

”Pahin tilanne on, kun vanhemmat eivät reagoi mihinkään. Kerran minun valvontaluokan oppilaalla oli huoltaja, joka ei lukenut sähköpostia ja kun yritti soittaa, niin aina tuli viesti ’puhelinnumeroon ei juuri nyt saada yhteyttä’. Myöskään kotiin lähetettyjä paperivieste-

jä ei juuri lähettämisen jälkeen näkynyt. Joskus tavoitin huoltajan, kun soitin vieraasta kännykästä ja numerosta. Silloin hän oli ääretömän ystävällinen – mutta jäi usein kiinni valheesta. Sovittuihin tapaamisiin hän joskus tuli, mutta yhtä usein perui tai jätti muuten vain tulematta.”

(Milja, aineenopettaja)

Kielitaidon puute ja kulttuuriset erot synnyttävät tietokatkoja

Maahanmuuttajataustaisissa perheissä kotikielenä on yleensä jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Kun lapset kuitenkin käyvät koulua kotimaisilla kielillä, kouluun ja muutoinkin yhteiskuntaan liittyvät asiat voivat jäädä vanhemmille osittain vieraiksi. Monikulttuurisuuteen ja interkulttuurisuuteen liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että kielen omaksuminen olisi paras keino integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan.

”Maahanmuuttajataustaisten vanhempien ja koulun välisessä yhteistyössä on haasteita, jotka liittyvät usein kieleen tai erilaiseen kulttuuritaustaan. Yhteisen kielen puuttuminen hankaloittaa vanhempien yhteydenpitoa kouluun.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Kielitaidon puute ei ole ainoa hankaluus kulttuurienvälisissä vuorovaikutustilanteissa. Myös muut kulttuuriset erot aiheuttavat väärinymmärryksiä ja synnyttävät osallistumishaluttomuutta tai torjuntaa. Eri kulttuureissa kouluun, oppimiseen, yhteiskuntaan ja ihmisten statuksiin suhtaudutaan eri tavoin.

”Kulttuurien törmääminen on aina yllätyksellistä. Opettaja ei voi tietää mikä johtuu kielitaidottomuudesta ja mikä kulttuurien eroista.”

(Martta, aineenopettaja)

”Oppilas ja isä ovat kohteliaita, mutta informaatiokatkoja tulee. Oppilas ymmärtää kaiken, mutta suomalainen kulttuuri taitaa jossain määrin tuottaa hankaluuksia. Suurta pään vaivaa ovat tuottaneet kaikki laput, jotka vanhempien pitää allekirjoittaa ja oppilaiden palauttaa kouluun. Laput ovat järjestelmällisesti myöhässä. Olen tullut siihen tulokseen, ettei heidän kulttuurissa olla niin päivän päälle. Toki kyse voi olla huolimattomuudesta, mitä ilmenee kaikissa kulttuureissa, etenkin nuorten taholta.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Suomalainen koulujärjestelmä ja oppimiskulttuuri eroavat muiden maiden vastaavista. Tässä asiassa ei tarvitse lähteä kovin kauas. Esimerkiksi lähinaapurissa Venäjällä koulukäytänteet ja käsitys oppimisesta eroavat hyvinkin paljon suomalaisesta. Kaikkialla ei myöskään ole totuttu siihen, että ylipäätään on olemassa kodin ja koulun yhteistyötä.

”Vanhempien kokemukset yhteistyöstä lapsen ensimmäisten kouluvuosien aikana vaikuttavat siihen, millainen kuva heille on muodostunut kodin ja koulun välisestä vuorovaikutuksesta ja omasta tehtävästään lapsen koulunkäynnissä.

Voi myös olla, että vanhempien kotimaassa kodin ja koulun välinen yhteistyö on täysin vierasta ja he ’opettelevat’ sitä uudessa kotimaassaan.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Suhtautuminen eri sukupuoliin vaihtelee eri kulttuureissa. Suomessa suurin osa opettajista on naisia. Joskus naispuolisen opettajan auktoriteettiasema saattaa tuottaa hankaluuksia joillekin perheille. Sukupuoleen liittyviin seikkoihin kuuluu sekin, että joskus lasten ja nuorten äidit jätetään virallisten keskustelujen ulkopuolelle, vaikka kotona heillä on suurin kasvatusvastuu. Tämäkin voi hankaloittaa yhteistyötä.

”Syy voi olla enemmänkin kulttuurinen kuin kielellinen. Naisopettajan kanssa keskusteleminen voi olla joillekin oppilaiden vanhemmille vaikea paikka. Naisopettajaa ja varsinkin nuorta naisopettajaa ei oteta tosissaan, eikä häntä kuunnella. Kun miesopettaja esittää samat asiat ja hoitaa oppilaan asioita, on vanhempien reaktio yllättäen aivan toinen.”

(Martta, aineenopettaja)

”Käytännössä juuri äidit pakkaavat kumisaappaat ja varusteet lapsilleen ja huolehtivat käytännön asioista. Jos virallinen informaatio kulkee isän kautta, eikä päädy äidille, syntyy hankaluuksia.”

(Maaria, lastentarhanopettaja)

Kielen ja kulttuurin tulkkausta

Koulun tulee edistää erikielisten lasten sopeutumista ja tarjota lapsille, jos oppilasryhmä on riittävän suuri, oman äidinkielen opetusta ja suomi toisena kielenä -opetusta. Perheiden osallistumista koulun toimintaan auttaa, kun käytettävissä on tulkki, joka toimii siltana kahden kulttuurin välillä. Tulkin käyttäminen on lapsen, vanhempien ja opettajan oikeusturvan mukaista.

”Kun vanhemmat ovat eri maasta eivätkä puhu hyvin suomea, on tapaamisissa aina oltava tulkki, ja aikaa on varattava enemmän. Se on vanhempien oikeus, ja myös opettajan oman oikeusturvan mukaista.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Ensimmäiseksi pitäisi varmistaa, onko yhteistä kieltä olemassa. Tarvitsevatko vanhemmat tulkkausta esimerkiksi vanhempainiloissa? Ehkä voisi myös selvittää kulttuurieroasioita. Tulkin avulla käyty keskustelu voisi ehkä tuoda helpotusta asiaan.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”On ikävää, jos viestintä kotiin ei toimi. Jos ongelmana on kieli, olisi hyvä, jos opettajalla olisi mahdollisuus käyttää tulkkia tai kääntäjää tärkeiden asioiden viestimisessä.”

(Viivi, luokanopettaja)

Koulussa erikielisten perheiden viestintää tulisi edistää koko koulun tasolla ja laatia viestintäsuunnitelma, joka tukee yksittäistä opettajaa. Koulun tiedotemateriaalia voisi olla eri kielillä resurssien sallies-
sa. Joskus on tarpeen myös pitää vanhempaintilaisuuksia oppilaiden kotikielellä, ainakin silloin kuin jonkin vähemmistökielen puhujia on runsaasti koulussa.

”Vuorovaikutusongelmia voidaan pohtia siis myös koko koulun tasolla: materiaali koulun käytänteistä eri kielillä, infotilaisuudet vain vieraskielisille jne. Tämä voi parantaa tilannetta.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Yhteisessä tapaamisessa tulkin kanssa kannattaa sopia molemminpuolisesti viestinnän ja yhteistyön tavoista. Aika usein apuna on myös oppilas itse, joka pystyy selittämään koulukäytänteitä omalla kielellään vanhemmilleen. Lapsen vastuulla yhteistyö ei voi kuitenkaan olla, vaikka toki hän monesti auttaakin siinä.

”Opettajan kannattaa kutsua maahanmuuttajaoppilaan vanhempien tapaamiseen tulkki mukaan. Tapaamisessa on tärkeä selvittää vanhempien kielitaito ja pohtia yhdessä vanhempien kanssa, miten yhteydenpito kotiin parhaiten onnistuu.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Mikäli vanhemmat eivät puhu suomea ja yhteistä kieltä ei löydy, niin olisi hyvä puhua oppilaan kanssa enemmän ja käyttää tulkkia vanhempia tavatessa.”

(Reetta, aineenopettaja)

Kielen tulkkauksen lisäksi monesti tarvitaan myös kulttuuristen tapojen tulkkausta ja selittämistä puolin ja toisin. Pitää kertoa syitä, miksi viestintä on välillä takkuillut, ja käytänteitä, joita vuorovaikutuksessa toivotaan noudatettavan. Kun saa kuulla asioiden merkitykset ja syyt, on helpompi ymmärtää, miksi toinen on toiminut oudolta tuntuvalla tavalla.

”Ainakin Helsingissä on myös niin sanottuja kulttuuritulkkeja ja maahanmuuttajataustaisia pedagogisia yhteyshenkilöitä, joita voi kutsua neuvotteluun mukaan selostamaan koulun käytäntöjä, jotka saattavat olla hyvinkin vieraita muualta tänne muuttaneelle.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Kun vanhemmat kuulevat tulkin välityksellä omalla äidinkielellään koulun toimintatavoista ja suomalaisesta tavasta käydä koulua, voi moni asia yllättäen lähteä sujumaan. Vanhemmatkin saattavat helpommin innostua kyselemään ja keskustelemaan, jos saavat tehdä sen omalla äidinkielellään.”

(Martta, aineenopettaja)

Kun viestintä on selkeää, erikielisten on helpompi ymmärtää viestien sisältö. On hyvä viestittää niin suullisesti kuin kirjallisestikin, tilanteen mukaan. Joskus opettaja voi myös kääntää muutaman avainsanan vaikkapa kotitehtävänannon yhteydessä.

”On hyvä, että opettaja on lähettänyt kirjallisia viestejä kotiin, ja koulujen omien äidinkielen opettajat voivat myös auttaa yhteydenpidossa kotiin, esimerkiksi soittamalla tai kääntämällä tiedotteita. Nettiyhteys ei ole vielä itsestäänselvyys kaikissa kodeissa.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Kannattaa kiinnittää huomiota siihen, ettei tehtävää anneta esimerkiksi vain suullisesti, vaan myös kirjallisesti. Vanhemmilta tai lapselta voi myös suoraan kysyä, mitä kieltä he käyttävät kotona ja puhuvatko vanhemmat esimerkiksi englantia. Tehtävänantojen kääntäminen tarvittaessa kotiväkeä varten englanniksi ei ole kovin suuri vaiva.

Samoin olen joissain erityistilanteissa printannut ohjeet valmiiksi oppilaalle ja etsinyt hänen kotikielellään internet-sanakirjasta keskeiset käsitteet ja lisännyt ne tekstiin sulkuihin. Tehtävät ovat yleensä tulleet näin tehdyksi.”

(Susanna, aineenopettaja)

Lapsi voi auttaa, mutta hän ei voi olla vastuussa kodin ja koulun yhteistyöstä

On tärkeää, että kouluasiat voidaan hoitaa niin, ettei lapsi joudu hankalaan tilanteeseen tai vastuuseen vanhempiensa syrjään vetäytymisestä tai huonosta yhteydenpidosta. Joissakin tilanteissa lapsi voi itse auttaa tiedonkulussa. Isommat lapset pystyvät myös itse huolehtimaan siitä, että heillä on oikeanlaiset varusteet ja asiat hoidettuna.

”Lapsen niskoille ei tietenkään voi säilyttää kaikkea, mutta jos lapselle selittää esimerkiksi varusteiden tärkeydestä erikseen, voi viestin saada ehkä menemään kotiinkin lapsen kautta. Tyyliin: ’Kerrothan kotona, että huomenna tarvitaan kumisaappaat, koska mennään paikkaan, jossa jalat voivat kastua.’ Joissain tapauksissa olen kuullut tämän auttaneen. Tosin ainakin kolmasluokkalainen on vielä sen verran pieni, ettei välttämättä muista tai osaa selittää kotona.”

(Viivi, luokanopettaja)

Joissakin käytännöllisissä asioissa, kuten varusteiden hankinnassa, lasta voi auttaa päiväkodin tai koulun puolesta. Varustepankista voi lainata kumisaappaat tai luistimet, jos niitä ei ole saanut kotoa. Näin lapsi ei joudu ikävään tilanteeseen sen takia, ettei kotona ole muistettu, pystytty tai haluttu antaa välineitä mukaan.

”Mitä tulee varusteisiin, kouluun kannattaa perustaa varustepankki, josta oppilaille voi lainata varusteita.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Monilla kouluilla on varustevalastaja: suksia, luistimia, miksei myös saappaita, joista oppilaat voivat lainata varusteita esimerkiksi retkille.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Kun opettaja pohtii kodin ja koulun yhteistyöideoita tai vaikkapa kotitehtäviä, joissa tarvittaisiin vanhempien apua, kannattaa miettiä jo etukäteen myös vaihtoehtoisia malleja. Esimerkiksi isänpäiväkor-
tin voisi tehdä vaarille ja kotiin liittyvän pienen tutkimuksen tai haas-
tattelun voisi tehdä ystäväperheessä.

”Lapsia ei saa saattaa tilanteeseen, jossa he ikään kuin joutuvat tilille vanhempiensa kyvykkyydestä tai kyvyttömyydestä.

Myös opetus kannattaa rakentaa niin, että aina löytyy vaihtoehtoisia malleja tehdä tehtävä. Maahanmuuttajataustaiset lapset eivät ole ainoita, joilla ei aina kodin tuki pelaa niin kuin opettaja toivoisi. On siksi syytä kehittää toinenkin tapa: äidinkielen projektissa voisi haastatella vaikkapa naapurua, tai kaverin äitiä tai vaikkapa kouluhuoltajaa.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Jos vanhempia ei saa mukaan millään keinolla, voi pohtia myös tehtävänantojen muuttamista kyseiselle oppilaalle. Näitä joudutaan miettimään joka tapauksessa, koska luokassa voi olla sellaisia oppilaita joilla on hyvin erilainen perherakenne muutenkin.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Voi käydä niinkin, että kun opettaja joutuu paneutumaan erityisesti joidenkin lasten ja nuorten koulunkäyntiin ja sosiaaliin asioihin, hänelle syntyy vahva yhteys ja suhde näihin oppilaisiin. Opettaja saattaa olla nuorelle tärkein vastuullinen aikuinen vuosien ajan, joten ei ole ihme, että hyviä ihmissuhteita syntyy.

”Mutta lopulta luovutimme, ja etenkin 9. luokalla keskityimme pitkälti asioiden hoitamiseen oppilaan kanssa. Kävimme todella paljon kehityskeskusteluja yhdessä. Totta kai joissakin asioissa vaadit-

tiin myös huoltajaa. Kun yhteistyö kodin ja koulun välillä takkuili, jatkuva yrittäminen ja entistä suurempi keskittyminen oppilaaseen tuotti ihmissuhteen, josta minun olikin vaikea päästää irti 9. luokan keväällä. Ajattelin, että mitenhän 'minun lapsukaiseni' pärjää maailmalla."

(Milja, aineenopettaja)

Sovitaan yhteistyön periaatteet alusta pitäen

Moni opettaja korostaa, että on hyvä sopia vanhempien kanssa heti alusta lähtien ne periaatteet, joita noudatetaan kodin ja koulun tai päiväkodin yhteistyössä. Opettajien tulisi kertoa selkeät toimintamallit ja esittää toiveensa toiminnantavoista.

"Tapaamisessa on hyvä keskustella siitä, mitä opettaja odottaa luokansa oppilaiden vanhemmilta ja minkälaiset kouluun ja koulunkäyntiin liittyvät asiat vanhempia pohdituttavat."

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

"Lähetän koulun alkaessa kotiin tiedotteen, johon olen koonnut asioita vanhemman osuudesta koulutyöhön. Samoista asioista puhun myös vanhempainillassa, joskaan kaikista kodeista ei ole aina osallistujia."

(Iiris, luokanopettaja)

"Minusta opettaja voi jossain määrin myös kasvattaa vanhempia siltä osin, että houkuttelee heidät kiinnostumaan koulunkäynnistä. Tämä pääsy tulee kuitenkin mahdollistaa kertomalla vanhemmille koulunkäynnistä, ja miten he voivat tukea lastaan juuri kyseisen luokan toimintakulttuurin mukaisesti."

(Anonyymi opettaja)

Joissakin kouluissa vanhemmille jaetaan yhdysvanhempana olemissa vuorot ensimmäisestä luokasta lähtien. Vuoro vaihtuu vuosittain. Jokainen perhe on nimetty jollekin luokalle yhdysvanhempien

ryhmään. Näin varmistetaan, että kaikki tulevat mukaan toimintaan eikä vastuita jaeta vain aktiivisille. Selkeä tieto osallistumisen tavoista ja vastuista helpottaa vanhempia.

”Meidän koulussa joka perhe joutuu tai pääsee, miten vaan, vastuuvanhempien ryhmään. Vuoro vaihtuu vuosittain. Me opettajat teemme jaon ja kerromme sen heti ensimmäisessä vanhempaintapaamisessa.”

(Kirsi, aineenopettaja)

Osa vanhemmista saattaa kokea koulun byrokraattiseksi tai muulla tavoin itselleen vieraaksi paikaksi. Vanhempainiltoihin ei haluta tulla, koska siellä puhutaan vaikeaa kieltä. Mikään ei estä opettajaa ja vanhempia järjestämästä vapaamuotoisempia tilaisuuksia. Ne voivat olla hyvä tutustumista joillekin perheille.

”Järjestin vanhemmille ja sisaruksille tilaisuuksia, joissa he tulivat katsomaan oppilaiden tekemiä esityksiä, jonka jälkeen oli vapaamuotoiset nyyttarit. Toinen esimerkki on yökoulun yhteydessä pidetty sähkömatsi vanhemmat vastaan oppilaat. Kun vanhempiin tutustuu, vaikeiden asioiden käsittely on helpompaa. Kiinnitin huomiota myös siihen, että vanhemmat, jotka eivät tulleet vanhempien iltaan, tulivat kuitenkin vapaamuotoisempiin tilaisuuksiin, ja saatiin houkuteltua koulun piiriin.”

(Anonyymi opettaja)

Kuinka pitkälle opettajan pitää yrittää yhteistyötä?

Opettajan kannattaa viestiä kotien suuntaan aluksi usealla tavalla, suullisesti ja kirjallisesti. Kaikki eivät käytä sähköpostia tai sähköisiä reissuvihkoja tai alustoja, joten joissakin tilanteissa puhelinsoitot ovat tarpeen. Jokaiseen perheeseen olisi hyvä saada jonkinlainen kontakti.

”Jos oppilaan vanhemmat eivät tule vanhempainiltaan tai vanhempainvartiin, ei kannata heti luovuttaa.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Vanhempainillat houkuttelevat paremmin pienten lasten vanhempia kuin yläkoulu- ja lukioikäisten vanhempia. Lisäksi suurissa vanhempainilloissa kontakti opettajiin voi jäädä etäiseksi. Sen takia monet vanhemmat ovat motivoituneempia tulemaan henkilökohtaisiin tapaamisiin. Niiden järjestäminen on työlästä mutta yleensä erittäin hyödyllistä.

”Hyväksi keinoksi tähän pulmaan ovat osoittautuneet henkilökohtaiset vanhempainvartit ja arviointikeskustelut. Niihin huoltajat kuitenkin pyrkivät tulemaan paremmin kuin isoihin vanhempainiltoihin.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajien kotikäynnit eivät ole kovin tavallisia Suomessa, mutta joissakin tilanteissa nekin voisivat edistää yhteydenpitoa. Opettajalta oppilaan kotiin lähteminen edellyttää kuitenkin tavallista suurempaa asiaan ryhtymistä ja uskallustakin, ainakin jos kyse ei ole tutusta perheestä.

”7. luokalla yritimme olla aktiivisesti yhteydessä huoltajaan – jopa pimputtamalla ovikelloa.”

(Milja, aineenopettaja)

”Ja vaikka kylään meneminen ei kiinnostaisi, ovelle voi silti mennä. Voi viedä henkilökohtaisen kutsun tms.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Joskus mietin pitäisikö minun käydä niiden oppilaiden kotona, joiden vanhemmat eivät ole kertaakaan yläasteen aikana käyneet vanhempainilloissa tai muissa koulun infotilaisuuksissa. Toistaiseksi en ole toteuttanut tätä ajatusta, jos nuoren koulunkäynti sujuu hyvin.”

(Susanna, aineenopettaja)

Maahanmuuttajaperheille opettajan kotiin saapuminen voi tarjota helpomman mahdollisuuden keskustella. Kouluun tuleminen voi olla joillekin vanhemmille vaikeaa, sillä saatetaan ajatella, että koulu edustaa virallisuutta ja byrokratiaa, jota ehkä vähän pelätäänkin. Kynnys keskustella lasten ja nuorten koulunkäynnistä on matalampi tutussa ympäristössä.

”Jos koulu tuntuu maahanmuuttajaoppilaan vanhemmille vieraalta paikalta, opettaja voisi tarjoutua tapaamaan vanhempia oppilaan kotona.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Vanhemmat todennäköisesti ja toivottavasti ymmärtävät, että kun opettaja viitsii lähteä oppilaansa kotiin, kyse on tarpeellisesta keskustelusta. Mikään taikakonsti tämä ei kuitenkaan ole. Vaikka akuutit asiat saataisiin kuntoon, pitkällä aikavälillä perheen ongelmat saattavat säilyä entisellään.

”Kerran olen käynyt valvontaluokallani olevan pojan kotona, jonka on ollut hyvin vaikea muistaa tuoda lappusia kouluun. Vierailu sujui hyvin ja vanhemmat ottivat minut mukavasti vastaan. Tapaaminen tuotti enemmän hilpeyttä kuin ahdistusta. Asiat saatiin myös kuntoon. Tosin oppilaan vanhemmat eivät ole parantaneet sähköistä yhteydenpitoaan ja puhelimitsekin heitä on toisinaan vaikea tavoittaa.”

(Susanna, aineenopettaja)

Opettajan on hyvä tiedostaa, että lopulta hän ei ole vastuussa vanhempien toiminnasta. Jos perhettä ei monista yrityksistä huolimatta saada osallistumaan yhteistyöhön, opettajan tulee voida ajatella, että hän on tehnyt parhaansa eikä hänen tarvitse tehdä enempää.

”Kun yhteistyötä on yritetty useilla keinoilla, on myös opettajalla ja koululla lupa ns. nostaa kädet ylös. On vain toimittava tilanteen mukaan, vaikka arkityö koulussa hankaloituukin. Opettaja ei voi myöskään ruveta suorittamaan vanhempien tehtäviä.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Kun koti ei välitä, ollaan jo oppilashuoltoryhmän tontilla eli vastuu onneksi jakautuu. Yksittäisen opettajan mahdollisuudet pelastaa ketään ovat kyllä hyvin pienet.”

(Milla, aineenopettaja)

Oppilashuoltoryhmä tukee opettajaa ja perheitä

Oppilashuoltoryhmä voi auttaa opettajia, oppilaita ja heidän perheitään monissa asioissa ja myös silloin, kun vanhempiin on vaikea saada yhteyttä. Koulukuraattorin, tukiohjaajien, koulupsykologin tai terveydenhoitajan apu on monissa tapauksissa oppilaalle ja hänen perheelleen tarpeen, ja he kykenevät tukemaan myös opettajaa työssään. Joskus myös rehtorin apua tarvitaan.

”Opettaja ei ole koulussa kuitenkaan yksin, vaan hänellä on ainakin tukena esimies.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Oma pelastukseni useimmissa tapauksissa on ollut se, että koulusamme on toimiva oppilashuolto. Näin ollen vastuu yhteydenpidosta on osittain myös OHR:n ammattilaisilla.”

(Milla, aineenopettaja)

”Jos vanhemmat eivät huolehdi lapsen koulunkäynnistä, täytyy asiaa käsitellä oppilashuollossa. Siellä useamman henkilön kesken tehdään suunnitelma lapsen tilanteen seuraamisesta ja mietitään keinoja puuttua asiaan. Vanhempien kanssa käytävissä keskusteluissa voi olla mukana kuraattori, koulupsykologi ja rehtori. Asiaan on tartuttava mahdollisimman pian ja se on otettava vakavasti. Varsinkin lintsaamisesta tulee helposti tapa, jota on vaikea saada kitkettyä pois. Pian oppilas on ulkona kaikesta eikä sen vuoksi viitsi enää edes yrittää käydä koulua tai tehdä läksyjä. Lapsi haluaa että vanhemmat välittävät ja huolehtivat.”

(Martta, aineenopettaja)

Jos tilanne on hyvin vaativa eikä oppilashuoltoryhmäkään kykene auttamaan, tarvitaan koulun ulkopuolisten sosiaaliviranomaisten tukea.

”Jos keskusteluista ei ole apua ja tilanne pahenee, on pyydettyä lisää apua lastensuojelusta.”

(Martta, aineenopettaja)

”Joskus koulun rajat tulevat vastaan ja vastuu on siirrettävä koulun ulkopuolisille sosiaalityöntekijöille tai muille tahoille, joilla on paremmat mahdollisuudet puuttua kodin tilanteeseen.”

(Milla, aineenopettaja)

***Lastentarhanopettajan ajatuksia:
Vanhempien kiireet, arjen paineet ja välinpitämättömyys
heijastuvat päiväkotiin***

”Kaikissa päiväkodeissa tunnistetaan myös perheet, joissa aina liki päivittäin tullaan hakemaan lapset paria minuuttia vaille viisi, juuri ennen päiväkodin sulkemisaikaa. Tämä toistuu jatkuvasti. Ymmärrän tilanteet, jotka ovat ennalta sovittuja ajanylityksiä, vaikkapa vanhemman työaikojen takia, tai ennakoimattomia, esimerkiksi liikennemuutoksen takia. Mutta kun tilanne on jatkuvaa, niin harmittaa todella, kun omat lapseni saattavat odottaa heidän päiväkodissaan äitiä hakemaan tai olisi joku oma sovittu meno pian viiden jälkeen.

Kännnykkä korvalla tullaan lasta hakemaan ja perässä saa juosta kertomassa päivän tapahtumista. Osa näistä myöhästelijöistä taas odottaa vielä ylijallakin tarkkaa selontekoa lapsen päivästä.

Olen oppinut vuosien myötä tuntemaan vanhempia ja näin osaan jo suunnitella tapani kertoa kuulumiset lapsen päivästä kullekin vanhemmalle sopivaksi. Silti monesti miettii, että olemme suurimman osan arkipäivästä heidän lastensa kanssa,

niin tuntuisi että kiinnostaisi mitä lapselle kuuluu. Vai onko tämä nykypäivä niin hektistä, ettei ole enää aikaa kuulla edes omaa lastaan?

Usein tieto kulkee päiväkodista kotiin saakka, mutta aina ei näin ole. Tiedon kulku saattaa katketa lapsen vanhempien välille. On annettu tiedote toiselle ja kerrottu asia toiselle vanhemmalle. Sitten lapsi tulee päiväkotiin ja pitäisi olla vaikkapa bussiraha mukana johonkin tapahtumaan. Toinen lasta harvemmin tuova vanhempi tuo lapsen juuri sinä aamuna ja on äimänkäkenä että tämmöistäkö piti olla. Tiedotteen saanut on sullonut lapun lukematta reppuun ja tiedon suullisesti saanut on jättänyt sen viestimättä kotona toiselle vaikka vanhemmat asuvat saman katon alla. On tullut eteen tilanteita, joissa olen miettinyt työkavereiden kanssa, että puhuvatko nämä vanhemmat mitään kotona kun tieto ei tunnu kulkevan kotona lapsen asioista mihinkään suuntaan ja tästäkin asiasta mainittiin edellisellä viikolla useampaan kertaan, lisäksi se lukee tiedotteessa ja päiväohjelmassa lapsen ryhmän ilmoitustaululla.

Lapsilla kulkee mukana päiväkodissa oma reppu tai kassi jota useat vanhemmat kuljettavat päivästä toiseen kotiin ja päiväkotiin. Reppu tai kassi on pyydetty täyttämään päiväkodin arjessa lapsen mahdollisesti tarvitsemilla varavaatteilla ja muulla tarpeellisella. Reppua on mahdollisesti jo pyydetty täydentämään aikaa sitten aiemman varavaatetarpeen sattuessa. Hyvin tämä reppusysteemi pääsääntöisesti toimiikin mutta poikkeuksiakin on. Eikä kyse tarvitse olla edes perheestä jossa olisi niin sanotusti muita ongelmia.

Kassi tai reppu kulkee joka päivä uskollisesti kodin ja päiväkodin välillä. Mutta yllätys tuleekin silloin kun lapsi tarvitsee repustaan päällleen varavaatteita päiväkodissa sotkeentuneiden tilalle. Repusta saattaa löytyä kourallinen hiekkaa, pari käpyä, tuhraantunut karkkiaski ja ryttyinen paita likavaatepussissa josta laitettiin päiväkodissa lapsen reppuun jo kaksi viikkoa sitten,

yksi pariton sukka ja likaiset kurakintaat jotka ovat lapselle vielä kaiken lisäksi pienet. Sillä hetkellä oikeasti miettii kuka oikeasti ehtii kotona välittää lapsen kuulumisista tai arjesta vaikka kyse olisi tavallisesta perusperheestä.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

POHDITTAVAA

1. Mitä syitä on siihen, että vanhemmat eivät osallistu koulun tai päiväkodin toimintaan ja heihin ei saa yhteyttä?
2. Onko välinpitämättömyys lasten kasvatusta ja koulunkäyntiä kohtaan lisääntynyt?
3. Miten koulu tai päiväkoti voi tukea maahanmuuttajataustaisia perheitä yhteydenpidossa ja tiedotuksessa?
4. Onko omassa koulussasi tai päiväkodissasi toimivia malleja eri kulttuurisista taustoista tulevien perheiden yhteydenpitoa varten? Millaisia?
5. Millaisissa asioissa lapsi voi toimia yhteyskanavana kodin ja koulun tai päiväkodin välillä?
6. Millaista tukea oppilashuoltoryhmä voi tarjota tilanteissa, joissa yhteydenpito ei toimi?

Lastensa ongelmat kieltävät vanhemmat

”Ei meidän lapsi, mutta ne muut”

Koulusta otettiin yhteyttä. Pietun opettajan mukaan Pietu terrorisoi luokan muita oppilaita. Opettaja sanoi, että jotkut muut oppilaat pelkäävät Pietua. Pietu kuulemma tönnii ja puhuu aggressiivisesti muille. Minun on vaikea uskoa tuota. Ei Pietu koskaan kotona käyttäydy noin. Eikä futiksessa. Siellä hän on porukan suosituin pelaaja. Kotona Pietu tietää kyllä, mitä hän saa tehdä ja mitä ei. Jos sama lapsi käyttäytyy huonosti koulussa ja hyvin kotona, niin silloin on kyllä koulussa itsessään oltava jotakin mätää. Olisikohan niin, että koulussa ei osata pitää kunnolla järjestystä ja ehkä opettaja ei osaa käsitellä poikia? Sitä paitsi pojat saavat aina liikaa moitteita kaikesta pienestäkin. Ei tarvitse kuin olla vähän raju, niin heti älähdetään.

Kysyin asiaa Pietulta itseltään. Hän sanoi, että opettaja on ottanut hänet hampaisiinsa ja hän joutuu ottamaan niskoilleen muidenkin tekemiset. Aion kyllä puhua tästä opettajan kanssa. Ennen kuin opettajat alkavat soitella, kannattaisi selvittää kunnolla, mistä on kyse.

Pietun isä

Lapsen koulurooli on usein erilainen kuin koti- ja harrastusrooli

Aikuisella on erilaisia rooleja eri tilanteissa ja eri henkilöiden kanssa. Työyhteisössä opettajilla on omat käyttäytymismallinsa ja tapansa toimia, oma ammattikielensä ja sanamuodot, joita käytetään. Kotona ja harrastuksissa olemme erilaisia. Tasaiselta ja rauhalliselta tuntuva aikuinen saattaa kotona kiroilla ja raivota. Tai muutoin hiljaisesta ja pidättyneestä henkilöstä voi harrastuksissa tulla riehakas ja vapautunut.

Samoin on lapsilla ja varsinkin nuorilla. Erilaisten ryhmien dynamiikka vaikuttaa siihen, miten nuoren oma persoonallisuus kehittyy ja miten hän kokee itsensä osana ryhmää. Lapsen tai nuoren taidot vaikuttavat siihen, miten häntä ryhmässä arvostetaan ja minkä aseman hän ryhmässä saa. Taidot voivat liittyä joko konkreettisesti jonkin asian osaamiseen tai sosiaalisiin taitoihin. Lapsen tai nuoren rooliin ryhmässä vaikuttaa myös ryhmän henki ja se, onko ryhmässä valmiiksi voimakkaita persoonallisuuksia ja niiden pohjalta syntyneitä voimasuhteita.

”Jos oppilas on hyvä jalkapallossa ja pelaa samanhenkisten kavereiden kanssa, hän tietenkin on siellä parhaimmillaan ja käytös on sen mukaista. Jos taas koulussa on monenlaisia koulukavereita ja oppilas joutuu tekemään asioita, joissa ei koe onnistuvansa tai joita ei ymmärrä, kun taas luokan muut näyttävät pärjäävän häntä paremmin, voi olla, että oppilas alkaa käyttäytyä huonosti. Ei harrastuksissa ja kotona käyttäytymisen perusteella voi arvata, miten lapsi käyttäytyy koulutilanteessa.”

(Anonyymi opettaja)

”Kaikki oppilaat voivat hölmöillä joskus ja pellen rooli voi jäädä päälle. Kotona ja koulussa oppilaalla voi olla aivan erilainen rooli.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Minulla oli juuri vastaavanlainen tilanne. Koulu antaa pojasta äidille negatiivista palautetta ja äiti ihmettelee kun kaikki menee kotona ja kylässä hyvin. Kyseessä on yksittäistapaus, mutta uskon sillä olevan laajempiakin yhteyksiä. Tässä tapauksessa äiti ja poika ovat paljon kahdestaan. Äiti on yksinhuoltaja ja pojan veli on armeijassa. Poika on asiallinen kun hänen kanssaan juttelee kahdestaan. Keskustelimme äidin kanssa jonkin aikaa ja ihmettelimme käytöseroja koulussa ja kotona.

Kyseinen oppilas on luokalla, jossa on korkea keskiarvo ja poika kuuluu arvosanoissa alapäähän, oletan niin. Otaksuin, että poika haluaa kohota luokan sosiaalisessa asteikossa muilla keinoilla kuin koulumenestyksellä. Tällöin hän uhmaa opettajaa luokan nähden ja todennäköisesti saa arvostusta tovereiltaan, mutta opettajalta negatiivista palautetta. Oppilaan ei tarvitse kohottaa sosiaalista asemaansa kotona äidin silmissä vaan hän voi olla oma itsensä, eikä näin ollen ota yhteen äitinsä kanssa. Näin ollen koti ja koulu näkee erilaisen oppilaan ja lapsen.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Vanhemmille lapsen tai nuoren kotiroolista poikkeava käytös päiväkodissa tai koulussa tulee usein yllätyksenä. On hämmentävää kuulla omasta lapsestaan asioita, jotka eivät vastaa lainkaan sitä käsitystä, mikä on syntynyt kotona ja muissa yhteyksissä. On ymmärrettävää, että vanhempien ensireaktiona on epäillä ja kieltää tilanne.

”Tuttu tilanne. Vanhempien ensimmäinen reaktio on usein tuo ‘ei meidän poika.’”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Tietysti tämä tosiasia, että oppilailla on erilaisia rooleja, ei välttämättä ole jokaisen vanhemman tiedossa. Tai jos on, niin vanhemmat eivät millään usko sitä omasta lapsestaan.”

(Milja, aineenopettaja)

Vanhemmat kieltävät tilanteen

Helposti käy niin, että ristiriitainen tieto oman lapsen käytöksestä johtaa epäuskoon. Vanhemmat joutuvat pohtimaan, luottavatko he omaan käsitykseensä lapsen tai nuoren käytöksestä vai opettajien antamaan palautteeseen. Osa vanhemmista kieltää sen mahdollisuuden, että lapsi tai nuori käyttäytyisi eri tavoin kotona ja koulussa tai päiväkodissa.

”Vanhemmat painottavat nuoren hyvää kotikäytöstä eivätkä usko, että huono käytös olisi mahdollista koulussakaan.”

(Anonyymi opettaja)

”Olen joutunut itsekin tilanteisiin, joissa vanhemmat vetoavat siihen, ettei kotona ole ongelmia. Koulu on kuitenkin aivan erilainen ympäristö kuin koti. Koulussa on paljon suurempi sosiaalinen verkosto hyvinkin tarkkoine sääntöineen. Koulunkäynti on myös pitkäjänteistä ja tavoitteellista työntekoa.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Vieraita eivät ole sellaisetkaan tilanteet joissa vanhemmat yrittävät viimeiseen asti kieltää lapsen negatiivisen käyttäytymisen. Miten se voisi koulussa, kun ei koskaan kotonakaan.... Totuus saattaa kuitenkin olla ihan toinen.”

(Anonyymi opettaja)

Kotona lapsi kertoo vanhemmilleen oman tulkintansa tilanteesta. On helpompia nähdä vika toisessa osapuolella kuin itsessään. Lapsen voi olla myös hankala katsoa tilannetta kokonaisuutena, ja siksi lapsi helposti näkee vain ne seikat, jotka ovat kohdistuneet omaan itseen. Joskus lapsi voi myös valehdella tilanteen kulun. Ongelmallista on myös se, jos vanhemmat johdattelevat lasta kertomaan asiat tietynlaisina. Lisäksi lapsi saattaa pelätä vanhempien reaktioita ja siksi väärillä tilanteiden kulkua.

”Usein on paljon helpompaa nähdä syyt, viat, puutteet ja huono käytös toisissa kuin itsessä. Ainakin pieni lapsi kertoo kotona asioita hyvin subjektiivisesta näkökulmasta. Olen usein ajatellut, että olen itse melkoisen julmakin vanhempi omille lapsilleni, kun ensimmäinen kysymykseni on usein: Mutta mitä sinä olet tehnyt? Kaikki vanhemmat eivät huomaa tätä, vaan näkevät tilanteen siis vain oman lapsen kannalta.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Olen myös huomannut, että monesti lapset puhuvat kotona oman kaunistellun versionsa asiasta, vieläpä usein vanhemman johdattelemana.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Ihan äsken kuulin oppilaan äidin suusta, kuinka hänen poikansa ei koskaan valehtelee. Näissä tilanteissa tuntee itsensä voimattomaksi. Tällä kertaa kuitenkin vastasin, että omat lapseni olen mielestäni kasvattanut ihan kohtuumenestyksellä, mutta eivät hekään puhu aina totta tai jättävät osan totuudesta kertomatta.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Kuullessaan oman lapsensa kuvauksen tapahtuneesta vanhemmat saattavat ajatella, että opettajat vääristelevät asioita. Osa vanhemmista torjuu palautteen ja pitää sitä yksipuolisena ja epäoikeudenmukaisena syytöksenä perhettä ja lasta kohtaan. Kielteisen palautteen kuuleminen omasta lapsesta on luonnollisesti hyvin vaikeaa.

”Kotona vanhemmista voi tuntua, että ’aina meidän lapsi on se, jota syytetään’, mutta usein yksi ja sama lapsi on riidan tai ongelmien alkuperäinen aiheuttaja.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”On ikävää kuulla omasta lapsestaan negatiivisia asioita, mutta vanhemmat voisivat luottaa siihen, että opettaja ei keksi hankaluuksia omasta päästään.”

(Anonyymi opettaja)

”Kielteisen, epäoikeudenmukaiselta tuntuva palaute vastaanottaminen herättää voimakkaita tunteita. Jokainen vanhempi haluaa uskoa lapsestaan hyvää.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Vaikeiden asioiden torjuminen on monesti helpompaa kuin asioihin tarttuminen. Jos vanhempien oma jaksaminen on äärirajoilla tai jos vanhemmilla on muista syistä vaikea kohdata vastoinikäymisiä, lapsen ongelmien kohtaaminen voi olla heille liikaa. Tällöin vanhemmat saattavat olla reagoimatta lainkaan tilanteeseen tai he kieltävät sen tai mahdollisesti syyttävät tilanteesta muita. Joskus keinona on jopa se, että vaihdetaan koulua tai päiväkotia.

”Helpompaa on olla katsomatta totuutta silmiin, kuin puuttua asioihin, jotka saattavat aiheuttaa koko korttitalon romahtamisen. Vanhemmat kokevat usein nöyryyttävänä ja alentavana sen, että lapsen sanotaan käyttäytyvän huonosti tai häiritsevästi koulussa. Kukapa haluaisi myöntää että juu, meillä on nyt vähän vaikeaa ja lapsi reagoi tms...

Usein ongelmien kieltäminen on kuitenkin niiden kohtaamista yleisempää ja vanhemmat päätyvät usein mieluummin siihen, että lapsi vaihtaa koulua tai perhe muuttaa kuin että vaikeudet kohdattaisiin ja niihin puututtaisiin.”

(Anonyymi opettaja)

Syy on kavereissa, opettajassa tai koulussa

Kun omalla lapsella on hankaluuksia ja koulusta tai päiväkodista otetaan yhteyttä, vanhemmat saattavat syyttää tapahtuneesta muita oppilaita tai opettajaa.

”Joskus syytetään myös luokkakavereita, jotka nuoren puheiden perusteella aina aloittavat riidat tai hokuttelevat kolttoisiin.”

(Anonyymi opettaja)

”Jätin kolme poikaa liikunnantunnin jälkeen pieneen puhutteluun. He eivät olleet toimineet tunnilla ohjeiden mukaisesti vaan pelleilivät ja riehuivat lähes koko tunnin. Puhuttelu kesti noin 15 minuuttia. Myöhemmin iltapäivällä yhden pojan äiti soitti minulle tuohuneena. Hän oli minulle vihainen, koska poika ei päässyt parturiin puhuttelun takia. Lisäksi hän syytti minua liian lapsellisista liikunnantunneista.”

(Marianne, luokanopettaja)

Konfliktitilanteissa opettajaa auttaa ammatillisuus. Vanhemmat ja nuoret saattavat olla ongelmatilanteissa hyvin tunteenomaisia. Ammattirooli auttaa opettajaa pysyttelemään tilanteessa neutraalina.

”Muutaman kerran ristiriidat ovat huoltajien ja nuoren mukaan aiheutuneet sitä, että jonkin aineen opettaja ei pitäisi kyseisestä nuoresta. Asia ei luonnollisestikaan ole näin yksioikoinen. Lisäksi uskon ja luotan vahvasti siihen, että opettajat pitävät ammattiroolinsa, vaikka jokaisen nuoren kanssa ei olisikaan yhtä helppoa tulla toimeen.”

(Anonyymi opettaja)

Tilanteessa ja sen selvittelyssä voi olla mukana myös joukko vanhempia. Joskus he saattavat liittoutua opettajaa vastaan. Monesti omien lasten käyttäytymiseen liittyvät ongelmat valkenevat vanhemmille vasta, kun useat opettajat kertovat saman viestin. Kyse ei siis olekaan yhden opettajan vääristä tulkinnoista.

”Mielestäni on harmillista, että jotkut vanhemmat eivät pysty näkemään omaa lastaan eri näkökulmasta katsottuna. Olin syksyllä vanhempainillassa, jossa vanhemmat syyttivät opettajaa luokan työrauhaongelmista. Luokan oma opettaja on erittäin kokenut ja jämäkkä opettaja. Luokalla on viiden pojan porukka, joka pilaa muiden opiskelumahdollisuudet. Osa tämän poikaporukan vanhemmista ei usko, että oma poika käyttäytyy tunneilla sopimattomasti. He olivat ymmällään, kun kolme opettajaa kertoi, minkälaista opitunneilla on.”

(Marianne, luokanopettaja)

Oppilaiden ja koulun suhteen kannalta on hyvin hankalaa, jos vanhemmat syyttävät koulua ja opettajia lastensa kuullen. Lapsi joutuu ristiriitaiseen tilanteeseen, kun kaksi hänelle tärkeää auktoriteettia, vanhemmat ja koulu, eivät toimikaan samoilla periaatteilla. Lapsen on vaikea kunnioittaa opettajia ja koulua, jos vanhemmat syyttävät niitä. Erityisen harmillinen tilanne on silloin, kun vanhempien syytös on aiheeton ja tilanne on aiheutunut lapsen omasta käytöksestä.

”Valitettavasti vanhemmat joskus ryhtyvät lastaan puolustaessaan vihollisiksi tai vastustusasemaan koulua kohtaan. Se on todella ikävää. Silloin he vievät lapselta mahdollisuuden suhtautua positiivisesti kouluun ja opettajiin. Lapsi kuitenkin ihailee vanhempiaan ja oppii asenteet heiltä. Opettajan toimien arvostelu ja vähättely on karhunpalvelus lapselle.”

(Anonyymi opettaja)

Lapsen auktoriteettikäsitys saattaa vinoutua myös, jos vanhemmat antavat ymmärtää, että opettajat eivät osaa opettaa tai hoitaa asioita. Vanhemmat saattavat kertoa, että ongelmat luokassa ja lapsen käytöksessä johtuvat siitä, että opettaja ei osaa opettaa tai ylläpitää järjestystä. Vanhemmat antavat siis lapselle viestin, että koska vika on opettajassa, lapsen ei tarvitse muuttaa omaa käytöstään.

”Eräs isä oli kommentoinut kotona oppilaalle, että jos hän tulisi luokkaan, siellä ei olisi yhtään työrauhaongelmia.”

(Marianne, luokanopettaja)

Aina opettaja ei ole ollut oikeassa. Myös hän on saattanut käyttäytyä huonosti. Tällöin oppilas ja mahdollisesti hänen vanhempansa ovat luonnollisesti syystäkin vihaisia. Tilanteeseen on vaikea löytää ratkaisua, jos kaikki tahot syyttävät toisiaan eikä kukaan näe vikaa itsessään. Tilanne on hankala myös opettajan kollegoille, jotka joutuvat olemaan työtoverinsa ja kiistatilanteessa olleen oppilaan ja hänen perheensä välissä.

”Harvoin, mutta joskus tilanteet ovat kärjistyneet niin, että ulkopuolelta katsottuna erityisesti oppilas – mutta mahdollisesti myös opettaja – on käyttäytynyt asiattomasti. Tällaisen ristiriidan selvittäminen on ollut todella vaikeaa. Miten ratkaista tilanne, kun opettaja kokee tulleen kiusatuksi ja häirityksi, nuori on mielestään saanut osakseen epäoikeudenmukaista kohtelua, ja huoltajat puolustavat omaa nuorta viimeiseen asti.”

(Anonyymi opettaja)

”Yksi tällainen tapaus varjostaa nytkin arkeani: nuori jatkaa edelleen huonoa käytöstään ja kollega on allerginen hänen käytökselleen. Yritä siinä sitten puolustaa nuorta ilman, että kiskaiset maton kollegan alta. Ja yritä siinä sitten puolustaa kollegaa, ilman että nuori raivostuu silmittömästi tai huoltaja aloittaa valitusryöppynsä. Vaikka koulun johto ja oppilashuolto ovat sopassa mukana, asian ratkaisu antaa odotuttaa itseään.”

(Anonyymi opettaja)

Tilanne pitää tutkia kunnolla

Opettajat eivät tavallisesti ota koteihin yhteyttä, jos siihen ei ole aihetta. Tämä on sekä hyvä että huono asia. Jos koulun ja kodin yhteydenpito olisi tiiviimpää, vanhempien ei tarvitsisi pelätä mahdollista puhelinsoittoa tai reissuvihkoyhteydenottoa. Leimaaminen ja syytely ovat huono tapa aloittaa keskustelu lapsen asioista. Onneksi pääsääntöisesti näin ei tapahdukaan.

”Kokemukseni mukaan opettajat eivät kovinkaan helposti leimaa lapsia syyllisiksi ilman syytä. Asiat selvitetään ja useita oppilaita kuullaan esimerkiksi riitatilanteista.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Opettajan tarkoitus ei kotiin soittaessa ole tarkoitus leimata, syyttää tai haukkua lasta tai vanhempien kasvatusta, vaan tiedottaa tilanteesta ja tarjota tarvittaessa apua.”

(Anonyymi opettaja)

On tärkeää, että ennen kuin vanhempiin ollaan yhteydessä, asiaa on selvitetty kunnolla eri osapuolten kesken eikä ketään syytellä turhan päiten. Monet lasten ja nuorten väliset ristiriidat tai oppilaan ja opettajan väliset ongelmat voidaan selvittää päiväkodissa tai koulussa ilman, että kaikesta edes tarvitsee tiedottaa koteihin päin.

”Ennen kuin opettaja ottaa yhteyttä kotiin, on tärkeää keskustella oppilaan kanssa ja yrittää saada selville, mistä huono käytös voisi johtua, ja tarkastella tilannetta monipuolisesti.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Kun kuitenkin miettii etukäteen, mitä sanoo ja on oikeasti selvittänyt asiaa ja kysellyt eri ihmisiltä tapahtuneista, voi selkeästi perustella ja kertoa vanhemmille, mistä on kyse.”

(Ilkka, luokanopettaja)

Opettaja on inhimillinen ihminen, ja myös hänellä on oma subjektiivinen tulkintansa tapahtumista. Siksi opettajallekin voi tulla virheitä ja hänellä saattaa olla virheellinen tai yksipuolinen käsitys tilanteen kulusta. Äkkiäpikaisia reaktioita tapahtuu. Opettaja saattaa esimerkiksi suuttua jollekin oppilaalle metelöinnistä, vaikka osapuolia olisi ollut muitakin kuin yksi tietty oppilas. Jälki-istuntojakin on joskus jaettu väärille oppilaille, jotka luonnollisesti kokevat tämän epäoikeudenmukaiseksi. Jos opettaja on toiminut väärin, hänen pitäisi ilman muuta palata asiaan ja todeta virheensä. Opettajan tulee myös kyetä pyytämään anteeksi oppilaalta, jos hän on toiminut väärin. Ongelmatilanteiden selvittely ja kaikkien osapuolten kuuleminen ennen rangaistusten antamista tai yhteydenottoja kotiin helpottavat tilannetta.

”On muistettava, että opettajakin on vain ihminen eikä välttämättä aina pysty toimimaan parhaimmalla mahdollisella tavalla esimer-

kiksi luokkatilanteessa. Luokallinen levottomia murrosikäisiä on haaste itse kullekin, joten väistämättä vastaan tulee myös tilanteita, jotka olisi voinut hoitaa toisin. Mutta asiat pitäisi selvittää tarpeeksi hyvin ennen kuin tarttuu puhelimeen.”

(Anonyymi opettaja)

***Luokanopettajan kokemus:
Oppilaan käytökseen puuttumisesta seurasi
syytös rasismista ja syrjinnästä***

”Minulle tuli tästä mieleen eräs oppilaani, joka oli eräänlainen silmätikkuni. Kiinnostava kysymys, oliko syy pojassa vai minussa vai jossain meidän välillämme. Kyse oli kinesteettisestä lapsesta, jonka oli vaikea pysyä paikallaan. Käytössä oli monenlaisia järjestelyjä, jotka toimivat kyllä minusta melko hyvin. Vanhemmat olivat sitoutuneet hyvään yhteistyöhön, ja saivat säännöllistä palautetta poikansa toiminnasta sekä hyvässä että pahassa. Kuitenkin huomauttelin pojalle milloin mistäkin kolttosesta. Kaiken lisäksi poika oli myös ajoittain väkivaltaisen luokkatovereilleen.

Eräänä aamuna sain puoli kuuden aikaan yllättävän puhelun. Pojan afrikkalaistaustainen isä oli aivan raivoissaan minulle, vaikka yleensä olimme hyvissä väleissä. Hän syytti minua rasismista, ja että poika oli tullut leimattua väkivaltaiseksi kulttuuritaustansa vuoksi. Taustalla oli myös tilanne, jota oli selvitelty vanhempien ja kuraattorin kanssa, koska poika oli kertonut isän käyttävän ruumiillista kuritusta. Isän mukaan poika ja hän olivat sitä mieltä, että poika sai kantaakseen muidenkin rikkomukset. Taustalla taisi olla jokin pieni järjestyksenpitoon liittyvä tilanne, josta ehkä oli aihettakin huomauttaa. Pysyin rauhallisena ja ehdotin, että he tulisivat seuraamaan opetusta.

Puhelu herätti minussa voimakkaan reaktion. Aloin pohtia, että on todellakin mahdollista, että käyttäydyn syrjivästi poikaa

kohtaan erityisesti järjestykseen liittyvissä tilanteissa. Jouduin oikein erikseen kysymään kollegoiden mielipidettä, jotka myös opettivat poikaa. Samoin kysyin omasta toiminnastani eräältä opiskelijalta, joka sattumoisin samoihin aikoihin seurasi opetustani. Kaikilta sain synninpäästön.

Pojan äiti kävi muistaakseni yhden päivän seuraamassa opetusta. Myöhemmin isä soitti ja pyysi anteeksi käytöstään. Hän selitti, että hänellä oli ollut paljon muitakin huolia perheessään, jotka olivat vaikuttaneet hänen reaktioonsa. Pääsimme mielestäni oikein hyvin tilanteen yli, ja pysyin isän kanssa hyvissä väleissä tämän jälkeenkin. Minusta tuntuu, että välikohtaus syvensi minun ja kyseisen pojan suhdetta, ja tulin entistä tarkkaavaisemmaksi oman toiminnan oikeutuksesta. Tapaus loi uskoa siihen, että opettaja voi dialogisella ja kuuntelevalla asenteella luoda edellytyksiä vaikeidenkin konfliktien ratkaisuun. Nöyristelemään ei pidä ruveta, mutta voi olla nöyryyttä kysyä itseltään, onko itsessä vikaa.

Myös vanhemmat kannattaa rohkeasti pyytää seuraamaan opetusta, heillä saattaa olla myös arvokkaita kommentteja, jos erikseen pyytää heiltä palautetta hyvässä ja huonossa. Kehittävän palautteen pyytäminen voi olla myös keino, jolla pahimmalta kritiikiltä syödään särmä, ja voidaan saavuttaa ratkaisukeskeinen asenne.”

(Antero, luokanopettaja, tutkija)

Koulupsykologin ajatuksia:***On säilytettävä kunnioittava asenne kotia kohtaan***

”Luvun alussa kuvatun Pietun tapaus kuulostaa hyvin tutulta, kun ollaan kodin kanssa yhteistyön alkuvaiheessa! Tästä ei kannata opettajan harmistua, vaan antaa oppilaan isälle hieman aikaa ja yhteistyölle mahdollisuus. On niin luonnollista loukkaantua ja kokea uhkaavana koulusta tuleva viesti, kun kyseessä on oma lapsi. Me koulun työntekijät olemme ammattilaisia ja virkamiehiä, mutta lapsen isä on – niin, hän on isä, ja sitä kautta hänen tunteen ilmauksensa ovat ikään kuin sallittuja. Kun tällaisia tilanteita aletaan selvittää, on koulun väen hyvä psyykka itsensä hyvin ymmärtäväisiksi ja empaattisiksi kotia kohtaan. Useimmiten yhteistyö lähtee käyntiin, kunhan vain vanhemmille annetaan tilaisuus tulla kuulluiksi. Paras on järjestää tapaaminen koululla mahdollisimman varhain ja puhua asiat kasvokkain – jos wilmaan alkaa kertyä romaanintynkää, ollaan jo vaarallisilla vesillä. Tapaamiseen opettaja voi pyytää toisen aikuisen koululta: laaja-alaisen erityisopettajan tai kuraattorin/psykologin (tämä tiedotetaan vanhemmille etukäteen) ja liikkeelle lähdetään kasvatuskumppanuuden hengessä. Pietusta kerrotaan vanhemmille ensin paljon hyvää – se ei ole koskaan vaikeaa – ja sitten myös ne asiat, jotka eivät vielä suju. Kun vanhemmat kertovat, ettei kotona vastaavaa ole, voidaan siitä yhdessä iloita ja todeta, että Pietulla siis on kykyjä ja taitoja, kunhan ne saadaan kouluympäristössä ja ryhmätilanteissakin esiin. Ratkaisumalleja etsitään yhdessä, vanhemmilta halutaan kuulla kokemuksia ja heidän hyväksi havaitsemiaan toimintamalleja, ja sitten tutkitaan yhdessä miten ne olisivat sovellettavissa kouluympäristöön. Laaditaan seurantaohjelma – mitä kotona tehdään, mitä koulussa ja sitten kokoonnutaan taas kuukauden kuluttua. Vanhemmille on tärkeää kertoa myös se, että toisten oppilaiden tekemisten seuraukset eivät aina näy Pietulle, sillä ne

on käsitelty luottamuksellisesti tämän toisen oppilaan vanhempien kanssa – ja tästä syystä Pietusta voi tuntua, että vain hänen teoistansa tulee seuraamuksia.

Luottamuksellisen yhteistyön rakentumiseen on joskus käytettävä aikaa, yhdellä tapaamisella ei ehkä vielä selvitä. Mikäli jo ensimmäisessä tapaamisessa koulun vastaantulevasta ja yhteistyöhakuisesta asenteesta huolimatta vanhemmat ovat hyökääviä, on seuraavaan tapaamiseen syytä pyytää myös rehtori. Kaikesta huolimatta kunnioittava asenne kotia kohtaan on säilytettävä, jotta Pietu saa tarvitsemansa tuen ja avun.”

(Annukka Liikanen, koulupsykologi)

POHDITTAVAA

1. Millaisissa tilanteissa olet kohdannut vanhempia, jotka kieltävät ja torjuvat tiedot lastensa hankaluuksista?
2. Kuinka tavallista on, että vanhemmat alkavat syyttää muita, kun heidän lapsellaan on hankaluuksia? Kerro esimerkkejä.
3. Miten tällaisissa tilanteissa kannattaa selvittää asioita ja etsiä ratkaisuja?

Lapsiltaan liikaa vaativat vanhemmat

”Ei tokaluokkaisen tarvitse vielä osata kaikkea”

Mitä voin sanoa Mintun äidille, joka vaatii pieneltä tokaluokkalaiselta yläkoulun taitoja? Minttua on prepattu kotona koulua varten varmaan ihan pienestä asti. Hän osasi koko ekaluokan asiat ja paljon enemmänkin jo kouluun tullessaan. Tilanne on hankala minulle opettajana, kun Mintulle pitäisi antaa koko ajan vaan erilaisia ja vaativampia tehtäviä. Mutta erityisen vaikea tilanne on tytölle itselleen, kun tietyt asiat ovat vaan sellaisia, että niiden ymmärtämiseen tarvitaan enemmän kypsyyttä. Ei tokaluokkalainen voi ymmärtää vielä kaikkea.

Esimerkiksi matematiikasta äiti toivoi, että Minttu tekisi aina vaativampia tähtitehtäviä. Kuitenkin Mintulla on joskus ihan riittävästi töitä perustehtävienkin kanssa. Miksi ihmeessä pitäisi aina opiskella jo seuraavan luokan asioita? Tässä asiassa en ymmärrä vanhempia.

Mervi, kakkosluokan opettaja

Kilpailuyhteiskunnan suorituskeskeisyys heijastuu kasvatukseen

Pärjääminen, itsensä ylittäminen ja tavoitteellisuus kuuluvat kaikki nyky-yhteiskuntaan. Ne ovat tärkeitä myös kasvatuksessa ja koulutuksessa. Jos näitä asioita kuitenkin korostetaan kasvatuksessa liikaa ja jos niistä tulee itsetarkoitus, tilanne voi aiheuttaa lapselle tai nuorelle suuria suorituspaineita. Kasvattajien mukaan suorituskeskeisyys näkyy jo päiväkodeissa ja voimistuu koulussa lapsen kasvaessa. Paine syntyy ennen kaikkea vanhempien suunnasta.

”Valtava suorituskeskeisyys on tässä ajassa ja on selvästi nähtävissä jo päivähoitovaiheessa. Tuntuu, että jo päiväkodissa lapset oppivat, että vanhempien arvostus ansaitaan suoritusten kautta. Pahimmassa tapauksessa meno jatkuu koulun puolella.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Kilpailuyhteiskunta alkaa näkyä yhä vahvemmin lasten maailmassa. Osalle vanhemmista koulun tarjoama opetus ei riitä, vaan lapsille hankitaan lisäresursseja treenaamalla kotona tai hankkimalla muuten lisäopetusta. Toivottavasti koulu ja opettajat eivät ole vahvistamassa tätä kehitystä, vaan painottavat lapsen oikeutta kasvun ja kasvamisen rauhaan.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Tulisi muistaa, että lapsi on hyvä sellaisenaan. Häntä tulisi voida rakastaa ilman, että hän menestyy ja tekee huippusuorituksia. Vertaaminen muihin lapsiin ja tavoitteiden asettaminen heidän suoritusensa perusteella tekevät asiat hankaliksi, sillä jokainen lapsi kehittyy omassa tahdissaan.

”Lapsen olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää tuntea olevansa rakastettu ja hyväksytty omana itsenään, sellaisenaan.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Suorituskeskeinen ajattelutapa ei ole sukupuolisidonnainen asia, vaan sekä tytöiltä että pojilta voidaan vaatia liikaa. Tähän ajattelutapaan liittyy kuitenkin usein stereotyyppinen tyypittely, kuten ”poikien tulisi harrastaa jalkapalloa ja olla voimakkaita” tai ”tytöille hyviä harrastuksia olisivat luistelu tai baletti”. Vanhempien ennakkokäsitykset vaikuttavat harrastusten valintoihin, jotka eivät aina ole lapsen omasta tahdosta lähtöisin.

Vaikka suorituskeskeisyys liittyy niin tyttöjen kuin poikienkin lapsuuteen ja nuoruuteen, monien kasvattajien mukaan ennen kaikkea tytöillä liiallinen itsekuri ja eri suunnista tulevat vaatimukset haittaavat kasvua ja kehitystä.

”Kannattaa myös puhua siitä, mitkä vaarat vaanivat etenkin tyttöjä, joita luotsataan kovin suorituskeskeisesti. Tytöt ovat jo sinänsä monesti vaativia itseään kohtaan. Tässä vaiheessa voi jo antaa kokemuksen, ettei aina tarvitse olla paras ja kun tekee parhaansa, se riittää.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Vanhemmat haluavat lapsilleen enemmän virikkeitä ja haasteita

Sanonnan mukaan leikki on lapsen työtä. Leikki on myös erinomainen tapa oppia sosiaalisia taitoja ja ongelmanratkaisua. Leikki lisää luovuutta ja ajattelun taitoja. Kuitenkin osa vanhemmista ajattelee, että leikki on jotakin toisarvoista erilaisten oppimisharjoitteiden ja järjestettyjen tapahtumien rinnalla. Päiväkodilta odotetaan ohjattuja tuokioita, eikä leikkiä pidetä riittävän kehittävänä toimintana. Tai ainakin leikkivälineiden tulisi olla ajattelua kehittäviä. Markkinoilla onkin myynnissä yhä enemmän pedagogisiksi leluiksi tai peleiksi nimettyjä lasten tavaroita.

”Päiväkodissa on joskus oman lelun päivä. Tällöin lapset leikkivät innokkaasti omilla leluillaan. Olen kuullut monenkin vanhemman

suusta, että 'ettekö ole tehneet mitään muuta?'. Kun kuulin tämän ensimmäisen kerran, hämmästyin. Leikkihän on lapsen työtä.

Päiväkotien ilmoitustauluille on alkanut ilmestyä lappuja, joissa kerrotaan se, mitä kaikkea lapsen leikki kehittää lapsessa. Monesti vanhemmat tykkäävät, että päiväkodissa pitää olla virikettä ja ohjattua tuokiota toinen toisensa perään. Että jos lapset vain leikkivät, se olisi työntekijöiden laiskuutta.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

”Olen ollut muutamilla syntymäpäivillä, joissa vanhemmat ovat etukäteen esittäneet lahjatoiveita pedagogista leluista. Onko lelu enemmän kehittävä, jos siinä on tällainen leima ja hintakin on tietysti korkeampi? Eivätkö tavalliset legopalikat ole yhtä kehittäviä kuin jonkinlaiset ’älykkyyspalikat?’”

(Kirsi, aineenopettaja)

Osa vanhemmista haluaa ohjelmoida järjestetyllä toiminnalla lasten päivät täyteen. Olisi kuitenkin hyvä, että vanhemmat luottaisivat lapsen luovuuteen ja kykyyn keksiä tekemistä ihan itsekin. Monia lapsia kuormittaa ainainen kiire paikasta ja harrastuksesta toiseen. Jos päivät ovat ennalta suunniteltuja ja ohjelmoituja, lapsella ei ole aikaa keksiä omia mielikuvitusleikkejä vaikkapa omalla kotipihallaan.

Vanhempien ei myöskään kannata olla huolissaan, jos lapsi jää paitsi jostakin päiväkodin tai koulun järjestämästä retkestä tai tuokiosta. Usein poissaolo harmittaa enemmän aikuista kuin lasta. Lapset, ihan samoin kuin aikuisetkin, tarvitsevat vapaapäiviä ja aamuja, jolloin voi nukkua pitkään ja tehdä aamutoimet kaikessa rauhassa ilman hoputusta.

”Ainahan on niitä vanhempia jotka toivovat että lapsilla olisi mahdollisuus osallistua aivan kaikkeen, mitä päiväkodissa järjestetään. Jotkut vanhemmat jopa kyselevät mitä tapahtumia on tulossa? Mielestäni vanhemmat vaativat liikaa pieniltä lapsilta, en usko että vanhemmat itsekään haluaisivat osallistua vapaapäivinänsä johonkin työssä järjestettävään retkeen. Välillä tuntuu, että vanhemmat oi-

kein pelkäävät, ettei heidän lapsensa saa nyt kaikkea mitä päiväkodissa järjestetään. Mielestäni lapsilla on oikeus olla myös lapsi ja nauttia myös ansaituista vapaapäivistä.”

(Anonyymi opettaja)

”Päiväkodissa on joskus pientä retkeä tai muuta ns. isompaa toimintaa, vaikkapa koko päiväkodin yhteinen lauluhetki. On paljon lapsia joilla on harvoin vapaapäiviä muulloin kuin varsinaisina loma-aikoina tai viikonloppuisin. Lapsesta on etukäteen ilmoitettu, että lapsi pitää vapaa-päivän silloin ja silloin. Mutta jos sattuukin tälle kyseiselle vapaapäivälle jokin pienikin päiväkodin normaalisesta arjesta poikkeava tuokio, niin lapsi tuodaan päiväkotiin vapaapäivänäänkin, ettei hän varmasti jäisi mistään paitsi. Joskus ihan harmittaa lapsen puolesta, että koskas lapsella on oikeus kotipäivään ja oikeus olla vaan kotona. Varsinkin kun oli jo ennalta sovittu vapaapäivä jota lapsi saattoi odottaa kovastikin. Tuntuu, että vanhemmat eivät tätä edes tiedosta, että lapsen arkikin tarvitsee vain kotona völkäilyä.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

Koulussa vanhemmat asettavat lastensa opetukselle ja oppimiselle joskus korkeampia tavoitteita kuin mitä opetussuunnitelma edellyttää. Vanhempien oletukset saattavat perustua vanhoihin opetussuunnitelmiin, tai niille ei välttämättä edes ole mitään perusteita. Joskus myös oppimateriaalit ovat ikätasoa ajatellen liian vaativia. Esimerkiksi joidenkin reaaliaineiden, kuten biologian ja maantiedon, kirjoissa tietotekstiä on turhan laajasti. Tämä saattaa antaa vanhemmille käsityksen, että kaikki kirjoihin painettu tieto tulisi omaksua. Opettajien kannattaa avata opetussuunnitelmaa vanhemmille ja korostaa, että kaikkea ei tarvitse oppia ja opiskella yhden luokan aikana, vaan oppiminen jatkuu samojen aiheiden parissa koko peruskoulun ja vielä lukionkin ajan.

”Opettajan pitäisi kertoa perustellen vanhemmille mitä tokaluokkalaisten kuuluu osata. Hän on tässä tapauksessa se koulunkäynnin am-

mattilainen eikä hän voi vain sivusta katsoa kuinka pieni tokaluokkalainen uupuu. Opetussuunnitelmasta voi näyttää millaiset taidot ja tiedot tokaluokkaisella pitäisi olla. Millaistahan koulunkäynti ja koulunkäyntimotivaatio on yläasteella, jos jo tokaluokalla lapsi on uuvutettu liiallisten vaatimusten vuoksi.”

(Martta, aineenopettaja)

”OPS auki vanhemmille!”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Oppimisessa tiedollisten tavoitteiden rinnalla kulkevat taitotavoitteet ja oppimaan oppimisen tavoitteet. Retket ja muut toiminnalliset työtavat eivät ole ajanviihdettä tai lisuketta muun oppimisen tueksi, vaan myös ne ovat opetussuunnitelmaan sisältyviä asioita ja niiden avulla opitaan monia tietoja ja taitoja.

”Vanhemmille kannattaa perustella opetussuunnitelmaan nojaten esimerkiksi erilaiset retket. Ne eivät ole pois jostain, vaan parhaimmillaan rikastuttavat opetusta - matematiikkaakin. Sehän on sitten opettajan luovuudesta ja ammattitaidosta kiinni.

Kannattaa korostaa myös miten paljon muuta pienen koululaisen kouluelämään kuuluu: kaikki sosiaalinen elämä kaveripiirissä ja miten se myös vaatii energiaa. Voihan opettaja myös keksiä muunkinlaisia motivoivia tehtäviä nopeasti etenevälle lapselle. Myös asioiden kypsyemisestä kannattaa puhua.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Jonkin erityistaidon lahjakkuus on hieno mutta samalla haastava asia oppilaalle itselleen, vanhemmille ja myös opettajille. Vanhemmat saattavat ajatella, että lasta tulisi kannustaa eteenpäin ja kehittää vain jollakin tietyllä lahjakkuuden alalla, jolla lapsi voi kehittyä erityisen hyväksi. Koulun tavoitteena kuitenkin on, että oppilaat oppisivat kokonaisvaltaisesti opetussuunnitelman kaikki osa-alueet.

”Minullakin on tällä hetkellä oppilas, joka nyt kolmannella luokalla on muun muassa ratkaissut laskun 9 potenssiin 9 päässälasku-

na. Nyt hänellä on kiinnostuksen kohteena neliöjuuret. Kun sitten yrittää vanhemmille selittää, että pojan olisi kyllä hyvä harjoitella myös esimerkiksi sanallisia tehtäviä, he tuntuvat viittaavan kintaalla koko hommaan.”

(Viivi, luokanopettaja)

Liialliset vaatimukset voivat liittyä myös kotitehtävien tekemiseen. Joskus vanhemmat toimivat ikään kuin rinnakkaisopettajina eli koulutehtäviä opiskellaan ja tehdään aikuisen johdolla enemmän kuin opettaja on edellyttänyt. Vanhemmat saattavat myös esittää opettajalle toiveita kotitehtävien lisäämiseksi, koska ovat huolissaan lapsen oppimisesta.

”On oppilaita, joiden vanhemmat käyvät kaikki läksyt kotona suurenruslasin kanssa läpi ja vaativat opettajaa antamaan lisää läksyä tai ovat ainakin huolissaan, jos jonain päivänä ei kaikista aineista annettu läksyä.”

(Viivi, luokanopettaja)

Onko huipputuloksiin pyrkiminen lapsen vai vanhempien toive?

Vanhemmilla saattaa olla epärealistinen käsitys oman lapsensa osaamisesta. Toki omasta lapsesta mielellään näkee parhaat puolet, mutta joskus käsitykset ovat ylimitoitettuja. Oma lapsi, joka kotona tuntuu taidoiltaan ihmelapselta, saattaakin koulussa olla yksi ihan tavallinen oppilas. Lapsen kannalta tämä ristiriita voi olla varsin rasittava, kun vanhempien toiveet ja odotukset eivät vastaakaan todellisuutta. Lapsi ei välttämättä myöskään itse haluaisi olla erityisasemassa.

”Jos vanhemmat vaativat kotona niin paljon, voisi olla ihanaa, että koulussa oppilas saisi olla rauhassa – ilman jatkuvaa painostusta. Ei ole yksi eikä kaksi kertaa kun huomaa, että tavoitteita ei asetakaan oppilas itse, vaan vanhemmat. Oppilas ei tunnekaan itseään jonkin alan neroksi, vaikka vanhemmat keskusteluissa niin toittavat. Voi

jopa olla, että oppilas onkin kiinnostunut jostain aivan muusta. Eiväthän vanhemmat pahaa tarkoita, hyvää he vain lapselleen haluavat. Mutta kun se hyvä ei aina ole sama kuin mitä oppilas oikeasti haluaa, tai mihin hän ilman suurta stressiä kykenee.”

(Milja, aineenopettaja)

Kun lapsi tai hänen vanhempansa pyytävät lisää tehtäviä, opettajan kannattaa varmistua siitä, kuka lisätehtäviä oikeastaan haluaa. Jos kyse on vain vanhempien tarpeesta, heille kannattaa selittää, ettei ylimääräisten tehtävien teko ole välttämättä tarpeen. Opettajan työn kannalta ei ole mielekäästä, jos hän joutuu valmistelemaan lisätehtäviä vanhempien, ei lasten, tarpeisiin.

”Olisi hyvä ottaa puheeksi myös se, että ovatko lisätehtävät lapsen itsensä haluamia vai vanhemman kunnianhimon sanelemia.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Kun puhutaan lapsen lisätehtävien tarpeesta, on tärkeää erottaa, lähteekö tarve lapsesta vai vanhemmista. Jos lapsi on innokas oppimaan lisää tai tekemään lisätehtäviä, silloin ne lienevät paikallaan. Esimerkissä kuvatun Mintun tapauksessa lisätehtävien tarve näyttää lähtevän äidistä.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Suvun perinteet ja odotukset aiheuttavat joskus nuorille paineita peruskoulun ja lukion jälkeisten opiskelu- tai työpaikkojen valinnassa. Vanhemmilla saattaa olla toiveena jokin tietty lukio tai opiskeluala, ja tällä perusteella nuorta painostetaan tietynlaisiin kurssivalintoihin ja parempiin suorituksiin. Tilanne voi olla hyvin painostava nuorelle. Joskus myös koulujen opinto-ohjauksessa unohtuu monialaisuus ja -arvoisuus opiskelupaikkojen esittelyssä. Esimerkiksi ammatillisia opiskelumahdollisuuksia saatetaan esitellä niukemmin kuin lukio-vaihtoehtoja. Nuoren itsensä kannalta tärkeintä on oma motivaatio tulevaisuuden valinnoissa ja sen tukeminen kotona ja koulussa.

”Olen ollut alalla vasta muutaman vuoden, mutta olen kuullut kol-

legoilta hurjia juttuja hyvin vaativista vanhemmista. Vanhemmat vaativat lapsiltaan paljon, mutta opettajakaan ei jää vaatimusten ulkopuolelle. Monelle vanhemmalle on kunnia-asia, että heidän lapsensa pääsee arvostettuun lukioon, koska 'jo oppilaan isoisän isästä lähtien sukupolvet ovat käyneet samaa koulua'. Välttämättä nuori ei itse haluaisi mennä lukioon, jonka keskiarvoraja on yli yhdeksän, mutta suvun perintö velvoittaa ja nuori työskentelee uupumisrajoilla toteuttaakseen vanhempiensa toiveen."

(Marke, aineenopettaja)

Opiskelun ohjausta vanhemmille

Opintojen ohjaus on nykykoulussa yhä tärkeämpää kaikilla asteilla. Opinto-ohjaus antaa oppilaille tietoja erilaisista valintamahdollisuuksista. Tärkeää on, että eri mahdollisuuksia esitellään tasapuolisesti. Usein opinto-ohjaus on tuiki tarpeellista myös vanhemmille, ei pelkästään erilaisten valintamahdollisuuksien esittelyn takia, vaan siksi, että he saisivat oikean ja realistisen käsityksen omalle lapselleen sopivista vaihtoehdoista. Henkilökohtaisemmalla tasolla opiskelun ohjaus tarkoittaa sitä, että yhdessä vanhempien kanssa keskustellaan oman lapsen oppimistoiveista ja -tavoitteista. Hyvän lopputuloksen saavuttamiseksi keskustelun tulisi olla arvostavaa ja kuuntelevaa. Vuorovai-
kutuksessa myös rehellisyys ja avoimuus ovat tärkeitä asioita.

"Suorituskeskeisen vanhemman kanssa kävisin yhdessä asiaa läpi. Keskustelu luonnollisesti kannattaa aloittaa vanhempaa arvostavasti ja kehua hänen kiinnostustaan lapsen koulun käyntiin. Korostaisin sitä, miten arvokas kokemus lapselle on kokea olevansa hyväksytty ja arvostettu omana itsenään. Voitaisiin miettiä yhdessä vanhempien kanssa sitä, miten tätä arvostusta muuten voisi ilmaista."

(Britt, lastentarhanopettaja)

"Yläasteella nämä vanhempien ja oppilaan erilaiset tavoitteet oppilaan elämää varten paljastuvat joskus murrosiän tuomassa kapinas-

sa. Joskus opettajaa tarvitaan 'sovittelijaksi' väliin. Henkilöksi, joka malttaa kuunnella molempia osapuolia.”

(Milja, aineenopettaja)

”Opettajan on tärkeä kertoa vanhemmille, minkälaista tukea ja apua hän heiltä odottaa lasten koulunkäyntiin. Vanhemmat odottavat usein konkreettisia neuvoja. Opettaja voisi hienotunteisesti, mutta rehellisesti kertoa Mintun äidille, miten opettajana näkee tilanteen.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Opettajan tukena koulussa ovat oppilashuoltoryhmä ja opinto-ohjaajat. Joissakin tilanteissa vanhemmat kaipaavat ulkopuolisen asiantuntijan näkemystä, sillä he saattavat ajatella, että opettaja on asenteellinen tai jopa epäpätevä. Opettaja saattaa kaivata oppilashuoltoryhmän tukea myös siksi, etteivät hänen omat taitonsa riitä riittävän laaja-alaiseen keskusteluun.

”Lähes jokaiseen luokkaan mahtuu oppilas, jolla on vaativa koti. Toistaiseksi olen kuitenkin saanut vakuutettua vanhemmat siitä, että nuori pärjää hyvin eikä lisätehtäviä ole tarpeen teettää. Ylipäänsä eriyttäminen suuntaan ja toiseen on jo haaste sinänsä – ja kun mukaan astuu haastava koti, soppa on valmis. Toivon vanhemmilta ymmärtävää yhteistyötä oppilaan parhaaksi.”

(Milla, aineenopettaja)

”Vanhempia pitää lempeästi ohjata asioissa. Moniammatillisen ryhmän kanssa voidaan keskustella lapsen kyvyistä ja rajoista. Vakuuttavampaa on, jos keskustelussa on koulupsykologi tai muu lapsen kehityksen ammattilainen opettajan lisäksi.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Jos opettaja kokee 'sovittelijan' roolin liian hankalaksi ja aikaa vieväksi, hän voi ohjata oppilaan perheineen esimerkiksi kuraattorin juttusille.”

(Milja, aineenopettaja)

Elämä on muutakin kuin koulusuorituksia

Kun puhutaan kodin ja koulun yhteistyön tärkeydestä, usein toivotaan enemmän yhteistyötä ja aktiivisuutta. Koulun näkökulmasta tavoite on joskus osin päinvastainen ja toiveena onkin kodin roolin väheneminen. On erikoinen mutta ei suinkaan epätavallinen tilanne, että opettaja joutuu rauhoittelemaan lapsen oppimistavoitteiden takia vanhempia, ei lasta itseään. Elämä ja oppiminen on muutakin kuin huippuarvosanoja ja oppiaineiden tietojen kartuttamista.

”Luokanopettaja myös tietää mitä muuta pienten koululaisten pitää saada tehdä ja kuinka tärkeää se on kasvun ja kehityksen sekä oppimisen kannalta. Pitää olla aikaa leikkiä, harrastaa, kehittää sosiaalisia taitoja ja levätä. Koulu on tärkeä osa lapsen elämää, mutta pitää olla muutakin elämää.”

(Martta, aineenopettaja)

”Vanhemmat voivat tosiaan joko vaatia liikaa tai liian vähän sekä koululta että lapseltaan. Alakoulussa ei tulisi vielä liikaa painottaa akateemisia taitoja, vaan keskittyä sosiaalisiin ja emotionaaliin puoliin persoonallisuuden kasvussa. Perustyönteontaidot ja ajattelutaidot tulisi myös opettaa. Tiedollista ainesta ehtii painottaa myöhemminkin.”

(Maikki, aineenopettaja)

***Koulupsykologin ajatuksia:
Lapsen ääni ei kuulu***

”Aloitustekstissä kuvatussa Mintun tapauksessa tarvitaan taas lisää kodin ja koulun vuoropuhelua, lisää yhteisiä tapaamisia, vaikka niitä on jo varmasti jo ollutkin. Lapsen ääni ei kuulu, kuulemme vain äidin ja opettajan äänet. Tosin opettaja katsoo asiaa kyllä oivaltavasti lapsen näkökulmasta. Miten Minttu itse kokee, minkälaisia tunteita hänellä koulunkäyntiin liittyy? Tuleeko hän mielellään kouluun? Minkälaisia ovat läksyjentekotuokiot koto- na hänen mielestään? Minkälaisista puuhista hän pitää, missä kokee onnistumisen iloa? Miten hän kokee tulevansa hyväksytyksi? Onko hänellä koulun lisäksi vielä suorituspainotteisia harrastuksia? Onko kavereita ja aikaa leikkiä? Jos alkaa näyttää siltä, että lapsi kuormittuu liikaa, on syytä käynnistää kunnan keskustelu kodin kanssa. Ehkä opettaja voisi konsultoida koulun oppilashuoltoryhmää, tai erikseen jotain sen jäsentä, esim. psykologia, ja pohtia miten vanhempien kanssa tilanteesta vielä voisi keskustella. Vanhempien tapaamisessa voisi olla mukana vaikka laaja-alainen erityisopettaja tai rehtori, jos vanhemmat ovat vaativia. Keskustelussa on syytä pitää myönteinen vire ja antaa vanhemmille myönteistä ja hyväksyvääkin palautetta siitä, että he ovat kiinnostuneita ja tukevat lapsen koulunkäyntiä. Sen jälkeen vasta vanhempien kanssa voi koettaa sopia, että nyt on meneillään toisen luokan opetussuunnitelman mukainen opetus ja että lapsen kasvamiseen ja oppimiseen kuuluu niin paljon muutakin kuin akateemiset taidot, ja että tälle kaikelle muullekin kasvamiselle ja kypsymiselle pannaan nykykoulussa painoa (ainakin periaatteessa), ja sille tulee antaa aikaa. Vanhempien kanssa voisi keskustella motivaation tärkeydestä oppimiselle: tulevan oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsen koulunkäynnissä säilyy ilo, eikä se muutu suorituspainotteiseksi, muuten motivaatio katoaa ja se näkyy myös oppimistuloksissa. Opettaja

rehtorin ja laaja-alaisen erityisopettajan kanssa on pätevä käymään tätä keskustelua vanhempien kanssa, mutta mikäli näyttää, että lapsi uupuu, ja kodin ja koulun tavoitteet oppimiselle eroavat edelleen kovasti, voi tapaamiseen pyytää mukaan myös psykologin tai kuraattorin. Tietysti raja on olemassa ja tarvittaessa opettaja voi ohjata kotia soittamaan koulun psykologille tai kuraattorille tai alueen perheneuvolaan.”

(Annukka Liikanen, koulupsykologi)

POHDITTAVAA

1. Miten yhteiskunnan kilpailuhenkisyys ja suorituskeskeisyys ilmenevät opetus- ja kasvatustyössä?
2. Miten suorituskeskeisyys näkyy vanhempien suhtautumisessa lapsiinsa?
3. Ovatko vanhemmat esittäneet sinulle toiveita tai vaatimuksia tehtävien ja suoritusten lisäämisestä? Miten olet suhtautunut vaatimuksiin?
4. Oletko huomannut ristiriitaa sen suhteen, millaisia suorituksia vanhemmat odottavat lapseltaan ja miten lapsi itse asian kokee?
5. Miten vanhempia tulisi ohjeistaa ja opastaa opetussuunnitelman tavoitteisiin liittyen?

Yksisuuntaista tiedotusta vai aitoa yhteistyötä?

”Teidän poikanne on oppimiskyvytön”

Poikamme opettaja tuli luokanvalvojaksi seitsemännelle luokalle. Tämä opettaja opetti kemiaa ja tapasi oppilaat kerran, kaksi viikossa. Me vanhemmat tapasimme luokanvalvojan heti syksyn alussa vanhempainillassa ja sen jälkeen vanhempainvartissa.

Poikamme oli aina ollut keskitasoa parempi oppilas, ainakin todistuksen perusteella. Kun tapasimme opettajan vanhempainvartissa, hän totesi ensi alkuun, että pojallamme ei mene hyvin. Opettajan mukaan kyse oli oppimiskyvyttömästä nuoresta, johon kaikki muutkin luokan oppilaat ainoastaan hermostuivat. Olimme ymmällämme. Ensiksikin oli tosi loukkaavaa todeta lapsemme olevan oppimiskyvytön. Tuntui ammattitaidottomalta, että kasvatustyössä oleva henkilö sanoo noin. Lisäksi olimme hämmentyneitä siitä, miten opettaja kuvasi poikamme roolia luokkayhteisössä. Tällaista viestiä ei ollut tullut koskaan aiemmin. Ja opettajalla oli siis takanaan muutaman viikon kokemus oppilaista.

Jälkeenpäin kuulimme, että opettaja oli laukonut suorasukaisia kommenttejaan muillekin poikamme luokan vanhemmille. Olemme miettineet, nyt jo useiden vuosien jälkeen, miten paljon

opettajan sanat voivat mietityttää ja haavoittaaakin. Emme aina-
kaan me kenneet sanomaan vastaan tai puolustamaan poikaam-
me. Niin äimistyneitä olimme.

Taron vanhemmat

”Voi kun Kristiinasta sanottaisiin jotakin hyvää”

On tosi tärkeää, että päiväkodissa ja koulussa opettajat sanovat
jotakin hyvää omasta lapsesta. Niitä sanoja mieltii usein. Ja sit-
ten jos sanotaan jotakin epämääräistä, niin sitä mieltii päivä-
kaudet, että mitä tuokin nyt tarkoitti. Onko minun lapsessani
jokin vika.

Itse en osaa ruveta kyseenalaistamaan opettajien sanomisia.
Mieheni sen sijaan suuttuu, jos hänen mielestään Kristiinaa ar-
vostellaan aiheetta. Kerran hän soitti päiväkotiin, kun oli har-
mistunut opettajan toiminnasta. Minä olen useimmiten myötäi-
leväinen ja harmittelen sitten kotona, miksen osannut puolustaa
Krisseä. Kauhean ristiriitainen tämä suhde opettajiin on. Niillä
on edelleen aikamoinen auktoriteettiasema.

Kristiinan äiti

Milloin opettaja ottaa yhteyttä?

Valitettavasti usein käy niin, että opettaja ottaa yhteyttä vanhempiin
vain silloin, kun jokin asia ei mene hyvin. Muutoin pärjätään nor-
maaleilla vanhempainilloilla ja koko luokalle tai koululle menevillä
tiedotteilla.

”Olen myös sanonut vanhemmille, että valitettavasti aika ei riitä sään-
nöllisiin yhteydenottoihin kotiin, mikäli oppilaan koulu sujuu ongel-
mitta. Valitettavasti kotiin ollaan yhteydessä ongelmatilanteissa.”

(Ilkka, luokanopettaja)

Moni opettaja haluaa keskustella vanhempien kanssa silloin, kun lapsessa tai nuoressa on tapahtunut jokin olennainen muutos aiemman verrattuna. Yhteyttä otetaan esimerkiksi silloin, jos lapsi tai nuori alkaa käyttäytyä eri tavoin, kiusata tai häiritä muita tai jos hän muuttuu ujommaksi ja vetäytyneemmäksi kuin aiemmin.

”Normaalista poikkeavista muutoksista otan yhteyttä suoraan kotiin jo kurssin aikana. Esimerkiksi huomasin eräässä 8. luokkalaisessa tytössä merkittävän muutoksen suhteessa 7. luokkaan. Soitin tytön äidille ja keskustelin hänen kanssaan kurssin puolivälissä mistä on kysymys ja mitä voisimme tehdä asialle yhdessä. Äiti vaikutti helpottuneelta, että pääsimme keskustelemaan asiasta. Samoin sain jaettua omaa vastuutani asiasta rakentavalla tavalla.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Usealle vanhemmalle on ollut yllätys, että alakoulun tiivis kouluyhteisö ja yhteydenpito muuttuvat yläkouluun siirryttäessä hyvinkin radikaalisti. Yhteydenpito vanhempien kanssa on yläkoulussamme useimmiten sitä, että kun ongelmia ilmenee, yhteyttä otetaan puolin ja toisin. Noin joka toisella valvontaluokkani nuorella on ollut jotain hankaluuksia, esimerkiksi koko koulunkäynnin, tuntikäyttäytymisen, oppimisen tai jaksamisen kanssa. Tämän takia olen joutunut olemaan heidän vanhempiansa kanssa tiiviisti yhteydessä.”

(Anonyymi opettaja)

Yläkoulussa ja lukiossa opettaja ottaa harvemmin yhteyttä vanhempiin ja myös vanhempaintoiminta on usein vähemmän aktiivista kuin alemmilla luokilla ja päiväkodissa. Aineenopettaja tuntee oppilaita tavallisesti pintapuolisemmin kuin luokanopettaja tai lastentarhanopettaja. Siksi myös asiat, joista keskustellaan vanhempien kanssa, ovat erilaisia. Keskustelu jää helposti pinnallisemmaksi.

”Muistan aina nykyisen 9. luokan oppilaideni koulun aloituksen. Näin heitä ensimmäisenä koulupäivänä 3 tuntia. Toisena koulupäivänä 2 tuntia. Siitä eteenpäin tapasin heitä noin 25 minuuttia per

viikko käytännön asioiden hoitamista varten. Koulumme nelijakosysteemissä minulla ei ollut tunteja heidän kanssaan kahdessa ensimmäisessä jaksossa. Silti vanhempainvartit tuli aloittaa ennen joulua. Tuntui kurjalta ja ahdistavalta pitää vanhempainvartteja, kun ei ollut päässyt tutustumaan omaan luokkaansa, saatikka yksilöihin, kunnolla. Samoin ikävien viestien välittäminen kotiin tuntui hankalalta, kun ei pystynyt luomaan kokonaiskuvaa oppilaan tilanteesta. Ajan kanssa tilanne on helpottanut, mutta edelleenkin koen näkeväni omaa valvontaryhmääni liian harvoin. Tuntuu kuin ryhmä olisi aina taukoajaksojen aikana muuttunut niin paljon, että uudelleen tutustuminen täytyy aloittaa aina uudelleen.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Aineenopettaja ei tutustu oppilaisiin samalla tavalla kuin luokanopettaja ja siksi yläkoulussa on hankalampaa jutella oppilaan asioista vanhempien kanssa. Kun oppilasta saattaa tavata vain kaksi tuntia viikossa tai ei ollenkaan (=valinnaisaineiden opettajat) muuten kuin koulun käytävällä sattumalta, ei ole kovin paljon keskusteltavaa vanhempien kanssa.”

(Anonyymi opettaja)

Vuorovaikutuksen rakentaminen ja ylläpito

Vuorovaikutuksen rakentamiseen vanhempien kanssa kannattaa panostaa ja käyttää aikaa, kun saa uuden lapsi- tai oppilasryhmän. Perheiden tunteminen helpottaa yhteistyötä jatkossa.

Vanhempien kanssa kannattaa sopia, millä välineillä ja keinoilla kouluasioista tiedotetaan koteihin päin. On hyvä tarkistaa, onko kodeissa käytössä tietokone ja internet ja tulevatko paperitiedotteet luetuiksi. On hyvä myös sopia puhelimen käytöstä ja sen rajoituksista.

”Lukuvuoden alkaessa opettajan kannattaa sopia vanhempien kanssa, miten hän tiedottaa koteihin opiskelusta ja sen etenemisestä.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Koulumme tarjoaa vanhemmille kerran lukuvuodessa mahdollisuuden osallistua arviointikeskusteluun, puhelinkeskusteluun tai sähköpostiviestittelyyn koulukuulumisten vaihtamiseksi. Tässä kukin opettaja saa käyttää omaa harkintaansa oppilaan ja luokkasteen mukaan.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Päiväkodissa viestintä koteihin on aika helppoa, sillä näemme vanhempia päivittäin. Jaamme paperitiedotteita, yhä enemmän sähköisiä tiedotteita ja kerromme asioita suullisesti.”

(Tarja, lastentarhanopettaja)

Sähköiset viestintäjärjestelmät, kuten Wilma, ovat helpottaneet esimerkiksi poissaolojen selvittämistä ja vanhempien mahdollisuutta seurata lastensa koulunkäyntiä päivittäin. Poissaolomerkintöjen lisäksi sähköisiin järjestelmiin voi kirjoittaa viestejä oppilaiden kuulumisista ja muistuttaa vaikkapa kotitehtävistä, retkistä, tarvikkeista ja tulevista kokeista.

”Tiedotan viikoittain lyhyesti sähköpostilla kuluneen ja seuraavan viikon tärkeimmät asiat. Tämä vie aikaani noin 10 minuuttia viikossa, joten suuresta työstä ei ole kyse.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Sähköpostin ja sähköisen reissuvihon kautta kulkevat pidemmät viestit. Vanhemman tulisi aina kuitata nuoren reissuvihkoon saamat merkinnät, hymynaamoista huutomerkkeihin. Useimmiten vanhemmat myös kommentoivat asiaa kuittauksen yhteydessä, mikä lienee myös yksi yhteydenpitotapa.”

(Anonyymi opettaja)

Aiemmin opettajiin sai yhteyden soittamalla opettajainhuoneen puhelimeen. Nykyisin jokaisella opettajalla on omat puhelimet, mutta harvassa koulussa annetaan opettajille työkännyköitä ja -numeroita. On opettajan oma asia, antaako hän henkilökohtaisen puhelinnumeronsa vanhemmille. Ohjaaminen tekstiviestien kirjoittamiseen on hyvä ratkaisu.

”Omaa kännykkänumeroani en ole antanut, vaikka sitä on pyydetty. Olen kertonut kyseessä olevan periaate, vaikka uskon että moni sitä pyytäneistä vanhemmista olisi ymmärtänyt opettajallakin olevan työaika. En kuitenkaan halua ottaa riskiä.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Aluksi ajattelin, etten anna omaa numeroani vanhemmille, mutta annoin kuitenkin. Vielä ei ole ilmennyt mitään ongelmia. Parin vuoden aikana henkilökohtaiseen puhelimeeni on soitettu tai tekstattu alle 10 kertaa. Uskon, että wilma vähentää ainakin tekstareita. Välillä jopa toivoisi, että vanhemmat ottaisivat herkimmin yhteyttä.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Päätin antaa oman kännykkäni numeron vanhemmille, mutta ilmoitin, että en suinkaan pysty aina vastaamaan puheluihin. Toistaiseksi homma on toiminut todella hyvin. Vanhemmat ovat soittaneet vain silloin, kun on oikeasti ollut asiaa. Monta kertaa olen saanut tekstarin, jossa vanhemmat kertovat lapsen olevan sairaana tms. Tämä on mielestäni molemmin puolin hyvää yhteydenpitoa.”

(Anonyymi opettaja)

Jos antaa oman numeronsa vanhemmille, kannattaa pohtia soittoajan rajaamista. Opettaja voi esimerkiksi luvata, että hän pyrkii vastaamaan virka-ajan puitteissa mutta rauhoittaa illat omaksi vapaa-ajakseen. Tekstiviestejä tosin on helppo vastaanottaa myös iltaisin.

”Kännykkänumeron voi halutessaan antaa, mutta kannattaa rajata soittoaika; poikkeuksena hätätapaukset. Eli mielestäni tähänkin asiaan voi luoda reilut pelisäännöt.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Kun vanhemmat saavat tuttuun tapaan säännöllisesti tiedotteita koulusta, he oppivat seuraamaan niitä. Alakoulussa hyviä ovat viikkotiedotteet, joissa kerrotaan keskeiset opiskeltavat asiat ja muut ajan-kohtaiset koulunkäyntiin liittyvät asiat.

”Aivan tuoreena luokanopettajana olen pyrkinyt alusta asti luomaan avoimet välit kolmasluokkalaisten oppilaitteni vanhempiin. Lähetin ensimmäisen kirjeen kotiin heti ensimmäisenä koulupäivänä ja sen jälkeen olen pyrkinyt lähettämään ns. viikkokirjeen ainakin joka toinen viikko. Kirjeisiin ei ole tullut pahemmin vastauksia ja pidänkin sitä vain positiivisena asiana. Ilmeisesti toimintaani ollaan sen verran tyytyväisiä, ettei kenelläkään ole valittamista, ainakaan vielä.”

(Anonyymi opettaja)

Sähköinen ja kirjallinen tiedottaminen ei luonnollisestikaan voi korvata kokonaan henkilökohtaisia tapaamisia. Joistakin asioista on parempi ja helpompi keskustella kasvokkain. Henkilökohtainen tapaaminen voi myös säästää aikaa, sillä pitkät sähköpostiviestit ovat nekin työläitä. Henkilökohtainen tapaaminen voi hoitua myös kotikäynnillä, joka on kuitenkin hyvin harvoin käytetty keino.

”Sen olen jo nyt tiedostanut, että sähköpostitse tai Wilman kautta kirjoitan vain niin vähän kuin mahdollista. Mieluummin sitten tapaan vanhemman ja keskustelen asiat kasvokkain.”

(Anonyymi opettaja)

”Missään ei sanota, etteikö opettaja voisi tehdä kotikäyntejä. Loppujen lopuksi oppilaat asuvat myös kohtuullisen matkan päässä koulusta. Olen itse tehnyt opettajan urani aikana muutaman kotikäynnin. Olen useasti todennut yläasteen valvontaluokalleni, että jokin tiedote tai asia on niin tärkeä, että jos en saa kuittausta huoltajalta viestin perille menosta kirjallisesti paperilla tai sähköisesti, tulen visiitille. Tämä on toiminut nykyisen valvontaluokkani kanssa joka kerta.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kuuntelun taito ja kuulluksi tulemisen oikeus

Olivat viestintätavat mitkä tahansa, kannattaa korostaa molemminpuolisuutta, vastuuta ja avoimuutta. Molemminpuolisen kunnioituksen saavuttaminen kantaa pitkälle.

”Alun alkaen yhteistyösuhteen luomisessa kannattaa korostaa avoimuutta ja molemminpuolista arvostamista. On myös tärkeää korostaa sitä, että pienetkin huolet kannattaa ottaa puheeksi. Muuten niistä voi paisua isompia ongelmia.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Kasvatustyön perustana oleva toisen ihmisen kuunteleminen ja kunnioittaminen ja aikuisen vastuu oppilaan ja opettajan välisen vuorovaikutuksen laadusta: näistä soisi puhuttavan koulussa enemmän.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Usein myönteinen, vanhempia kuunteleva tapaaminen ennaltaehkäisee myöhempiä pulmia.”

(Anonyymi opettaja)

”Olen tehnyt opettajan työtä kuutisen vuotta, joista kolme viimeistä päteväenä erityisluokanopettajana sairaalaopetuksessa. Olen työssäni saanut kohdata hylättyjä, pahoinpideltyjä, kaltoinkohdeltuja, hyväksikäytettyjä, näkymättömiä, vihaisia, surullisia ja itsetuhoisia lapsia, joille kaikille on yhteistä se, että heillä on äiti ja isä. Kolmen vuoden aikana olen oppinut mielestäni oleellisimman: älä koskaan, ikinä suhtaudu oppilaasi vanhempiin epäkunnioittavasti ja alenutavasti. Kuuntele aina, mitä vanhemmilla on sanottavana, vaikka olisitkin eri mieltä. Kohtele vanhempia siten kuin toivoisit itseäsi kohdeltavan vanhempana. Kohtele heidän lapsiaan siten kuin toivoisit omia lapsiasi kohdeltavan.”

(Anonyymi opettaja)

Vuorovaikutuksessa osapuolten tulisi kyetä kuuntelemaan toisiaan. Usein puhuminen on helpompaa kuin toisen kuunteleminen. Aitoon kuunteluun sisältyy se, että toinen osapuoli todella kokee tullessa

kuulluksi ja että hänen asiansa otetaan tosissaan. Tällöin vaikeitakin asioita on helpompi tuoda julki ja käsitellä. Passiivinen kuuntelu ei vielä välttämättä takaa kuulluksi tulemistä.

”Tärkeää on että vanhempi tuntee tulleen kuulluksi. Mielestäni yksi tie molemminpuoliseen hyvään suhteeseen vaikeissakin tilanteissa ja negatiivisenkin palautteen kohdalla on aina aito yritys kuunnella vanhemman tunnetta palautteen takana. Sen voi hyvin sanoa ääneenkin, tyyliin: ’Minusta tuntuu että olet todella loukkaantunut siitä, kun.... jne.’

(Britt, lastentarhanopettaja)

Lapsen tai nuoren asioista kannattaa sanoa mieluummin aikaisin kuin liian myöhään. Jos hankaluudet pääsevät kasaantumaan, niihin voi olla paljon vaikeampi tarttua. Toisaalta opettaja joutuu varmasti pohtimaan, mikä on riittävän merkittävä asia, jotta siitä kannattaa ilmoittaa. Usein käy myös niin, että esimerkiksi pienet levottomuudet menevät ohi eikä niistä välttämättä edes tarvitse keskustella vanhempien kanssa. Kuitenkin jos jokin asia painaa mieltä, kannattaa ehdottomasti mieluummin puhua siitä kuin jättää sikseen.

”Kannatan myös itse käytäntöä, jossa ilmoitan kotiin herkemmin missä mennään. Näin viestit sekä positiivisista, että häiritsevistä asioista kasautuvat pikku hiljaa ja parhaimmillaan reaaliajassa. Vanhempien on helpompi tarkkailla ja tarttua asioihin nopeammin. Tämä vähentää myös väärinymmärrysten ja ammattitaidottomuuden vaaraa tunteiden tullessa pintaan keskustelutilanteissa. Voidaan puhua asioista ja konkreettisista teoista persoonallisuuden sijaan. Näin voidaan tavoittaa rakentavampia lopputuloksia ja toimintamalleja.”

(Susanna, aineenopettaja)

Omaan lapseen tai nuoreen liittyvät asiat ovat aina tärkeitä asioita. Jos opettaja haluaa keskustella, hänen kannattaa varata keskustelulle aikaa, ettei tilanteesta tulisi pikaista sanelua. Aikaa on oltava riittä-

västi, jotta myös vanhemmilla on mahdollisuus kysellä ja kertoa omia näkemyksiään.

”Opettajan olisi aina oltava tietoinen sanomisiensa painoarvosta. Lasten kasvatua on vanhemmille usein hyvin herkkä asia. Missään kiiretilanteessa hankalampaa asiaa ei kannattaisi alkaa selvittämään, eikä etenkin esimerkiksi viikonloppua vasten.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Miten osaisi olla rehellinen loukkaamatta vanhempia?

Kun on tarpeen keskustella lapsen tai nuoren ongelmista tai haasteista koulussa tai päiväkodissa, keskustelun aloittaminen ei ole välttämättä helppoa. Kuitenkin opettajan pitää rehellisesti kertoa, mikä on tilanne. On myös vanhempien oikeus saada tietää, miten heidän lapsensa toimii. Opettajan kannattaa pyrkiä mahdollisimman asialliseen ja neutraaliin kielenkäyttöön. Jos keskustelu saa syyttävän sävyn, vanhemmat saattavat helposti torjua viestit.

”Jos joudun kertomaan vanhemmille jotain negatiivista heidän lapsestaan, pyrin tekemään sen hyvin neutraalisti, jotta vanhemmat kuuntelisivat viestin sisällön, eivätkä nostaisi karvoja pystyyn suojellakseen perhettään.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Opettaja on ihmissuhdeammattissa, jossa hänelle mielletään tietty rooli ja asema. On erittäin tärkeää, että opettaja osaa ilmaista asiansa oikein. Aina on muistettava, että huoltajien kanssa puhutaan heille maailman tärkeimmästä asiasta: heidän omilla taidoillaan kasvatamasta lapsesta. Jos lasta arvostellaan, siinä samassa arvostellaan myös heidän kasvatustyötään. Ja vaikka ei olisikaan tarkoitus arvostella, vanhemmat helposti kokevat sen niin.”

(Milja, aineenopettaja)

Empatiakyky eli kyky asettua toisen asemaan auttaa opettajaa ymmärtämään, miltä vaikean asian kuuleminen vanhemmasta voi tuntua. Jokainen vanhempi toivoo kuulevansa omasta lapsestaan hyvää, joten opettajan yhteydenotto hankalassa asiassa on luonnollisesti pettymys tai järkytys. Siksi opettajan on tärkeä tiedostaa asemansa. Lapseen liittyvää ikävää tietoa ei kannata töksäyttää heti ensimmäisessä lauseessa esiin.

”Opettajan jos kenen tulisi tietää miten hankalia ja ikäviä asioita kerrotaan vanhemmille. Jo pelkkä kohtaamistilanne on haastava. Jos lisäksi töksäyttää asiat ikävästi vanhemmille, ei yhteistyön alku ole kovinkaan ruusuinen.

Itse olen usein miettinyt miten suuri vastuu minulla on joka päivä työssäni. Jokin omasta mielestäni mitätön pieni lausahdus saattaa olla oppilaalle niin ikävä ja kurja sekä muistiin painuva, että myöhemmällä iällä vielä muistelee asiaa. Yritän itse toimia niin, että en loukkaisi vahingossakaan ketään.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Alkuun on myös löydettävä havaintoja niistä asioista, jotka oppilaalla sujuvat hyvin. Liian usein edelleen näkee, kuinka neuvottelu alkaa opettajan tykityksellä oppilaan vaikeuksista.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

”Vanhemmat odottavat kuulevansa hyviä uutisia omista lapsistaan, jotka ovat ihan hyviä tyyppejä, heille itse asiassa lähes maapallon keskipisteitä. Kuitenkin opettajat suorasukaisesti kertovat erilaisia uutisia, lyövät lapset lyttyyn. Opettajilla on auktoriteettia, ja sanoja on harkittava.”

(Reetta, aineenopettaja)

Erityisen haitallista töksäyttäminen voi olla, jos opettaja tapaa oppilaansa vanhemmat ensimmäistä kertaa. Ennen kuin opettaja sanoo mitään liian ehdotonta ja määrittelee tarkoin lapsen tai nuoren ominaisuuksia, hänellä pitää olla riittävästi tietoja lapsesta ja hänen

toiminnastaan. Opettajan lasta määrittelevät kommentit eivät saa perustua arvailuihin tai kevyisiin tulkintoihin.

”Jos opettaja vanhempainvartissa luonnehtii muutaman viikon tuttavuuden perusteella oppilasta ’oppimiskyvyttömäksi’, hänellä toivottavasti on sanomisensa tueksi hyvät perustelut. Tarkoitán hyvillä perusteluilla koulussa työskentelevien ammatti-ihmisten, esimerkiksi psykologin ja erityisopettajan lausuntoja. Tällaisia opettajalla tuskin on vielä syyslukukaudella ollut, koska uusien oppilaiden testaukset, esimerkiksi lukitestit vievät runsaasti aikaa. Ainakaan minä en voisi määritellä seiskaluokkalaistani oppimiskyvyttömäksi siinä vaiheessa, kun oppilaaseen tutustuminen ja hänen taitojensa havainnoiminen ovat vasta alussa. Toki äidinkielen opettajana osaan päätellä oppilaiden äidinkielen taidoista paljonkin heti ensimmäisten viikkojen aikana. En kuitenkaan uskaltaisi – enkä haluaisi – määritellä ketään oppimiskyvyttömäksi.”

(Sinikka, aineenopettaja)

Kiireinen puhelu tai epämääräinen viesti synnyttävät usein enemmän pahaa kuin hyvää. Opettajalla tulee olla riittävästi tietoa asiasta, ennen kuin hän lähtee ottamaan yhteyttä. Puhelu on yleensä parempi tapa keskustella kuin vaikkapa sähköpostiviestin laittaminen, sillä tällöin molemmat osapuolet voivat kysellä ja kertoa asioista tarkemmin. Kirjoitettujen viestien ongelmana on usein myös se, että niitä luetaan rivien välistä ja tulkitaan mahdollisesti väärin. Paras keskusteluyhteys syntyy luonnollisesti kasvokkain tapaamisessa.

”Eli siinä tilanteessa, kun ottaa jossain kielteisessä asiassa ensi kertaa yhteyttä oppilaan vanhempiin, kannattaa vähän aikaa kuulostella vanhempien reaktioita. Älä soita kiireessä. Soita mieluummin kuin laitat sähköpostia, sillä kirjoitettu teksti on helppo tulkita monella eri tapaa. Eli mieti mitä tehtäisiin, että tilanne ei enää toistu tai että oppilaan ja kaikkien muidenkin koulussa olisi taas hyvä olla.”

(Susanna, aineenopettaja)

”Sähköposti tai puhelin eivät välttämättä ole hyviä välineitä tällaisen asian selvittelyyn, vaan kannattaa tavata kasvotusten.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Puhelun aikana opettajalla ja vanhemmilla tulisi molemmilla olla aikaa ja malttia kuunnella toisiaan. On kuitenkin hyvin tavallista, että vanhemmat saattavat pahoittaa mielensä ja hermostua joko omaan lapseensa tai opettajaan. Tällaisissa tilanteissa auttaa opettajan ammattillisuus ja taito pysyä keskustelun aikana mahdollisimman asiallisena ja neutraalina mutta samalla ystävällisenä.

”Toisaalta haluan myös muistuttaa, että huoltajan tulisi kuunnella, mitä opettajalla on sanottavanaan, vaikka asia ei miellyttäisi.”

(Anonyymi opettaja)

”Malta kuunnella ja pyri keskusteluyhteyteen. Ärsyyntyminen puolin ja toisin ei tue päämäärää.”

(Susanna, aineenopettaja)

Kun keskustellaan vanhempien kanssa, on hyvä olla mahdollisimman selkeä ja kuvailla tapahtumat mahdollisimman tarkasti. Asioita on myöhemmin helpompi käsitellä kotona yhdessä lapsen kanssa, jos vanhemmat tietävät tarkasti, mitä lapsi on tehnyt ja sanonut ristiriitatilanteessa. Sinne päin heitetyt lausahdukset aiheuttavat epätietoisuutta ja ärtymystäkin. Lisäksi ne synnyttävät vääristyneitä mielikuvia tilanteista. Lisäksi yhteydenpidossa kannattaa ehdottaa ratkaisukeinoja. Jos yhteydenpito jää siihen, että kerrotaan lapsen ongelmista, vanhemmat jäävät tilanteeseen yksin. On tärkeää, että opettajan johdolla haetaan ratkaisuja ongelmiin, sillä opettajalla on parhaiten tiedossa kokonaistilanne ja hän tuntee lasten käytöksen koulussa parhaiten.

”Kotiin otetaan yhteyttä vain silloin kun voidaan osoittaa konkreettiseen toimintaan tai tulokseen. ’Lapsenne teki/sanoi...’ tai ’kokeen ja tuntiaktiivisuuden perusteella...’ Tästä edetään siihen, miten ongelmatilanne voidaan ratkaista. Kontakteissa vanhempien kanssa on mielestäni aina hyvä pitää mielessä konkreettinen tavoite. Tämä

tavoite voi pitää sisällään toimintamalleja ja yhteisten pelisääntöjen sopimista.”

(Milja, aineenopettaja)

Keskustellessaan tietyn perheen vanhempien kanssa opettajan ei tulisi puuttua muiden lasten käyttäytymiseen. Toki asioista tulee puhua yleisellä tasolla, mutta toisten oppilaiden nimeäminen ja syytely johtavat usein hankaliin tilanteisiin ja niillä voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia oppilaiden suhteisiin.

”Muiden lasten toimintaan ei silloin tarvitse puuttua. Jos muiden lasten suhteen on ongelmia, käsitellään ne heidän vanhempiansa kanssa. Jos muut lapset ovat tuottaneet hankaluukisa lapselle, jonka kanssa puhutaan, voidaan nämä tilanteet ottaa käsittelyyn erillisinä tapauksinaan.”

(Milja, aineenopettaja)

Joskus on viisaampaa sanoa hiukan vähemmän kuin liikaa. Jos opettaja ei tunne vanhempia kovin hyvin, ei voi tietää, miten he tulkitsevat ja reagoivat lastansa koskeviin asioihin. Tällöin kannattaa pitäytyä vain siinä, mitä on varmasti tapahtunut.

”Olen ottanut sellaisen linjan, että sanon mieluummin liian vähän kuin liian paljon, koska sanoja ei saa takaisin. Joillakin sanoilla voi olla pitkäkantoisia vaikutuksia.”

(Tuomo, aineenopettaja)

Yhtä tärkeää kuin keskustelun hienovaraisuus on sen rehellisyys. Asioista pitäisi puhua niiden oikeilla nimillä. Vanhempien kannalta on hankalaa, jos he joutuvat arvailemaan, mitä kierrellen ja kaarrellen puhuva opettaja tarkoittaa.

”Usein omassa työssäni tulee mietittyä sitä miten ilmaisee ja kertoo asiat vanhemmille niin että ei tule väärinymmärretyksi. Asian luonteesta riippuen on oltava hyvinkin hienovarainen, mutta toisaalta puhuttava asioista niiden oikeilla nimillä.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

”Asioista on oleellista keskustella asiallisen suoraan kaunistelematta. Joskus saankin vanhemmat havahtumaan ja ainakin jonkin verran muuttamaan heidän omaa käytöstään, mutta olen myös saanut haukut päälleni.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Sinänsä koen, että asioissa tulee olla reilu ja sanoa niin kuin ne ovat. Tilanteita ei voi parantaa, jos niihin ei puutu. Toisinaan joku saattaa loukkaantua prosessissa, mutta sillä voi olla pidemmällä aikavälillä hyvätkin seuraukset. Kaikessa tulee kuitenkin noudattaa kohtuullisuutta ja asianmukaisia keinoja.”

(Susanna, aineenopettaja)

Rehellisyys on tärkeää myös siksi, että jos puhutaan liian ympäripyöreällä tavalla, syntyy helposti väärinymmärryksiä. Monesti vanhemmat pohtivat sitä, minkä opettaja on jättänyt sanomatta. Näissä tilanteissa syntyy ylitulkintaa ja väärinkäsityksiä. Myös opettajan tai vanhempien kielitaito saattaa synnyttää väärinymmärryksiä.

”Siinä tilanteessa ei auta se, ettei sano mitään, jollei ole jotain positiivista sanottavaa. Nimittäin kun sanoo jotain hyvää yhden isälle, edellisen äiti saattaa tulkita sen niin, että ’Ahaa, noin hän ei sanonut minulle, se tarkoittaa siis että poikani on toivoton tapaus’. Enkä minä sanonut niin!”

(Ullariitta, aineenopettaja)

”Erimielisyyksiä syntyy, kun puhutaan samoilla sanoilla mutta eri asioista. Oman lapsen kohdalla tarhassa yksi opettaja väitti, että silloin kolmevuotiaalla oli paha kiusaamisongelma, että hän kiusaa päivittäin. Kun kysyimme, että miten se ilmenee, ei oikein saatu mitään tolkkua vastauksesta. Vasta myöhemmin tajusin, että opettaja tarkoitti kiukuttelua. Taustalla oli opettajan kieli – hänen äidinkieli ei ollut suomi.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

Huumori on erittäin vaikea laji tilanteissa, joissa keskustellaan vaikeista asioista. Erityisen varovainen huumorin käytössä on oltava niiden vanhempien kanssa, joita ei tunne kovin hyvin. Kun vanhemmat kuulevat oman lapsensa hankaluuksista, voi olla hyvin vaikea ottaa vastaan hilpeitä kommentteja ja kevennyksiä.

”Huumorin kanssa on oltava varovainen. Ei voi heittää letkautuksia, jos toinen osapuoli on juuri kuullut, että hänen lapsellaan menee huonosti. Vanhempainilloissa voi tietysti laukaista tunnelman humoristisesti jostakin yleisestä asiasta, mutta heti kun puhutaan henkilökohtaisesti jostakin, olen kyllä hyvin asiallinen.”

(Kirsi, aineenopettaja)

Kun keskustellaan kasvokkain, kehon kieli on tärkeää. Ilmeillä ja eleillä voi sanoa paljon.

”Kasvatusyhteistyössä kehonkielellä on myös suuri merkitys.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

”Vanhemmat ovat todella herkkiä, lukevat rivien välistä ja tulkitsevat äänenpainoja, ilmeitä, eleitä.”

(Milja, aineenopettaja)

Opettajalla on ammatillinen rooli vuorovaikutuksessa

Opettajan ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa opettaja on se, joka toimii ammattinsa puolesta ja jolta pitää siksi myös odottaa ammatillista suhtautumista vuorovaikutukseen. Kyse on työstä, joka pitää osata hoitaa kunnolla, vaikka toisella puolella olisi hankaliakin ihmisiä tai ikäviä tilanteita. Ammatillisuuteen kuuluu, ettei opettaja vyörytä tilanteeseen liiaksi omia tunteitaan, ainakaan niin että oppilas tai vanhemmat joutuisivat huolehtimaan opettajan jaksamisesta.

”Opettajan on oltava yhteydenotoissa se ammatillinen osaaja ja kohtaaja, hän ei ole tunteilla mukana – olisi vain osattava olla tunteiden tulkki.”

(Milja, aineenopettaja)

”Koulun työntekijät ovat suhteessa lapsiin ammattiroolinsa kautta ja tämän ammattiroolin soisi toimivan eräänlaisena puskurina opettajan oman minän ja ammattiminän välillä: silloin vanhemmilta tulevat kommentit eivät osu suoraan sydämeen, vaan niitä voi rauhassa tarkastella ja nähdä niiden kertovan kenties enemmän vanhemmista kuin opettajan kyvystä opettaa. Ammatillinen ote työhön auttaa näkemään vanhemmat kasvatuskumppaneina eikä kilpailijoina. Opettajien sanotaan usein tekevän työtään persoonallaan. Se on pulmallista juuri siksi, että kun opettajan työtä arvioidaan kriittisesti, opettaja voi kokea tulevansa syvästi loukatuksi. Jos opettajuuden voisi selvemmin erottaa opettajan persoonasta, olisi oman työn arviointi helpompaa.”

(Anonyymi opettaja)

Ammattiroolinsa takia vastuu hyvästä vuorovaikutuksesta on ennen kaikkea opettajalla. Tietenkään tämä ei oikeuta vanhempia käyttäytymään huonosti, mutta heidän tunnepitoiset reaktionsa ovat ymmärrettävämpiä. Vanhemmilla on myös oikeus tulla kohdelluksi ystävällisesti ja asiallisesti lasten tai nuorten ja perheiden hankalista tilanteista riippumatta.

”Vanhemmilla on oikeus tulla kunnioitavasti kohdelluksi opettajan taholta. Vuorovaikutuksen vanhempien ja opettajien välillä tulee olla arvostavaa, tasavertaista ja luottamusta rakentavaa. Vanhempien tapaamisen ei tule päättyä missään tilanteessa niin, että vanhemmat kokevat itsensä loukatuiksi. Vuorovaikutustaidot ovat tärkeä osa opettajan työtä. Niiden merkitys korostuu vanhempia kohdatessa ja erityisesti oppimisen ja koulunkäynnin ongelmia puheeksi otettaessa. Vastuu vuorovaikutuksesta on aina ammattilaisella.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Vanhemman ja opettajan kasvatuskumppanuussuhteen hoito on opettajan vastuulla. Sekin kannattaa hyväksyä, että nämä suhteet muotoutuvat erilaisiksi eri vanhempien kanssa, johtuen monestakin asiasta.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Ammatillisuuden vaarana kaikilla aloilla voi olla, että aletaan käyttää erikoiskäsitteitä ja puhua alan omalla ammattislangilla. Kohdattaessa vanhemmat kasvattajatkin saattavat käyttää sivistyssanoja ja pedagogista erityissanastoa, joka voi pelästyttää alaa tuntemattomia ihmisiä. Opettajan tulisi kyetä luomaan mahdollisimman tasa-arvoisen keskusteluyhteys vanhempiin ja käyttää sellaisia ilmaisuja, jotka ovat tuttuja ja ymmärrettäviä. Kasvatustieteellinen ammattislangi pitää jättää oman alan ammattilaisten väliseen keskusteluun.

”Kyllä, opettajien sanomisilla on aina väliä joko lapselle tai vanhemmalle tai molemmille. Kaikilla vanhemmilla ei ole edellytyksiä tulkita opettajien sanomisia.”

(Lilian, aineenopettaja, tutkija)

”Vanhempien tapaamisissa vastuu tasavertaisuuden muistamisesta on kasvatustyön ammattilaisella, eli opettajalla: hänen täytyy houkutella vanhemmat kokemaan olonsa sen verran luottavaisiksi ja turvallisiksi, että he voivat oman lapsensa asiantuntijoina tuoda esiin omat näkemyksensä. Vanhemmille olisi aina annettava ensimmäinen puheenvuoro, ja muutenkin erilaisin konkreettisin kysymyksin saada heidät mukaan keskusteluun.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Luottamus rakentuu positiiviselle perustalle

Loppujen lopuksi yksittäisen oppilaan vanhemmat eivät kovin usein kuule henkilökohtaista palautetta lapsestaan, varsinkaan päiväkotivaiheen jälkeen. Voi olla, että osalle perheistä se vähäkin palaute on ollut yksipuolisesti kielteistä.

”Yhteistyö koulun ja kodin välillä jää valitettavan usein vieläkin ongelmatapauksien hoitamiseksi ja leirikoulurahojen keräämiseksi.”
(*Milja, aineenopettaja*)

”Kerran eräs vanhempi kiitti hyvästä palautteesta ja sanoi, että se on ensimmäinen kerta kuin jollain opettajalla on jotain myönteistä sanottavaa hänen nuorestaan. Se, jos mikä muistutti, kuinka tärkeää on, ettei kaikki palaute mitä koulusta tulee ole negatiivista.”
(*Anonyymi opettaja*)

Kuitenkin moni opettaja tietää, että hyvän vuorovaikutussuhteen solmiminen ja hyvä yhteistyö säästävät aikaa ja voimia silloin, kun hankaluuksia mahdollisesti alkaa tulla.

”Toki tämä vie paljon aikaa, mutta vastavuoroisesti se myös antaa. Itse koen, että kaksi tuntia myönteistä vuorovaikutusta on vähemmän stressaavaa kuin puoli tuntia negatiivista.”
(*Anonyymi opettaja*)

Avoimuus ja rehellisyys parantavat yhteistyötä. Toistensa tunteminen, asioista avoimesti keskusteleminen ja vastoinikäymisten tunnistaminen lisäävät luottamusta. Tärkeää on, että hankalat asiat voidaan ennakoita ja ehkäistä jo ennen ongelmien syntymistä.

”Itsestäni tuntuu, että vanhemmat luottavat ammattitaitooni, ja antavat minulle ’työrauhan’. Moitteita en ole opetuksesta saanut, muutaman kerran olen antanut perusteluja siihen, miksi joku asia tehdään juuri tietyllä tavalla. Perustelujen jälkeen kaikki ovat olleet

tyytyväisiä, tai ainakaan vastaväitteitä ei ole kuulunut. Avoimet välit molempiin suuntiin ovat toimineet ainakin minun kohdalla.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Avoin keskusteluyhteys kotien kanssa luo pohjaa luottamukselle. Mitä paremmin opettaja ja vanhemmat tuntevat toisensa heti alusta lähtien, sitä helpompaa ja hedelmällisempää yhteistyö myös on.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Olen toiminut muutaman vuoden luokanopettajana, ja koen olevani onnekas, sillä välini vanhempiin ovat olleet todella hyvät. Uskon, että paljon on siihen vaikuttanut se, että olen ollut heihin aktiivisesti yhteydessä ja pyrkinyt rakentamaan positiivista suhdetta jo ennen ongelmien syntymistä.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajan työssä on äärimmäisen tärkeää, että pitää lapsista ja nuorista ja nauttii heidän kanssaan olemisesta. Opettajan tulisi kyetä pitämään ihan kaikista oppilaistaan, ainakin tietyllä tasolla. Ammatilliseen asenteeseen kuuluu, että osaa löytää kaikista lapsista ja nuorista jotakin hyvää ja osaa sen myös ilmaista. Kun opettajan, oppilaan ja vanhempien suhteissa on myönteinen lähtöasetelma, myös hankalissa tilanteissa on helpompi keskustella.

”Jokaisessa lapsessa on jotakin hyvää. Positiivinen palaute lämmitää niin oppilaan kuin vanhempien mieltä. On tärkeää, että kodin ja koulun yhteistyö lähtee positiivisesti liikkeelle ja rakentuu myönteisten asioiden ympärille. Silloin on helpompi toimia vanhempien kanssa myös ongelmatilanteissa.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Opettajalla pitäisi olla kyky ’rakastaa’ oppilastaan siten, että pystyy tuomaan negatiivisetkin asiat esiin niin, että niiden avulla päästään eteenpäin.”

(Reetta, aineenopettaja)

”Pyrin itse lähestymään asioita aina positiivisen kautta. Välillä on huomautettava negatiivisistakin asioista, mutta silloinkin korostan aina, että hyviäkin asioita on. Kannustavan palautteen voima on valtava, joten sitä on syytä käyttää.”

(Milla, aineenopettaja)

Palautteen antamisessa voi käyttää niin sanottua hampurilaisarviointia. Siinä myönteinen palaute on kuin hampurilaisen sämpylä. Se on pihvin eli kriittisemmän palautteen molemmin puolin. Keskustelu aloitetaan ja päätetään myönteisillä asioilla. Hyvin sujuneen keskustelun jälkeen opettajalla itselläänkin on hyvä mieli.

”Minulla on nyt ollut väliarviointikeskustelut. On tuntunut tärkeältä kertoa jotain hyvää jokaisesta oppilaasta. Hampurilaisarviointi, jossa kerrotaan ensin jotain positiivista, sitten jutellaan kehitysmahdollisuuksista ja annetaan ehkä vähän negatiivisempaa palautetta, mutta joka sitten loppuu kehuihin, on toiminut todella hyvin. Minulle on jäänyt hyvä mieli, kun jokainen oppilas ja kaikki huoltajat ovat lähteneet hymyssä suin kohti kotia. Uskon, että ne muutkin kuin vain positiiviset kommentit ovat jääneet mieleen, mutta keskusteluista on jäänyt myös hyvä olo.”

(Viivi, luokanopettaja)

”Itse koen suurta tyytyväisyyttä ja mielihyvää siitä, että ainakin tähän päivään asti olen löytynyt jokaisesta lapsesta aina myös hyvää ja myönteistä, vaikka kuinka pahasta ’riiviöstä’ olisi kyse. Kun tuon nämä positiiviset asiat vanhemmillekin tietoon, on huomattavasti helpompaa ottaa puutteen ja ongelmat keskusteluun.”

(Iiris, luokanopettaja)

Kodin ja koulun yhteistyö tarkoittaa joillekin perheille vain poissaololappujen allekirjoittamista. Monissa kouluissa poissaolot kuitataan nykyään sähköisesti, eli lappujen allekirjoitus on siirtynyt tietokoneelle. Poissaoloseurannan ja myöhästymisistä ilmoittamisen lisäksi sähköiset reissuvihkot tai kodin ja koulun yhteistyöjärjestelmät mahdollistavat positiivisten viestien vaivattoman lähettämisen

vanhempien tietoon. Esimerkiksi Wilma-järjestelmässä opettaja voi helposti ruksata kohdan ”Tunti meni hyvin”. Valitettavasti opettajat käyttävät tätä myönteistä palautemahdollisuutta melko harvoin.

”Kerran eräs äiti laittoi minulle viestiä ja kiitti positiivisesta palautteesta. Kuulemma se oli ensimmäinen kerta, kun hän kuuli koulun taholta jotain kaunista omasta lapsestaan. Nyt kun kouluissa yleistyy sähköinen reissuvihko, jokaisen opettajan on muistettava laittaa myös hyvää palautetta jokaisesta nuoresta. Reissuvihkosta kun helposti tulee joidenkin oppilaiden kohdalla vain ’rikosrekisteri’, kuten nuoret sitä jo nimittävätkin. Jokaisessa nuoressa on paljon hyvää ja opettajan on korostettava aina sitä, vaikka niiden puolien kaivaminen esiin onkin joskus työlästä.”

(Milla, aineenopettaja)

Myös todistus pohjissa olisi tärkeä olla paikka myönteisille huomioille. Jos sellaista ei ole, ilon aiheiden kirjaaminen saattaa helposti jäädä tekemättä. Jos oppilaalla on heikommanpuoleinen todistus, pienkin ilonaiheen mainitseminen on vanhemmille tärkeä asia.

”Eräässä todistusmallissamme oli kohdat ’ilon aiheita’ ja ’uusia haasteita’. Nämä termit mielessä pitäen ja edellä mainitussa järjestyksessä kohtaan sekä oppilaan että vanhemmat.”

(Iiris, luokanopettaja)

Kahdensuuntainen vuorovaikutus

Päiväkodissa ja alakoulussa opettajat saavat lapsilta ja heidän perheiltään usein joului- ja kevätjuhlapäivänä kukkia tai joitakin muita lahjoja. Vaikka vanhemmat olisivat tyytyväisiä opettajien työhön, sitä ei välttämättä sanota ääneen. Loppujen lopuksi opettajat, etenkin aineenopettajat, saavat vanhemmilta palautetta työstään varsin harvoin.

”Haluaisin saada enemmän palautetta opetuksestani, jotta voisin kehittyä. Vanhemmat eivät ole ehkä parhaita antamaan palautetta, koska heille kaikki konkretisoituu yhteen tai useampaan numeroon.”

(Tuomo, aineenopettaja)

”Opettajat saavat liian vähän palautetta työstään. Tämän takia iloitsen kaikesta saamastani palautteesta, on se sitten asiallista tai ei.”

(Susanna, aineenopettaja)

Aivan kuten opettajat, myös vanhemmat ottavat yhteyttä herkemmin silloin, kun he haluavat antaa kielteistä palautetta opettajan työstä ja koulun käytänteistä tai kun kyse on lapsiin liittyvistä ongelmista. Kriittistäkin palautetta annetaan kuitenkin varsin vähän opettajille eli usein myös se jää sanomatta.

”Positiivinen palaute ilahduttaa myös opettajaa. Myös vanhempain ottaa helpommin yhteyttä opettajaan ongelmatilanteissa, mutta unohtaa kiittää ja antaa positiivista palautetta silloin, kun siihen on aihetta.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

”Vanhemmat puuttuvat koulun ja opettajan toimintaan todella harvoin. Ehkä kyseenalaistaminen sen vuoksi koetaankin hyvin negatiivisena asiana. Vanhemmat eivät uskalla kritisoida, koska pelkäävät negatiivisen kritiikin kostautuvan omalle lapselleen. Ajatuksena on, että opettajan kanssa kannattaa pysytellä hyvissä väleissä.”

(Milja, aineenopettaja)

Opettajan asema yhteiskunnassa on muuttunut muutaman viime vuosikymmenen aikana. Aiemmin opettajaa jopa hieman pelättiin, mutta nykyisin suhde opettajiin on vuorovaikutteisempi ja tasa-arvoisempi. Osa opettajista on sitä mieltä, että opettajan auktoriteetti on murentunut sekä oppilaisiin että heidän vanhempiansa suuntaan. Kielteinen palaute tuntuu palhalta, mutta siihenkin on ollut pakko tottua.

”Joskus tuntuu, että opettajan auktoriteetti on täysin murtunut ja kadonnut, koska sekä oppilaat että vanhemmat käyttäytyvät välillä niin epäasiallisesti ja epäkunnioittavasti.”

(Milla, aineenopettaja)

”Hyviä käytöstapoja täytyisi tietysti vanhemmiltakin edellyttää, mutta niiden puutteesta ei kannata loukkaantua.”

(Anonyymi opettaja)

”Negatiivinen palaute ja hyökkäävä käytös pahoittavat tietenkin mielen, mutta en jää niitä mietiskelemään. Kaikkia en voi kuitenkaan aina miellyttää.”

(Iiris, luokanopettaja)

Osa opettajista hieman pelkääkin vanhempien palautetta tai torjuu sen. Palaute koetaan helposti arvosteluksi. Jos opettajilla on torjuva suhtautuminen vanhempien ajatuksia kohtaan, vuorovaikutus ei ole aidosti kahdensuuntaista. Tällöin ei voi puhua kodin ja koulun yhteistyöstä, vaan ainoastaan koulun tiedotuksesta kotien suuntaan.

”Toisaalta tuntuu, että meillä koulussa ollaan välillä jo liiankin herkkiä reagoimaan vanhemmilta tuleviin kommentteihin, ei uskalleta olla avoimia kuuntelemaan vanhempien näkökulmaa ilman että se tuntuu arvostelulta tai jopa loukkaavalta. Kodin ja koulun yhteistyö koetaan ehkä uhkaavaksi.”

(Anonyymi opettaja)

”Minusta monesti opettajat suhtautuvat usein turhan kielteisesti vanhempien ehdotuksiin. Vaikeistakin asioista neuvotellessa kannattaa pitää avoin mieli ja etsiä ratkaisuja ongelmiin, jotka yllättävät myös opettajan.”

(Anonyymi opettaja)

Opettaja, jolla on hyvä luottamus omaan asiantuntemukseensa ja myös hyvä itsetunto, kykenee ottamaan palautetta vastaan, kunhan se on rakentavaa. Kriittisyys ei tarkoita haukkumista, vaan asioiden katsomista eri suunnista ja uudenlaisia ehdotuksia tehden. Parhaim-

millaan käy niin, että opettaja kykenee refleктоimaan saamansa palautteen perusteella omaa toimintaansa sekä muuttamaan ja kehittämään sitä. Näin palaute edistää opettajan työtä ja ammatillista kehittymistä.

”Joskus vanhemmat kyseenalaistavat opetuksen sisältöä, opetusmenetelmiä ja koulun käytänteitä. Itse ajattelen, että hyvä niin. Silloin opettaja joutuu miettimään, tai ainakin pitäisi miettiä, omaa toimintaansa. Kun opettaja on tarkasti miettinyt mitä ja miten opettaa ja miten muutenkin toimii koulussa, vanhempien kommentteihin ja kysymyksiin on helppo antaa perusteluja ja vastauksia. Älkäämme olko liian herkkiä tai ylimielisiä, kyllä meidänkin toimintaa saa arvioida.”

(Milja, aineenopettaja)

”Rakentava kritiikki ja asioiden kyseenalaistaminen, joka esitetään asiallisesti kysymällä, tuottaa aina parhaimman tuloksen. Tämä usein myös pysähdyttää miettimään omia toimia ja saa aikaan siten kasvua ja kehittymistä omassa itsessä ja toimissa.”

(Iiris, luokanopettaja)

”Olen itse muutaman kerran saanut kriittistä palautetta opetuksistani oppilaiden vanhemmilta. Jokaisella kerralla koen ansainneeni sen. Vaikka itse kommentti ei olisi ollut asianmukainen, on sen refleктоiminen tuottanut jonkinlaista opetuksen parantamista.”

(Susanna, aineenopettaja)

Opettaja ja vanhemmat voivat olla asioista eri mieltä, mutta on tärkeää, että keskustelussa on yhdessä esitelty kummankin osapuolen näkökulmia ja pohdittu erilaisia ratkaisuja. Opetuksen suhteen opettaja tekee tietenkin viime kädessä päätökset. Kun vanhemmat ovat kuulleet opettajan perusteluja toiminnalleen, heidän voi olla jatkossa helpompi ymmärtää asiaa ja hyväksyä se.

”Pääsimme yhteisymmärrykseen esimerkiksi siitä, että on tärkeää päästä opiskelemaan myös koulun ulkopuolelle. Olenkin vienyt oppilaitani retkille ja saanut siitä kiitosta vanhemmilta.”

(Anonyymi opettaja)

Voi olla, että vanhemmat eivät osaa sanoa asiaansa rakentavalla tavalla ja opettajalle jää virheellinen käsitys vanhempien palautteesta. Jos vanhemmilla on hyvin kielteinen tapa ilmaista asioita, voi syntyä vaikutelma, että kaikki on pielessä. Kuitenkin vanhemmat saattavat olla varsin tyytyväisiä opettajan työhön ja toimintaan. Voi olla hämmentävää, kun tällainen hyvin kriittinen vanhempi tuleeekin jälkeensä kiittämään hyvästä työstä.

”Maijan äiti oli karkäs puuttumaan lapsensa koulunkäyntiin. Pientä valittamista riitti koko ajan minun toimista ja opetuksen järjestelyistä. Maija pärjäsi koulussa melko hyvin, mutta ehkä kodin odotukset olivat suuremmat.

Minä pidin lukukausittain arviointikeskustelut huoltajan ja lapsen kanssa. Näissä keskusteluissa kävimme läpi oppilaan oppimisesta ja asetimme uusia tavoitteita. Kuudennen luokan keväällä pidin viimeisen arviointikeskustelun Maijan ja hänen äitinsä kanssa. Keskustelun päätteeksi Maijan äiti sanoi, että kaikesta huolimatta hän on tyytyväinen, että olen ollut hänen lapsensa opettajana. Olin hiukan hämmästynyt, mutta hyvin tyytyväinen huoltajan sanoista. Ne antoivat uskoa toimia opettajantyössä johdonmukaisesti, vaikka välillä voisi tullakin kohtuutonta kritiikkiä.”

(Juhani, luokanopettaja, rehtori, tutkija)

Vanhemmilla ei ole aina riittävästi tietoa koulun asioista

Vanhempien palaute ja kritiikki saattaa johtua siitä, että heillä on puutteellista tietoa koulutoiminnasta ja sitä ohjaavista seikoista. Vanhemmat saattavat moittia esimerkiksi joitakin käytännön järjestelyjä, jos he eivät tiedä järjestelyiden taustalla olevista säännöistä ja käytettävissä olevista resursseista. Näistä asioista on tärkeää kertoa vanhemmille, sillä syiden ja taustojen kuuleminen auttaa ymmärtämään epäkohdilta tuntuvia asioita.

”Koulussa tapahtuu paljon asioita, joiden taustoja vanhemmat eivät tunne. Opetussuunnitelma, koulun järjestyssäännöt, ohjeet ja perinteet määrittävät koulupäivän käytännön ratkaisuja. Osasta toimintakulttuuria ohjaavista asioista voi olla kirjallista dokumenttia, mutta monet asiat pohjautuvat hiljaiseen tietoon. Vanhemmat eivät tunne näitä asioita ja he kuulevat usein lapsen kautta koulun ”älytömistä” käytänteistä.”

(Juhani, luokanopettaja, rehtori, tutkija)

Tiedon puutteesta voi olla kyse myös silloin, jos vanhemmat kritisoivat opetuksen sisältöjä ja laatua. Joskus vanhemmat ovat turhan takia huolissaan vaikkapa siitä, opettaako opettaja riittävän haastavia aiheita tai ovatko käsitellyt asiat liian lapsellisia. Opetussuunnitelman läpikäynti auttaa huomaamaan, mitä sisältöjä millekin luokkaasteelle tulee opettaa.

”Vanhempien informointi OPS:n sisällöistä on tärkeää. OPS:n avaaminen vanhemmille on yksi avaintekijä siihen, että vanhemmat ovat tietoisia mitä koulussa tehdään, mitä siellä voi tehdä ja mitä ei. Joka syksy OPS tulisi aukaista tärkeimmistä kohdista vanhemmille. Mitä enemmän vanhemmat tietävät ja ymmärtävät, sitä helpommin he luottavat opettajiin ammatti-ihmisinä.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Ehkä vanhemmat vain tarvitsevat selostusta nykyajan koulunkäynnistä ja opsista, sillä usein vanhempien odotukset perustuvat heidän omiin, vuosikymmenten takaisin kokemuksiinsa koulusta.”

(Anonyymi opettaja)

Tietoa tarvitaan myös silloin, kun lapsi siirtyy opetusasteelta toiselle. Vanhempien käsitykset opetuksesta ja opiskelusta liittyvät luonnollisesti aiempiin kokemuksiin. Kuitenkin esimerkiksi peruskoulu-opiskelu eroaa melko paljon lukio-opiskelusta. Siksi opettajien kannattaa kertoa vanhemmille konkreettisesti, miten uudessa tilanteessa toimitaan ja mitä oppilailta ja heidän vanhemmiltaan odotetaan.

”Vanhempia usein myös helpottaa tieto, esimerkiksi, että numeroiden laskeminen lukiossa on normaalia ja melko yleistä. Näin vanhempien ei tarvitse pohtia sitä, onko meidän lapsi ainut, jolle näin käy ja siksi huolestua ihan turhaankin.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Kodin ja koulun yhteistyötä tarvitaan myös lukiossa. Vanhemman näkökulmasta huoli arvosanojen laskusta on ymmärrettävää. Hän ei välttämättä tiedä, että tämä on lukiossa tavallista. Lukion vanhempainilloissa on tärkeä tuoda asia esiin ja kertoa, ettei vanhempien tarvitse siitä huolestua. Vanhemmat tarvitsevat tietoa myös siitä, milloin lapsen koulunkäynnistä pitää huolestua ja miten silloin toimitaan.”

(Tuija Metso, Suomen Vanhempainliitto)

Ristiriitojen ratkaisuja

Opettajien kokemuksen mukaan ristiriitoihin löytyy ratkaisuja ja ongelmia pystytään yleensä ratkomaan rakentavasti. Tämä on kannustavaa. Olisi hyvä, että opettajat kertoisivat vanhempainilloissa esimerkkejä ristiriitatilanteista ja niiden ratkaisuista jo ennen kuin niitä on tässä oppilasryhmässä sattunut. Tällöin vanhemmillakin voisi olla jo valmiiksi myönteisempi käsitys mahdollisista omalle kohdalle sattuvista tilanteista. Opettaja voi korostaa, että ongelmatilanteita sattuu ja tapahtuu, mutta yleensä niistä päästään eteenpäin yhteistyön avulla.

”Yleensä huoltajat asiallisesti kuuntelevat viestini ikävistäkin tapahtumista, joissa nuori on ollut osallisena. Vanhemmat myös lupaavat keskustella asioista kotona. Yleensä siis kodin kanssa puhalletaan yhteen hiileen.”

(Anonyymi opettaja)

”Selitettyäni hänelle asian rauhallisesti, hän kuitenkin lopulta ymmärsi, että oma poika oli käyttäytynyt tunnilla huonosti.”

(Marianne, luokanopettaja)

”Vanhempien, lapsen ja opettajan yhteinen keskustelu on auttanut minua usein, tällöin oppilas yleensä myöntää totuuden.”

(Ilkka, luokanopettaja)

”Usein kun asioista yhdessä keskustellaan, ne myös ratkeavat kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Onneksi näin.”

(Iiris, luokanopettaja)

Joskus asioiden selvittelyä hankaloittavat perheen sisäiset jännitteet. Vanhemmilla saattaa olla erilainen käsitys ongelmien syistä ja ratkaisutarpeista. Jos lapsen tai nuoren asioita normaalisti hoitaa koulun suuntaan vain toinen vanhemmista, tilanne voi muuttua olennaisesti, jos myös puuttuva vanhempi tulee mukaan keskusteluun. Jos opettaja havaitsee perheen sisällä ristiriitaisia käsityksiä, olisi hyvä, että molemmat vanhemmat saataisiin mukaan keskusteluun.

”Vanhemmillakin on eri roolit perheessä ja luonteet. Joskus on käynyt niin, että olemme tavanneet oppilaan isää useita kertoja kouluongelmia ratkottaessa, mutta mitään muutosta parempaan ei tuntunut tapahtuvan. Oppilas käyttäytyi keskusteluissa hyvin välinpitämättömästi ja epäkunnioittavasti. Kerran keskusteluun saatiin mukaan äitikin. Tilanne oli täysin erilainen, oppilas suhtautui vakavasti ja asiallisesti. Ja tilanne lähti aika pikaisesti paranemaan.”

(Milja, aineenopettaja)

Jos tilanne on hyvin vaativa, voidaan apuna käyttää opettajien lisäksi laajempaa oppilashuoltoryhmää. Myös rehtorin apu on joskus tarpeen.

”Tällaisissa ristiriitatilanteissa on auttanut asiallinen, mutta päättäväinen koulun arjen sujumisen tai oikeastaan sujumattomuuden kuvaaminen. Oppilashuoltoryhmä ja rehtorikin ovat olleet aina tarpeen mukaan saatavilla.”

(Iiris, luokanopettaja)

Perheelle on yleensä tärkeä tietää, miten asia on edennyt konfliktitilanteen jälkeen. Jonkin ajan kuluttua opettajan on hyvä palata asiaan ja kertoa kuulumiset. Joskus voidaan ideoida uusia ratkaisutapoja ja tavoitteita. Usein tilanteet kuitenkin korjaantuvat, jos kotona ja koulussa katsotaan tavoitteet ja muutostarpeet yhteisiksi.

”Ehdottaisin yhteistä palaveria opettajan, oppilaan ja vanhempien kanssa. Ongelma nostetaan avoimesti esille ja yhdessä mietitään mitä sille voidaan tehdä. Luodaan tavoitteet, seurataan ja tavataan uudestaan tietyn ajan kuluttua ja katsotaan silloin missä mennään.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Opettajankoulutukseen tarvitaan lisää vuorovaikutustaitojen opiskelua

Osa vastavalmistuneista lastentarhanopettajista ja luokanopettajista on vain hieman yli 20-vuotiaita, eikä heti ylioppilastutkinnon jälkeen opintonsa aloittanut aineenopettajakaan välttämättä ole paljon sen vanhempi. Lasten ja nuorten vanhempien kohtaaminen voi tuntua nuoresta opettajasta pelottavalta, saattavathan vanhemmat olla iältään 20–30 vuotta opettajaa vanhempia. Kun ikäero on suuri ja toisaalta, kun samanaikaisesti opettajan ja vanhemman suhteeseen vaikuttaa opettajan auktoriteettiasema, vuorovaikutustilanne voi olla varsin latautunut. Nuorta opettajaa saattaa mietityttää, miten vanhempia puhutellaan ja miten vanhemmat suhtautuvat häneen.

Moni nuori opettaja ja kasvattaja kokee, ettei hänellä ole riittävästi eväitä kohdata vanhempia ja heidän moninaisia huoliaan, toiveitaan ja vaatimuksiaan. Syyksi mainitaan, ettei opettajankoulutuksessa ole käsitelty riittävästi kodin ja koulun yhteistyötä ja etenkin vuorovaikutusta.

”Opettajakoulutuksessa tulisi saada ohjausta ja taitoja vanhempien kohtaamiseen. Kaikkea ei aina tarvitsisi oppia kantapään kautta.”
(*Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori*)

”Opettajien sanoilla on valtava merkitys! Tämä kokemus on oma-kohtainen jokaisella meillä, jotka olemme koulua käyneet. Tietävätkö opettajat tätä? Muistavatko he tätä? Opetetaanko sitä heille riittävästi? Tämän asian pitäisi olla tutkintovaatimuksissa, ja varmaan onkin. Tämän teeman pohdinnan pitäisi olla läpi koko koulutusohjelman kulkeva punainen lanka: siis läpäisyperiaatteella, ja joka ikisen opintopisteen saamisen ehtona.”
(*Eeva-Liisa, koulupsykologi*)

Hankaluutena on se, että asioita voidaan toki opiskella teoreettisesti, mutta sen sijaan todellisten vuorovaikutustilanteiden harjoittelu on hankalaa. Kuitenkin näitä tilanteita tulisi pohtia ainakin

esimerkkien tasolla. Yksi mahdollisuus olisi käyttää opettajankoulutuksessa apuna kokeneita kouluopettajia, jotka voisivat kertoa kokemuksistaan ja simuloida vanhempien kanssa käymäänsä vuorovaikutusta.

”Opettajakoulutuksessa voisi käyttää työssä olevia opettajia ohjaajina opiskelijoille. Monet ikävät keskustelut läpikäynyt vuorovaikutustaitoinen opettaja voisi antaa paljonkin opiskelijoille.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

Työhön päässyt opettaja toki oppii kantapään kautta vuorovaikutustaitoja. Olisi kuitenkin tärkeää, että työyhteisössä ei tyydyttäisi ainoastaan käytännön kokemuksiin, vaan kouluttauduttaisiin jatkuvasti. Vuorovaikutuskoulutuksissa asiantuntijoina voi käyttää myös oman työyhteisön jäseniä, kuten oppilaanohjaajia, erityisopettajia, psykologeja ja kuraattoreita.

”Opettajankoulutuksen ja ennen kaikkea työyhteisön olisi pyrittävä antamaan hyviä eväitä näitä kohtaamisia varten. Tiedän kouluja, joissa opettaja laitetaan ihan kylmiltään pitämään esimerkiksi kehityskeskusteluja. Olen itse istunut lapseni kehityskeskustelussa, jossa opettajalla ei juuri ole ollut mitään sanottavaa. Omassa koulussani opo järjestää koulutustilaisuuksia hyvän kehityskeskustelun vetämisestä ja jakaa siihen liittyvää materiaalia.”

(Milja, aineenopettaja)

”Näitä teemoja on pidettävä yllä jatkokoulutuksin. Esimerkiksi viestinnästä ja neuvottelutaidoista ja ihan konkreettisista harjoituksista.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Koulun toimintakulttuurin pitää tukea opettajaa kodin ja koulun yhteistyössä

Päiväkodissa yhteistyö vanhempien kanssa tapahtuu yleensä yhdessä ryhmän tai koko päiväkodin muiden opettajien ja hoitajien kanssa. Sen sijaan koulussa opettaja hoitaa asioita oppilaidensa vanhempien kanssa pääsääntöisesti itsenäisesti ja yksin. Hankalissa tilanteissa tämä voi olla opettajalle raskasta. Siksi muiden opettajien ja henkilökunnan kollegiaalinen vertaistuki on tarpeellista ja tärkeää.

”On myös vanhempia, joiden kanssa yhteistyö on äärimmäisen vaikeaa, esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivien vanhempien kanssa. Silloin osa palautteesta täytyy osata suodattaa tätä taustaa vasten ja käsitellä asiaa vaikka työnohjauksessa tai kollegojen kesken. Muutenkin avoin keskustelu ja vertaistuki kollegojen kesken on korvaamatonta. Arvelen, että tässä asiassa ollaan koulun puolella paljon arempia, suotta.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

Opettajan omaksuma keskustelukulttuuri riippuu koulun ilmapiiristä ja siitä, miten koulussa suhtaudutaan laajemminkin oppilaiden vanhempiin ja vuorovaikutuksen merkitykseen ylipäättään.

”Tietysti paljon riippuu koulun ilmapiiristä. Uudelle opettajalle voi olla vaikea pitää yllä oppimiaan kunnioittavaan kohtaamiseen perustuvia kasvatusnäkemymiä, jos koulussa vallitsee näitä asioita väheksyvä ilmapiiri ja puheenparsi. Uusi opettaja joutuu aika pian opettajanhuoneen imuun ja valintatilanteeseen: mukaudu tähän tai koe olosi epämiellyttäväksi ja epätervetulleeksi. Tämä on varsinkin nuorelle opettajalle melkoinen paikka.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Rehtorin rooli ei ole ainoastaan tulla apuun ongelmatilanteissa vaan ennen kaikkea ennakoida ja ennaltaehkäistä niitä. Rehtorin lisäksi myös oppilashuollon asiantuntijat, kuten koulupsykologi ja -ku-

raattori, terveydenhoitaja ja tukiopettajat voivat tulla opettajien tueksi kodin ja koulun yhteistyöhön.

”Viestintä kodin ja koulun välillä vaatii pelisääntöjä. Jos opettajan on itse vaikeaa jämäkästi tiedottaa asiasta ja kertoa miten toimitaan, voi rehtori tehdä sen yhteisessä vanhempainillassa ja näin tukea opettajakuntaa asiassa. Esimiehen tuki ja arvostus opettajan työtä kohtaan on äärimmäisen tärkeää.”

(Katri, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori)

”Vaikeissa tapauksissa tarvitaan esimiehen tukea, yksin ei vaativia vanhempia tarvitse kohdata. Opettaja voisi tavata vanhempia yhdessä rehtorin kanssa ja pohtia tilannetta rakentavasti ja vanhempia kunnioittaen. Myös oppilashuollosta opettaja voisi saada itselleen työparin mukaan tapaamisiin.”

(Anonyymi opettaja)

Opettajien ja vanhempien kasvatuskumppanuus heijastuu lapsiin ja nuoriin

Vuoropuhelu, vuorovaikutus, kumppanuus, yhteistyö... Näihin sa-
noihin liittyy aina vähintään kaksi osapuolta. Vaikka kodin ja koulun
yhteistyössä ammatillinen vastuu on opettajalla, lähtökohtana pitää
olla tasa-arvoinen keskustelutilanne.

”Kun vanhempien kanssa tavataan ja puhutaan lapsista, on tärkeää,
että keskustelu on kunnon vuoropuhelua.”

(Eeva-Liisa, koulupsykologi)

Päiväkotikontekstissa vanhemmat tapaavat usein henkilökuntaa ja
keskustelevat lähes päivittäin lasten tekemisistä ja käyttäytymisestä.
Kontakti vanhempien ja lastentarhanopettajien ja hoitajien välillä on
tiivis ja luonteva. Kun lapset aloittavat koulunkäynnin, tilanne muut-
tuu. Voi olla, että kouluopettajilla olisi opittavaa päiväkodin puolelta

siitä, miten tasaveroinen kasvatuskumppanuus syntyy ja miten hyvä vuorovaikutus saadaan aikaan.

”Päivähoidossa on jo vakiintunut toimintakulttuuri, jossa vanhemmat ja henkilökunta ovat ikään kuin samalla viivalla lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, kasvatuksen ja oppimisen äärellä. Päämäärä on sama ja molemmilla on oma roolinsa tämän päämäärän saavuttamisessa. Molempia myös tarvitaan. Uskoisin että koululla olisi tässä kasvatuskumppanuuden kulttuurin luomisessa päivähoidolta opittavaa.”

(Britt, lastentarhanopettaja)

”Jokapäiväinen kohtaaminen vanhempien kanssa luo pohjaa ja tukee kasvatuskumppanuutta. Mielestäni lapsen hyvinvointia ja kasvatusta tukee parhaiten avoin ja vuorovaikutuksellinen dialogisuus vanhempien kanssa. Parhaimmillaan kasvatuskumppanuus on juuri tätä.”

(Jaana, lastentarhanopettaja)

Loppujen lopuksi eniten aikuisten hyvästä vuorovaikutuksesta hyötyvät lapset ja nuoret. Opettajien ei pitäisi moittia lasten vanhempia heidän kuullensa ja toisinpäin. Vaikka aikuiset olisivatkin eri mieltä, on olennaista säilyttää molemminpuolinen kunnioitus ja luottamus siihen, että myös toinen osapuoli tarkoittaa hyvää.

”Tarvitaan kylä kasvattamaan lapsi. Ja kylän yhteistyöllä se onnistuu. Kun kylä ei ole enää yhtä mieltä asioista, niin lapsen on vaikea tietää mikä on oikein. Aikuisten olisi hyvä keskustella asioista keskenään, sotkematta lapsia keskelle epäselvyyksiä. Ovat nämä aikuiset sitten eroavat vanhemmat tai opettajat ja vanhemmat.”

(Reetta, aineenopettaja)

Tärkeimpiä ovat lapset ja nuoret. Juuri heidän hyvinvointinsa tulee olla kodin ja koulun tai päiväkodin yhteistyön tavoitteena. Onnistunut vuorovaikutus opettajien ja vanhempien välillä heijastuu lapsiin ja nuoriin.

”Vanhempainvarttien tehtävä on luoda luottamuksellinen suhde oppilaan huoltajien ja luokanvalvojan välille. Tämä heijastuu myös siihen, miten oppilas tulee sopeutumaan luokkayhteisöönsä.”

(Sinikka, aineenopettaja)

”Luokassani on todella hyvä luokkahenki ja osittain uskon sen johtuvan siitäkin, että pidän paljon yhteyttä koteihin. Kun vanhemmat ovat perillä koulunkäynnistä, voivat oppilaat helposti kertoa kotona kaikkia kouluun liittyviä juttuja. Kodin ja koulun yhteistyö on äärimmäisen tärkeää.”

(Viivi, luokanopettaja)

Vanhemman näkökulma: Luottamus kouluun hävisi

”Olen itse integroidussa päiväkodissa lastentarhanopettajana Espoossa töissä. Itselleni on aina ollut tärkeää työskennellä yhteistyössä vanhempien kanssa, ennakoiden ja luoden luottamukselliset välit puolin ja toisin vaikeissakin tilanteissa lapsen etua ajatellen.

Joitakin vuosia sitten uusioperheemme muutti pienelle paikkakunnalle. Yläkoulussa alkoivat 13-vuotiaan poikamme ongelmat. Poika on fiksi ja melkein kaikki numerot yli kasia. Uudelta koululta otettiin kuitenkin yhteyttä heti syksyllä ja oltiin huolissaan häiriköimisestä, tuolilla keinumisesta, puhumisesta, dödön liiallisesta käytöstä, myöhästelystä, tappelusta ja levottomuudesta. Olimme hyvin yhteistyöhaluisia ja osallistuimme palavereihin. Ensimmäiseen vanhempainiltaan emme päässeet töiden takia, mistä sain kuulla asiattomia huomautuksia opettajalta. Olemme olleet vanhempien lastemme vanhempainilloissa toisella paikkakunnalla useita kertoja, enkä usko menettäneeni ainakaan tiedollisesti paljoa. Koulusta soiteltiin töihin melkein päivittäin. Jouduin kieltämään soittamisen työni vuoksi, kun päiväkodissa ei voi puhua puhelimeen.

Yllättäen joulukuussa yläasteen rehtori soitti ja kertoi tehneensä pojastani lastensuojeluilmoituksen. Olin aivan shokissa. Miksi? Rehtori vetosi vain uuteen lastensuojelulakiin. Olimme juuri viikkoa ennen palaverissa antaneet luvat psykologisiin tutkimuksiin ja mitään ennakointia tulevasta ei ollut. Lastensuojelun väkikin ihmetteli ilmoitusta. Mikä tämän tarkoitus oli? Poika kävi psykologisissa testeissä, sillä opettajat olivat halunneet ADHD -tutkimusta. Minulle ei kuitenkaan suostuttu tätä kertomaan, vaan sain tiedon psykologilta vasta vaatimalla. Naurettavinta koko jutussa oli, että toiseen yhteishuoltajaan koulu ei ollut missään yhteydessä, vaikka heillä oli yhteystiedot ja isä oli ollut yhdessä palaverissa mukana. Lastensuojeluilmoitukseen oli merkitty huoltajaksi vanhin poikamme (15v.), joka käy samaa koulua. Ilmoituksessa sanottiin terveydenhoitajan olevan huolissaan pojastamme. Kuitenkin, kun aloin kysellä asiaa, terveydenhoitaja kirjoitti minulle lausunnon, ettei ole edes nähnyt lasta, eikä tiedä kuka tämä on. Pidimme sitten palautepalaverin psykologin testeistä, mihin pyysin tuekseni lastensuojelusta ihmisen. Loppujen lopuksi koulu perääntyi. Pojalla ei todettu mitään. Päinvastoin, koulussa oli kuulemma liioiteltu ja ylireagoitu asioihin.

Äitinä olen täysin menettänyt luottamukseni paikkakuntani kouluihin. Enkä usko tämän asian lisänneen poikani luottamusta ja kunnioitusta opettajia kohtaan. Koulutoimen johtajakin vain vastasi viestillä: Uusi lastensuojelulaki velvoittaa tekemään ilmoituksen, ja jos se ei johda mihinkään, asia on meidän puolelta tällä kertaa ok. Eikö olisi oikeasti mahdollista tehdä ohjeistusta kaikkiin virallisiin ilmoituksiin koko Suomea kattavaksi? Myös ennakointia varten olisi hyvä olla ohjeistus.”

(Luottamuksensa menettänyt äiti)

***Vanhemman näkökulma:
Joskus on pakko olla aktiivinen***

”Olen 15-vuotiaan syntymäsokeaksi luokiteltavan pojan äiti. Pojan ollessa alle kouluikäinen pidin itsestään selvänä, että poika integroituu tavalliseen lähikouluun. Pojan eskarivuonna muuttimme toiselle paikkakunnalle ja jouduin aloittamaan kouluvalmistelut aivan alusta. Uudella paikkakunnalla ei ollut mitenkään itsestään selvää, että lapsi pääsee tavalliseen kouluun, suhtautuminen sekä koulutoimenjohtajalla että lähikoulun rehtorilla oli nihkeää. Koulutoimenjohtaja oli ehdottomasti paikallisen erityiskoulun kannalla. Emme antaneet periksi ja poika sai koulupaikan lähikoulusta ja opettajakseen vastavalmistuneen, mutta asenteeltaan erittäin myönteisen opettajan. Olenkin vuosien varrella oppinut, että tietomäärä ei aina ole olennaisin, vaan positiivinen asenne. Poikani kävi kaksi vuotta lähikoulua. Näiltä vuosilta jäi mukava tunne erityisesti opettajan suhtautumisesta ja työpanoksesta. Meillä oli erinomaisen hyvä vuorovaikutussuhde, ja opettaja teki paljon pojan koulunkäynnin sujumiseksi. Toki henkilökohtainen avustaja oli suuressa roolissa myös. Ja rehtorikin taipui pikku hiljaa ja muuttui myönteisemmäksi.

Kuitenkin omien oppimisvaikeuksien takia päätimme sitten tehdä vaikealta tuntuvan ratkaisun: siirtää hänen Jyväskylän näkövammaisten kouluun (Jnk). Poika oli kaksi vuotta Jnk:ssa ja koulu sujui paremmin, mutta ero lapsesta alkoi puolin ja toisin ahdistaa: poikahan lähti aina sunnuntai-iltaisin kouluun ja tuli kotiin perjantaina. Oppilaskoti huolehti hänestä viikolla. Saimme sitten koulupaikan paikkakuntamme erityiskoulusta, jossa hän oli kaksi vuotta. Ongelmana oli kuitenkin se, että kyseisessä koulussa ei ollut näkövammaispedagogiikkaa ymmärtävää opettajaa. Toisena vuonna poika alkoi itse puhua haluavansa takaisin Jyväskylän näkövammaisten kouluun. Myös opettaja

koki riittämättömyyden ja osaamattomuuden tunteita ja oli kouluvaihdoksesta pojan kanssa samaa mieltä. Koulussa ilmenneiden ongelmien ja esille tulleiden outojen asioiden takia myös me vanhemmat tulimme siihen tulokseen, että Jyväskylä olisi sittenkin paras vaihtoehto.

Tein anomuksen, että paikkakunnan koulutoimi hakisi Jnk:lta oppilaspaikkaa, sillä sitä ei voinut hakea oppilas tai huoltajat. Otin koulutoimenjohtajaan puhelimitse yhteyttä. Puhelu jäi kaikesta ikävyydessään kamalaksi esimerkiksi virkamiehen ja asiakkaan välillä. Kerroin koulutoimenjohtajalle asiani ja toiveeni, että kaupunki anois koulupaikkaa Jnk:lta. Kerroin pojan vaikeuksista ja olin mielestäni rauhallinen ja asiallinen. Koulutoimenjohtaja kuunteli, mutta päätettyäni puheeni hän sanoi, ettei kaupunki hae koulupaikkaa, sillä lapsella on jo sellainen. Hän myös sanoi tyyliä, että 'voithan laittaa lapsesi mihin tykkäät, kunhan maksat koulumatkat itse'. Yritin perustella Jnk:lle siirtymistä lapsen oikeutena parhaaseen mahdolliseen opetukseen, mutta koulutoimenjohtaja ei kannassaan järkähtänyt ja puhelu loppui siihen. Pyysin myös Jnk:n rehtoria olemaan yhteydessä koulutoimenjohtajaan, minkä hän tekikin, mutta sai samanlaisia kohtelua ja samat argumentit.

Pyysin opettajaa kirjoittamaan kirjallisen tilannekatsauksen, johon olisi voinut vedota, mutta koulun rehtori kielsi opettajaa ottamaan asiaan mitään kantaa. Soitin sitten johtavalle koulupsykologille, joka hämmästykseni kertoi saaneensa koulutoimenjohtajalta tehtäväksi selvittää asianomaisten näkökannat pojan koulunkäyntitilanteeseen. Psykologi kuuli minua, poikaa, opettajaa ja muistaakseni apulaisrehtoria, ja teki näiden pohjalta lausunnon. Siinä kannatettiin koulupaikan anomista Jnk:lta. Loppujen lopuksi näin tapahtuikin ja koulupaikka myönnettiin ja poikani siirtyi sinne seuraavana syksynä kuudennelle luokalle. Jnk:n opettajan mukaan poika prosessoisi koko syksyn kaikkea

vanhassa koulussa kokemaansa. Osa asioista oli sellaisia, joista emme kotona tienneet mitään. Jyväskylän näkövammaisten koululla opiskelu on sujunut pojan taitotason huomioiden hyvin ja kaikki koulun työntekijät ovat ammattitaitoisia ja yhteistyökykyisiä - ja ennen kaikkea - yhteistyöhaluisia.

Koko tämä taistelu oli minulle äitinä erittäin kuluttava ja raskas, vaikka lopputulos olikin tyydyttävä. Moni 'heikompi' olisi uupunut tai tyytynyt koulutoimenjohtajan tyrmäävään mielipiteeseen. Lapsen, erityisesti erityislapsen, kohtelu riippuu paljolti vanhemman voimavaroista. Oma ammatillinen suuntautumiseni on toki paljon helpottanut asioiden hoitoa, mutta lapsen asioiden tila ei saisi olla kiinni esimerkiksi vanhempien koulutuksesta tai sosioekonomisesta taustasta.

Kuopukseni on juuri koulunsa aloittanut. Hänen kohdallaan koulunaloitus on ollut helppoa ja vuorovaikutus opettajan kanssa on sujunut hyvin. On ollut kuitenkin mielenkiintoista huomata, että itse usein mietin, viitsinkö 'vaivata' opettajaa jollakin 'pikkuasialla', kun opettajalla on kova kiire. Oletuksenani on ollut, että luokassa on paljon vaativimpia lapsia kuin omani. Opettajan kanssa asioidaan sähköisen Wilma - järjestelmän kautta ja viestini opettajalle ovat olleet ainakin lievästi anteeksipyyteleviä. Kun vain itsekin vanhempana muistaisi, että opettaja on myös 'helppoa' lastani ja hänen vanhempiaan varten."

(Anna-Maria Haatanen, sokean lapsen äiti)

POHDITTAVAA

1. Mitä ajatuksia edellä olevat vanhempien kokemukset herättävät sinussa? Mikä vuorovaikutuksessa on mielestäsi mennyt pieleen? Miten tällaiset tilanteet voitaisiin välttää?
2. Millainen vuorovaikutuskulttuuri koulussasi tai päiväkodissasi on vanhempien suuntaan? Oletteko tietoisesti pohtineet, miten perheitä informoidaan ja millaista vuorovaikutusta on rakennettu?
3. Mitä keinoja itse käytät, kun haluat tiedottaa tai keskustella vanhempien kanssa? Oletko antanut oman puhelinnumerosi?
4. Pohdi luvun alussa olevaa pettyneen äidin kirjoitusta. Voiko koulu käyttää viranomaisasemaansa väärin?
5. Joskus on sanottu, että opettaja kyllä kuulee, muttei kuuntele. Mitä aito kuunteleminen tarkoittaa?
6. Miksi rehellisyys on vaikeaa ja samalla kuitenkin hyvin tärkeää opettajien ja perheiden välisessä vuorovaikutuksessa? Miten luottamus saavutetaan?
7. Millaisia keinoja vanhemmille tulisi luoda palautteen antamisessa kouluun päin?
8. Miten opettajankoulutusta tulisi kehittää vuorovaikutustaitojen opiskelussa?

Ratkaisuja hyvään vuorovaikutukseen työyhteisössä sekä kodin ja koulun yhteistyössä

Edellisissä luvuissa on kuvattu vuorovaikutustilanteita, joissa opettajat kohtaavat työtovereitaan ja oppilaiden vanhempia. Suurimmaksi osaksi toiminta opettajainhuoneessa on mukavaa ja yhteistyö kodin ja koulun kesken on sujuvaa. Kuitenkin vuorovaikutuksessa syntyy aika ajoin myös ristiriitoja ja väärinymmärryksiä. Ne voivat olla syiltään hyvin erilaisia, mutta ratkaisuihin pätevät useimmiten samat periaatteet.

Seuraavaan listaan on koottu hyvän työyhteisön toimintaperiaatteita. Hyvässä ja kaikkien työtä kunnioittavassa työyhteisössä arvostetaan ammatillisuutta, avoimuutta, epätäydellisyyden hyväksymistä, erilaisuuden kunnioittamista, luottamusta, oikeudenmukaista johtamista, ratkaisukeskeisyyttä, rohkeutta, tasa-arvoisuutta, tulevaisuuskeskeisyyttä, vuorovaikutustaitoja sekä ystävällisyyttä ja hyvántuullisuutta.

Hyvän työyhteisön toimintaperiaatteita

1. Ammatillisuus

Ole tietoinen ja myönteisellä tavalla ylpeä hyvästä ammattitaidostasi. Ammatillisuuteen kuuluu, että osaat erottaa työasiat ja muut asiat toisistaan. Ammatillinen suhtautuminen työhön tarkoittaa myös sitä, että osaat pitää haittaavan voimakkaat tunteet erillään työasioista. Kotiroomi on erilainen kuin työroomi.

2. Avoimuus

Hyvässä työyhteisössä on luotu keskustelulle mahdollisuuksia ja voit sanoa ääneen sen, mitä ajattelet. Asioista tiedotetaan hyvässä ajoin ja kaikille. Kuuntele kaikkia työyhteisösi jäseniä siitä riippumatta, mitä työtä he tekevät. Älä liity kuppikuntiin, vaan ole avoin kohtaamaan erilaiset ihmiset.

3. Epätäydellisuuden hyväksyminen

Ole itsellesi armollinen. Saat joskus epäonnistua, niin kuin myös työkaverisi saa joskus epäonnistua. Hyväksy ajan, osaamisesi ja oman jaksamisesi rajallisuus. Tyytymättömyys omaan itseensä vie voimia. Anna itsellesi lupa iloita siitä, mitä teet, vaikka se ei olisikaan täydellistä.

4. Erilaisuuden kunnioittaminen

Erilaisuus on voimavara, siitä voi oppia, eikä sitä kannata pelätä. Ole kiinnostunut työtovereistasi ja kunnioita heidän erilaisuuttaan. Iloitse siitä, että työyhteisössäsi ihmiset puhuvat eri kieliä, harjoittavat erilaisia uskontoja, ovat kulttuurisilta tavoiltaan erilaisia, edustavat erilaisia sukupuoli- ja seksuaaliryhmiä ja eroavat muilta piirteiltään toisistaan – siis ovat ainutlaatuisia.

5. Luottamus

Luota itseesi, työkaveriisi ja johtajaasi. Älä luule, että olisit ainoa osaaja työpaikallasi. Kun luotat muihin, myös oma työmääräsi vähenee. Toisten työn tarkkaileminen ja vahtiminen luovat kielteistä ilmapiiriä työpaikalle. Ole myös itse luottamuksen arvoinen ja toimi niin kuin olet luvannut.

6. Oikeudenmukainen johtaminen

Ennalta sovitut pelisäännöt sekä työn ja etuuksien reilu jakaminen ovat hyvän työyhteisön tunnuspiirteitä. Hyvä johtaja keskustelee, kannustaa ja kiittää työntekijöitä. Hän osaa myös etsiä ratkaisuja. Oikeudenmukaisella johtajalla ei ole hovia ja suosikkeja, vaan hän kohtelee ihmisiä tasapuolisesti. Hän kykenee myös luottamaan henkilökuntaan ja jakamaan vastuuta.

7. Ratkaisukeskeisyys

Kun selvität asioita, pyri etsimään ratkaisuja ja entistä parempia toimintatapoja. Älä etsi pelkästään syyllisiä tai puolusta itseäsi. Ehdota konkreettisia ja toteuttamiskelpoisia parannuskeinoja asioihin. Muista, että jokaisessa konfliktissa on useampi osapuoli kuin yksi.

8. Rohkeus

Uskalla olla oma itsesi ja sanoa, mitä ajattelet. Tee ehdotuksia, tartu epäkohtiin ja toimi hyvien asioiden puolesta. Uskalla puolustaa niitä kollegoita, joita on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti. Säilytä innostus opetusta, kasvatusta ja omaa työtäsi kohtaan.

9. Tasa-arvoisuus

Suhtaudu tasa-arvoisesti eri sukupuoliin ja vähemmistöihin. Kiitä, tervehdi ja juttele kaikille työyhteisössäsi riippumatta heidän ammattiasemastaan. Tule tietoiseksi, että teillä kaikilla on yhteinen päämäärä eli oppimisen edistäminen ja viihtyvyyden lisääminen koulussa tai päiväkodissa. Huomaa muiden ammattiryhmien työn merkitys: opettaja ei ole ainoa kasvattaja ja asiantuntija.

10. Tulevaisuushakuisuus

Niin kasvatustyössä kuin oman työn kehittämisessäkin kannattaa katsoa taaksepäin, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Mieti, miten asiat ovat ja voisivat olla vuoden, viiden vuoden ja kymmenen vuoden kuluttua. Perinteet ovat hyvästä, mutta niihin ei kannata takertua, jos ne alkavat ahdistaa. Muutokset eivät saa olla itsetarkoitus, mutta joskus niitä tarvitaan.

11. Vuorovaikutustaidot

Keskustelutaidot eivät ole itsestäänselvyys. Opettele kuuntelemaan toisia ja esittämään omia näkemyksiäsi perustellen. Älä huuda, keskeytä tai nolaa työtoveriasi. Kun kollegasi esittää ajatuksen tai ehdotuksen, jota et kannata, kysele lisää asiasta, äläkä tyrnäytä ja mitätöi häntä. Ole rakentava ja ratkaisukeskeinen.

12. Ystävällisyys ja hyväntuulisuus

Hymyile ja iloitse työpaikallasi, sillä siellä on useimmiten mukavaa. Myönteinen ajattelutapa antaa sinulle voimia jaksaa ja vaikuttaa koko työyhteisöön. Ole sellainen kuin toivoisit muiden olevan sinulle. Yleensä asioissa on enemmän hyviä kuin huonoja puolia.

Suurin osa edellä olevassa listassa kuvatuista työyhteisön toimintaperiaatteista pätee myös opettajien ja vanhempien onnistuneeseen vuorovaikutukseen. Seuraavassa listassa on esitetty periaatteita toimimaan kodin ja koulun yhteistyöhön.

Kodin ja koulun yhteistyön periaatteita

1. Yhteistyön periaatteista sopiminen yhdessä

- Koulun tulee olla yhteistyössä yhdenvertaisesti kaikkien huoltajien kanssa.
- Yhteydenpidon muodoista kannattaa keskustella ensiksi yhdessä opettajakunnan kanssa ja sopia toimintaperiaatteet. Tämän perusteella yksittäiset opettajat voivat sopia omat yhteistyön muotonsa oppilaidensa vanhempien kanssa.
- Yhteydenpidolle kannattaa rajata ajat ja tavat. Voidaan esimerkiksi sopia, että yhteydenpito tapahtuu puhelimitse kello X:n ja Y:n välisenä aikana ja muina aikoina voidaan viestitellä tekstiviesteillä ja tietokoneen välityksellä. Opettajien ei tarvitse antaa huoltajille henkilökohtaisia kännykkä- tai sähköpostitietojaan.
- Sovittuihin periaatteisiin tulee sitoutua ja niitä tulee noudattaa. Jos opettaja poikkeaa koulun periaatteista ja yhteisistä käytän-

nöistä, hän aiheuttaa ongelmia itselleen, vanhemmille ja myös kollegoilleen.

2. Tiedotus

- Huoltajille pitää kertoa etukäteen, miten koulussa tiedotetaan asioista. Tiedotteet ja ilmoitukset kannattaa välittää kirjallisesti niin, että ne ovat myöhemmin todennettavissa.
- Huoltajien tulee saada tietoa opetussuunnitelmasta, vuosisuunnitelmasta, lukujärjestyksestä, järjestyssäännöistä sekä koulun muista lakisääteisistä toimintaohjeista.
- Huoltajalle pitää tiedottaa oppilaan luvattomista poissaoloista sekä oppilaan saamista ojennuksista ja rangaistuksista. Huoltajan tulee saada tietoa myös oppilaan opintojen edistymisestä ja arvioinnista sekä hänen työskentelystään ja käyttäytymisestään.
- Yhteistyössä ja tiedotuksessa tulee ottaa huomioon vanhempien mahdollinen yhteis- tai yksinhuoltajuus. Erikseen tulee ohjeistaa, miten toimitaan monikulttuuristen perheiden kanssa, ja sopia, tarvitaanko tulkkia.

3. Ongelmatilanteiden ratkaiseminen

- Jos yhteistyössä ilmenee ongelmia, kannattaa kerrata sopimukset ja pelisäännöt. Mikäli asia ei korjaannu, opettajan kannattaa kirjata ongelmatilanteiden yksityiskohdat ja ilmeneminen.
- Opettajan tulee ottaa yhteyttä rehtoriin ja tarvittaessa apuna voi käyttää koulupsykologia tai -kuraattoria.
- Jos huoltajille järjestetään tapaaminen rehtorin kanssa, kirjallisessa kutsussa tulee käydä ilmi keskusteltavat asiat. Tarpeen mukaan kutsuun liitetään asiaa koskevia asiakirjoja.
- Rehtorin johdolla käytävässä keskustelussa molemmat osapuolet kertovat ensin oman kantansa. Tämän perusteella pyritään rakentamaan yhteinen ymmärrys lapsen parhaasta. Mikäli yhteistä näkemystä ei löydy, huoltajille tulee perustella koulun erilainen kanta. Tapaamisesta on hyvä tehdä muistio, josta käy ilmi tapaamisen aihe, molempien osapuolten perustellut kannat sekä jatkotoimenpiteet.

- Huoltajille tulee kertoa koulun tekemät linjaukset asiasta sekä koulun lakisääteiset velvollisuudet päättää ja toimia. Lisäksi oppilasta koskeviin päätöksiin annetaan tarvittavat muutoksenhakuohjeet ja kerrotaan oikeudesta kannella asiasta.
- Asiatonta ja uhkaavaa käytöstä ei saa sallia.
- Jos vanhemmat ovat käyttäytyneet uhkaavasti, on kaikkiin seuraaviin tapaamisiin ja puhelinkeskusteluihin syytä pyytää mukaan toinen opettaja tai rehtori. Asiasta voi myös ilmoittaa työsuojeluvaltuutetulle.
- Mikäli opettaja huomaa uupuvansa kodin ja koulun välisen yhteistyön takia, hänellä on oikeus vaatia tuekseen toinen henkilö ja saada tarvittaessa tukea työnohjauksesta tai työterveyshuollosta.

4. Opettajien ja vanhempien hyvän vuorovaikutuksen mahdollisuudet

- On tärkeää kuunnella toinen toistaan ja antaa arvo molempien osapuolten sanomisille. Vuorovaikutuksessa on oltava tasapuolinen kaikille osapuolille opettajien ja perheiden erilaisuudesta huolimatta.
- Opettaja on vuorovaikutustilanteessa vastuullinen ammattilainen. Opettajan tulee olla vanhempien luottamuksen arvoinen ja muistettava salassapitosäännökset.
- Hyvä opettaja osoittaa vanhemmille välittävänsä lapsesta ja hänen tulevaisuudestaan. Hän ymmärtää, että lapsen hankaluuDET ovat vanhemmille useimmiten vaikeita asioita. Vanhempien syyttely ja lapsen tuomitseminen eivät edesauta ratkaisuja.
- On tärkeää etsiä ratkaisuja ja entistä parempia toimintatapoja. Pelkkä ongelmien luetteloiminen ei vie asioita eteenpäin. Epätäydellisyys on inhimillistä, ja molemmat osapuolet ovat saattaneet tehdä virheitä.
- Ystävällisyydellä saadaan paljon aikaan, jo se ratkaisee monia ongelmia.

Lähteet: OAJ (www.oaj.fi)

Suomen Vanhempainliitto (www.vanhempainliitto.fi)

POHDITTAVAA

1. Toteutuvatko edellä kuvatut hyvän työyhteisön toimintaperiaatteet omalla työpaikallasi? Missä asioissa omalla työyhteisölläsi olisi parannettavaa? Perustele.
2. Mitä edellä kuvatuista hyvän työyhteisön toimintaperiaatteista pidät tärkeimpinä? Miksi?
3. Laatikaa yhteisesti oman työyhteisönne toimintaperiaatteet.
4. Miten koulussasi tai päiväkodissasi toimitaan vanhempien välisessä yhteistyössä? Oletko tyytyväinen toimintatapoihin? Oletteko sopineet yhdessä opettajien kanssa kodin ja koulun pelisäännöt?
5. Miksi on tärkeää, että kodin ja koulun yhteistyön ongelmatilanteiden varalle on ennalta laadittuja ohjeistuksia?
6. Tee lista asioista, joissa olet hyvä
 - a) työyhteisön jäsenenä
 - b) vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa.
7. Tee suunnitelma, jossa ehdotat konkreettisia tekoja oman työyhteisösi ilmapiirin parantamiseksi sekä kodin ja koulun yhteistyön parantamiseksi.

Kirjan kirjoittajat

Kirjan toimittaja ja kirjoittaja

Hannele Cantell

KT, FM, dosentti

Hannele Cantell toimii opettajankouluttajana ja aineenopettajan koulutuksen johtajana Helsingin yliopistossa. Hän on väitellyt kasvatus-tieteen tohtoriksi vuonna 2001. Aiemmin Hannele Cantell on toiminut peruskoulun ja lukion aineenopettajana normaalikoulussa ja muissa kouluissa. Hannele Cantell on kokenut kouluttaja ja tietokirjailija. Hän on kirjoittanut kirjat *Ratkaiseva vuorovaikutus – Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa* (PS-kustannus 2010), *Ratkaiseva vuorovaikutus – Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa* (PS-kustannus 2010) sekä *Ympäristökasvatuksen käsikirja* (PS-kustannus 2004). Hannele Cantell on kirjoittanut myös kymmeniä oppikirjoja kaikille kouluasteille ja korkeakouluopetukseen. Suomen tietokirjailijat ry myönsi Hannele Cantellille Oppikirjailijapalkinnon vuonna 2011.

Muut kirjoittajat

Kirjan avainhenkilöitä ovat seuraavat opettajat, kouluttajat ja kasvat-tajat. Ilman heidän kuvaamiaan esimerkkejä tätä kirjaa ei olisi. Nimel-tä mainittujen henkilöiden lisäksi kirjoittamisessa on ollut mukana joukko opettajia, jotka eivät halua nimeään näkyviin. Lämmin kiitos myös heille.

Matti Cantell

FM, koulutussuunnittelija

Matti Cantell työskentelee kansalaisjärjestöjen globaalikasvatuksen sekä kampanjointi- ja vaikuttamistyöhön liittyvien koulutusten ja neuvonnan parissa. Hän on kouluttanut ja tehnyt yhteistyötä myös nuorisoalalla. Matti Cantell on toiminut ohjaajana myös mm. MOD-koulutuksissa, joissa pyritään moninaisuuden ja syrjinnän tunnistamiseen ihmisoikeuslähtöisen lähestymistavan avulla.

Anna Cantell-Forsbom

KM, lastentarhanopettaja, psykososiaalisten palveluiden päällikkö

Anna Cantell-Forsbom on toiminut 15 vuotta päivähoidon eri tehtä-vissä ja yli 10 vuotta sosiaali- ja terveydenhuollon esimiestehtävissä. Hänen erityisenä kiinnostuksen kohteenaan ja kehittymisalueenaan ovat dialogiset vuorovaikutuksen muodot.

Anna-Maria Haatanen

Sosionomi (amk)

Anna-Maria Haatanen on kolmen lapsen äiti, ja lapsista vanhin on sokea. Anna-Maria Haatanen on toiminut Näkövammaiset Lapset ry:ssä tukihenkilönä ja puheenjohtajana.

Tiina Hirvonen*Sosionomi (amk), lastentarhanopettaja*

Tiina Hirvonen on työskennellyt lastentarhanopettajana noin viisi vuotta. Lisäksi hänellä on kokemusta lastensuojelutyöstä.

Kirsti Houtsonen*FM, KL, erityisopettaja*

Kirsti Houtsonen on toiminut englannin opettajana vuodesta 1984 lähtien Keski-Suomen eri kouluissa lukion iltalinjalla, kansalaisopistossa sekä alakoulussa. Lukuvuonna 2009–2010 Kirsti Houtsonen toimi erityisopettajana alakoulussa Helsingissä. Tällä hetkellä hän opettaa Kuopiossa.

Outi Houtsonen*FM, biologian, maantieteen ja terveystiedon opettaja*

Outi Houtsonen on toiminut noin viisi vuotta aineenopettajana ja opetusharjoittelun ohjaajana yläkoulussa ja lukiossa. Tätä ennen hän on tehnyt lyhyitä opettajansijaisuuksia useassa eri koulussa. Outi Houtsonen on toiminut vertaissovitteeluohjaajana sekä ohjannut ympäristöön ja luontoon liittyviä kerhoja.

Arja Kaasinen*FT, luokanopettaja, aineenopettaja*

Arja Kaasinen on toiminut luokanopettajana alakouluissa ja tuntiopettajana yläkouluissa ja yliopistossa. Hän on tutkinut biologian didaktiikkaa, koulun ulkopuolisia oppimisympäristöjä sekä kestävä kehitystä koulutuksen näkökulmasta useita vuosia.

Opetustyön lisäksi Arja Kaasinen on toiminut tiedetoimittajana ja työskennellyt useissa kansainvälisissä hankkeissa. Vapaa-ajallaan hän on mukana vanhempainyhdistystoiminnassa.

Helena Karjalainen*FM, aineenopettaja*

Helena Karjalainen on toiminut äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana 1970-luvulta lähtien sekä peruskoulussa että lukiossa. Hän on opettanut noin 15 vuotta myös elämäntietoa lukiossa.

Merike Kesler*FM, aineenopettaja*

Merike Kesler on toiminut aineenopettajana peruskouluissa Virossa ja Suomessa. Viime vuosina hän on toiminut informaalin tiedekasvatuksen kehittäjänä ja suunnittelijana sekä tutkijana. Opetus- ja ohjaustyötä hän on jatkanut tiedekerho- ja leiritöinnässä sekä yliopistossa opettajakoulutuksessa. Lisäksi Merike Kesler on osallistunut oppikirjojen ja muiden oppimateriaalien kirjoittamiseen.

Merja Komulainen-Aakko*Lähihoitaja, lasten ja nuorten erityisohjaaja*

Merja Komulainen-Aakko toimii lastenhoitajana päiväkodissa. Hänellä on työkokemusta hoito- ja kasvatustyön saralta yli kuusi vuotta. Hän on myös opiskellut työn ohessa lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinnon ja hoitaa oman alansa luottamustehtävää.

Teemu Korhonen*KM, luokanopettaja*

Teemu Korhonen on valmistunut luokanopettajaksi Helsingin yliopistosta vuonna 2008 erikoistumisaineinaan liikunta, musiikki ja biologia. Valmistumisensa jälkeen hän on työskennellyt päätoimisena luokanopettajana pääkaupunkiseudulla.

Eija Kujansuu*FM, aineenopettaja*

Eija Kujansuu on toiminut lähes 15 vuotta aineenopettajana ja opetusharjoittelun ohjaajana normaalikoulun yläluokilla ja lukiossa. Hän on ollut mukana vertaissovittelemis- ja tukitoiminnassa ja toiminut tukioppilastoimintaa ohjaavana opettajana.

Karoliina Käpylehto*TM, aineenopettaja*

Karoliina Käpylehto on toiminut katsomusaineiden opettajana seitsemän vuotta peruskoulussa ja lukiossa. Lisäksi hän on ajoittain tehnyt aikuisopetusta ja rippikoulutyötä. Työn ohella Karoliina Käpylehto valmistelee väitöskirjaansa Helsingin yliopistoon.

Annukka Liikanen*PsL, koulupsykologi, kehitys- ja kasvatustieteiden erikoispsykologi*

Annukka Liikanen on toiminut noin 15 vuotta koulupsykologina Helsingissä. Viimeksi kuluneet viisi vuotta hän on toiminut vastaavana koulupsykologina Itä-Helsingissä.

Tuija Metso*KT, erityisasiantuntija*

Tuija Metso on toiminut yli 10 vuotta kodin ja koulun yhteistyön kehittämisen- ja koulutustehtävissä Suomen Vanhempainliitossa. Hänen vuonna 2004 valmistunut väitöskirjansa käsittelee kodin ja koulun välistä vuorovaikutusta.

Suvi Miekk-oja*FM, aineenopettaja*

Suvi Miekk-oja on toiminut lähes 10 vuotta biologian ja maantieteen opettajana kansainvälisessä koulussa ja normaalikoulussa. Hän on opettanut myös terveystietoa. Suvi Miekk-oja on toiminut opettajana

myös ulkomailla, Kaliforniassa. Hän on ollut mukana monissa koulun kehittämistehtävissä, jotka liittyvät mm. kestäväan kehitykseen, KiVa Koulu -ohjelmaan, vertaissovitteluun ja kansainvälisiin projekteihin.

Minttu Ollila

KM, luokanopettaja, englanninopettaja

Minttu Ollila on toiminut opetuslalla yli 20 vuotta. Koulutukseltaan hän on luokanopettaja, mutta hän on toiminut myös projekti-koordinaattorina ja opettajien kouluttajana kirjallisuuden opetuksen virtuaalikouluhankkeessa Netlibriksessä. Minttu Ollila on ollut Full-bright-vaihto-opettajana Kaliforniassa ja työskennellyt yhden lukuvuoden Australia-Europe-stipendillä Sydneyn yliopistossa. Nykyään hän toimii englanninopettajana ja apulaisrehtorina alakoulussa.

Liisa Paloheimo

Lastentarhanopettaja

Liisa Paloheimolla on yli 20 vuoden työkokemus päivähoidon piiristä. Viime vuosina hän on suuntautunut erityisesti esiopetuksen ja pienryhmätoiminnan kehittämiseen.

Paula Philip

FM, aineenopettaja

Paula Philip toimii ranskan ja englannin kielen aineenopettajana yläkoulussa ja lukiossa Helsingissä. Hän on myös toiminut useita vuosia kieltenopettajana Ranskassa.

Antti Rajala

KM, luokanopettaja

Antti Rajala toimii tohtorikoulutettavana ja opettajankouluttajana Helsingin yliopistossa. Hän tekee väitöskirjaa alakoululuokan vuorovaihtuksesta. Antti Rajala on toiminut kolme vuotta luokanopettajana alaluokilla. Lisäksi on ollut aktiivisesti mukana rauhankasvatuksessa.

Seppo Saloranta*KM, luokanopettaja, rehtori*

Seppo Saloranta on toiminut opettajana alakoulussa lähes 30 vuotta, joista 20 vuotta rehtorina. Hänen koulussaan painopisteenä on kestävään kehitykseen kasvatusta. Sosiaalisen kestävyyden edistämiseksi Seppo Salorannan johtamassa koulussa on panostettu oppilaiden ja henkilökunnan hyvinvointiin, esimerkiksi vertaissovitteluun, KiVa Koulu -ohjelmaan ja oppilaskuntatoimintaan.

Kaisu Selin*TM, aineenopettaja*

Kaisu Selin toimii päätoimisena uskonnon ja elämäntutkimustiedon tuntiopettajana Helsingissä. Hänellä on myös filosofian aineenopettajan pätevyys. Kaisu Selin on opettanut ala- ja yläkoulussa sekä lukiossa.

Tiina Suojanen-Saari*KM, luokanopettaja, aineenopettaja, rehtori*

Tiina Suojanen-Saari on työskennellyt pitkään luokanopettajana sekä lyhyitä aikoja aineenopettajana. Hän toimii tällä hetkellä luokanopettaja-rehtorina. Tiina Suojanen-Saari on kirjoittanut oppimateriaaleja ympäristö- ja luonnontiedon opetukseen.

Sirkka Staff*FM, aineenopettaja*

Sirkka Staff on työskennellyt noin 10 vuotta aineenopettajana yläasteella ja lukiossa normaalikoulussa sekä muissa pääkaupunkiseudun kouluissa. Opetustyön lisäksi hän on toiminut koulussa tukioppilastoimintaa ohjaavana opettajana sekä ollut mukana vertaissovittelu-toiminnassa. Myös alakoulun luontokerhon ohjaaminen on kuulunut hänen työtehtäviinsä.

Elina Särkelä*FM, aineenopettaja*

Elina Särkelä on opettanut muutaman vuoden biologiaa ja maantiedettä yläkoulussa ja lukiossa pääkaupunkiseudulla. Hän toimii myös opetusharjoittelun ohjaajana. Opiskeluaikoinaan Elina Särkelä teki lukuisia lyhyehköjä aineenopettajan sijaisuuksia.

Johanna Tamminen*KM, luokanopettaja*

Johanna Tamminen on valmistunut Helsingin yliopistosta luokanopettajaksi vuonna 2010. Hän työskentelee alakoulussa pääkaupunkiseudulla.

Saara Tujula*FM, luokanopettaja, aineenopettaja*

Saara Tujula toimii luokanopettajana pääkaupunkiseudulla. Hän on toiminut opetusharjoittelun ohjaajana, englannin opettajana sekä englannin kääntäjänä. Saara Tujula on kiinnostunut erityisesti tutkivasta oppimisesta ja draamakasvatuksesta.

Marjo Viitala*KM, luokanopettaja*

Marjo Viitala on toiminut vuodesta 1992 lähtien luokanopettajana Espoossa, Riihimäellä ja Janakkalassa. Hän on oppikirjantekijä ja biologian aineenopettaja. Lisäksi Marjo Viitala toimii luontoliikunnan kouluttajana.

HANNELE CANTELL

Ratkaiseva vuorovaikutus

Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa

Opettaja opettaa tietoja ja taitoja, ohjaa, kannustaa, ojentaa, selvittelee ja keskustelee oppilaidensa kanssa. Välillä opettaja myös pettyy, hermostuu ja väsy.

On tärkeää ja myös lohdullista ymmärtää, että opettaja voi toimia onnistuneesti monin tavoin ja pedagogisten ratkaisujen takana saattaa olla hyvin erilaisia näkemyksiä. Tässä kirjassa opettajat kertovat itse, miten he esimerkiksi kannustavat arkoja oppilaita, ohjaavat alisuoriutujia, selvittävät kiusaamistilanteita tai suhtautuvat vaikkapa näsäviisaisiin oppilaisiin. Teos tarjoaa luettavaksi vertaiskertomuksia, joista jokainen opettaja saa aineksia omien kokemustensa pohtimiseen ja ideoita ongelmallisten vuorovaikutustilanteiden ratkaisemiseen.

Ihmisten kohtaamiset niin päiväkodissa, koulussa kuin aikuistenkin kesken ovat pitkälti yhteneväisiä. Mistä tilanteista tunnistat itsesi ja kollegasi? Miten itse ratkaisisit tilanteet?

PS-kustannus 2010, ISBN 978-952-451-440-8, nid. 257 s.

Erikoispainos varhaiskasvattajille

HANNELE CANTELL

Ratkaiseva vuorovaikutus

Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa

PS-kustannus 2010, ISBN 978-952-451-453-8, nid. 201 s.